

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

**МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ
ОСВІТИ І НАВЧАННЯ:
ПРОБЛЕМИ, ПОШУКИ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 8

Київ
2016

УДК 377
ББК 74.6
М 74

*Засновник: Інститут професійно-технічної освіти НАПН України
Друкується за рішенням Вченої ради Інституту ПТО НАПН України
(протокол № 11 від 27 жовтня 2016 р.)
Збірник наукових праць зареєстровано в Міністерстві юстиції
України (Серія КВ №17543-6393Р від 04.03.2011 р.)*

Рецензенти:

Г. В. Єльнікова, доктор педагогічних наук, професор
Л. М. Єршова, доктор педагогічних наук, професор

Редакційна колегія:

В. О. Радкевич (голова), **Л. М. Петренко** (заст. голови),
М. В. Артюшина, **О. В. Базелюк**,
В. Ф. Орлов, **Л. П. Пуховська**,
Г. М. Романова, **В. І. Свистун**, **В. В. Ягулов**

М 74 **Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки та перспективи:** зб. наук. пр. / [ред. кол. : В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – К.: Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 2016. – Вип. 8. – К. : «НВП Поліграфсервіс». – 266с.

У збірнику наукових праць подано результати досліджень проблем модернізації професійної освіти і навчання.

Особливу увагу приділено забезпеченню якості професійної освіти, особливостям дистанційного професійного навчання, розвитку професійної кар'єри учнів у процесі професійної підготовки. До окремого розділу збірника включено матеріали круглого столу «Застосування технологій проектного навчання у професійній підготовці кваліфікованих робітників автотранспортної галузі (м. Київ, 31 травня 2016 р.)», організованого Інститутом професійно-технічної освіти НАПН України спільно з Навчально-науковим центром професійно-технічної освіти НАПН України.

Для науковців, науково-педагогічних і педагогічних працівників ВНЗ, ПТНЗ, докторантів, аспірантів.

УДК 377
ББК 74.6

© ПТО НАПН України, 2016
© ТОВ «НВП Поліграфсервіс», 2016

Зміст

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ І НАВЧАННЯ

Володимир Аніщенко

Досягнення якості професійної підготовки виробничого персоналу в сучасних умовах.....6

Халідахон Бахтіярова

Компетентністний підхід як головна складова забезпечення якості професійної підготовки майбутнього інженера-педагога14

Микола Гордієнко

Аналіз змісту компонентів професійної компетентності майбутніх викладачів практичного навчання в галузі транспорту23

Наталя Кулалаєва

Володіння викладачами професійно-технічного навчального закладу ризик-орієнтованим підходом – вимога освіти для сталого розвитку..35

Лариса Петренко

Актуальні проблеми правової освіти у професійно-технічних навчальних закладах.....44

Оксана Пілевич

Формування професійної культури майбутніх фахівців у середовищі вищого навчального закладу55

Василь Ягупов

Педагогічне проектування як провідний вид професійно-педагогічної діяльності педагогічних працівників системи професійно-технічної освіти66

РОЗДІЛ 2. ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТИ

Дмитро Айстраханов

Показники якості дистанційного професійного навчання.....82

Іван Голуб

Використання інфографіки при розробленні курсів у системі дистанційного навчання.....93

Світлана Кравець

Функціональне забезпечення професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників засобами дистанційного навчання.....100

Данило Савостін-Косяк

Забезпечення якості підготовки майбутніх фахівців транспортної галузі шляхом використання елементів дистанційного навчання..... 108

Валентина Свистун

Веб-сайт як засіб маркетингового управління конкурентоспроможністю професійно-технічного навчального закладу. 117

Віктор Шевченко

Інформаційний освітній простір професійної освіти: виклики, досягнення та шляхи вирішення проблем..... 128

РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Валерій Байдулін

Особливості інформаційного забезпечення консультування з професійної кар'єри учнів професійно-технічного навчальних закладів.... 143

Дмитро Закатнов

Генезис професійної орієнтації в Україні у 20–80-х роках ХХ століття 156

Людмила Злочевська

Кар'єрне консультування учнівської молоді 169

Валерій Орлов

Проблема розвитку кар'єрних орієнтацій учнів професійно-технічного навчального закладу: завдання і способи вирішення..... 180

**РОЗДІЛ 4. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ
ПРОЕКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ КРУГЛОГО
СТОЛУ «ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ПРОЕКТНОГО
НАВЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ
КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ АВТОТРАНСПОРТНОЇ
ГАЛУЗІ»)**

Марина Артющина, Ганна Романова

Підготовка педагогів професійно-технічних навчальних закладів до використання сучасних проектних технологій навчання196

Андрій Волошин

Застосування навчального проектування у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників автотранспортної галузі206

Дмитро Гоменюк

Розвиток екологічної компетентності учнів у навчальній діяльності...216

Тамара Осадча

Проектна робота як метод перетворення процесу навчання в життєвий досвід224

Андрій Патока

Вивчення економічних дисциплін у професійно-технічних навчальних закладах із використанням методу проектів.....233

Тетяна Пащенко

Застосування технології проектного навчання у професійній підготовці кваліфікованих робітників будівельної галузі241

Валентина Хмельницька

Використання методу проектів при вивченні математики у професійно-технічних навчальних закладах252

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....260

ВИМОГИ ДО СТАТЕЙ263

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ І НАВЧАННЯ

УДК 377:005.336.3

ДОСЯГНЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВИРОБНИЧОГО ПЕРСОНАЛУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

*Володимир Аніщенко, науковий співробітник
лабораторії дистанційного професійного навчання
Інституту професійно-технічної освіти НАПН України*

Анотація

У статті наводяться можливі підходи до модернізації професійного навчання виробничого персоналу підприємств. Наводяться пріоритети застосування сучасних технологій професійного навчання та чинники, що забезпечують реальну модернізацію професійної підготовки.

Ключові слова: професійна підготовка, престижність професії, гідна праця, якість навчання, професійна компетентність, економічна сталість підприємства.

Постановка проблеми. Професійна підготовка виробничого персоналу на даний час відчуває крайню необхідність кардинального оновлення. Соціально-економічна ситуація, що склалася в країні, викликає серйозне напруження сил суспільства. Змінюються стратегічні пріоритети виробництва, ресурсна основа, ринки збуту. Спостерігається збільшення кількості людей, які не мають роботи. Виникає необхідність у змінах концептуальних підходів до професійного навчання, перенавчання та підвищення кваліфікації людських ресурсів. На даний час, наприклад, з'явилася пряма необхідність у створенні й наданні досить великої кількості робочих місць вимушено переміщеним особам, які тимчасово покинули місця постійного проживання у зв'язку з бойовими діями на Донбасі та окупацією Криму. Процеси міграції населення набули значної швидкості й подекуди, на жаль, хаотичності. Зростає необхідність зміни підходів до забезпечення зайнятості, у тому числі професійної

підготовки та перепідготовки безробітних. Прискорюються зміни принципів виробництва, а відтак, і необхідність модернізації процесів підвищення кваліфікації виробничого персоналу. У багатьох випадках спостерігається відсутність зрозумілих й ефективних інструментів позитивного і демократичного реагування на швидкі соціально-економічні зміни. Існує необхідність у встановленні стійких зв'язків виробництва і сфери професійної підготовки, взаємодії в галузі створення робочих місць і професійного навчання робітників за короткими та ефективними програмами. Ці ж проблеми стосуються і самозайнятості населення. Таким чином, суспільство і економіка країни відчують нагальну необхідність у миттєвих відповідях на нові виклики сучасності.

Ефективна і швидка професійна підготовка молоді та дорослих стає істотним фактором нормалізації економіки країни. Потрібно також пам'ятати про те, що всі наведені проблеми існують на тлі завдань освіти впродовж усього життя.

Мета статті – визначення ключових чинників, що забезпечують відповідність професійної підготовки виробничого персоналу сучасним вимогам виробництва та критеріям якості професійного навчання в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. На початку червня 2016 року, на парламентських слуханнях з обговорення проблем професійно-технічної освіти України, було визначено, що на професійній підготовці людських ресурсів базується безпека держави. Отже, професійна підготовка людського капіталу – є її стратегічним продуктом.

Розкриваючи сказане, можна сформулювати, що кінцевою метою підготовки та підвищення кваліфікації виробничого персоналу є забезпечення професійної стійкості особистості [9, с. 275], стійкості підприємства на ринку товарів і послуг, забезпечення економічної та соціальної сталості людини праці, а відтак, економічної сталості держави. Головним пріоритетом професійного навчання є досягнення людиною заданого рівня кваліфікації і професійної компетентності, підвищення рівня її власної професійної та соціальної мобільності [1, с. 840]. Роботодавець основним критерієм вважає трудовий досвід і рівень кваліфікації працівника та претендента на робоче місце. Зміст і

рівень якості навчання, отриманого в системі ПТО, часто не задовольняє потреб роботодавця, а тому й представляє для нього все менший практичний інтерес. Ця незадоволеність пов'язана з великою тривалістю навчання, перевантаженістю програм предметами, які не мають прямого відношення до виконуваної трудової діяльності, і досить низьким рівнем трудових навичок, напрацьованих випускником. Очевидно, що загальна ідеологія і принципи підготовки кадрів, успадковані від планової економіки, практично не зазнали змін до теперішнього часу. Вони не задовольняють вимог до підготовки персоналу в сучасних умовах.

Копенгагенська декларація 2002 року [6], Гамбурзька декларація про навчання дорослих [2], Конвенція МОП 142 [4] і Рекомендація №195 «Про розвиток людських ресурсів: освіта, підготовка кадрів і безперервне навчання» [10], Конвенція ЮНЕСКО «Про технічну професійну освіту» [5], інші міжнародні документи, що стосуються цієї сфери діяльності, говорять про необхідність надання системі професійного навчання максимальної гнучкості, демократичності, відкритості й ефективності. Ці ж документи декларують і те, що система професійної підготовки повинна стати максимально доступною для людини, забезпечувати формування професійних навичок заданого рівня якості, кваліфікації і професійної компетентності в повній відповідності до мінливих вимог ринку, підприємства, робочого місця.

Виходячи з цього, можна виділити ключові аспекти, що визначають сучасний рівень системи професійної підготовки персоналу:

- формування знань та умінь фахівця, окреслених колом майбутньої професії;
- формування стійких когнітивних, психомоторних, афективних трудових навичок, необхідних для кваліфікованого виконання професійних обов'язків на конкретному робочому місці;
- розвиток особистості робітника, що забезпечує його професійну компетентність, професійну і соціальну мобільність.

Отже, мова йде про певний системний підхід до професійної підготовки, котра має стати основою для її модернізації. Потрібні також відповідні механізми, що забезпечують адекватність реакції системи на виклики оточення.

Професійна підготовка має власну специфіку. За характером навчання вона відрізняється, наприклад, від навчання у сфері середньої освіти. На відміну від неї, професійна підготовка є кінцевим продуктом. Після завершення професійного навчання людина займає певне робоче місце на відповідному підприємстві. З цього моменту вона починає продукувати цілком конкретні матеріальні цінності або послуги. Теоретично, від надбаного професіоналізму індивіда залежить його продуктивність, моральна та економічна задоволеність, професійне та соціальне зростання. Від цього ж, у кінцевому результаті, залежить ринкова сталість підприємства та соціально-економічна стабільність держави.

Практично, ми постійно стикаємося з поняттям престижності професії, яка безпосередньо пов'язана з іншим фактором – гідною працею.

Гідна праця (англ. Decent work) – наявність зайнятості в умовах свободи, рівності, безпеки та людської гідності.

За даними Міжнародної організації праці МОП, гідна робота включає в себе можливості для роботи, які забезпечують продуктивні і справедливі доходи, безпеку на робочому місці і соціальний захист сім'ї, найкращі перспективи для особистісного розвитку та соціальної інтеграції, свободи для людей, організація та участь у прийнятті рішень, рівність можливостей і ставлення для всіх жінок і чоловіків.

Організація Об'єднаних Націй – Економічна і Соціальна Рада – також дає зауваження загального порядку, які визначають поняття «гідна праця». Розроблена Програма гідної праці МОП, збалансованого і комплексного програмного підходу для досягнення цілей забезпечення повної і продуктивної зайнятості та гідної роботи для всіх на глобальному, регіональному, національному, галузевому та місцевому рівнях. Вона складається з чотирьох елементів: стандартів і права у сфері праці, створення робочих місць і розвитку підприємництва, соціального захисту та соціального діалогу [3].

Професійна діяльність робітника піддається структуруванню. У результаті структурування в межах професії, спеціальності або виробничого завдання стають «видимими» окремі логічні, технологічно виокремлені частки роботи. Результатом виконання таких часток є продукт, послуга або прийняття істотного рішення. Такі частки носять

назву модульних блоків або модульних одиниць, від англійського – modular unit [11]. Функціональний аналіз окремих часток діяльності дає можливість точно визначити вміння, знання та навички, необхідні для виконання робочих функцій. Конкретність в описі виконуваної в межах професії роботи і розгляду її з точки зору складових, важливих для організації підготовки персоналу, має бути основою для розроблення навчальної програми в чіткій відповідності до вимог, зумовлених не тільки професією, а й особливостями технологій та, в кінцевому рахунку, вимогами відповідного робочого місця.

Важливо також, що під час аналізу структурних часток діяльності, навички, необхідні для їх виконання, відразу групуються за належністю до відповідних психологічних сфер: психомоторної, інтелектуальної та емоційної. Надалі такий аналіз забезпечує розробку дидактичного матеріалу, що точно відповідає вимогам діяльності в тому вигляді, як це передбачено конкретним виробництвом, підприємством і навіть конкретним робочим місцем.

Наведений підхід до підготовки персоналу сприяє формуванню професійної компетентності робітника. Професійна компетентність при цьому розглядається як сукупність знань, умінь, професійних навичок, досвіду, ставлення, здатності правильно вирішувати, в тому числі в позаштатних ситуаціях, прогнозування результатів, пов'язаних з прийнятим рішенням, і відповідальності за результати виконуваних дій.

Очевидно, що сучасна система професійного навчання прагне до збалансованості та саморегулювання [8]. Будь-які зовнішні зміни мають негайно відображатися в програмах та дидактичних матеріалах, приводячи їх у відповідність до мінливих умов технологічного, технічного, соціально-економічного оточення. Таким чином, система професійної підготовки персоналу має являти собою збалансовану структуру, здатну швидко реагувати на запити соціально-економічного оточення.

Крім внутрішніх факторів, існує декілька зовнішніх ключових чинників, що впливають на якість та сталість системи професійної підготовки. До них належать: відповідність навчальних закладів вимогам професій та фінансове забезпечення професійної підготовки.

По-перше, виходячи з потреб регіону, існує необхідність точного визначення спектру професій, за якими буде здійснюватися підготовка.

У зв'язку з цим, є пряма необхідність в аналізі відповідності навчальних закладів вимогам професій: їх технічна оснащеність, матеріальна та енергетична забезпеченість тощо.

По-друге, єдиним критерієм фінансового забезпечення професійної підготовки може вважатися лише повна фактична вартість підготовки одного учня за професією. Без оптимального фінансування, надання підтримки навчальним закладам з боку держави, регіону, підприємств тощо, якісна професійна підготовка неможлива.

Життєво важливо привести у відповідність педагогічний персонал навчальних закладів до сучасних вимог якості: а) за рівнем педагогічної майстерності; б) за рівнем фахової підготовленості в межах професії. Відповідне підвищення педагогічної кваліфікації може здійснюватися очно, вечірньо та дистанційно. Підвищення рівня фахової, професійної підготовленості має здійснюватися за спеціально розробленими та погодженими навчальним закладом і підприємством програмами стажування – очно, на підприємстві, або за відкритою формою навчання з компонентами дистанційності та застосуванням ресурсної бази підприємства.

Фахівці всіх рівнів повинні орієнтуватись на те, що навчання професії може бути ефективним лише за умови реальної перспективи досягнення людиною гідної праці. Останнє розглядається тільки як результат внутрішньої політики держави, відшліфованої ідеології взаємовідносин сфери праці та сфери освіти, збалансованих державних механізмів взаємодії освіти і праці.

Важливим фактором є й те, що, як було сказано вище, професійна підготовка має бути безпосередньо підпорядкована потребам виробництва, так як вона є частиною технологічної підготовки виробництва [7]. Зважаючи на швидкі зміни в оточуючому технологічному і соціальному середовищі, навчати потрібно лише тому, що треба виробництву на даний час та на найближчу перспективу. Професійна підготовка «на майбутнє» є неефективною. Витрати на професійну підготовку «на майбутнє» – необґрунтовані. Основою для визначення змісту професійної підготовки можуть бути лише технологічні та технічні особливості виробництва. Дуальна система базується саме на цих принципах. Основна частина професійної підготовки здійснюється на підприємстві, до якого

прийнятий учень, а загальнопрофесійні/загальнотехнічні складові програми забезпечуються навчальними центрами професійного навчання. Вони складають близько 30% від загального обсягу навчання.

Провідним принципом професійної підготовки має стати навчання за уособленими, технологічно завершеними частинами діяльності, вивчення яких підтримується відповідним теоретичним, технічним, графічним навчальним матеріалом. Відтак, навчальна програма складається з окремих навчальних модулів, вісью яких є логічно завершені частини роботи в межах професії. Досягнення учня за кожним з навчальних модулів оцінюється окремо. Ступеневість і послідовність професійної підготовки значно полегшує сприйняття навчального матеріалу та опрацювання професійних навичок. Такий принцип організації навчального процесу надає йому значної гнучкості. Можливість оперативного внесення змін до його конфігурації та змісту дидактичних складових утримують актуальність професійної підготовки в рамках вимог та змін, що відбуваються у внутрішньому і зовнішньому виробничому, економічному та соціальному середовищі. Крім того, принцип побудови програм професійної підготовки з окремих, логічно завершених частин значно підвищує можливості відкритого та дистанційного навчання. Цей принцип також є важливим при наявності соціально-економічної нестабільності в державі, наприклад, зв'язаної з військовими діями, наявністю великої кількості вимушено переміщених осіб тощо.

Висновок. Викладені чинники повинні ґрунтуватися на тому, що будь-який зовнішній вплив на навчальний заклад щодо досягнення встановлених «показників», є неприпустимим. Єдиним показником якості навчального закладу може бути лише високий попит на його випускників та сприйняття населенням як престижного навчального закладу.

Література

1. Аніщенко В. М. Соціальна мобільність / Енциклопедія освіти : головний ред. В.Г. Кремень. – К.: Юринком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Гамбургская декларация об обучении взрослых. – Режим доступа: www.znanie.org/docs/ – Загол. с екрана.
3. Гідна праця [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> – Загол. з екрану.

4. Конвенція про професійну орієнтацію та професійну підготовку в галузі розвитку людських ресурсів № 142 (укр/рос) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/993_057 – Загол. з екрану.

5. Конвенция о техническом и профессиональном образовании 10 ноября 1989 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_271 – Загол. с экрана.

6. Копенгагенская декларация по усилению европейской кооперации в профессиональном образовании. – Режим доступа: [Электронный ресурс] http://www.rusmagistr.ru/page_0002/page_0026/page_0043/ – Загол. с экрана.

7. Михайличенко А. М. Гнучкі педагогічні технології професійного навчання кваліфікованих робітників на виробництві: методичний посібник / Аніщенко В. М., Герганов Л. Д., Михайличенко А. М., [та ін.]; за ред. В. О. Радкевич. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 118 с.

8. Петров М. М. Шляхи створення системи забезпечення якості на основі компетенцій / Тематичний документ з підвищення якості освіти в Україні. – Проект ЄК «Підтримка спільної ініціативи світового банку та Європейської комісії стосовно розвитку людського капіталу для економічного зростання, конкурентноздатності та інновацій в Україні». – К.: травень 2008. – 51 с.

9. Професійна освіта: Словник: Навч. посіб. / Уклад. С.У. Гончаренко та ін.; За ред. Н.Г. Ничкало. – К.: Вища шк., 2000. – 381 с.

10. Рекомендация № 195 о развитии людских ресурсов: образование, подготовка кадров и непрерывное обучение (Женева, 17 июня 2004 года) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_532 – Загол. с экрана.

11. E. Chrosciel, W. Plumbridge Handbook on modules of employable skills training. – Vokational training branch. – International labour office. – Geneva – 1992. – 193 p.

Аннотация

В статье приведены «возможные» подходы к модернизации профессионального обучения производственного персонала предприятий. Приводятся приоритеты применения современных технологий профессионального обучения и факторы, обеспечивающие

реальную модернизацию профессиональной подготовки.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, престижность профессии, достойный труд, качество обучения, профессиональная компетентность, экономическая стабильность предприятия.

Summary

The article presents possible approaches to modernizing vocational training production personnel. We give priority use of modern technology training and factors that provide real modernization of vocational training.

Keywords: professional training, prestige profession, decent work, quality education, professional competence, economic sustainability of the company.

УДК 378:005.336.2/3:338.47

КОМПЕТЕНТНІСТНИЙ ПІДХІД ЯК ГОЛОВНА СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ІНЖЕНЕРА-ПЕДАГОГА

*Халідахон Бахтіярова,
кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри філософії та педагогіки
Національного транспортного університету*

Анотація

У статті розглядаються актуальні питання забезпечення якості підготовки майбутніх інженерів-педагогів; проаналізовані питання значущості і особливостей моделювання компетенцій, компетентнісного підходу до професійної підготовки майбутніх викладачів інженерних дисциплін у вищій школі.

Ключові слова: компетенція, компетентність, компетентнісний підхід, інженерно-педагогічна освіта, модель підготовки майбутніх інженерів-педагогів у Національному транспортному університеті.

Постановка проблеми. Згідно з концепцією розвитку інженерно-педагогічної освіти в Україні, мета її полягає у задоволенні потреб суспільства в професійних освітніх послугах шляхом підготовки

висококваліфікованих викладачів-професіоналів для вищих навчальних закладів I-II рівня акредитації, здатних на інноваційні перетворення навчально-виховного процесу з метою підвищення якості освіти, оновлення та осучаснення її змісту.

У зв'язку з цим ставляться нові вимоги до сучасних інженерів-педагогів, адже від якості їхньої освіти значною мірою залежить забезпечення підготовки робітничих кадрів «нового типу» – професійно і соціально-мобільних, готових до роботи в умовах конкуренції. Якщо розглядати модель інженера-педагога, то практикою доведено, що основними функціями педагогічної діяльності зазначеного фахівця є: технологічна, проектувальна, організаційна, науково-дослідна, креативна. Дані функції уточнені та вдосконалені з позицій вимог сьогодення й утворюють відповідні компетенції, а саме: комунікативну, проектувальну, науково-дослідну, менеджерську, креативну.

Визначенню та розумінню понять «компетентність», «компетенція», «компетентнісний підхід» останнім часом присвячено багато публікацій, статей, монографій вітчизняних та зарубіжних авторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багатьма науковцями України розглядалася проблема формування компетентності. Значну кількість досліджень здійснено завдяки співпраці МОН України, НАПН України та міжнародних організацій при створенні серії публікацій з освітньої політики, де також були висвітлені основні засади компетентнісного підходу [1]. Зокрема, загальні теоретичні засади про компетенції та компетентність розглядаються у працях Л. Бурлачука, І. Зимньої, І. Зязюна, Л. Лепіхової, А. Соколової, А. Хуторського та інших; питання про компетенції та компетентність у професійній діяльності фахівців різних напрямів – у працях Ю. Варданян, О. Кисельової, О. Козирєва, Л. Одинець, О. Пейчевої, О. Садон, В. Семиченко, О. Сергеєнкової, В. Теніщевої, Ю. Тукачова, А. Федосєєва, О. Черепанової, Н. Яковлевої та інших; питання про розвиток, формування, структурні моделі компетенцій та компетентності фахівців економічного профілю – у працях С. Горобця, А. Грушевої, М. Ільязової, Н. Кошелевої, Л. Наумець, М. Тхуго, А. Фітьмової, І. Шерстньової та інших.

Мета статті – дослідити умови формування професійних педагогічних компетенцій у процесі фахової підготовки майбутніх інженерів-педагогів. З огляду на це, були визначені **завдання**:

1. Проаналізувати суть понять: «компетентність», «компетенція», «компетентнісний підхід».
2. Визначити види професійних педагогічних компетенцій.
3. Окреслити шляхи формування відповідних компетенцій у процесі фахової підготовки майбутніх інженерів-педагогів.

Виклад основного матеріалу. У різних словниках тлумачення досліджуваних понять визначається по-різному.

«Компетентність»:

- володіння знаннями, що дають змогу сформувати уявлення про щось [2, с. 247];
- якість людини, яка володіє всебічними знаннями в певній галузі [3, с. 254].

«Компетентний»:

- знаючий, обізнаний, авторитетний в певній галузі [4, с. 131];
- коло питань, з якими людина обізнана і які необхідні для здійснення її професійної діяльності [5, с. 166].

«Компетентнісний підхід»:

- спроба дати відповідь на запитання: чому і як навчати [6];
- переорієнтація в освітньому процесі «з процесу на результат освіти в діяльнісному вимірі» [7, с. 104].

Міжнародна комісія Ради Європи у своїх документах розглядає поняття компетентності як загальні або ключові, базові вміння, фундаментальні шляхи навчання, навчальні навички та вміння, опорні знання. Також компетентності передбачають спроможність особистості сприймати та відповідати на індивідуальні та соціальні потреби та комплекс ставлень, цінностей, теоретичних і практичних знань [1].

Як бачимо, у колах наукової спільноти, серед вчених, лінгвістів, педагогів, психологів, дидактів, немає єдиного визначення та розуміння понять «компетентності», «компетенції», «компетентного підходу».

Узагальнюючи більшість можливих варіантів, ми схилиємося до думки, що «компетентність» – це властивість професіонала, котра водночас вказує на його спроможність доцільно та ефективно діяти за певних обставин; «компетенція» – це складова компетентності, рівень

професійної підготовленості фахівця, наявність у нього знань, навичок та умінь, необхідних для виконання практичних завдань.

При цьому компетентності поділяються на професійні в певній галузі та соціальні (у сфері спілкування з людьми, формування соціальних навичок, мотивів поведінки) [8, с 16].

Теорія і практика реалізації компетентнісного підходу демонструє безліч варіантів класифікацій компетенцій. У діяльності майбутнього інженера-педагога визначаються компетенції, яким надається особливе значення в професійній освіті Європейського співтовариства:

- соціально-інформаційна (характеризує володіння інформаційними технологіями і формує критичне ставлення до соціальної інформації, яку поширюють ЗМІ);
- когнітивна (готовність до постійного підвищення освітнього рівня, потреба в актуалізації і реалізації свого особистого потенціалу, здатність самостійно здобувати нові знання і вміння, здібність до саморозвитку);
- спеціальна (передбачає відповідні технічні знання, навички та вміння, розвинуті психолого-педагогічні здібності та особисті якості викладача).

У діяльності інженера-педагога, шляхом аналізу цільових (соціально-професійних) функцій майбутнього викладача інженерних дисциплін, визначені ключові компетенції:

- виховна – соціально-культурна компетенція, що включає культуру усної та писемної мови, знання іноземних мов, соціальну інформованість і компетентне відношення до засобів масової інформації;
- навчальна – когнітивно-дидактична компетенція, що допускає знання пізнавальних здібностей учнів, особливостей цілепокладання і проектування змісту і технології особистісно-орієнтованого навчання;
- розвивальна – психолого-педагогічна компетенція, яка передбачає психолого-педагогічні вміння організовувати та керувати навчально-виховним процесом, формує світогляд учня, його інтелектуальний рівень, любов до професії, етику поведінки тощо;
- виробничо-технологічна – спеціальна компетенція [8, с. 63].

Все це свідчить про те, що концепція компетентної освіти на сьогодні є однією з провідних психолого-педагогічних теорій, а компетентістний підхід посилює практичну зорієнтованість навчання, його предметно-професійний аспект.

Сукупність компетенцій, які відображають вимоги до фахівця, цілі діяльності чи професійної підготовки, утворюють модель професійних компетенцій, яка проектується на конкретну посаду, професію, навчальну програму.

За результатами контент-аналізу встановлено, що компетенції – це інтегрована особистісно-діяльнісна категорія, що формується під час навчання в результаті поєднання початкового особистого досвіду та здатності застосування набутих знань, навичок і вмінь у процесі продуктивної діяльності.

Проектування компетенцій – це досить складний процес, який дає можливість оптимізувати як навчальну діяльність, так і її результати. Водночас, необхідно усвідомлювати, що професійна підготовка майбутніх інженерів-педагогів передбачає формування навичок та умінь дидактичного проектування навчальних матеріалів, як інженерних, так і психолого-педагогічних, а це неможливо без системної інтеграції діяльнісного, особистісно-орієнтованого і компетентнісного підходів до змісту навчання.

Наразі найоптимальнішими вважаються види професійних педагогічних компетенцій майбутнього інженера-педагога, які дають можливість отримати модель зазначеного фахівця, а саме:

- методологічну;
- проектувальну;
- креативну;
- комунікативну;
- науково-дослідну.

Формування методологічної компетенції у майбутніх інженерів-педагогів здійснюють упродовж усієї підготовки шляхом безпосереднього та опосередкованого вивчення певних дисциплін, до яких належать: «Методологічні засади професійної освіти», «Теорія та методика виховної роботи», «Дидактичні основи професійної освіти», «Методика професійного навчання: дидактичне проектування» та «Методика професійного навчання: основні технології навчання». За

час навчання відбувається неодноразове звертання до конкретного навчального матеріалу на різних рівнях, що зміцнює його засвоєння без зайвого дублювання.

Проектувальна компетенція – найскладніша, адже вона є головною у професійній педагогічній діяльності викладача технічних дисциплін.

Саме вона ґрунтується на певній методології, демонструючи її адекватність, корисність та результативність і, водночас, вона визначає поведінку педагога під час виконання будь-яких дій – методологічних, комунікативних, креативних, менеджерських, науково-дослідницьких тощо.

Віддаючи належне винахідливості, спритності, оригінальності, швидкості мислення та іншим позитивним рисам особистості викладача, котрі більше проявляються під час його безпосередньої взаємодії зі студентським, педагогічним чи виробничим колективом, зауважимо, що всьому цьому передують ретельна підготовка, яка, власне, і є основою для проектування.

Зважаючи на потенційні місця працевлаштування та посадові обов'язки інженерів-педагогів (викладач, майстер, інструктор, методист тощо), було визначено дисципліни, які мають забезпечити різні напрями педагогічного проектування: «Теорія та методика виховної роботи», «Методика професійного навчання» (у двох частинах) та «Креативні технології навчання». Вони забезпечують виокремлені раніше етапи педагогічного проектування: підготовку, розробку, перевірку та завершення. Із кожної навчальної дисципліни розроблено цілі, зміст і технології у вигляді методів, засобів і форм навчання.

Специфіка педагогічної діяльності інженера-педагога полягає в тому, що не обмежує зосередженість на педагогічних діях як таких (суто дидактичних, виховних, організаційних тощо). Ця діяльність відображає специфіку професійної зайнятості робітників виробництва (службовців) та, відповідно, їхню професійну підготовку в професійно-технічних або вищих навчальних закладах (I – II рівнів акредитації). Отже, і творчий компонент підготовки цих кадрів має відображати два компоненти: технічну творчість (щодо роботи з об'єктами професійної діяльності) на виробництві та педагогічну творчість (щодо організації та здійснення педагогічної діяльності у зазначених вище навчальних

зкладах). Це пояснює вибір двох дисциплін – «Основи інженерно-педагогічної творчості» та «Креативні технології навчання», опанування яких має привести до формування креативної компетенції у майбутніх інженерів-педагогів.

Тенденція досліду – суть освітнього процесу будь-якого рівня та напряму. Засадами для цієї тенденції є комунікативні процеси, які в освітній галузі отримують певні властивості:

- переважає навчально-технічне усне та писемне мовлення;
- опрацювання інформації за певними правилами;
- спеціальні принципи спілкування та розв'язання конфліктних ситуацій між викладачами і студентами.

Отже, за таких умов важливо сформувати в майбутніх інженерів-педагогів як базові стилістично-риторичні вміння, так і вміння щодо реалізації розроблення дидактичного проекту під час проведення занять. Для досягнення цієї мети було обрано дві дисципліни – «Риторика» й «Комунікативні процеси у педагогічній діяльності», які й забезпечують формування комунікативної компетенції.

Наступним етапом становлення професійної майстерності майбутніх інженерів-педагогів є вдосконалення складових педагогічної діяльності у навчально-виховному процесу в професійно-технічних та вищих навчальних закладах (I – II рівнів акредитації), що сприятиме підвищенню ефективності підготовки фахівців. Відповідно, певної сформованості вимагають уміння як пояснювати нововведення, так і, власне, «бачити» проблему, визначати рівень її дослідженості та актуальності, формувати експериментальну базу, проводити наукові дослідження, опрацьовувати та впроваджувати в педагогічну практику отримані результати. Все це складає науково-дослідницьку компетенцію педагогічних кадрів, з метою формування якої і вивчають дисципліну «Основи наукових досліджень».

Після вивчення дисциплін «Методологічні засади професійної освіти», «Дидактичні основи професійної освіти», «Теорія та методика виховної роботи», «Методика професійного навчання: дидактичне проектування», «Методика професійного навчання: основні технології навчання», «Основи інженерно-педагогічної творчості», «Креативні технології навчання», «Риторика» та «Комунікативні процеси у

педагогічній діяльності» студенти виходять на першу педагогічну практику (9-й семестр) і отримують спеціальне комплексне завдання.

Мета педагогічної практики – забезпечити адаптацію студента до професійно-педагогічної діяльності в умовах реального навчального закладу. Саме практика дає можливість пересвідчитися, наскільки сформована професійна компетентність викладача технічних дисциплін, наскільки розвинуті його вміння у проектно-конструкторській діяльності, як майбутній викладач реалізує свій технолого-організаційний та пошуково-дослідницький потенціал.

Висновок. Отже, компетентність необхідно розглядати як інтегровану, комплексну характеристику, що поєднує знання, навички та вміння, здібності і риси особистості, показники загальної культури, вміння якісно виконувати професійні обов'язки. Набуття майбутніми фахівцями системи інженерних і психолого-педагогічних знань, навичок та умінь спрямовано на формування компетенцій, які треба розглядати як результат навчання за напрямом «Професійна освіта (транспорт)». Подальші дослідження можуть бути спрямовані на визначення особливостей оформлення професійних компетенцій, поширення їх переліку для підготовки фахівців різних напрямів відповідно до вимог стандартів нового покоління в умовах європейської інтеграції та сучасних тенденцій на ринку праці.

Література

1. Ключові компетенції. Дослідження організації Європейського співробітництва та розвитку // Інформаційний Вісник освітньої політики в Європі, 2012. – С. 13-14.
2. Словарь иностранных слов – 16-е изд. исп. – М.: Русский язык., 1988. – 624 с.
3. Васильев И. Б. Профессиональная педагогика. Конспект лекций для студентов инженерно-педагогических специальностей: в 2-х ч. – Харьков, 2003. – Ч. 2. – 175 с.
4. Большая энциклопедия Кирилла и Мефодия [Электронный ресурс], 2001. – Режим доступа: www.km.ru
5. Волков Ю. Г., Поликарпов В. С. Человек: энциклопедический словарь. – М.: Гардарики, 2002. – 520 с.

6. Фрумин Исак. Компетентносный подход как естественный этап обновления содержания образования [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://eurekanet.ru>. – Назва з екрану.

7. Компетентніший підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Бібліотека з освітньої політики / Під загальною ред. О.В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2010. – 171 с.

8. Плохий В. С. Иновационный подход к модернизации модульной системы профессионального обучения на основе концепции компетентности // Проблеми розробки та впровадження модульної системи професійного навчання (модуль 2001): зб. наук. праць. – К.: Науковий світ, 2001. – С. 16-28.

Аннотация

В статье рассматриваются актуальные вопросы обеспечения качества подготовки будущих инженеров-педагогов; проанализированы вопросы значимости и особенностей моделирования компетенций, компетентного подхода к профессиональной подготовке будущих преподавателей инженерных дисциплин в высшей школе.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, компетентносный подход, инженерно-педагогическое образование, модель подготовки будущих инженеров-педагогов в Национальном транспортном университете.

Summary

The present article addresses up-to-date issues of quality ensuring of training for graduating engineers-teachers. It also covers the importance and peculiarities of competencies modelling, the competent approach towards vocational training for graduating teachers of professional (engineering) disciplines at higher educational establishments.

Key words: competence, state of competence, competent approach, vocational training for engineers-teachers, pattern of vocational training for graduating engineers-teachers at the National transport University.

АНАЛІЗ ЗМІСТУ КОМПОНЕНТІВ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ПРАКТИЧНОГО НАВЧАННЯ В ГАЛУЗІ ТРАНСПОРТУ

*Микола Гордієнко,
асистент кафедри технічної
експлуатації автомобілів та автосервісу
Національного транспортного університету*

Анотація

У статті обґрунтовано актуальність визначення компонентного складу професійної компетентності майбутніх викладачів практичного навчання в галузі транспорту, що пов'язано зі стрімкими змінами сучасних виробничих технологій, їх швидким темпом вдосконалення та великим обсягом інформації, який мають опрацьовувати в процесі навчання та подальшій педагогічній діяльності майбутні викладачі системи професійної освіти. Автором здійснено порівняльний аналіз структури і змісту професійної компетентності викладачів різних дисциплін, які відображено в наукових дослідженнях вітчизняних та зарубіжних учених. Виокремлено найбільш уживані науковцями компоненти та їх зміст. Охарактеризовано інші компоненти, котрі відображають специфіку педагогічної діяльності.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури, вивчення дисертацій багатьох дослідників, власного педагогічного досвіду розроблено структуру і зміст професійної компетентності майбутніх викладачів практичного навчання в галузі транспорту. За попередніми висновками до її складу автором статті включено: мотиваційний, когнітивний, дидактичний та комунікативний компоненти, які тісно пов'язані між собою та особистісними характеристиками випускників вищого навчального закладу. Дані компоненти відображають суть професійної компетентності майбутніх викладачів практичного навчання в галузі транспорту з їх специфічними особливостями.

Окреслено перспективи подальшого наукового пошуку, який передбачає визначення параметрів змісту кожного компоненту з подальшою експертною оцінкою.

Ключові слова: професійна компетентність, викладач практичного навчання в галузі транспорту, професійна освіта, професійне навчання, структура компетентності, зміст компонентів професійної компетентності.

Постановка проблеми. В умовах інтеграції України до ЄС, а саме, участь у новій ініціативі Євросоюзу – «Східне партнерство», постійно зростають потреби в педагогах зі сформованою професійною компетентністю, здатних підвищувати якість освіти і навчання у відповідності до європейських стандартів, що ґрунтується на компетентнісній основі з урахуванням модельних стандартів підготовки бакалаврів та магістрів. Реформування національної системи професійної освіти нині зорієнтовано на впровадження компетентнісного підходу, формування в майбутніх фахівців певного набору компетенцій, оволодіння якими дасть змогу особистості, зокрема суб'єкту педагогічної діяльності, вирішувати проблеми професійного характеру в повсякденному соціальному житті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати аналізу психолого–педагогічної літератури, в якій відображено наукові здобутки щодо вивчення компонентного і змістового складу професійної компетентності майбутніх викладачів, демонструють значний інтерес вітчизняних і зарубіжних дослідників до зазначеної проблеми. Так, багато публікацій присвячено дослідженню саме структури професійної компетентності (далі – ПК) та їх змісту. Це наукові праці таких учених, як: Д. Айстраханов, І. Васильєв, Л. Вікторова, В. Динько, Т. Дніпровська, Л. Карпова І. Когут, Н. Кузьміна, П. Лузан, М. Мруга, Л. Новакова, М. Олексюк, А. Прокоф'єва, А. Спіцина, Т. Сулима, Н. Харитонова, О. Юртаєва, В. Ягупов, О. Яковенко, М. Яцик та інші.

Проте діяльність викладачів практичного навчання в галузі транспорту має свої специфічні особливості, а тому можна гіпотетично припустити, що їхня професійна компетентність за своєю структурою і змістом компонентів матиме відмінності, виявлення яких становить

науковий інтерес для підвищення якості професійної підготовки в системі вищої освіти.

Метою статті є порівняльний аналіз змісту компонентів професійної компетентності фахівців різних споріднених спеціальностей, що уможливилося на наступному етапі визначення основних напрямів наукового пошуку щодо виявлення окремих параметрів професійної компетентності майбутніх викладачів практичного навчання в галузі автотранспорту.

Виклад основного матеріалу. Практичний досвід педагогічної діяльності в Національному транспортному університеті свідчить про те, що ефективність формування професійної компетентності майбутніх викладачів практичного навчання в галузі транспорту може бути досягнута в разі чіткого уявлення структури і змісту компонентів даного феномену. Педагог має чітко визначити, які знання, уміння, навички і здатності та особистісні якості треба сформувати в майбутнього фахівця, який буде здійснювати підготовку кваліфікованих робітників, тобто ключові компоненти та їх понятійний зміст повинні відображати саму суть професійної компетентності майбутнього викладача.

У дослідженні структурно–змістового аналізу «поняття професійна компетентність майбутніх викладачів практичного навчання в галузі транспорту» [4] нами були порушені питання визначення її ключових компонентів, але не досліджено їх основний зміст. Отже, подальше дослідження вимагає конкретизації змісту даних компонентів.

Проаналізувавши змістове наповнення компонентів ПК майбутніх викладачів різних дисциплін, визначене багатьма дослідниками в процесі проведених експериментальних перевірок (М. Бирка, В. Баркасі, С. Демченко, Л. Дибкова, С. Мухров, М. Мруга та ін.), логічним буде визначити та обґрунтувати основний зміст компонентів ПК майбутніх викладачів в галузі транспорту. З цією метою ми звернулися до наукових досліджень Є. Баширової [2], М. Мруги [9], І. Мухрова [10], О. Пахомової [12], С. Сіткара [15], В. Федіна [17], Л. Шовкун [21], І. Чемериса [19], Н. Юдзіонка [22]. У їхніх працях ключовим виступає мотиваційний або мотиваційно-ціннісний компонент ПК майбутніх викладачів. Розкриваючи зміст

мотиваційного компоненту, автори мають однозначну думку щодо його суті і трактують як інтегративний комплекс особистості, а саме: прояв власної позиції особистості та формування його емоційно-вольової стійкості. Цей компонент, з їхньої точки зору, має передбачати постановку цілей і завдань, потреб, мотивів, інтересів, ціннісних орієнтацій у педагогічній діяльності.

У наукових дослідженнях [2; 11; 12; 14; 22] обґрунтовано когнітивний компонент ПК майбутніх викладачів. Даний компонент характеризується оволодінням студентами професійними знаннями, формуванням готовності до самореалізації та досягненням високого рівня професійної компетентності. Йдеться про оволодіння комплексом науково-теоретичних знань, який охоплює в сукупності знання, що входять до складу всіх видів компетенцій (педагогічні, предметно-фахові, методичні, психологічні, соціально-комунікативні, аутопсихологічні знання) з подальшим втіленням їх у практичній діяльності. Важко заперечити актуальність цього компоненту в складі ПК майбутніх викладачів практичного навчання в галузі транспорту. Адже щорічно ці знання оновлюються у зв'язку зі зміною або модернізацією матеріалів, що використовуються в галузі машинобудування, енергетичного машинобудування, матеріалознавства, екології та в галузі транспортних технологій автомобільного транспорту. Це знання технологій з організації експлуатації та ремонту рухомого складу, зокрема технологій проектної, конструкторської, технологічної, експлуатаційної, організаційної, підприємницької діяльності в галузі автомобільного транспорту та автосервісу, знання технологій виробництва двигунів чи автотранспортних засобів, з виконанням робочих креслень деталей та дизайнерських креслень автомобілів, вибором технологічних процесів їх виготовлення, технологій устаткування для ремонту та виготовлення автомобілів, відновлення автомобільних деталей, технологій підвищення ефективності роботи двигунів внутрішнього згоряння, а також зменшення токсичності продуктів їх згоряння.

За результатами вивчення наукових праць [2; 11; 12; 15; 21], нами виявлено, що до найпоширеніших компонентів ПК майбутнього викладача науковці відносять операційний або операційно-діяльнісний компоненти. Його зміст розглядається як синтез теорії та практики, і, на

думку вчених, він покликаний розвивати здатність застосування отриманих знань при вирішенні конкретних професійних завдань. Формування даного компоненту відповідає одному з основних принципів професійної педагогіки – принципу зв'язку навчання з практикою, котрий виражає необхідність підготовки студентів до застосування знань у вирішенні практичних завдань. Даний принцип чимало науковців розглядають у діалектичній єдності з принципами зв'язку навчання з життям, теорії з практикою, що витікають із закономірного зв'язку навчання з вимогами суспільного життя. О. Євсюков, розглядаючи провідні принципи формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищих аграрних навчальних закладів, виокремив основні шляхи їх реалізації: розкриття необхідності теоретичних знань для ефективної практичної діяльності; демонстрація того, як наукові відкриття народжувалися з практичних потреб людства; звернення до найновіших досягнень науки і техніки, до проблем суспільного життя; опора на життєвий досвід тих, хто навчається, у процесі навчання; організація різноманітної практичної діяльності, перш за все, продуктивної, з метою набуття уміння застосовувати знання на практиці [7, с. 143]. На наш погляд, у даному положенні автором викладена програма дій педагога вищого навчального закладу щодо формування діяльнісного компонента професійної компетентності майбутніх викладачів практичного навчання в галузі автотранспорту.

Необхідність присутності особистісного компонента в ПК різних фахівців обґрунтовано в дослідженнях учених [5; 12; 14; 16; 20]. Більшість з них вважає, що даний компонент має включати такі професійно-важливі якості: комунікативність, відповідальність, емпатійність, готовність до рефлексії, здатність до самоаналізу і самоуправління та особистісні можливості для виконання професійних обов'язків. «Професія викладача – одна з найбільш творчих і складних професій, так як поєднує науку і багатофункціональну діяльність» – резюмує О. Євсюков [7, с. 141]. На наш погляд, у визначенні змісту особистісного компонента ПК майбутніх викладачів практичного навчання в галузі автотранспорту потрібно виходити, насамперед, із законодавчої бази: законів України «Про освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну

діяльність», де викладені права та обов'язки викладачів. Водночас, до уваги необхідно брати і такі документи, як: Копенгагенська декларація про соціальний розвиток, нова європейська стратегія на найближчі 10 років «Європа 2020: стратегія розумного, сталого і всеохоплюючого зростання», стратегія сталого розвитку «Україна – 2020». Із нашої точки зору, реалізація цих документів у галузі професійної освіти вимагає від сучасного викладача цілеспрямованості й наполегливості у реалізації професійних завдань, мобільності, творчості, неординарності в прийнятті рішень тощо.

Що стосується інших компонентів, які виокремлюють у своїх роботах різні дослідники, то вони мають свою певну специфіку. Наприклад, у роботі О. Кучай [8] з формування ПК вчителів інформатики у вищих навчальних закладах Польщі, у професійній компетентності вчителя основними є інформаційно-дослідницький, педагогічний та управлінський компоненти. У науковій праці Л. Дибкової «Індивідуальний підхід у формуванні професійної компетентності майбутніх економістів» ключовим визначено економічний компонент. Автор розкриває його суть як «оволодіння методами економічного аналізу та проектування економічної діяльності, наявність системного уявлення про структури і тенденції розвитку української і світової економіки, знання принципів прийняття й реалізації економічних та управлінських рішень на мікро- і макрорівнях, створення і розвиток власної економічної позиції тощо» [6]. Отже, професійна компетентність фахівців різних галузей за компонентним складом і, відповідно, за змістом цих компонентів різниться.

Варто зазначити, що в наукових джерелах висвітлено дуже багато різних компонентів ПК майбутніх викладачів, таких, як: саморозвиваючий, суть якого полягає у здатності володіти навичками самовиховання, умінням регулювати власну поведінку та самовдосконалюватись; загальнокультурний, що характеризується знанням ділового етикету, толерантністю та загальними правилами поведінки; адаптивний – спрямований на зміну мислення викладача тощо. Також треба додати такі компоненти: полікультурний; аутопсихологічний; персональний; психомоторний; афективний; методичний; лінгвістичний; технологічний та інші. Безумовно, ПК

майбутніх викладачів практичного навчання в галузі автотранспорту за структурою і змістом компонентів буде мати свої відмінності, що пов'язано зі специфікою їх діяльності. Тому нашим завданням є визначення змісту основних компонентів для професійної компетентності майбутнього викладача практичного навчання в галузі транспорту шляхом виокремлення найбільш вживаних компонентів ПК майбутніх викладачів різних дисциплін іншими дослідниками з подальшою експертною оцінкою найважливіших саме для майбутніх викладачів практичного навчання в галузі автотранспорту.

За результатами здійсненого аналізу, виявлених у відкритому доступі дисертацій, ми дійшли висновку, що одним з основних у компонентному складі ПК майбутніх викладачів практичного навчання в галузі автотранспорту має бути мотиваційний компонент, який передбачає прагнення та цілеспрямованість в оволодінні сучасними знаннями, навичками та вміннями, у самостимуляції до організації педагогічної діяльності, а саме: постановка цілей та задач з подальшим їх виконанням в інженерно-педагогічній діяльності.

Оскільки складовою будь-якої компетентності, за визначенням цього поняття, є знання, то ще одним найважливішим компонентом ПК майбутніх викладачів практичного навчання в галузі автотранспорту нами визначено когнітивний компонент, який передбачає володіння сукупністю теоретичних та практичних знань, навичок та умінь в галузі педагогічних наук та в галузі транспорту. У зв'язку з тим, що професійна освіта передбачається основною галуззю діяльності майбутніх викладачів практичного навчання, до змісту їхньої ПК варто включити дидактичний компонент, який передбачає вибір правильних форм, методів, прийомів, засобів навчання та методик і технологій навчання студентів. У своїй педагогічній діяльності педагог має бути переконливим, здатним до екстраверсії, володіти термінологією загально-педагогічних та інженерно-технологічних наук, здібностями до ораторського мистецтва, вміннями вести зрозумілий діалог з окремими особами (викладачами, студентами, учнями, батьками, тощо), а тому, на нашу думку, одним із найважливіших компонентів ПК майбутніх викладачів практичного навчання необхідно вважати комунікативний.

Висновок. Таким чином, за результатами проведеного аналізу психолого-педагогічних досліджень, здобутки яких висвітлені в наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених, та власного педагогічного досвіду, можна стверджувати, що професійна компетентність майбутніх викладачів практичного навчання в галузі транспорту має містити компоненти: мотиваційний, когнітивний, дидактичний та комунікативний, які тісно пов'язані між собою й особистісними характеристиками випускників вищого навчального закладу. Попередньо визначено зміст кожного компонента, однак їх ключові параметри потребують подальшого дослідження та експертної оцінки, на що спрямуємо наш подальший пошук.

Література

1. Баркасі В. В. Формування професійної компетентності в майбутніх учителів іноземних мов: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Баркасі Вікторія Володимирівна; Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2004. – 252 с.

2. Баширова Е. В. Формирование профессиональных компетенций в области стандартизации и метрологического обеспечения производства будущего инженера : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 : защищена 23.12.2011 / Елена Владимировна Баширова ; науч. рук. В. И. Земцова ; Орск. гуман.-технолог. ин-т. – 2011. – 24 с.

3. Бирка М. Ф. Розвиток професійної компетентності викладача інформаційних технологій професійно–технічного навчального закладу: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / М. Ф. Бирка; Ун-т менедж. освіти НАПН України. – К., 2010. – 19 с. – укр.

4. Гордієнко М. М. Професійна компетентність майбутніх викладачів практичного навчання в галузі транспорту / М.М. Гордієнко // Теорія і методика професійної освіти. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tmpe.eor.by/index.php/editions/131-edition-9>. – Загол. з екрану.

5. Демченко С. О. Розвиток професійно–педагогічної компетентності викладачів спеціальних дисциплін вищих технічних закладів освіти: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Сергій Олександрович Демченко; Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. – 2005. – 227 с.

6. Дибкова Л. М. Індивідуальний підхід у формуванні професійної компетентності майбутніх економістів : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Дибкова Людмила Миколаївна ; АПН України, Ін-т вищ. освіти. – К., 2006. – 227 арк.: рис., табл. – Бібліогр.: арк. 171-197.

7. Євсюков О. Провідні принципи формування професійно–педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищих аграрних навчальних закладів / О. Євсюков // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2014. – Ч. 1. – № 9. – С. 140–145.

8. Кучай О. В. Формування професійної компетенції вчителів інформатики у вищих навчальних закладах Польщі: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. В. Кучай ; Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси, 2011. – 20 с.: рис. – укр.

9. Мруга М. Р. Структурно–функціональна модель професійної компетентності майбутнього лікаря як основа діагностування його фахових якостей : автореф. дис ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Марина Рашидівна Мруга; В.о. АПН України. Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти. – К. : Б.в., 2007. – 21 с.

10. Мухров И. С. Формирование профессиональной компетентности молодых квалифицированных рабочих автомехаников в системе начального профессионального образования в условиях социального партнерства : дис. ... кан. пед. наук : 13.00.08 / Мухров Илья Сергеевич; – Шуя, 2012. – 191 с.

11. Никульников А. Н. Формирование профессиональной компетентности будущего педагога к работе в системе дополнительного образования : диссертация ... канд.пед.наук : 13.00.08 / Никульников Антон Николаевич; [Место защиты: Кузбас. гос. пед. акад.]. – Новосибирск, 2012. – 174 с.: ил. РГБ ОД, 61 13–13/131.

12. Пахомова О. В. Формування професійної компетентності майбутніх учителів філологічних дисциплін у процесі загальнопедагогічної підготовки: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Пахомова Олена Володимирівна ; Криворіз. держ. пед. ун-т. – Кривий Ріг, 2011. – 262, [6] арк. : рис., табл. – Бібліогр.: арк. 186–215.

13. Сайтова Л. Р. Формирование профессиональной компетентности бакалавров педагогического образования на основе междисциплинарного подхода : профиль «Музыкальное образование»:

диссертация ... кандидата педагогических наук : 13.00.08 / Саитова Лира Рашитовна; [Место защиты: Башкир. гос. пед. ун-т им. М. Акмуллы]. – Уфа, 2012. – 200 с.: ил. РГБ ОД, 61 12–13/1618.

14. Саюк В. І. Розвиток професійної компетентності вчителів географії у системі післядипломної педагогічної освіти: дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Саюк Валентина Іванівна ; Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. – К., 2006. – 241 арк. – Бібліогр.: арк. 173–189.

15. Сіткар С. В. Підготовка інженерів–педагогів у галузі транспорту до організації педагогічного діагностування автореф. дис. ... канд. пед. наук 13.00.04 / Сіткар Степан Вікторович ; Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. – Т., 2012. – 19 с.

16. Сокол І. В. Формування професійної компетентності майбутніх судноводіїв у процесі вивчення фахових дисциплін: автореф. дис ... канд. пед. наук / І. В. Сокол . – Херсон : Б. в., 2011 . – 20 с.

17. Федина В.С. Формування професійної компетентності у майбутніх фахівців–сходознавців: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Федина Володимира Степанівна ; Львів. нац. Ун-т ім. І. Франка. – Л., 2009. – 252 с.

18. Халимон І. Й. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя з другої спеціальності «Іноземна мова» : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / І. Й. Халимон; Житомир. держ. ун-т ім. Івана Франка. – Житомир, 2009. – 20 с.

19. Чемерис І. М. Формування професійної компетентності майбутніх журналістів засобами іншомовних періодичних видань: дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Чемерис Інна Михайлівна ; Черкаський національний ун-т ім. Богдана Хмельницького. – К., 2008. – 248 арк. – арк. 213–244.

20. Чернега Е. А. Формирование профессиональной компетентности бакалавра-преподавателя практического обучения в области экономики в высшем учебном заведении: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Чернега Елена Анатольевна ; Бердян. гос. пед. ун-т. – Бердянск, 2012. – 291, [11] л. – Бібліогр.: арк. 202–227.

21. Шовкун Л. М. Організаційно-педагогічні умови розвитку професійної компетентності викладачів вищих аграрних навчальних закладів: дис ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Людмила Миколаївна;

Шовкун; Національний університет біоресурсів і природокористування України – Київ : Б. в., 2010. – 197 с.

22. Юдзіонок Н. М. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя у музично–інтерпретаційній діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Юдзіонок Наталія Михайлівна ; ДЗ «Південноукр. нац. пед. ун–т ім. К. Д. Ушинського». – О., 2011. – 21 с.

Аннотация

В статье обоснована актуальность определения компонентного состава профессиональной компетентности будущих преподавателей практического обучения в отрасли транспорта, что связано со стремительными изменениями современных производственных технологий, их быстрым темпом совершенствования и большим объемом информации, который должны обрабатывать в процессе обучения и дальнейшей педагогической деятельности будущие преподаватели системы профессионального образования. Автором осуществлен сравнительный анализ структуры и содержания профессиональной компетентности преподавателей различных дисциплин, получивших отражение в научных исследованиях отечественных и зарубежных ученых. Выделены наиболее распространенные в исследованиях компоненты и их содержание. Охарактеризованы другие компоненты, которые отражают специфику педагогической деятельности.

На основе анализа психолого–педагогической литературы, изучение диссертаций многих исследователей, собственного педагогического опыта разработана структура и содержание профессиональной компетентности будущих преподавателей практического обучения в области транспорта. По предварительным выводам, в ее состав автором статьи включено: мотивационный, когнитивный, дидактический и коммуникативный компоненты, которые тесно связаны между собой и личностными характеристиками выпускников высшего учебного заведения. Данные компоненты отражают сущность профессиональной компетентности будущих преподавателей практического обучения в области транспорта с их специфическими особенностями.

Определены перспективы дальнейшего научного поиска, который предусматривает установление параметров содержания каждого компонента с последующей экспертной оценкой.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, преподаватель практического обучения в отрасли транспорта, профессиональное образование, профессиональное обучение, структура компетентности, содержание компонентов профессиональной компетентности.

Summary

The article substantiates the relevance of the definition of the component composition of the professional competence of the future lecturers practical teaching in the transport sector which is associated with the rapid changes of modern production technologies of their rapid rate of improvement and a large volume of information that must be processed in the course of training and further educational activities of the future teachers of vocational education system. The author carried out a comparative analysis of the structure and content of professional competence of teachers of various disciplines which are reflected in the research of domestic and foreign scientists .We selected the most commonly used components of scientists and their contents.We described the other components, which reflect the specific educational activities.

Based on the analysis of psychological and pedagogical literature, the study of theses many researchers, self-teaching experience has been developed the structure and content of the professional competence of future teachers of practical teaching in the transportation sector. According to the preliminary findings of its composition by the author was included: motivational, cognitive, didactic and communicative components that are closely related and personal characteristics of the higher education institution graduates. They reflect the essence of professional competence of future teachers of practical teaching in the transport sector with certain of their specific features.

Identified prospects of future scientific research, which involves defining the content of each component parameters, followed by an expert evaluation.

Keywords: professional competence, lecturer practical teaching in the transport sector, professional education, professional teaching, competency structure, content of the components of professional competence.

ВОЛОДІННЯ ВИКЛАДАЧАМИ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИМ ПІДХОДОМ – ВИМОГА ОСВІТИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

*Наталя Кулалаєва,
кандидат хімічних наук, доцент, в. о. завідувача
лабораторії технологій професійного навчання
Інституту професійно-технічної освіти НАПН України*

Анотація

Обґрунтовано необхідність підготовки педагогів професійної освіти будівельного профілю, обізнаних з питаннями культури безпеки професійної діяльності і методології ризик-орієнтованого підходу для навчання кваліфікованих робітників суб'єктів господарювання, спроможних превентивно та своєчасно запроваджувати адекватні дії при виникненні небезпечних ситуацій, оперувати засобами зниження генерації ризиків як обов'язкової складової професійного навчання в інтересах сталого розвитку. Показано, що її застосування для реалізації вимог сталого розвитку суспільства, охорони довкілля, своєчасного запровадження адекватних дій при виникненні небезпечних подій має стати невід'ємною складовою навчання молоді у професійно-технічних навчальних закладах, особливо для тих, хто працюватиме на потенційно небезпечних суб'єктах господарювання.

Ключові слова: професійна освіта, культура безпеки професійної діяльності, сталий розвиток, ризик-орієнтований підхід, небезпечна ситуація, система «людина-техніка-середовище».

Вступ. Пріоритетним завданням проголошеної в Україні стратегії сталого розвитку є запобігання виникненню надзвичайних ситуацій (НС) з метою гарантування безпеки населенню та персоналу суб'єктів господарювання (СГ) [1]. Реалізація цього завдання вимагає виконання адекватних дій робітниками під час реалізації виробничих процесів щодо зниження ризиків генерації НС та мінімізації можливих їх наслідків. Особливо це стосується професійної діяльності на

виробництвах потенційно небезпечних галузей – металургійної, паливної, будівельної тощо. Аналіз і моделювання перебігу явищ і операцій, відмови в яких можуть спровокувати НС під час виробничої діяльності, показує, що їх супроводжують дві постійні складові – витрати (часу та ресурсів) і ризик (небезпека або безпека) [2, с. 51]. За нашою думкою, саме ці супутники виробничих процесів і є однією з істотних загроз реалізації стратегії сталого розвитку. Отже, основою забезпечення відповідного рівня ризиків, встановленого суспільством, є регулювання безпеки персоналу СГ і населення. На жаль, повсюдне поширення ризик-орієнтованого підходу (РОП) у потенційно небезпечних галузях виробництва, і, безпосередньо, в будівельній галузі України, відбувається не дуже активно. Зрозуміло, що вагомою причиною цього є низька обізнаність кваліфікованих робітників галузі в питаннях РОП [3, с. 30], оскільки до них під час навчання у професійно-технічних навчальних закладах (ПТНЗ) не доводяться основні засади культури безпеки професійної діяльності (КБПД), де РОП використовується в якості базового інструментарію [4, с. 11; 5, с. 348].

Постановка проблеми. Після підписання 21 березня 2014 року політичної частини Угоди про асоціацію з ЄС [10] для України ще гостріше постало питання щодо визначення орієнтирів і пріоритетів розвитку країни та прийняття національної стратегії сталого розвитку в найкоротший термін. Однією з проблем сьогодення щодо реалізації цієї стратегії є виховання кваліфікованих робітників, спроможних аналізувати та мінімізувати ризики в надскладній виробничій системі «людина-техніка-середовище» (Л-Т-С). Розв’язання цієї проблеми, тобто надбання компетенцій щодо застосування повсякденних превентивних і своєчасних заходів, спрямованих на підтримку встановленого (прийнятого) рівня безпеки системи «Л-Т-С» на підґрунті РОП у будівництві, потребує наявності грамотних професійних педагогів у ПТНЗ. Саме вони мають донести до розуміння майбутніх кваліфікованих робітників – будівельників актуальність цієї проблеми, зважаючи на потенційну небезпечність галузі.

Мета статті полягає в обґрунтуванні необхідності підготовки педагогів професійної освіти будівельного профілю, обізнаних з питаннях КБПД і методології РОП, для навчання майбутніх кваліфікованих робітників, спроможних превентивно та своєчасно запроваджувати

адекватні дії при виникненні НС, оперувати засобами зниження генерації ризиків, поширення та мінімізації можливих їх наслідків як обов'язкової складової професійного навчання в інтересах сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для забезпечення можливості виконувати встановлені суспільством вимоги, сучасному будівельнику потрібні певні особисті якості. До них, у першу чергу, належить висока самоорганізація, що ґрунтується на стійких мотивах – спонуканнях, які зумовлюють будь-які дії для реалізації виробничих функцій, що тим чи іншим чином впливають на сталий розвиток. Значний внесок у цей освітній напрям здійснили такі відомі закордонні вчені, як: Р. Кейтс, А. Лейзерович, Т. Перріс, Дж. Хулс та ін. [11; 12]. Щодо України, то освіта для сталого розвитку (Education for Sustainable Development) розвивається в нас, в основному, на підґрунті екологічної освіти, де істотну роль відіграє позашкільна, загальна та професійна середня й вища освіта, а також просвіта населення через недержавні організації та засоби масової інформації. Тому більшість у суспільстві вважає, що процес переходу країни до сталого розвитку триває. Відповідно, і навчання кваліфікованих робітників усіх галузей господарювання, в тому числі й потенційно небезпечних, щодо опанування інструментарієм КБПД, здатних впливати на реалізацію завдань і принципів сталого розвитку, існує стале загальноприйняте переконання його зайвості. Отже, виникає суперечність між задекларованою діяльністю в установах, організаціях та підприємствах на користь реалізації стратегії сталого розвитку та відсутністю відповідного освітнього інструментарію й особливо тих, хто мусить і вміє використовувати його на практиці. Зауважимо, що освіта для сталого розвитку значно ширша, наприклад, за власне екологічну освіту. По-перше, вона – це методологічні цільові настанови, спрямовані на становлення освіти нового типу. По-друге, вона не є особливою «вертикально» організованою освітньою системою. Цей вид освіти, скоріше, є новою формою «освіти, що проникає» чи «пронизує» практично всі галузі професійної освіти: природничу, гуманітарну та технічну. Вона спирається на міжнародні угоди в галузі освіти й, у першу чергу, на Дакарські рамки дій (1999 р.), Софійську декларацію про освіту для дорослих (2002 р.) та інші документи, де порушується

проблема необхідності змін у базових основах сучасної освіти. Основні напрями змін освіти в Україні в цілому збігаються із завданнями, сформульованими в Стратегії освіти для сталого розвитку Європейської економічної комісії ООН (2005 р.), однак, не всі. Науковці визначили, що в якості інструментарію реалізації освіти для сталого розвитку потрібно застосовувати ризик-орієнтований підхід, причому, в усіх фахових напрямках. Відомі праці В. Бегуна, О. Запорожця, В. Березуцького, С. Диканя, В. Зацарного, В. Литвиненка, В. Лук'янової, В. Михайлюка, І. Науменка, М. Назаренка, Б. Халмурадова та ін. [7; 8], в яких обґрунтовано використання РОП для розв'язання прикладних завдань. Проведений аналіз наукових праць засвідчив: незважаючи на те, що освітні заклади України здійснюють підготовку молоді за великою кількістю спеціальностей та спеціалізацій, які мають ґрунтуватися саме на РОП, питання КБПД там, практично, не висвітлюються. І це при тому, що багатьом відомо: ризик завдає шкоду довкіллю, людині, суспільству через виникнення НС на виробництві, в побуті, життєвому середовищі, в міжлюдських відносинах тощо, має єдиний теоретичний базис і динамічний цикл появи та розвитку небезпеки. Отже, опанування викладацьким складом ПТНЗ методиками, пов'язаними з питаннями визначення ймовірності виникнення та тяжкості впливу ризикових ситуацій на перелічені вище об'єкти з метою їх превентивного попередження та мінімізації, є необхідною обов'язковою складовою професійного навчання.

Виклад основного матеріалу. Головною метою при вивченні небезпек, властивих системі Л-Т-С будівельної галузі, є визначення причинних взаємозв'язків між вихідними небезпечними подіями, що належать персоналу, устаткуванню, середовищу перебування та призводять до порушень їхнього безпечного функціонування і відмов, а також пошук способів усунення шкідливих впливів, шляхом удосконалення як системи в цілому, так і її складових. При цьому РОП та превентивні заходи, що розроблено на його основі, мають низку переваг, порівняно з іншими методами оцінки безпеки. По-перше, цілком реально отримати коректну кількісну оцінку очікуваного збитку; по-друге, існує можливість порівняти та врахувати ризик від значної кількості небезпечних факторів, а також дати комплексну оцінку ризику їх впливу; і по-третє, з'являється нагода мінімізувати

очікуваний збиток або наслідки небезпечних подій. Зрозуміло, що у використанні інструментарію аналізу ризику виробничих НС без залучення висококваліфікованих робітників, які в повній мірі володіють професійною майстерністю та здатні адекватно оцінювати стан та перебіг процесів, які відбуваються в будівельній галузі, сенсу мало.

Варто згадати сформульовані С. Батишевим із колегами закони професійної освіти, де наголошується на обов'язковості наявності в майбутніх робітників знань про склад обладнання та предмети праці, що застосовуються у виробничих процесах, рівня їхньої механізації та автоматизації, ступеню безперервності технологічних процесів, стану організації праці тощо [9, с. 82]. Відповідно до цього, оцінка ризику, тобто превентивне прогнозування впливів техногенних аварій на СГ, має стати невід'ємною складовою підготовки майбутніх фахівців. При усуненні (мінімізації) ризику вирішується комплекс завдань, пов'язаних з регулюванням тяжкості впливу небезпек на робітника та виробниче середовище, і головними способами їхнього розв'язання є професійна майстерність. Серед критеріїв-показників професійної майстерності С. Батишев із колегами виокремлювали: професійну самостійність, культуру праці, екологічну відповідальність у трудовій діяльності тощо. Так, суть професійної самостійності – це вміння самостійно орієнтуватися у виробничих ситуаціях, обирати правильні рішення та здійснювати самоконтроль у роботі. Під культурою праці науковці розуміли здатність до планування праці, використання раціональних прийомів, способів та організації праці, сучасних технологій, дотримання правил безпеки праці. На їхню думку, реалізація вказаних завдань є основою діяльності педагогів, майстрів виробничого навчання та учнів. До того ж, усі питання змісту, організації та методів практичного навчання мають розглядатися крізь ці показники [9, с. 173-174].

Отримання об'єктивної кількісної оцінки ризику потребує відповідного інструментарію у вигляді сучасних потужних інформаційно-комунікаційних технологій, аналітичних і розрахункових програм, комплексів розрахункових кодів, що спираються на бази даних, які узагальнюють накопичену інформацію про можливі сценарії поведінки певного типу системи Л-Т-С при різних граничних і початкових умовах. Крім того, мають використовуватися бази знань і

бази даних щодо впливу процесів поширення та надходження до організму людини і виробничого середовища біологічно й екологічно небезпечних речовин і сполук, а також заходів, спрямованих на зниження ризику. Це, насамперед, методи та програми для ймовірнісної оцінки умов виникнення, механізмів перебігу та розвитку наслідків НС і, крім того, оцінки економічного збитку та оптимізації витрати коштів на його мінімізацію [6, с. 164].

Комплексний аналіз ризику є досить ефективною процедурою експертної оцінки проектів створення нових СГ, розробки різних технічних обладнань і систем, технологічних процесів з реальним або потенційним впливом на систему «Л-Т-С». Причому, результатом її застосування, як показує світовий досвід, можуть стати тільки науково обґрунтовані рішення (часто навіть не розглянуті до проведення аналізу ризику), що мають становити основу безпеки пропонованих проектів.

Застосування інструментарію РОП для аналізу ризику в сфері підтримки безпеки праці на прийнятому суспільством рівні сприяє забезпеченню: ефективності пріоритетів і шляхів вирішення проблем зниження ризику; відповідних рівнів і методів захисту СГ стосовно джерел небезпеки певного походження; адекватності інструментарію реалізації РОП для аналізу і визначення рівня ризику (стандартні тести, моделі розрахунків, коефіцієнти екстраполяції тощо). Як бачимо, йдеться про розуміння суті заходів впливу на ризик, котре може ґрунтуватися на визначенні його рівня в межах від мінімального (що вважається певним суспільством досить малим) до максимально допустимого. Виходячи з цього, існує декілька підходів до забезпечення безпеки шляхом запобігання певних подій:

- усунення причин виникнення небезпечних подій аж до відмови від продукції небезпечних виробництв, закриття аварійних об'єктів тощо;
- запобігання виникненню НС у разі, коли неможливо відвернути їх причини (реалізація захисних засобів, завчасна евакуація персоналу тощо);
- пом'якшення негативних наслідків НС – упровадження стабілізаційних і компенсаційних заходів.

Найбільш придатною дією, з точки зору досягнення головної мети, є мінімізація ризику, тобто реалізація першого та другого

підходів. Однак, на практиці це не завжди можливо, тоді для досягнення позитивного результату має відбуватися поєднання всіх трьох видів стратегій. Ці знання викладачам ПТНЗ потрібно обов'язково доводити до робітників-будівельників. Досвід дій персоналу СГ під час НС будь-якого походження показав, що врахування величини остаточного ризику при організації попереджувальних заходів дає змогу уникнути багатьох трагічних наслідків. Обізнаність інформацією про перебіг таких подій і очікувану величину втрат, своєчасність адекватного реагування на їх зміни в більшості випадків допомагає уникнути важких небезпечних наслідків, знаходячи альтернативні рішення, ослабити їх міць, передбачити ефективні компенсаційні механізми. Своєчасність реалізації наведеного визначально залежить від професійної підготовки кваліфікованих робітників, які є першим рубежем зупинки подальшого розвитку небезпечних подій. Отже, саме для їхнього якісного навчання викладачі ПТНЗ мають бути обізнані в питаннях, пов'язаних з реалізацією РОП.

Висновки. Таким чином, підготовка викладачів ПТНЗ з методології РОП для навчання кваліфікованих робітників, які працюватимуть у потенційно небезпечних галузях господарювання і безпосередньо в будівництві, є обґрунтовано необхідною. Її застосування для реалізації вимог сталого розвитку суспільства, охорони довкілля, своєчасного запровадження адекватних дій при виникненні небезпечних подій має стати невід'ємною складовою навчання молоді у ПТНЗ.

Література

1. Концепція управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 січня 2014 р. № 37-р.
2. Лук'янова В. В. Діагностика ризику діяльності підприємства: монографія [Текст] / В. В. Лук'янова. – Хмельницький: ПП В. В. Ковальський, 2007. – 312 с.
3. Кулалаєва Н. В. Обґрунтування імплементації ризик-орієнтованого підходу до системи освіти як умови сталого розвитку/ Н. В. Кулалаєва // Професійна освіта: проблеми і перспективи / ІПТО НАПН України. – К.: ІПТО НАПН України, 2015. – Випуск 8. – С. 30-34.

4. Кулалаєва Н. В. Формування культури безпеки професійної діяльності будівельників у ПТНЗ / Н. В. Кулалаєва // Професійно-технічна освіта. – №2 (67). – 2015. – С. 10-13.

5. Культура безпеки в ядерній енергетиці: Підручник [Електронний ресурс] / [авт. кол.: В. В. Бегун, С. В. Широков, С. В. Бегун та ін.]. – Київ, 2012. – 539 с. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=VFEIR&P21DBN=VFEIR&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC%20FREP0000354%20PDF – мова укр. – Загол. з екрану

6. Михайлюк В. Методи ризик-стратегії в управлінні безпекою ОЕ у НС. Безпечна життєдіяльність – майбутнє людства [Текст] / В. Михайлюк, Т. Ємельянова: Матеріали Всеукраїнської науково методичної конференції. – Миколаїв : НУК, 2011. – С. 163-167.

7. Назаренко М. Особливості визначення техногенного ризику хіміко-технологічних об'єктів на стадії проектування [Текст] / М. Назаренко, Т. Бойко, В. Бендюг // Східно-європейський журнал передових технологій. – 2011. – №3/11 (51). – С. 13-17.

8. Наumenко І. Безпеку життя і діяльності викладатимуть лише сертифіковані викладачі [Текст] / І. Наumenко // Освіта. – 2003. – С. 10-17.

9. Профессиональная педагогика: учебник для студентов, обучающихся по педагогическим специальностям и направлениям [Электронный ресурс] / Под ред. С. Я. Батышева, А. М. Новикова. Издание 3-е, переработанное. – М.: Из-во ЭГВЕС, 2009. – 456 с. – Режим доступа: http://www.anovikov.ru/books/prof_ped.pdf. – Назв. с екрана.

10. Угода про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншого. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://comeuroint.rada.gov.ua/comevoint/doccatalog/document>. – Загол. з екрану.

11. Kates R. W. What is Sustainable Development Goals, Indicators, Values, and Practice. / R. W. Kates, T. M. Parris, A. A. Leiserowitz. – Environment : Science and Policy for Sustainable Development, Number 3, P. 8-21.

12. Hulse J. H. Sustainable Development at Risk : Ignoring the Past. / J. H. Hulse – New Delhi : Cambridge University Press India Pvt. Ltd. Ottawa : International Development Research Centre, 2007. – 390 p.

Аннотация

Обоснована необходимость подготовки педагогов профессионального образования строительного профиля, владеющих вопросами культуры безопасности профессиональной деятельности и методологии риск-ориентированного подхода, для обучения квалифицированных работников объектов хозяйствования, способных превентивно и своевременно осуществлять адекватные действия при возникновении опасных ситуаций, оперировать средствами снижения генерации рисков как неотъемлемой части профессионального обучения в интересах устойчивого развития. Показано, что ее использование для реализации требований устойчивого развития общества, охраны окружающей среды, безопасного функционирования субъектов хозяйствования должно стать неотъемлемой частью обучения молодежи в профессионально-технических учебных заведениях, особенно той ее части, которая будет работать на потенциально опасных субъектах хозяйствования.

Ключевые слова: профессиональное образование, культура безопасности профессиональной деятельности, устойчивое развитие, риск-ориентированный подход, опасная ситуация, система «человек-техника-среда».

Summary

The necessity of training teachers of vocational education building profiles, knowledgeable in matters of safety culture of professional activity and methodology of professional risk-based approach for training skilled workers entities capable of proactively implement appropriate and timely action in the event of dangerous situations, operate generation means reducing risks as mandatory part of professional training in sustainable development has grounded. It is shown that its application to implement the requirements of sustainable development, environmental protection, the timely introduction of adequate action when a dangerous event may become an integral part of youth education in VET schools, especially that work on potentially dangerous entities of managements.

Keywords: professional education, safety culture of professional activity, sustainable development, risk-based approach, dangerous situations, the system «man-technology environment.»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ У ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

*Лариса Петренко, викладач гуманітарних дисциплін
Навчально-наукового центру професійно-технічної освіти
НАПН України*

Анотація

У статті розглядаються проблеми правової освіти у професійно-технічних навчальних закладах. Пропонуються шляхи ефективного вирішення проблеми правової освіти і виховання підростаючого покоління.

Ключові слова: правова освіта, правова культура, правова освіченість, професійно-технічний навчальний заклад.

Постановка проблеми. Одним з найважливіших завдань в Україні є будівництво правової, соціальної, демократичної держави, головними принципами якої повинні бути верховенство закону та дотримання прав і свобод людини. Великого значення набувають правова освіта та правове виховання, які формують свідомість людей і правову культуру. В сучасних умовах побудови демократичного суспільства в Україні, інтеграції до європейського освітнього простору правова освіченість громадян, особливо молоді, набула глобального значення. Загальні шляхи вирішення цих і ряду інших завдань окреслені в «Національній програмі правової освіти населення», що введена в дію Указом Президента України 18.10.2001 р. за N 992/2001.

Правова освіта – це структурний компонент освіти в Україні, процес набуття правових знань, навичок та вмінь, формування поваги до права, закону, прав та свобод людини, відповідних правових орієнтацій та оцінок, правових поведінкових установок та мотивів правомірної поведінки тощо [2].

Право громадян України на набуття необхідного обсягу правових знань забезпечується мережею загальних та спеціалізованих закладів освіти незалежно від форм власності, правовим інформуванням

населення через засоби масової інформації та культурно-освітні установи.

Правова освіта є обов'язковим елементом навчально-виховного процесу в усіх дошкільних виховних, середніх загальноосвітніх, професійних навчально-виховних, вищих навчальних закладах, закладах підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів.

Актуальність упровадження правової освіти в Україні зумовлена тим, що формування демократичної громадянськості є нагальною потребою всіх розвинених держав, а надто тих, що здійснюють суспільно-політичну трансформацію. Тому наукове дослідження проблеми формування правової освіти молоді є нагальним завданням. Виховання молодого покоління – це умова майбутнього розвитку нашої країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В останні роки проблеми правової освіченості населення знайшли висвітлення у працях таких науковців: Б. Андрусишина, О. Ганзенка, В. Головченка, М. Городиського, Г. Гребенюка, А. Гуза, Г. Дегтярьової, В. Загревої, П. Ігнатенка, Я. Кічука, В. Копейчикова, В. Котюка, С. Легуші, Л. Мацук, А. Морозова, Г. Неліп, М. Неліпа, О. Пащенко, М. Подберезького, О. Пошетун, О. Скакун, С. Сливки, Н. Ткачової, О. Удалової, Є. Федика, М. Фіцули, М. Штангрета та ін.

У працях цих науковців розкриваються питання, пов'язані, в основному, з формуванням правосвідомості та правової культури особистості, але недостатньо досліджуються питання розвитку процесів інтеграції виховних впливів усіх форм організації навчання, позаурочних заходів, діяльності громадських організацій, правоохоронних органів, інших державних структур, сім'ї тощо, зокрема питання змісту правової просвіти різних категорій населення за безпосередньою участю названих суб'єктів.

Мета статті – на основі осмислення низки наукових праць, законодавчих документів і практичного досвіду теоретично обґрунтувати актуальні проблеми правової освіти учнів професійно-технічних навчальних закладів (далі – ПТНЗ).

Виклад основного матеріалу. На основі «Національної програми правової освіти населення», що введена в дію Указом Президента України № 992/2001 від 18.10.2001 р. [3], Міністерством освіти і науки,

молоді та спорту України навчальний предмет «Основи правових знань» внесений до числа загальнообов'язкових дисциплін. Проте через обмежену кількість аудиторних навчальних годин, відведених для вивчення цієї навчальної дисципліни, відсутність чіткої системної позаурочної, позааудиторної правовиховної роботи, незабезпеченість загальноосвітніх, професійно-технічних та інших навчальних закладів достатньою кількістю юридичної літератури, молоді люди не завжди мають можливість отримати необхідні знання й ознайомитися з основними положеннями права.

На сьогодні у професійно-технічних навчальних закладах не всі педагогічні працівники, які викладають «Основи правових знань», мають спеціальну педагогічно-правову освіту. Навчання права здійснюється, переважно, викладачами історії. Непоодинокі випадки, коли викладання цієї навчальної дисципліни покладається на викладачів філософії, хімії, економіки та ін. Проаналізувавши ситуацію, можна стверджувати, що число викладачів, які мають кваліфікацію «викладач історії та правознавства», складає лише 20%. Таке становище певною мірою також впливає на якість отримання учнями правових знань [6].

За власним дослідженням (за допомогою анкет було опитано 403 учні ННЦ ПТО НАПН України), більшість юнаків і дівчат, які навчаються в закладах освіти неюридичного профілю, слабо знають основні положення норм права, не мають достатніх умінь і навичок самостійно захищати свої права та не знають, на які органи державної влади покладені обов'язки захисту прав і свобод людини. Перед ПТНЗ постала необхідність розв'язання завдань, спрямованих на пошук нових шляхів підвищення правової освіченості та правової вихованості своїх вихованців, гармонійного входження їх у правове поле держави.

Україна багата на законодавчі акти, які регламентують процес залучення різних соціальних інституцій, у тому числі органи внутрішніх справ (далі – ОВС), до правового виховання населення, особливо до правового виховання молоді.

Серед нормативно-правових актів, які врегульовують діяльність правоохоронних органів, особливе місце займає Закон України «Про Національну поліцію». Саме у ст. 2 цього Закону вказано, що одним з основних завдань поліції є надання соціальної та правової допомоги

громадянам, а в Ст. 23. «Основні повноваження поліції»: 1. Поліція, відповідно до покладених на неї завдань, здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень [3].

Отже, брати участь у правовому вихованні населення – це одне із завдань і обов’язків поліції, яка спільно з внутрішніми військами складає структуру органів внутрішніх справ.

В Україні спостерігається постійне реформування освітньої галузі, запроваджено зовнішнє незалежне оцінювання, здійснюється рух у напрямі до Болонського процесу. І хоча все більше людей хочуть здобувати вищу освіту, однак, роль ПТНЗ не зменшується.

Через невисокий рівень життя значної частини населення, молодь обирає ПТНЗ, навчання в яких є доступнішим і дешевшим. І це одна з характеристик учнів ПТНЗ: тут навчаються переважно діти з малозабезпечених родин, діти-сироти та ін.

Часто це діти із неблагополучних родин, які, як правило, успадковують негативні родинні традиції, інколи батьки втягують своїх неповнолітніх дітей у злочинну діяльність. Такі учні більше схильні до правопорушень, неправомірної поведінки, частіше піддаються негативним впливам суспільства, вулиці. Тому стає зрозумілим, що формування рівня знань, культури, життєвих цінностей у таких дітей вимагає більшої уваги і праці з боку викладачів, а також і працівників інших державних структур, зокрема правоохоронних органів.

Право на освіту в Україні забезпечується:

- доступністю та безоплатністю;
- розгалуженою мережею навчальних закладів, заснованих на державній та інших формах власності, наукових установ, закладів післядипломної освіти;
- відкритим характером навчальних закладів, створенням умов для вибору профілю навчання і виховання відповідно до здібностей, інтересів громадянина;
- різними формами навчання – очною, вечірньою, заочною, екстернатом, а також педагогічним патронажем.

На даний час в Україні діє багатогалузева мережа ПТНЗ, які здійснюють підготовку фахівців (кваліфікованих робітників і

молодших спеціалістів) – понад 817 ПТНЗ, у яких навчається 292 тис. учнів [7].

Формування в учнів ПТНЗ певного рівня правових знань значною мірою залежить від їх зацікавленості в необхідності отримання інформації правового характеру. Тому всі учасники й організатори правовиховного процесу повинні мати схильність до правової освіти, педагогічну майстерність, знання, вміння та бажання викладати навчальний матеріал таким чином, щоб в учнівської молоді викликати неабияку зацікавленість в необхідності його отримання, щоб вона відчувала в цьому потребу.

На думку В. Котюка, зміст правової просвіти – це найскладніше питання в системі правового виховання та навчання, оскільки тут потрібно визначити, які правові знання і в якому обсязі необхідно давати [1, с. 98].

На нашу думку, зміст правової освіти можна розкрити через її складові, а саме:

- навчання права, поширення правової інформації, за допомогою якої учням дається визначена сума знань про правову дійсність;
- прищеплення учням поваги до права, закону;
- формування в учнів правових переконань, правових ідеалів, подолання явищ правового нігілізму;
- розвиток соціально-правової активності людей, особливо молоді.

Це дає підстави стверджувати, що проблема змісту правової освіти учнів ПТНЗ є досить важливою. Адже правильна розробка змісту правоосвітнього процесу надасть можливість її учасникам визначити необхідний рівень та обсяг правових знань, педагогічні технології їх передачі, підібрати оптимальні заходи правовиховного впливу на свідомість, волю, психіку та поведінку особи.

Одним із завдань, покликаних розв'язати систему правової освіти, є забезпечення функціональної громадянської освіченості особистості. Тому зміст освіти має бути спрямований на набуття учнями досвіду громадянських дій і переживань, основних правових умінь, які забезпечують успішність реалізації інтересів особистості у політико-правовій, соціальній, економічній та культурній сферах суспільного життя, а також на формування емоційно-ціннісного

компонента правової культури особистості. Зміст правової освіти має забезпечувати формування в молодій людини системи уявлень про усвідомлення цінності свободи, прав людини, відповідальність, готовність до компетентної участі в громадському житті і сприяти становленню світоглядних орієнтацій, виробленню власної філософії життєдіяльності, самоідентифікації та самореалізації в кожній зі сфер суспільного життя [5; 10].

Правова освіта в ПТНЗ може здійснюватися шляхом цілеспрямованого впливу на організацію навчально-виховного процесу за такими напрямками:

- створення окремих навчальних курсів. Ознайомлення учнів з елементами правової освіти можна розпочинати з пропедевтичних курсів, які можуть бути інтеграційними, узагальнювальними тренінгами з питань демократії на порозі самостійного життя молодого громадянина. Певні знання щодо теоретичних засад демократії, історичного досвіду і життя сучасних демократичних держав, політичної системи та конституційного устрою Української держави, взаємозв'язку політичної та економічної систем, соціальної структури та норм соціальної взаємодії, прав людини і механізмів їх захисту;

- введення змісту правової освіти до вже існуючих предметів. Цей напрям реалізується, зокрема, шляхом розробки тематичних блоків-модулів у курсах суспільно-гуманітарного циклу: історії України, всесвітньої історії, основ правознавства, української та зарубіжної літератури. Можливе впровадження окремих елементів змісту правової освіти до курсів іноземної мови та географії. Певні можливості розвитку громадянських чеснот, таких, як: самосвідомість, здатність робити вибір та відповідати за це, формування комунікативних навичок і вмінь конструктивно розв'язувати конфлікти, толерантність дають курси «Основи психології», «Психологія спілкування», соціально-психологічні тренінги тощо;

- передавання знань та інформації, що сприяють утвердженню гуманістичних, громадянських цінностей, може здійснюватися і в процесі вивчення негуманітарних предметів (природничо-математичного циклу тощо), які розкривають цілісність світу, взаємозв'язок людини з природою, відповідальність за збереження

екології та життя на планеті, сприяють розвитку критичного мислення й аналізу;

– організація виховної роботи під час позакласної діяльності. Для цього можна застосовувати найрізноманітніші форми та методи роботи: традиційні предметні тижні, лекції, творчі зустрічі, екскурсії та експедиції, яким надається правове спрямування. Доцільним є проведення диспутів, дебатів, заходів змагального характеру. Участь у їх роботі, з одного боку, дає можливість учням набути безпосереднього правового досвіду, а з іншого - залучає їх до проведення різноманітних заходів, у тому числі з правової тематики;

– організація демократичного життя учнів ПТНЗ. Училище як цілісний інститут задає певний контекст реалізації ідей правової освіти. Демократичні та громадянські цінності учні засвоюють, беручи участь у повсякденному житті навчального закладу, спільноти, громади. При цьому навчальний заклад може виступати як модель світу дорослих. Практичною школою демократії для учнів має стати учнівське самоврядування: воно формує навички проведення передвиборних кампаній, участі у виборах, розробки та реалізації власної політичної програми, апелювання до владних структур з метою захисту своїх прав, ефективної взаємодії із владою.

Належна правова освіта можлива лише за умови створення демократичного клімату в самому навчальному закладі. Стиль спілкування, зокрема між адміністрацією та викладачем, має бути для учнів практичним взірцем толерантності, взаємоповаги, відкритості, демократизму. Викладач повинен поважати людську гідність учня, його право на власну думку, заохочувати відкрите обговорення та демократичне прийняття рішень. Необхідно залучати до співпраці з навчальним закладом батьків, культивувати серед них демократичні цінності та традиції [5, с. 12-13].

Успішність здійснення правової освіти значною мірою залежить від методів, застосовуваних педагогом у процесі викладання. Пріоритетну роль у правовій освіті відіграють активні та інтерактивні методи, що стимулюють творчість, ініціативу, самостійне та критичне мислення і базуються на принципі багатосторонньої взаємодії. Важливе місце посідає проектна робота: організація різноманітних проектів, громадянських акцій і кампаній, видання газет і журналів.

ПТНЗ мають також чималий досвід викладання і традиційними методами: лекції, семінари, диспути, бесіди, самостійна робота з підручником та періодикою, написання рефератів, учнівські доповіді. З погляду завдань правової освіти, потенціал цих методів досить значний: вони подають різноманітну інформацію, акцентують увагу учнів на ключових аспектах теми, ознайомлюють їх з різними концепціями та підходами до проблеми, вчать робити загальні висновки. Однак, традиційні методи не орієнтовані на активну взаємодію учня з учителем та учнів між собою, на самостійне і спільне прийняття рішень, що має бути вирішальною передумовою їхньої громадянської активності в майбутньому.

Застосування наведених форм і методів правової освіти та виховання створює умови для: формування в особистості когнітивних та поведінкових норм, уміння міркувати, аналізувати, ставити запитання, шукати власні відповіді, критично та всебічно розглядати проблему, робити власні висновки, брати участь у громадському житті, виробляє здатність орієнтуватися і адаптуватися до нових соціальних умов, захищати свої права, поважати інтереси і права інших.

Велике значення для здійснення громадянської освіти мають соціальні інститути, зокрема освітньо-виховні заклади (формальної і неформальної освіти): дошкільні, загальноосвітні, професійно-технічні навчальні заклади, вищі навчальні заклади I-IV рівнів акредитації, позашкільні навчальні заклади, заклади та установи культури, громадські (неурядові) організації.

Базові цінності світогляду молодого громадянина демократичної держави формуються в сім'ї, тому особлива роль у формуванні правової освіти належить сімейному вихованню.

На становлення правової свідомості впливають також політичні партії, громадські організації та асоціації.

Розв'язувати завдання правової освіти мають також засоби масової інформації, пропагуючи ідеї громадянськості, публікуючи відповідні матеріали, випускаючи навчальні теле- та радіопередачі.

До виконання завдань правової освіти можуть бути залучені різноманітні благодійні й філантропічні організації та фонди, які фінансово та організаційно підтримують навчально-виховні заходи,

конкурси, семінари, тренінги, надають гранти для розробки науково-методичних матеріалів, посібників, підручників, публікацій тощо [8].

У такий спосіб реалізовується навчально-виховна модель, в якій взаємодіють усі складники процесу виховання громадянина: сім'я, навчальні заклади всіх рівнів і типів, соціальні партнери, об'єднання громадян, засоби масової інформації.

Відтак, правова освіта може бути ефективною лише за умов створення широкого культурного контексту, причетності всього суспільства до справи утвердження демократії, надання вихованцям прикладів ефективної правової дії. Тому до справи правової освіти доцільно залучати якнайширші кола громадськості, громадські організації, родини, засоби масової інформації, громади за місцем розташування навчального закладу.

Для поширення ідей правової освіти, впровадження її в навчально-виховні заклади, виходячи з умов, що склалися у вітчизняній системі освіти, необхідно, насамперед, привернути увагу до актуальності цієї важливої справи Міністерства освіти і науки України, Академії педагогічних наук України, управлінь освіти обласних, Київської міської державної адміністрації [5, с. 14].

Загальними напрямами реалізації концепції, що потребують уваги органів управління освіти, є:

- широке обговорення важливості правової освіти у суспільстві із залученням ЗМІ, круглі столи, конференції для педагогічної громадськості за участю науковців; запровадження постійно діючих семінарів з проблем правової освіти. Залучення до обговорення та співробітництва громадських організацій, асоціацій, батьків;
- включення проблематики громадянського суспільства та формування громадянськості, політичної культури до дослідницьких програм і планів навчальних та наукових закладів;
- включення показників правової освіченості до національних освітніх стандартів;
- узгодження змісту освіти, навчальних планів та програм уже наявних дисциплін гуманітарного циклу з огляду на пріоритетність формування культури громадянськості;

- вивчення й узагальнення міжнародного досвіду освіти для демократії, висвітлення його у фахових журналах, на науково-теоретичних та практичних конференціях і семінарах;
- забезпечення підготовки фахівців, які здійснюватимуть перепідготовку викладачів;
- розробка курсів, окремих модулів, навчально-методичного забезпечення для підготовки та перепідготовки викладачів;
- створення тренінгових центрів на базі Інститутів післядипломної освіти, громадських організацій для навчання різних категорій педагогічних працівників демократичним методам взаємодії з вихованцями;
- залучення громадських організацій до співробітництва із закладами освіти в напрямі розробки науково-методичного забезпечення правової освіти, залучення школярів та викладачів до участі в суспільному житті [5, с. 15].

Важливим завданням у впровадженні правової освіти є створення в навчальному закладі демократичної атмосфери на засадах взаємної довіри, поваги до прав і свобод, толерантності, забезпечення умов для розвитку в учнів почуття власної гідності, відповідальності; розробка та впровадження навчальними закладами власних планів-проектів на правову тематику, програм удосконалення життя навчального закладу, самостійне створення та впровадження окремих курсів.

Висновок. На підставі викладеного можна дійти висновку, що ефективно вирішувати проблему правової освіти і виховання підростаючого покоління можна за таких умов:

- правова освіта та виховання має відбуватися з раннього дитинства (у сім'ї, родині, дошкільних закладах);
- чітко визначеної цілеспрямованості та безперервності навчально-виховного процесу в межах школи, ПТНЗ, позакласної та позашкільної роботи з учнями; розширення і поглиблення правових знань, формування у свідомості неповнолітніх переконань та вироблення практичних умінь і навичок їх застосування;
- формування уявлень про можливі наслідки будь-яких порушень правопорядку;
- введення факультативів і спецкурсів, наприклад: «Я і Закон», «Право і порядок»;

- врахування особливостей умов конкретного регіону;
- використання принципів зв'язку з життям, комплексного підходу до виховання, забезпечення єдності свідомості та поведінки;
- поєднання поваги до особистості;
- врахування вікових та індивідуальних особливостей неповнолітніх, необхідності зміни форм контролю в перехідний період;
- поєднання методів виховання: переконання, прикладу, привчання, створення спеціальних виховуючих ситуацій, а також, у разі крайньої необхідності, – примусу та покарання;
- використання нагромадженого вітчизняного та зарубіжного теоретико-методологічного надбання та практичного досвіду (розробка спеціальних пам'яток, листівок, плакатів, буклетів та іншої наочної агітації);
- єдність зусиль державних і громадських інституцій, передусім, органів внутрішніх справ і закладів освіти тощо.

Література

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради – 1996 – № 30- ст.141.
2. Закон України «Про Національну поліцію» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40-41, ст. 379)
3. Національна програма правової освіти населення: Указ Президента України від 18 жовтня 2001 р. № 992 / 2001. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
4. Котюк В. О. Теорія права: курс лекцій : навч. посібник [для юрид. фак. вузів] / В. О. Котюк . – К. : Вентурі, 1996. – 208 с.
5. Громадянська освіта: Книга для вчителя / Арцишевський Р. А., Бакка Т. В., Гейко І. М. та ін.– Львів, видавництво ТЕКА, 2002.
6. Дегтярьова Г. Науково-методичні основи професійно спрямованого викладання предмету «Основи правових знань» у ПТНЗ / Теоретичні засади методики професійно спрямованого викладання загальноосвітніх предметів у ПТНЗ: Монографія / За ред. Г. П. Васяновича. – Львів: «Спалах», 2005. – 240 с.
7. Незаконні забудови: як вберегтися від житлових афер. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.ukrinform.ua/rubric-pressconference/1974624-himerne-zitlo.html>. – Загол. з екрану.

8. Дзьобань О. П. До питання про місце правового виховання в сучасному українському суспільстві // Правова культура і громадянське суспільство в Україні: стан і перспективи розвитку: Матеріали міжнар. наук. конф., м. Харків, 12 жовтня 2007р./ Ред. кол.: Ю. П.Битяк, І. В. Яковюк, Г. В. Чапала. –Х.: Право, 2007. – 216 с.

Аннотация

В статье рассматриваются проблемы правового образования в профессионально-технических учебных заведениях. Предлагаются пути эффективного решения проблемы правового образования и воспитания подрастающего поколения.

Ключевые слова: правовое образование, правовая культура, правовая образованность, ПТУЗ.

Summary

The article deals with the problems of legal education in vocational schools. Ways of effectively addressing the problem of legal education and upbringing of the younger generation.

Keywords: legal education, legal culture, legal education, vocational schools.

УДК 378:372.32:008

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У СЕРЕДОВИЩІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

*Оксана Пілевич,
в. о. директора Ірпінського державного
коледжу економіки та права*

Анотація

Автор статті визначає актуальність розв'язання проблеми формування культурно-освітнього середовища у вищому навчальному закладі – коледжі для формування професійної культури майбутніх фахівців з фінансів і кредиту. На основі аналізу результатів наукових

досліджень щодо суті і структури феномену «культурно-освітнє середовище» здійснено експлікацію поняття «культурно-освітнє середовище вищого навчального закладу». Розглянуто можливості культурно-освітнього середовища коледжу, висвітлені в наукових працях, котрі представлено достатньо широко: від формування знань, умінь, навичок і здатності використовувати їх в діяльності – до формування загальної і професійної культури, толерантності, науково-професійної творчості тощо. Проілюстровано зв'язок культурно-освітнього середовища навчального закладу з педагогічним процесом, а також з основними характеристиками сучасного суспільства – стрімким розвитком інформаційних технологій та активним впровадженням в освіту Інтернету. Розкрито його роль і багатогранні можливості у формуванні майбутніх фахівців, траєкторії їхнього професійно-особистісного розвитку. Зроблено акцент на практичній значущості культурно-освітнього середовища вищого навчального закладу як невичерпному педагогічному потенціалі, що сприяє розширенню меж професійної компетентності і формує підґрунтя професійної культури майбутнього фахівця.

Ключові слова: культурно-освітнє середовище, професійна культура, вищий навчальний заклад, коледж, майбутні фахівці з фінансів і кредиту.

Постановка проблеми. Упродовж останніх років спостерігається загальносвітова тенденція посилення уваги до проблем якості професійної освіти, що пов'язано з підвищенням вимог до інтелектуальних ресурсів суспільства та зростаючою роллю нових технологій. При розробленні механізму оцінювання якості освіти як базовий використовується компетентнісний підхід, при якому оцінюються не лише професійні знання і кар'єрні можливості випускників, але й їхній культурний розвиток. На сторінках наукових видань учені і педагоги-практики висловлюють переконливу думку, що значну роль в культурному розвитку особистості відіграє організоване культурно-освітнє середовище навчального закладу, в тому числі, в коледжі.

Проблема культурно-освітнього середовища, його впливу на розвиток і становлення особистості, є актуальною в контексті

досліджень багатьох суспільних наук – філософії, соціології, культурології, психології. Що стосується вітчизняної педагогічної науки, то варто зауважити, що при загальному зростанні інтересу дослідників до соціокультурних аспектів освітньо-виховної діяльності, ґрунтовні дослідження культурно-освітніх середовищ вищих навчальних закладів, зокрема коледжів, не проводились. Однак, розпочато дискусію щодо ролі його як компонента освітньо-виховного процесу, важливості впливу цього чинника на якість освіти. Водночас, залишаються практично невизначеними механізми, функції, технології формування культурно-освітнього середовища та управління ним, його вплив на якість професійної підготовки майбутніх фахівців у коледжі, зокрема з фінансів і кредиту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідеї культуровідповідної освіти в теорію педагогіки були привнесені відомими педагогами: С. Гессеном, А. Дістервегом, М. Пироговим, С. Русовою, В. Сухомлинським, К. Ушинським. Значну увагу розвитку середовища навчальних закладів приділяють зарубіжні вчені. Цим особливо опікуються дослідники в галузі педагогічної соціології, культурології освіти (Н. Гольцева, Н. Крилова, В. Панов та ін.). Проблема становлення та розвитку культурно-освітнього середовища навчальних закладів в Україні досліджується В. Болгаріною, О. Бондарем, Ю. Жуком, О. Савченко. Поступово з'являються прихильники культурологічного підходу до управління навчальним закладом, формування професійної культури і професійної компетентності (С. Бігунова, Л. Мазай, Е. Мовсесян, О. Шевченко).

Проблема формування й організації культурно-освітнього середовища у вищому навчальному закладі порушується в наукових працях Є. Белозерцева, С. Климова, Н. Соловйової, Г. Тенюкова, С. Шалової, Д. Шамсутдінової. На жаль, в наукових працях вітчизняних педагогів-дослідників дане питання розглядається аспектно, в окремих статтях, а здійснений аналіз рівня його розвитку здебільшого поверхневий.

Метою статті є експлікація поняття «культурно-освітнє середовище» вищого навчального закладу – коледжу та розкриття його ролі й можливостей у професійній підготовці майбутніх фахівців з фінансів і кредиту на матеріалах теоретико-прикладного дослідження

та досвіду роботи.

Виклад основного матеріалу. У сучасній професійній педагогіці з'явилась необхідність осмислення поняття «культурно-освітнє середовище», тому що його великий вплив на педагогічні процеси в навчальних закладах та формування особистості студента є очевидним і доведеним у низці наукових праць. Оскільки цей термін став використовуватися в педагогічних працях не так давно, то він ще не отримав достатньо повного визначення. Його появу пов'язують з активізацією ролі освіти у формуванні суспільства нового типу (інформаційного, постіндустріального, постмодерного), в якому «суттєво зростає роль знань і інформації, а культура пронизує всі сфери і рівні буття людини» [4, с. 16]. Нами розглянуто декілька позицій відомих дослідників культурно-освітнього середовища навчального закладу щодо їхнього розуміння суті даного феномену.

Наприкінці ХХ століття Є. Белозерцев тлумачив культурно-освітнє середовище як «сукупність різних умов, в котрих люди живуть, навчаються і трудяться, розвиваються. ... Це – осередок природних, історичних, релігійних, культурних, матеріальних, соціальних умов, у яких протікає життя і діяльність сільського і міського населення» [2].

Найбільш розгорнуте визначення культурно-освітньому середовищу наведено у статті В. Гатальського в 2010 році, в якій автор розглядає оптимізацію соціально-культурної діяльності учнів. З його точки зору, культурно-освітнє середовище – це «змістово-смысловий і просторово-часовий континуум, який сприяє включенню особистості в ціннісно-смысловий світ культури, збереженню соціальної цілісності й особистісної самореалізації» [3, с. 86]. На думку вченого, варто враховувати, що в соціально-педагогічному плані культурно-освітнє середовище – це «сукупність умов і можливостей особистісного зростання», які створюються цілеспрямовано «різними суб'єктами педагогічного процесу» і формуються «соціально-культурним середовищем життєдіяльності особистості». Водночас, він наголошує, що в «методології середовищного підходу розвиток особистості (як і процес її виховання) позиціонується як спосіб і результат «перетворення» природних задатків і можливостей, при цьому основну роль, окрім технологічних моментів, відіграє історико-культурна глибина включеної в сферу сумісної діяльності матеріалу» [3, с. 86].

Таким чином, у контексті нашого дослідження можна зробити висновок, що культурно-освітнє середовище коледжу має створюватися цілеспрямовано, у взаємодії педагогів і студентів, соціальних партнерів як суб'єктів професійної підготовки майбутніх фахівців. З метою розвитку і гармонізації особистісних якостей та професійної культури студентів за обраною спеціальністю має бути визначена його структура з урахуванням соціально-культурного середовища життєдіяльності особистості, зокрема регіонального компонента.

Пізніше, в 2011 році, І. Набок висвітлив свою позицію щодо визначення поняття «культурно-освітнє середовище», яка базується на основних характеристиках сучасного суспільства: стрімкий розвиток інформаційних технологій та активне впровадження в освіту Інтернету. А тому «освіту особистості не можна ототожнювати тільки із засвоєнням навчальних програм під керівництвом педагогів. Цей процес значно ширший і складніший. Він має враховувати реальне середовище впливу на особистість, весь складний і багаторівневий контекст культурно-освітньої комунікації» [4, с. 16].

Практика педагогічної діяльності з професійної підготовки майбутніх фахівців із фінансів і кредиту в коледжі переконує, що культурно-освітнє середовище, безумовно, є багаторівневим феноменом з множиною «перетинання цих рівнів». А тому треба погодитися з точкою зору І. Набока, що культурно-освітнє середовище має розглядатися як «відкрита, гнучка» система, здатна до саморозвитку, самоадаптації до «сучасних соціально-трансформаційних процесів» та «інтеріоризації нововведень» [4, с. 17].

Визначення поняття «культурно-освітнє середовище» в 2012 році дала Д. Шамсутдінова в контексті навчання студентської молоді: «це вся сукупність інформаційно-пізнавальних, соціальних і духовно-моральних факторів і умов, безпосередньо оточуючих студента в процесі навчання» [7, с. 154]. На наш погляд, таке тлумачення за суттю дуже близьке до його розуміння Є. Белозерцевим, і, водночас, є ширшим, оскільки відображає контекстний характер професійної підготовки.

З огляду на результати аналізу наукових праць Є. Белозерцева, В. Гатальського, І. Набоки, Д. Шамсутдінової [2; 3; 4; 7], можна зробити висновок, що проблема структурно-морфологічного і

функціонального аналізу культурно-освітнього середовища вищого навчального закладу залишається нерозв'язаною. Її вирішення потребує «міждисциплінарного підходу, в якому методологічно інтегруюча роль має належати культурології» [4, с. 17]. У зв'язку з тим, що культурно-освітнє середовище є важливим джерелом всебічного розвитку всіх суб'єктів педагогічного процесу (доведено в наукових працях), створення морально-психологічного, творчого та інтелектуального клімату, то цей простір слід розглядати, з однієї сторони, як «простір професійного і культурного самовизначення особистості студента у відповідності з його індивідуальними особливостями і культурними вподобаннями, а з іншої – це сфера формування траєкторії професійно-особистісного розвитку кожного, хто навчається, і створення педагогічних умов їх реалізації» [5, с. 270]. Разом з цим, на думку С. Шалової, культурно-освітнє середовище доцільно досліджувати в контексті вивчення якості освіти. Зв'язок між якістю освіти і середовищем можна розглядати в двох аспектах: якість середовища зумовлює якість освіти; якість середовища – один з критеріїв оцінювання якості освіти в навчальному закладі [6, с. 61]. Така позиція цілком відповідає задуму нашого дослідження: формування професійної культури майбутніх фахівців з фінансів і кредиту в коледжі, де цілком ймовірно визначити взаємозв'язок створеного культурно-освітнього середовища з результатами професійної підготовки молодших спеціалістів.

Організація культурно-освітнього середовища у вищому навчальному закладі, де здійснюється професійна підготовка майбутніх фахівців з фінансів і кредиту, має практичну значущість. Його педагогічний потенціал невичерпний, адже інтеріоризація середовищних характеристик, засвоєння і привласнення елементів середовища, що складають індивідуальний простір студента, сприяє розширенню меж його професійної компетентності і формує підґрунтя професійної культури.

У своєму дослідженні ми будемо виходити з розуміння культурно-освітнього середовища як сукупності інформаційно-пізнавальних, соціальних і духовно-моральних чинників і умов, які, з однієї сторони, створюють простір професійного і культурного самовизначення особистості студента у відповідності з його

індивідуальними особливостями і культурними вподобаннями, а з іншої – сферу формування траєкторії професійно-особистісного розвитку кожного, хто навчається, перетворюючи інтелектуальну активність в особистісну культуру.

Роль і можливості культурно-освітнього середовища в професійній підготовці майбутніх фахівців з фінансів і кредиту в теорії вітчизняної педагогічної науки залишається малодослідженою. Базуючись на матеріалах теоретико-прикладного дослідження та досвіду роботи в коледжі, зазначимо, що його виховний потенціал забезпечується, насамперед, суб'єктами, які складають освітнє середовище, взаємодіють між собою на основі суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин із «взаємоактивацією їх ресурсів». В. Гатальський підкреслює: «Процес навчання якщо не прямо, то дотично працює на особистий розвиток учнів, на підвищення їхньої внутрішньої культури, розширення світогляду» [3, с. 89].

У формуванні професійної культури особистості мають використовуватися можливості різних навчальних дисциплін і предметів, як загальноосвітніх, так і спеціальних. Саме в дидактичній системі реалізується виховний потенціал: через засвоєння знань і включення студентів у навчальний процес формується їхнє адекватне ставлення до світу, інших людей, своєї професії. Виховні завдання вирішуються також у позаурочний час, коли студенти включаються в різні форми соціально-культурної діяльності. Таким чином, у процесі навчання студенти набувають певних компетенцій як основу професійної компетентності, а культурно-освітнє середовище формує в них систему цінностей, створює додаткові умови для розкриття і розвитку здібностей, соціалізації та самореалізації особистості.

Досліджуючи культурно-освітнє середовище факультету, Г. Тенюкова дійшла висновку, що це утворення має розглядатися як впливовий чинник освітньої підготовки майбутнього фахівця, важливе джерело всебічного розвитку особистості студента і педагога, «створення морального, творчого та інтелектуального клімату. З однієї сторони, це простір професійного культурного самовизначення особистості студента у відповідності з його індивідуальними особливостями і культурними вподобаннями, а з іншої – це сфера

формування траєкторій професійно-особистісного розвитку кожного, хто навчається, і створення педагогічних умов їх реалізації» [5, с. 270].

За результатами дослідно-експериментальної роботи науковцями підтверджена домінантна роль культурно-освітнього середовища в процесі розвитку толерантної свідомості молоді [1]. Безперечно, це має бути організований за певною моделлю простір, що базується на спеціально виокремлених принципах, і відповідає таким вимогам, як: гнучкість і задоволення потреб інтелектуального, емоційного, креативного розвитку особистості студента, здатність впливати на процес становлення творчої спільноти в коледжі. Культурно-освітнє середовище конструюється свідомо для досягнення освітніх цілей, має окремі підсистеми, зазвичай, природню і соціальну (соціокультурну).

Дослідниками також доведено двосторонній характер взаємодії людини і культурно-освітнього середовища. Як зазначає С. Шалова, «з однієї сторони, всі компоненти середовища прямо або опосередковано впливають на розвиток особистості студента, а з іншої – середовище є складною системою, що включає людину, яка своїми діями активізує або конструює ті чи інші елементи середовища, і тим самим начебто створюючи його для себе» [6, с. 63]. Адже зовнішнє враження, стверджують учені-психологи, отримане через сенсорні органи, залишає слід, який при багаторазовому повторенні обов'язково закріплюється в свідомості. У результаті в людини формується ціннісне ставлення до предметів, явищ дійсності або певних видів діяльності, зокрема, професійної.

Для нашого дослідження науковий інтерес представляє роль культурно-освітнього середовища вищого навчального закладу в орієнтації студентів на науково-професійну творчість. З досвіду С. Шалової, визначення її впливу на цей процес пов'язано зі значними труднощами. Існують певні бар'єри в діагностиці місця кожного компонента цілісного середовища вищого навчального закладу, та очевидними є невідворотні зміни в ньому ідеалів, цінностей, норм, стилів мислення, що пов'язано як із впливом суспільства, так і з розвитком суб'єктів педагогічного процесу. Як вихід із ситуації, вчена пропонує при оцінюванні ефективності впливу культурно-освітнього середовища виходити з критеріїв визначення рівня сформованості у

студентів ціннісних орієнтацій, таких, як: розуміння суті науково-професійної творчості; самооцінки власних потреб і можливостей; активності в науковій діяльності; практичній спрямованості засвоєних знань, умінь і готовності застосувати їх в діяльності тощо [6, с. 63].

Висновок. Поняття «культурно-освітнє середовище» вищого навчального закладу – коледжу, тлумачиться в нашому дослідженні як сукупність інформаційно-пізнавальних, соціальних і духовно-моральних чинників та умов, які, з однієї сторони, створюють простір професійного і культурного самовизначення особистості студента у відповідності з його індивідуальними особливостями, потребами і культурними вподобаннями, а з іншої – сферу формування траєкторії професійно-особистісного розвитку кожного, хто навчається, перетворюючи інтелектуальну активність в особистісну культуру. Можливості культурно-освітнього середовища коледжу в наукових працях представлено достатньо широко – від формування знань, умінь, навичок і здатності використовувати їх в діяльності – до формування загальної і професійної культури, толерантності, науково-професійної творчості тощо.

Література

1. Абдуразакова Д. М. Педагогический потенциал культурно-образовательной среды в развитии толерантности учащихся / Д. М. Абдуразакова, А. Н. Абдуразакова // Известия Дагестанского государственного педагогического университета. Психолого-педагогические науки. – 2011. – № 3. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/pedagogicheskiy-potentsial-kulturno-obrazovatelnoy-sredy-v-razvitii-tolerantnosti-uchaschihsya>. – Назв. с экрана.
2. Белозерцев Е. П. Розанов В. В. и Бунин И. А об образовании в России / Е. П. Белозерцев // Материалы международной научной конф., посвященной 850-летию г. Ельца. – Елец: ЕГПИ, 1996. – С. 192-196.
3. Гатальский В. Д. Оптимизация социально-культурной деятельности учащихся / В. Д. Гатальский // Вестник Ленинградского государственного университета им. А. С. Пушкина. – 2010. – Т. 3. – № 2. – С. 83-91.

4. Набок И. Л. Культурно-образовательная среда вуза как фактор модернизации педагогического образования / И. Л. Набок // *Universum: вестник герценовского университета*. – 2011. – № 5. – С. 16-18.

5. Тенюкова Г. Г. Культурно-образовательная среда факультета как фактор образовательной подготовки педагога-музыканта / Г. Г. Тенюкова, Е. Г. Хрисанова // *Мир науки, культуры, образования*. – 2013. – №4(41). – С. 269-272.

6. Шалова С. Ю. Творческая культурно-образовательная среда как условие ориентации студентов на научно-педагогическое творчество / С. Ю. Шалова // *Известия Волгоградского государственного педагогического университета*. – 2010. – Т. 48. – № 4. – С. 60-63.

7. Шамсутдінова Д. В. Компетентностный подход к формированию социально-культурного пространства вуза / Д. В. Шамсутдінова // *Вестник Челябинской государственной академии культуры и искусства*. – 2012. – № 1(29). – С. 151-154.

Аннотация

Автор статьи определяет актуальность решения проблемы формирования культурно-образовательной среды в высшем учебном заведении – колледже для формирования профессиональной культуры будущих специалистов по финансам и кредиту. На основе анализа результатов научных исследований, сути и структуры феномена «культурно-образовательная среда» осуществлено экспликацию понятия «культурно-образовательная среда высшего учебного заведения». Рассмотрены возможности культурно-образовательной среды колледжа, представленные в научных трудах достаточно широко – от формирования знаний, умений, навыков и способностей использовать их в деятельности – до формирования общей и профессиональной культуры, толерантности, научно-профессионального творчества и т.д. Проиллюстрировано связь культурно-образовательной среды учебного заведения с педагогическим процессом, а также с основными характеристиками современного общества – стремительным развитием информационных технологий и активным внедрением в образование Интернета. Раскрыто его роль и многогранные возможности в формировании будущих специалистов, траектории их профессионально-личностного

развития. Сделан акцент на практической значимости культурно-образовательной среды высшего учебного заведения как неисчерпаемом педагогическом потенциале, который способствует расширению границ профессиональной компетентности и формирует основу профессиональной культуры будущего специалиста.

Ключевые слова: культурно-образовательная среда, профессиональная культура, вуз, колледж, будущие специалисты по финансам и кредиту.

Summary

The author of the article determines the urgency of solving the problem of the formation of cultural and educational environment in higher education college for the formation of professional culture of the future specialists in finance and credit. It was carried out an explication of the concept of «cultural and educational environment of a higher educational institution based on analysis of the essence of research results and the structure of the phenomenon of «cultural and educational environment».» The possibilities of cultural and educational environment of the college, presented in scientific works - from the formation of knowledge, skills and abilities to use them in the work prior to the formation of general and professional culture, tolerance, scientific, professional creativity, etc. It illustrates the connection of cultural and educational environment of the institution with the teaching process, as well as with the basic characteristics of modern society - the rapid development of information technology and active implementation of the Internet education. We know his role in the formation of multifaceted possibilities of future specialists, their professional and personal path of development and the practical significance of the cultural and educational environment of a higher educational institution as an inexhaustible pedagogical potential, which contributes to the expansion of the boundaries of professional competence and forms the basis of the professional culture of the future specialists.

Keywords: cultural and educational environment, professional culture, University, College, future specialists in Finance and Credit.

ПЕДАГОГІЧНЕ ПРОЕКТУВАННЯ ЯК ПРОВІДНИЙ ВИД ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ

*Василь Ягупов,
доктор педагогічних наук, професор,
провідний науковий співробітник лабораторії
дистанційного професійного навчання
Інституту професійно-технічної освіти НАПН України*

Анотація

Педагогічне проектування у статті проаналізовано та обґрунтовано як провідний вид професійно-педагогічної діяльності педагогічних працівників системи професійно-технічної освіти. Проаналізовано й уточнено педагогічні категорії: «проектування», «педагогічне проектування», визначено суть поняття «педагогічне проектування»; обґрунтовано необхідність проектування педагогічної діяльності педагогічних працівників ПТНЗ, що зумовлена низкою причин, а також виділено предмети педагогічного проектування в ПТНЗ.

Обґрунтовано, що зміст педагогічного проектування в ПТНЗ передбачає педагогічне проектування чи створення проектів. Характерними його властивостями є ідеальний характер дій і його спрямованість на утворення чого-небудь в майбутньому в навчально-виховному процесі ПТНЗ. Педагогічне проектування пов'язане з проблемною організацією теоретичного та практичного мислення педагогічних працівників і тих, хто вчиться, а також їхньої діяльності. У педагогічному проектуванні педагогічний працівник може творчо використовувати різні її моделі.

Визначено, що проектувальна діяльність педагогічних працівників ПТНЗ вміщує такі стадії: концептуальну; стадію моделювання; конструювання; стадію технологічної підготовки

Розроблено завдання проектувальної діяльності педагогічних працівників ПТНЗ: упорядкованої структури зі збору даних; чітке визначення організаційних, фінансових, технологічних, соціальних і

екологічних проблем, що виникають на різних стадіях реалізації педагогічного проекту; сприяння компетентному ухваленню рішення щодо доцільності використання ресурсів для реалізації педагогічного проекту.

Ключові слова: проектування, педагогічне проектування, завдання, педагогічний працівник.

Постановка проблеми. Здатність проектувати навчально-виховний процес і здійснювати проектувальну діяльність у професійно-педагогічній діяльності педагогічних працівників системи ПТО має свою специфіку, зумовлену особливостями їхньої діяльності та професійної підготовки майбутніх кваліфікованих працівників. Сучасна система професійної освіти України перебуває у стані постійного реформування та модернізації, тому й професійна підготовка фахівців має свої особливі характеристики та потребує наукового проектування. Істотну допомогу педагогічним працівникам на цьому етапі може надати їхня проектувальна культура як сукупність проектувальних знань, навичок, умінь, здатностей, а також індивідуальний досвід проектувальної діяльності. При цьому їхні проектувальні вміння є безпосереднім компонентом системи педагогічних умінь, оволодівши якими, вони здатні конструювати певні дидактичні й педагогічні структури, системно мислити, широко орієнтуватися в питаннях майбутньої професійної діяльності випускників, організувати навчальний процес в навчальних групах на засадах педагогічного проектування тощо.

У науковій літературі проектувальна діяльність часто пов'язується з конструювальною. Наприклад, В. Безрукова виділяє у проектувальній діяльності три головні етапи: моделювання, проектування і конструювання [2]. Поняття «проектування» прийшло до педагогіки з технічних наук та означає створення прогностичного образу об'єкта, який має бути створений у матеріальному вигляді. У довідниковій літературі воно визначається як аналог планування або ж моделювання і має такі ознаки: порядок або послідовність здійснення певних дій; задум і спосіб його реалізації; підхід до розв'язання певної проблеми, спосіб її розгляду. Ці суперечності між різними розуміннями змісту проектування свідчать про недостатню розробленість проблеми педагогічного проектування у педагогічній науці. При цьому проектування в різних освітніх системах

має свою специфіку, що також потрібно враховувати педагогічним працівникам у своїй професійно-педагогічній діяльності.

Мета статті полягає в теоретичному аналізі та виявленні категорійної взаємозумовленості проектування, педагогічного проектування та проектувальних умінь майбутніх фахівців гуманітарного спрямування у процесі фахової підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основоположником проектування в педагогіці по праву вважається А. Макаренко, а методологічні засади проектування як виду діяльності досліджувалися М. Азимовим, В. Гаспарським, Ю. Громико, С. Кримським, Г. Щедровицьким та ін.; загальнотеоретичні аспекти проектування в освітній галузі обґрунтовували В. Безрукова, В. Беспалько, В. Гінецинський, В. Докучаєва, О. Заїр-Бек, В. Монахов О. Новиков, Н. Яковлєва та ін.; технології проектування різних аспектів організації навчально-виховного процесу у ВНЗ відображені в наукових роботах Н. Барінова, Н. Суртаєва, В. Стрельникова та ін. Проектування було предметом дослідження Б. Гершунського, Н. Крилової, В. Ледньова, І. Лернера, І. Якиманської та ін.; а різноманітні аспекти педагогічного проектування – В. Беспалько, Б. Бітінаса, В. Слободчикова, В. Шадрикова та ін. Проблему формування проектувальних умінь у майбутніх педагогів, у тому числі й інженерів-педагогів, представлено в науковому доробку О. Абдулліної, Н. Брюханової, Ф. Гоноболіна, І. Коновальчука, Н. Кузьміної, Є. Литвиновського, Т. Яковенко та ін.

Аналіз і систематизація наукових праць вищезазначених та інших авторів показали, що з розвитком суспільства, модернізацією освіти так само потребує уточнення зміст і провідні положення теорії педагогічного проектування. Одним з таких питань, яке ще недостатньо досліджене і не має однозначного розуміння, є суть і зміст педагогічного проектування педагогічних працівників системи ПТО.

Виклад основного матеріалу. Значне місце проектувальним умінням педагогів відведено в наукових дослідженнях останніх років. Наприклад, Т. Яковенко обґрунтувала специфіку проектувальної діяльності майбутніх інженерів-педагогів у межах модульної системи навчання [20]. У процесі дослідження вона дійшла висновку, що готовність майбутніх інженерів-педагогів до проектувальної діяльності може бути сформована на основі п'ятискладового алгоритму: формування

мотивації до вивчення специфіки проектувальної діяльності; формування загального уявлення про проектування навчально-методичного забезпечення модульної технології; формування вміння проектувати модульну програмно-методичну документацію; застосування проектувальних умінь у навчальних ситуаціях; використання проектувальних умінь у практичній діяльності під час практик [21].

Вітчизняна дослідниця Н. Брюханова системно досліджує різні аспекти проектування в діяльності майбутніх інженерів-педагогів. Зокрема, такі: методика проектування дидактичного матеріалу в ході професійної підготовки майбутніх викладачів технічних дисциплін [3]; теорія і методика проектування системи педагогічної підготовки майбутніх інженерів-педагогів [4]. Автор стверджує, що інженер-педагог має вдосконалювати зміст освіти шляхом проектування дидактичного матеріалу, для цього в нього мають бути сформовані проектувальні вміння.

Отже, в педагогіці проект – це прообраз навчально-виховного процесу, де суб'єктом виступає педагог як проектувальник і, безумовно, має бути об'єкт, вивченню якого може бути присвячено певний навчальний предмет. Мова йде про метод навчання, що має назву «метод проектів», де суб'єктами виступають педагог та ті, хто вчиться. Метод проектів не є чимось зовсім новим. У професійній освіті він сприяє забезпеченню професійної спрямованості навчального матеріалу та методики його вивчення, формуванню теоретичних і практичних умінь і здатностей аналізувати виробничу та інші ситуації, виробленню варіантів оптимальних рішень, доведенню їх ефективності.

Діапазон педагогічного проектування достатньо широкий. Наприклад, есентуально його предметами можуть бути:

- проектування траєкторії особистісного і професійного розвитку та становлення особистості майбутнього кваліфікованого працівника: «Добре в людині завжди доводиться проектувати, і педагог зобов'язаний це робити» [13, с. 134], – слушно наголошував А. Макаренко;

- проектування основних суб'єктних характеристик майбутнього кваліфікованого робітника та створення умов для їх різноманітного вияву і розвитку: «...цілі нашої роботи мають бути виражені в реальних якостях людей, які вийдуть із наших педагогічних рук. Кожна вихована нами людина – це продукт нашого педагогічного виробництва... Проектування

особистості як продукту виховання має вироблятися на підґрунті замовлення суспільства. Це положення відразу знімає з нашого продукту ідеальні хітони» [23, с. 204];

– проектування педагогічними працівниками своєї професійної суб'єктності та створення оптимальних умов для творчої самоактуалізації у професійно-педагогічній діяльності: «цінність особистості вихователя... в його унікальності, несхожості, здатності додати нову якість у процес виховання... Гуманістична концепція виховання передбачає цілісність особистості вихователя, неприпустимість її відчуження від власної праці» [12, с. 11];

– педагогічна діяльність «...вимагає високої творчості, а отже, і таких якостей, як: зацікавленість, розвинуте уявлення, волю і емоційне ставлення до життя, високу особисту майстерність» [2, с. 134];

– цілісне проектування педагогічними працівниками навчально-виховного процесу та його складових у ПТНЗ (виховного, виробничого та дидактичного; процесів самоучіння, самовиховання, розвитку і саморозвитку вихованців): «...на відміну від інстинктивної біологічної програми діяльності тварин, діяльність людини спрямована здатністю психіки творити ідеальні моделі, які будуть реалізовані в практичній діяльності. Необхідність створення таких моделей і привела до формування могутнього механізму – уяви, здатного перетворювати дійсність ідеально, створюючи найрізноманітніші типи модельних конструкцій» [11, с. 161];

– конструювання педагогічними працівниками власної діяльності та проектування діяльності тих, хто вчиться, на думку О. Дубасенюк, «...виконує роль провідного регулятора всієї системи дій педагога впродовж усього періоду його діяльності. ...діяльність педагога має випереджальний характер і виступає у двох формах – передбачення (прогнозування, антиципації) і цілепокладання, що дає можливість керувати процесом в умовах динамічного середовища» [8, с. 79];

– аналіз, підготовку та розроблення дидактичних проектів педагогічними працівниками на рівні спеціальності, навчальної дисципліни, розділу та теми: «У плані педагогічного управління, час навчально-виховного процесу – це, насамперед, особливий вид соціального часу, відмінністю якого є планомірна й системна організація діяльності для досягнення необхідних результатів. Вона включає в себе

час діяльності педагога (власне педагогічний), час учня (те, що творчо перетворюється) та індивідуально-психологічний час результатів педагогічних явищ в особистості...» [14, с. 39];

– розроблення проектів проведення дидактичних та інших заходів: «Подальший процес цілеутворення, розгортання його в систему виховних завдань відбувається під час конкретизації плану – конструювання діяльності, відбору раціонального змісту і засобів досягнення поставленої мети» [8, с. 79];

– визначення педагогічними працівниками оптимальних форм, методів, напрямів і відповідних засобів подолання життєвих і професійних криз: «багаторічне виконання однієї і тієї ж професійної діяльності призводить до появи професійної втомленості, збідніння репертуару способів виконання діяльності, втрати професійних умінь і навичок, зниження працездатності. На стадії професіоналізації відбувається розвиток професійних деструкцій. Професійна деструкція – це зміни структури професійної діяльності особистості, що поступово накопичуються та негативно відбиваються на продуктивності праці і взаємодії з іншими учасниками цього процесу, а також на розвитку самої особистості» [11, с. 149].

Усе це свідчить про те, що проектування педагогічної системи в ПТНЗ та її окремих складових є одним з найважливіших видів професійно-педагогічної діяльності педагогічних працівників. *С. Гончаренко* слушно зазначає, що «провідним видом діяльності, згідно з природою людини, виступає перетворююча (проектувальна і практична) діяльність» [6, с. 87].

Результати дослідження *Т. Мишковської* підтверджують, що педагогічне проектування є таким видом діяльності викладача, який має дуже сильні зв'язки з іншими видами його діяльності та визначає ефективність усієї педагогічної діяльності [15, с. 55].

Необхідність проектування педагогічної діяльності педагогічних працівників ПТНЗ зумовлена низкою причин.

По-перше, актуальністю проблеми підняття ефективності всього педагогічного процесу в ПТНЗ: «У своїй основі, педагогічна праця стоїть близько до наукового дослідження. Ця спорідненість полягає, передусім, в аналізі фактів і необхідності передбачення..., а без уміння передбачати

педагогічна праця перетворюється для учителя в муку» (В. Сухомлинський) [19, с. 472-473].

По-друге, необхідністю поступового переходу на гуманістичні парадигми навчання і виховання майбутніх кваліфікованих працівників, що також визначає смислове та ціннісне підґрунтя педагогічної діяльності педагогічних працівників: «власне, педагогічна дія – це пробудження та непомітне «вращування» суб'єктності в іншій людині. Педагогічна реальність – це залучення людини до смислу, а не тільки до знання» [18, с. 9].

По-третє, ствердженням нового продукту навчально-виховного процесу – особистості майбутнього кваліфікованого працівника – повноправного суб'єкта цього процесу, здатного до самовизначення, самоорганізації, самоактуалізації в мінливих умовах сучасності: «педагог-гуманіст своєї позиції учневі не нав'язує: адже він не тільки любить його, а й поважає. Ця повага втілюється, зокрема, в наступному: в шануванні особистої гідності учня; у врахуванні, наскільки це можливо, його вподобань і бажань при визначенні або конкретизації цілей навчання та способів їх досягнення; у цілком серйозному ставленні до його думок...» (Г. Балл) [1].

По-четверте, гуманізацією, гуманітаризацією і демократизацією навчально-виховного середовища в ПТНЗ: «Увага і повага до дитини, її внутрішнього світу та створення умов максимального розвитку природних дарувань і можливостей кожної дитини для її самовдосконалення і духовного піднесення – ось шлях до демократизації життя школи» (І. Зязюн) [10, с. 151].

Отже, проектування навчально-виховного процесу – це важливий компонент професійно-педагогічної діяльності педагогічних працівників, що включає педагогічні дії, обґрунтовані на усвідомленні мети діяльності, способів, прийомів, методів і форм її здійснення. Такі дії дають змогу зводити в єдину систему всі нюанси цього процесу, чітко визначивши їх причинно-наслідкову залежність.

Застосування технології проектування в навчально-виховному процесі ПТНЗ – це науковий підхід до організації діяльності педагогічних працівників і в цілому педагогічного колективу; перехід від інтуїтивного вирішення педагогічних завдань до логічно виваженого; переведення уваги педагогічних працівників із зовнішнього фактора «що робити», на внутрішній – «як це робити».

Проектування є таким видом діяльності педагогічних працівників, від якого залежить її продуктивність, професійна та особистісна спрямованість, суб'єктність як самого викладача, так і тих, хто вчиться. Відповідно, необхідно визначити суть і зміст феномену педагогічного проектування та конкретизувати його принципи; виокремити педагогічні об'єкти, що можуть бути продуктами проектувальної діяльності, та обґрунтувати логічну послідовність їх проектування; сформулювати умови введення педагогічних об'єктів у сферу професійної діяльності педагогічних працівників.

Поняття «проектування» «...походить від дієслова «проектувати». Проектувати – складати, розробляти проект, конструювати що-небудь, планувати, намічати здійснити щось» [5, с. 970].

Виділяють два *види проектування*: технічне та гуманітарне. У технічній галузі знань проектування традиційно розглядається як підготовчий етап виробничої діяльності (В. Гаспарський, Дж. К. Джонс, П. Хілл). Відповідно до цього трактування, призначенням проектування є вирішення актуальної технічної проблеми, основу якої складає винахід.

Педагогічний процес у системі ПТО належить до гуманітарної сфери діяльності людства. Відповідно, суттєвий інтерес для педагогічних працівників являє гуманітарне проектування, яке визначається як технологія здійснення змін у тому разі, коли результат проектного рішення наперед невідомий, що вимагає перевірки гуманітарного проекту не на істинність, а на можливість реалізації.

Проектування у педагогіці пройшло довгий і тернистий шлях свого визнання, його аналіз вимагає окремого дослідження спеціалістів з історії педагогіки. Довгий час «проектування» у педагогіці розглядалося в межах технічного знання. Це означало створення випереджувальної проекції того, що буде зроблено в майбутньому. Хоча спроби поширення його на весь педагогічний процес здійснювалися здавна. Так, *А. Макаренко* визначав виховний процес як особливим способом організоване «педагогічне виробництво». Причинами недосконалості цього виробництва він вважав, по-перше, відсутність найважливіших його відділів: технологічного процесу, обліку операцій, конструкторської роботи, нормування, контролю, допуску та бракування; по-друге, «побудову виховного процесу подібно до логіки моральної проповіді...» [13, с. 134].

Основними напрямками вдосконалення виховного процесу *А. Макаренко* вважав розроблення «педагогічної техніки», «техніки

створення нової людини», «техніки дисципліни», «техніки розмови педагога з вихованцем», «техніки самоуправління», «техніки покарання», які належать, на нашу думку, до окремих перспективних технологій проектування різноманітних педагогічних об'єктів у системі ПТО.

Про достатню складність поняття «педагогічне проектування» свідчать різні підходи до його визначення (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення поняття «педагогічне проектування»

Автори	Зміст поняття «педагогічне проектування»
Н. Кузьміна	Проектування – це формулювання стратегічних завдань, що забезпечується конкретизацією мети і визначенням системи завдань, плануванням діяльності учнів на довгостроковий період, плануванням особистої діяльності педагогом.
Л. Спірін	Проектування – це та частина діяльності педагога, коли створюються ідеальні уявлення і моделі, що проектують результати майбутньої практичної роботи на основі використання відповідної інформації.
О. Коберник	Психолого-педагогічне проектування виховного процесу – це цілеспрямоване, творче попереднє визначення і конструювання програми спільної діяльності суб'єктів педагогічного процесу, спрямованих на забезпечення особистісно-розвивального підходу у вихованні.
А. Лігоцький	Проектування – це вид цілеспрямованої діяльності людини чи колективу людей у розв'язанні завдань удосконалення або створення освітніх систем і процесів підготовки фахівців.
І. Коновальчук	Проектування – це перероблення інформації, визначення цілей, створення моделі діяльності та планування послідовності дій і операцій.
О. Безпалько	Проектування організаційної форми виховної діяльності – це процес її змістовно-структурної побудови у педагогічному, психологічному і методичному аспектах, який може здійснюватися одноосібно педагогом чи в тісній взаємодії з вихованцями.

Аналіз визначень, представлених в табл. 1, показує, що зміст проектування характеризується двома аспектами: ідеальним характером дій; спрямованістю проектування на утворення чого-небудь у майбутньому. Проектування є складною за своєю суттю комплексною і міждисциплінарною проблемою, має різні види та прояви. Відповідно, методи і принципи розв'язання проблеми педагогічного проектування знаходяться в області міжпредметного знання.

Це – динамічний процес, що відбувається в часовій і предметній площині, сполучною ланкою між ними є мета проекту, реально доступні ресурси та організаційні заходи. Так, Н. Яковлева [22, с. 11]

включає в педагогічне проектування такі елементи, як: мета, об'єкт, суб'єкт, засоби, методи і результат.

В. Василевський, В. Гура наголошують на тому, що проектування педагогічних цілей являють одну із дуже складних педагогічних проблем. Сформульована мета, на їхню думку, є провідним системоутворювальним елементом педагогічної системи. А своєрідність вимог педагогічної науки полягає в тому, що вже недостатньо сформулювати мету у вигляді гасла, мета має бути не тільки ясною, але й технологічною, тобто вона має містити в собі, як у зародку, всі майбутні зміни інших компонентів педагогічної системи, що сприятимуть її досягненню і реалізації [7].

Об'єктом проектування є, на нашу думку, певна педагогічна конструкція. Це може бути технологія, метод, зміст професійної освіти, навчальна програма, навчальний матеріал і методика його вивчення тощо. Метою педагогічного проектування має бути розроблення комплексу документів, котрі детально висвітлюють зміст, способи взаємодії педагогічних працівників і тих, хто вчиться, в навчально-виховному процесі ПТНЗ, а також конструювання організації, функціонування і розвитку певних педагогічних систем, підсистем, процесів, ситуацій, що виникають у педагогічній системі ПТНЗ.

Таким чином, проектування – це інтелектуальна за своїм характером діяльність педагогічних працівників, основне призначення якої полягає в передбаченні, прогнозуванні, оцінюванні результатів реалізації тих чи інших педагогічних задумів, шлях створення спеціальних інтелектуальних засобів розв'язання певних педагогічних проблем і завдань шляхом застосування проектів нових технологій, засобів, систем людської діяльності. Головною характерною особливістю проектування є не вивчення того, що вже існує, а створення нових продуктів і водночас пізнання того, що може виникнути в перспективі.

Отже, *педагогічне проектування* – це створення конкретних образів майбутнього, конкретних деталей розроблених педагогічних програм реалізації певних педагогічних функцій педагогічних працівників у навчально-виробничому процесі ПТНЗ. Його зміст передбачає:

- педагогічне проектування чи створення проектів – це попередня мисленнєва діяльність педагогічних працівників щодо організації своєї професійно-педагогічної діяльності та навчальної діяльності тих, хто вчиться;
- характерними його властивостями є ідеальний характер дій і його спрямованість на утворення чого-небудь у майбутньому в навчально-виховному процесі ПТНЗ;

– педагогічне проектування пов'язане з проблемною організацією теоретичного та практичного мислення педагогічних працівників і тих, хто вчиться, а також їхньою діяльністю;

– у педагогічному проектуванні педагогічний працівник може творчо використовувати різні моделі, представлені в табл. 2.

Таблиця 2

Основні моделі педагогічного проектування

Автори	Основні складові моделі
В. Серіков	1) розробка замислу; 2) діагностичне завдання цілі; 3) визначення складу та умов, що ведуть до новоутворення; 4) узагальнена характеристика педагогічних ситуацій; 5) динамічне структурування процесу; 6) знаходження педагогічних засобів; 7) обмірковування варіантів поведінки викладача; 8) діагностика результатів;
Є. Заір-Бек	1) визначення замислу; 2) ескіз проекту; 3) розробка моделей дій; 4) планування реальних стратегій на рівні організаційних завдань та виконання умов їх реалізації; 5) організація зворотного зв'язку, оцінка процесу освіти; 6) оцінювання результатів та їх аналіз; 7) оформлення документації; 8) захист, доповідь, повідомлення, публікація;
О. Крюкова	1) розробка замислу; 2) постановка цілей з урахуванням трьох джерел цілепокладання (соціальне замовлення, педагог, учень); 3) збір необхідної інформації та відбір засобів щодо реалізації визначеної мети, які забезпечать її досягнення; 4) динамічне структурування процесу; 5) обмірковування варіантів розвитку взаємодії суб'єктів у процесі навчання; 6) діагностування результатів; 6) оформлення процесу та результатів проектування;
В. Монахов	1) професійне розуміння розробки педагогічного замислу і моделювання розподілу та включення ресурсів; 2) аналіз труднощів у проекті як дидактична проблема у зв'язку з отриманням кінцевого результату; аналіз труднощів і формування відповідного робочого поля (арена дії нового інструментарію педагога) та його професійної компетентності; 3) оформлення продуктивної програми проектувальної діяльності; 4) проектування системи контролю діяльності;
О. Коберник	1) психолого-педагогічна діагностика вихідного стану об'єкта педагогічної діяльності; 2) соціально-психологічна діагностика психолого-педагогічної ситуації функціонування об'єкта; 3) визначення та обґрунтування педагогічних способів впливу на процес досягнення бажаного стану об'єкта з конкретизацією виховних завдань; 4) прогнозування динаміки активності об'єкта педагогічного управління та динаміки його змін, визначення етапів контрольної діагностики; 5) моделювання, планування й організація виховної діяльності об'єкта; 6) моніторинг динаміки активності об'єкта педагогічного управління; 7) поточне регулювання та корекція шляхів управління виховним процесом; 8) підсумкова діагностика рівня розвиненості об'єкта, співставлення його з прогнозованим, розробка проекту для нового етапу розвитку об'єкта.

Отже, аналіз змісту табл. 2 показує, що серед дослідників існують певні розбіжності. Для їх усунення ми звернулися до наукових напрацювань О. Новикова [16] та вважаємо, що проектувальна діяльність педагогічних працівників ПТНЗ вміщує, як правило, такі стадії:

1) концептуальну, яка вміщує вияв суперечності (що саме заважає досягти успіхів у практиці навчання й виховання майбутніх кваліфікованих працівників), формулювання педагогічної проблеми (усвідомлення незадовільного стану елементів навчально-виховної системи ПТНЗ), визначення цілей своєї проектувальної діяльності (що саме варто зробити для досягнення успіху в навчально-виховному процесі) та вибір основних складових педагогічного проектування (як кількісних моделей якісних цілей);

2) стадію моделювання, до якої входить побудова моделі проекту (образу майбутньої системи, наприклад, навчально-виховного процесу ПТНЗ з урахуванням попередньої стадії), її оптимізація та прийняття рішення стосовно щодо педагогічного проекту (як підпорядкованість етапів проектувальної діяльності);

3) конструювання системи – декомпозиція (розділення загальної мети проектувальної діяльності на ієрархію цілей), агрегування (узгодження окремих завдань проектувальної діяльності в навчально-виховному процесі ПТНЗ у єдине ціле), дослідження умов (мотиваційних, організаційних, кадрових, матеріально-технічних, інформаційних тощо), побудова проектувальної програми (конкретного плану дій щодо реалізації проектувальної діяльності);

4) стадію технологічної підготовки (підготовка робочих матеріалів для проектувальної діяльності – планів, програм, графіків, розкладів, методичних розробок, програмного забезпечення тощо).

Завданнями проектувальної діяльності педагогічних працівників ПТНЗ є:

- розроблення впорядкованої структури збирання даних для оптимізації процесу прийняття педагогічного рішення на основі аналізу альтернативних варіантів, визначення черговості виконання навчальних і виховних заходів та вибору оптимальних для конкретного проекту технологій;

- чітке визначення організаційних, фінансових, технологічних, соціальних і екологічних проблем, що виникають на різних стадіях реалізації педагогічного проекту;

– сприяння компетентному ухваленню рішення щодо доцільності використання ресурсів для реалізації педагогічного проекту.

Висновок. 1. Педагогічне проектування є провідним видом професійної діяльності педагогічних працівників ПТНЗ, має інтелектуальний характер, основне призначення якого полягає в дослідженні, передбаченні, прогнозуванні, оцінюванні ймовірних результатів, а також і наслідків реалізації тих чи інших дидактичних, виховних, виробничих та інших задумів, створенні спеціальних інтелектуальних засобів трансформації задумів через проекти нових педагогічних технологій, методик, систем діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу ПТНЗ.

2. Оскільки проектувальна діяльність має власну методологічну основу і внутрішню структуру, то вона може вважатися специфічним видом діяльності педагогічних працівників і окремим мисленнєвим інтелектуальним процесом у структурі професійно-педагогічної діяльності педагогічних працівників ПТНЗ.

Перспективними напрямками дослідження щодо педагогічного проектування є обґрунтування його принципів, форм, методів, об'єктів і засобів.

Література

1. Балл Г. О. Суспільна активність і психолого-педагогічні орієнтири / Г. О. Балл // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За заг. ред. І. А. Зязюна – К., 2000. – С. 134-157.

2. Безрукова В. С. Педагогика. Проективная педагогика: Учеб. пособие / В. С. Безрукова. – Екатеринбург: Деловая книга, 1996. – 344 с.

3. Брюханова Н. О. Методика навчання майбутніх викладачів технічних дисциплін проектуванню дидактичного матеріалу / Наталія Олександрівна Брюханова : автореф. ... канд. пед. наук. : 13.00.02 – теорія і методика викладання з технічних дисциплін / Українська інженерно-педагогічна академія. – Харків, 2002. – 20 с.

4. Брюханова Н. О. Теорія і методика проектування системи педагогічної підготовки майбутніх інженерів-педагогів: автореф. дис ... д-ра пед. наук / Н. О. Брюханова. – Луганськ : Б.в., 2011. – 40 с.

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад., і голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ-Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. – 1140 с.

6. Гончаренко С. У. Зміст загальної освіти і її гуманітаризація / С. У. Гончаренко // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За заг. ред. Зязюна І. А. – К., 2000. – С. 81-107.

7. Гура В. В. Роль педагогического проектирования при создании вузовской системы открытого образования / В. В. Гура, В. В. Васильевский: материалы VIII Всероссийской научно-методической конференции «Телематика 2001» (18.06.2001-21.06.2001) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ict.edu.ru/vconf/files/tm01_518.doc – Назв. с экрана.

8. Дубасенюк О. А. Основы теории и практики профессиональной воспитательной деятельности / О. А. Дубасенюк. – Житомир: Житом. держ. пед. университет ім. І. Франка, 1995. – 187 с.

9. Зеер Э. Ф. Психология профессий / Э. Ф. Зеер. – Екатеринбург, 1997. – 116 с.

10. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: Наук.-метод. посіб. / І. А. Зязюн. – К.: МАУП, 2000. – 312 с.

11. Каган М. С. Человеческая деятельность (Опыт системного анализа) / М. С. Каган. – М.: Политиздат, 1977. – 325 с.

12. Колесникова И. А. Теоретико-методологическая подготовка учителя к воспитательной работе в цикле педагогических дисциплин: Автореф... д-ра пед. наук / И. А. Колесникова. – Л., 1999. – 39 с.

13. Макаренко А. С. Твори в 7 т. / А. С. Макаренко. – К.: Рад. школа, 1954. – Т. 5. – 484 с.

14. Маслова Н. Ф. Пути рационального использования времени в учебно-воспитательном процессе / Н. Ф. Маслова. – Курск, 1987. – 105 с.

15. Мишківська Т. Д. Формування дослідницько-педагогічних умінь студентів в умовах модульної організації процесу навчання: Дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Тернопільський держ. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 1999. – 200 с.

16. Новиков А. М. Методология образования / А. М. Новиков : монография : изд-е 2-е. – М.: Эгвес, 2006. – 488 с.

17. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: учеб. пособие для студентов пед.вузов и системы повышения квалиф.пед.кадров / под ред. Е. С. Полат. – [2-е изд., стереотип]. – М.: Академия, 2005. – 269 с.

18. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии: Учеб. пособие / Г. К. Селевко. – М.: Народное образование, 1998. – 256 с.

19. Сухомлинський В. О. Сто порад учителів / В. О. Сухомлинський // Сухомлинський В. О. Вибр. твори: В 5 т. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 2. – С. 417-654.

20. Яковенко Т. В. Методика навчання майбутніх інженерів-педагогів проектуванню навчально-методичного забезпечення модульної технології / Тетяна Вікторівна Яковенко : автореф. ... дис. канд. пед. наук : 13.00.02 – теорія та методика навчання (технічні дисципліни) / Українська інженерно-педагогічна академія. – Харків, 2006. – 21 с.

21. Яковенко Т. В. Методика проектування змісту модульного навчання / Т. В. Яковенко : методичні рекомендації. – Стаханов: ГФ УПА, 2005. – 56 с.

22. Яковлева Н. О. Проектирование как педагогический феномен / Н. О. Яковлева // Педагогика. – 2002. – №6. – С.8-14.

23. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию / В. А. Ясвин. – М., 2001. – 366 с.

Аннотация

Педагогическое проектирование в статье проанализировано и обосновано как ведущий вид профессионально-педагогической деятельности педагогических работников системы ПТО. Проанализировано и уточнено педагогические категории: «проектирование», «педагогическое проектирование» и определено сущность понятия «педагогическое проектирование»; обосновано необходимость педагогической деятельности педагогических работников ПТУЗ, что вызвано рядом причин, а также выделено предметы педагогического проектирования в ПТУЗ.

Обосновано, что содержание педагогического проектирования в ПТУЗ предусматривает педагогическое проектирование или создания проектов. Характерными его особенностями являются идеальный характер действий и его направленность на создание определённого предмета в будущем в учебно-воспитательном процессе ПТУЗ. Педагогическое проектирование связано с проблемной организацией теоретического и практического мышления педагогических работников и тех, кто учиться, а также их деятельности. В педагогическом проектировании педагогический работник может творчески использовать разные его модели.

Определено, что проектировочная деятельность педагогических работников ПТУЗ включает такие стадии: концептуальную; стадию моделирования; конструирование; стадию технологической подготовки.

Разработано задания проектировочной деятельности педагогических работников ПТУЗ: упорядоченной структуры собирания данных; чёткое определение организационных, финансовых, технологических, социальных и экологических проблем, которые возникают на разных стадиях реализации педагогического проекта; способствование компетентностному принятию решения относительно целесообразности ресурсов для реализации педагогического проекта.

Ключевые слова: проектирование; педагогическое проектирование; задания; педагогический работник.

Summary

The article analyzes pedagogic projection as a leading type of professional pedagogic activity of the pedagogic workers in the vocational education system (VES). It analyzes and clarifies pedagogic categories such as projection, pedagogic projection. It proves the necessity of the projection of the pedagogic activity of the pedagogic workers in the VES caused by the number of reasons and singles out the objects in VES.

The article states that pedagogic projection in VES includes: pedagogic projection or making projects; its properties are the ideal nature of action and its direction at the creation of something in the future in the VES educational process; pedagogic projection is connected with the problematic organization of practical and theoretic thinking of the pedagogic workers and students as well as of their activity; in pedagogic projection the pedagogic worker can individually use its various models.

It defines that pedagogic projection of the VES pedagogic workers includes such stages: conceptual; modeling; construction; technological preparation.

It develops the tasks of the pedagogic projection of the VES pedagogic workers: development of the system of data collection; definite identification of the organizational, financial, technological, social, and ecological problems which emerge at different stages of the realization of the pedagogic project; contribution to the competent decision making to the expediency of the use of resources for the realization of the pedagogic project.

Key words: projection; pedagogic projection; task; pedagogic worker.

РОЗДІЛ 2. ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТИ

УДК 377.018.43:004

ПОКАЗНИКИ ЯКОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

*Дмитро Айстраханов,
кандидат фізико-математичних наук, старший
науковий співробітник, старший науковий співробітник
лабораторії дистанційного професійного навчання
Інституту професійно-технічної освіти НАПН України*

Анотація

У роботі розглядаються методичні підходи до розробки та обґрунтування системи показників якості дистанційного професійного навчання. В основу створення системи показників якості можуть бути покладені міжнародні стандарти серії ISO 9000, що забезпечить єдиний підхід до системи оцінювання якості дистанційного навчання. У системі управління якістю виділено кілька груп показників, що характеризують якість дистанційного навчання.

Ключові слова: дистанційне навчання, якість, показники.

Постановка проблеми. У сфері професійної освіти під якістю навчання, тобто під задоволенням побажань замовника, мається на увазі відповідність знань і вмінь випускників навчального закладу вимогам, що пред'являються з боку промисловості (якщо мова йде про кваліфікованих робітників, наприклад, машинобудівного профілю). Суспільство через попит на випускників на ринку праці доводить до професійно-технічної освіти свої потреби і контролює рівень підготовки фахівців. Престиж ПТНЗ залежить від того, як оцінюються на ринку праці і куди влаштовуються на роботу його випускники. Однак, затримка в часі між отриманням знань і вмінь у ПТНЗ і їх оцінкою в виробничих умовах складає кілька років. Отже, практична оцінка якості навчання галузями, що використовують фахівців, є лише

допоміжною і не може відігравати основної ролі в управлінні якістю навчання, оскільки вона надмірно інерційна.

В умовах сучасної України першочергова увага в освіті з боку держави має приділятися дистанційному професійному навчанню. Треба орієнтуватися саме на дистанційну освіту, а не на традиційні види підготовки фахівців, тому що: по-перше, з кожним роком стрибкоподібно зростає число виробничих та комерційних структур різних організаційно-правових форм, і для кожного з сотень тисяч новоутворених підприємств потрібні грамотні фахівці з належною освітою; по-друге: водночас різко збільшується чисельність працюючих в податкових і митних органах, комерційних банках, страхових компаніях, пенсійних й інвестиційних фондах тощо, яким теж потрібні кваліфіковані фахівці; по-третє: у зв'язку із збільшенням кількості учасників експортно-імпортних операцій зростає потреба в економістах-фахівцях в області міжнародних економічних відносин.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дистанційному навчанню приділяється багато уваги з боку вітчизняних та зарубіжних науковців і педагогів [1-7]. Значний внесок у дослідження проблем дистанційного навчання роблять українські вчені. Так, Є. Г. Прокоф'єв [1] вперше розробив модель загальнопедагогічної підготовки майбутніх учителів за умов дистанційного навчання, яка включає мету, принципи, методологічні підходи, умови ефективного використання дистанційного навчання, етапи підготовки, педагогічні програмні засоби, рівні готовності студентів до діяльності й електронні навчальні курси «Педагогіка» та «Історія педагогіки». Удосконалено технологію введення системи дистанційного навчання в навчальний процес, спрямовану на формування педагогічної компетентності як важливого складника професіоналізму майбутніх спеціалістів у процесі загальнопедагогічної підготовки. Уточнено зміст понять: «дистанційне навчання», «дистанційна освіта», «педагогічні технології», «технології дистанційного навчання», «інформатизація», «інформаційно-освітнє середовище» тощо. Набули подальшого розвитку питання теорії та практики використання системи дистанційного навчання, заснованої на принципі індивідуалізації та реалізованої на засадах модульної дидактичної системи.

Мета статті – розглянути та обґрунтувати системи показників якості дистанційного професійного навчання.

Виклад основного матеріалу. Важливою ознакою класифікації дистанційного навчання є сукупність використовуваних у навчальному процесі педагогічних методів і прийомів. Вибравши за критерій спосіб комунікації викладачів та учнів, розглянемо ці методи [2]:

1. Метод навчання за допомогою взаємодії учня з освітніми ресурсами при мінімальній участі викладачів (самонавчання). Для здійснення цього методу викладачами створюються і підбираються різні освітні ресурси: друковані, аудіо- та відеоматеріали, а також навчальні посібники, що доставляються телекомунікаційними мережами (інтерактивні бази даних, електронні видання та комп'ютерні навчальні системи).

2. Метод індивідуалізованого викладання і навчання, для якого характерні взаємини одного учня з одним викладачем (навчання «один з одним»). Цей метод може реалізуватися у дистанційному навчанні, в основному, за допомогою таких технологій, як: телефон, голосова пошта, факс, електронна пошта, система Скайп.

3. Метод, в основі якого лежить виклад навчального матеріалу викладачем, при цьому учні не відіграють активної ролі в комунікації (навчання «один до багатьох»). Даний метод використовується педагогом, коли консультується ціла група майже однаково підготовлених учнів. Цей метод, властивий традиційній освітній системі, отримує новий розвиток на базі сучасних інформаційних технологій. Так, лекції, записані на аудіо- або відеокасети, читаються по радіо чи телебаченню, доповнюються в сучасному дистанційному навчанні так званими електронними лекціями, тобто лекційним матеріалом, поширюваним по комп'ютерних мережах за допомогою систем дошок оголошень. Електронна лекція, яку готують і підбирають викладачі, може бути добіркою статей або витягів з них, а також навчальних матеріалів, що підготовлюють учнів до майбутніх дискусій. На базі технології електронної дошки оголошень розвивається також метод проведення навчальних електронних симпозіумів, що представляють собою серію виступів кількох авторитетних учених.

4. Метод, для якого характерна активна взаємодія між усіма учасниками навчального процесу (навчання «багато до багатьох»). Значення цього методу й інтенсивність його використання істотно зростає з розвитком навчальних телекомунікаційних технологій. Саме цей метод, який орієнтований на групову роботу учнів, становить найбільший інтерес для дистанційного навчання, так як передбачає широке використання дослідницьких і проблемних методів навчання. Метод навчання у співпраці з'явився як альтернативний варіант традиційній аудиторно-лекційній системі. В єдиному процесі його об'єднуються три ідеї: навчання в колективі, взаємооцінка, навчання в малих групах. Викладач несе відповідальність за координацію, управління ходом дискусій, а також за підготовку матеріалів, розробку плану роботи, обговорюваних питань і тем.

Оцінка якості дистанційної освіти у багатьох аспектах має бути близькою до оцінки якості звичайної очної або заочної освіти. Так, якість освіти як комплекс знань і вмінь має відповідати одним і тим же вимогам, незалежить від форми навчання, однак, оцінка якості за показниками організації процесу навчання буде залежати від форми навчання.

З точки зору підходів до оцінки і контролю якості, розглядаються дві моделі управління якістю. Перша модель заснована на безпосередньому контролі знань учнів. У другій моделі методичної основою для управління якістю є міжнародні стандарти серії ISO 9000.

Тестування знань шляхом проведення контрольних заходів є важливим і необхідним елементом навчального процесу, проте в системі управління якістю результати тестування відіграють лише допоміжну роль. Дійсно, тестування безпосередньо не вказує на причини і джерела появи недоліків, воно є вибіркоким щодо досліджуваного матеріалу і направлене, переважно, на оцінку знань, і в меншій мірі – на виявлення умінь учнів. Крім того, на іспитах і заліках виявляється підсумковий рівень отриманих знань, і якщо він недостатній, то для відповідних індивідів цей рівень виявляється остаточним, коригування можливе вже тільки для наступних поколінь студентів.

Тому цікавішою є друга модель управління якістю освіти на основі контролю не лише знань учнів, а й процесів навчання, їх

організації та застосовуваних засобів. Іншими словами, положення стандартів ISO 9000 при відповідній інтерпретації можуть бути корисно використані і в сфері освіти. Тому в основу управління якістю у професійно-технічній освіті доцільно покласти другу модель.

Стандарти ISO 9000 розроблено для управління якістю продукції або послуг в промисловості. Вони визначають і регламентують інваріантні питання створення, розвитку, застосування і сертифікації систем якості на промислових підприємствах. У них встановлюється форма вимог до системи якості з метою демонстрації постачальником своїх можливостей та оцінки цих можливостей зовнішніми сторонами.

Система якості, зазвичай, являє собою сукупність трьох шарів документів, які містять: 1) опис політики управління для кожного системного елемента (організація, відповідальні, контроль); 2) опис процедур управління якістю (що, де, ким і коли повинно бути зроблено); 3) тести, плани, інструкції тощо.

Сертифікація підприємств за стандартами ISO 9001-9003 виконується певною уповноваженою зовнішньою організацією. Наявність сертифікату якості – одна з важливих умов для успіху комерційної діяльності підприємств.

Стандарти серії ISO 9000 управління якістю промислової продукції діляться на первинні, вторинні і підтримуючі. У свою чергу, первинні стандарти діляться на зовнішні і внутрішні. Зовнішні стандарти інваріантні до додатків, вони описують вимоги, дотримання яких гарантує якість при виконанні контрактів із зовнішніми замовниками. Внутрішні стандарти призначені для внутрішнього використання, вони описують заходи з управління якістю всередині компанії.

Як зазначено вище, у сфері освіти також можливе управління якістю навчання на основі як оцінки знань і вмінь випускників шляхом тестування, так і оцінки показників організації, процесу і засобів навчання. Необхідно виявити ті чинники (системні елементи), керуючи якими можна забезпечити необхідну якість освіти.

Для виявлення факторів, що визначають якість освіти, доцільно розглянути компоненти процесу навчання. Якість залежить від особливостей кожного компонента.

Компонентами освітньої системи, за міжнародним стандартом IEEE P1484.1., є той, кого навчають, викладач (інструктор), навчальні матеріали (репозиторій), система доставки матеріалів, система оцінювання результатів навчання, модель, кого навчають (його профіль). Взаємозв'язок в цій архітектурі відображають потоки даних, якими обмінюються учасники процесу навчання. Інструктор (ним може бути викладач або комп'ютерна система) управляє вибором навчальних матеріалів зі сховищ на основі інформації про профіль учня, результати оцінювання поведінки учня і метаданих репозиторію. Вибрані навчальні матеріали передаються тому, кого навчають, а відомості про тестуючі частини доставляються також компоненту «оцінювання» через компонент «доставка». Той, кого навчають, виконує навчальні процедури, впливаючи на компонент «оцінювання», який, у свою чергу, може змінювати дані в профілі учня. У процесі вивчення матеріалу той, кого навчають, може обмінюватися інформацією безпосередньо з інструктором.

Фактором, що впливає на якість освіти від компонента «той, кого навчають», є якість попередньої підготовки абітурієнта, його здатності. Цей фактор у системі управління якістю може бути використаний частково при організації роботи приймальної комісії у вузі, організації коледжів при вузі і різних форм довузівської підготовки.

Фактор від компонента «інструктор» – кваліфікація викладачів. При дистанційному навчанні є кілька категорій викладачів – це автори навчальних матеріалів, викладачі-консультанти, викладачі-тьютори. Вплив авторів навчальних матеріалів на якість навчання може бути враховано через контроль якості навчальних матеріалів. Для контролю якості інших представників викладацького корпусу можна використовувати традиційні підходи, засновані на контролі наявності вчених ступенів і звань, участі викладачів у наукових дослідженнях тощо.

Контроль якості засобів доставки зводиться до контролю кількісних і якісних характеристик матеріально-технічного забезпечення навчального процесу. При дистанційному навчанні – це характеристики комп'ютерів і мережевого устаткування.

Компонент «оцінювання» визначає ефективність контролю знань студента і зворотного зв'язку «учень-викладач». При оцінці якості дистанційного навчання ефективність пов'язана з показниками якості тестуючих систем.

Нарешті, якість освіти багато в чому залежить від якості навчальних матеріалів, що знаходяться в репозиторії.

Документи, методики і процедури, що використовуються в управлінні якістю, називаються системою управління якістю.

Показник якості (системний елемент) – атрибут або група атрибутів, що характеризують якість дистанційної освіти (або навчання). У системі управління якістю є кілька груп показників, котрі характеризують якість дистанційного навчання [3].

Показники якості можна класифікувати за рядом ознак. Так, серед показників якості дистанційного навчання є як числові (типів *real* і *integer*), так і якісні (типів *enumeration*, *string* або *boolean*). Очевидно, що кількісна оцінка якості стане можливою після вибору способу перекладу не кількісних показників у кількісні.

Згідно з концепцією інформатизації освіти, якість освіти характеризується такими групами показників: показники якості змісту освіти; показники якості технологій навчання; показники якості результатів освіти.

Цьому поділу показників на групи відповідає і пропоноване групування показників якості з таких елементів і властивостей забезпечення, організації та проведення навчального процесу: навчальні плани і програми; база навчальних матеріалів; технічне забезпечення; методики і технології проведення навчальних занять, включаючи тестування учнів (процедури проміжного і підсумкового контролю, можливе використання результатів анкетування учнів); можливості виробничої підсистеми; кадрове забезпечення; організаційне забезпечення.

Вибір груп показників і конкретних показників якості повинен бути підпорядкований таким вимогам: потрібно враховувати основні показники, які, по-перше, істотно впливають на якість процесу дистанційного навчання, по-друге, можуть бути оперативно оцінені для практичного використання в системі управління якістю.

До групи «Навчальні плани і програми» входять такі показники:

- відповідність навчальних планів існуючим стандартам професійної освіти;
- наявність навчальних програм, їх відповідність стандартам професійної освіти, сучасному стану предметної області і дидактичним вимогам.

На даний час розроблені навчальні програми з усіх дисциплін вищої освіти, що додаються до стандартів професійної освіти. Тому мова має йти про робочі програми дисциплін.

До групи «База навчальних матеріалів» входять такі елементи якості електронних підручників:

- відповідність змісту підручника затвердженій навчальній програмі;
- відповідність обсягу матеріалу встановленим нормам;
- відповідність змісту підручника і його форми;
- повнота складу (комплектація) підручника;
- сучасність навчального матеріалу;
- прийнятий в підручнику спосіб самотестування учнів.

Оскільки не всі властивості підручника охоплює наведений перелік показників, можна список показників розширити, ввівши в нього експертні оцінки методичного, змістовного і технологічного рівнів навчального матеріалу. Більш детально ці показники розглядаються далі.

Показники групи «Технічне забезпечення дистанційного навчання»:

- достатність в кількісному відношенні комп'ютерного оснащення навчальних класів, ступінь його відповідності вимогам, що пред'являються до ПК для систем дистанційного навчання;
- пропускну здатність каналів передачі даних.

До групи «Методики і технології проведення навчальних занять в системі дистанційного навчання» входять елементи якості, що характеризують технології спілкування «викладач-учень», «учень-учень» і проведення контрольних заходів:

- ступінь доступності до викладачів;

- зручність форми спілкування «викладач-студент» і «студент-студент»;
- об'єктивність і повнота експертизи підготовки учнів при проведенні контрольних заходів (екзаменаційних та залікових сесій, захистів проектів);
- забезпеченість циклу лабораторних робіт і курсового проектування необхідними програмними засобами.

Поряд з технологіями, які передбачають роботу студентів під постійним контролем і керівництвом з боку викладачів, знаходять застосування технології навчання під керівництвом віртуальних викладачів, якими є інтелектуальні навчальні системи. У такому разі випадку на перший план виходять показники якості мережових підручників, що характеризують їх роль як «віртуальних викладачів».

Показники групи «Можливості виробничої підсистеми»:

- характеристики інструментальних засобів для розробки електронних (мережових) підручників і навчальних посібників;
- наявність і продуктивність обладнання для виготовлення твердих копій, відеокурсів, компакт-дисків.

Показники групи «Кадрове забезпечення»:

- процентні співвідношення викладачів із вченими ступенями доктора чи кандидата наук і без ступенів,
- наявність наукових і/або методичних публікацій у викладачів, авторство в курсах дистанційного навчання, рекомендованих до тиражування.

Показники групи «Організаційне забезпечення»:

- наявність автоматизованої системи управління документами, що часто іменується електрон – деканатом;
- наявність системи управління якістю навчання.

Система управління якістю навчання, відповідно до стандартів ISO 9000, є документальною системою, що включає опис політики навчального закладу в області забезпечення якості навчання, різні документи з регламентаціями обов'язків і повноважень осіб, пов'язаних із забезпеченням якості, вимоги до ресурсів дистанційного навчання, що використовуються, та до показників якості навчальних матеріалів і процедур навчального процесу, плани дій відносно забезпечення цих вимог тощо.

Висновок. Однією з пріоритетних цілей системи професійно-технічної освіти є забезпечення рівня якості освіти, що відповідає не тільки національним, а й міжнародним стандартам (ISO-9000: International Organization for Standardization Quality in Education). Досягнення цієї мети важливе не тільки саме по собі, але є й однією з передумов інтеграції навчального закладу в міжнародний освітній простір. У документах Болонської декларації також підкреслюється, що одним з найголовніших напрямів удосконалення освіти є розвиток системи об'єктивного контролю якості навчання, зокрема, забезпечення якості освіти відповідно до вимог Європейської мережі (ENQA) [6; 7]. Особливо актуальним є питання забезпечення якості вищої освіти при дистанційному навчанні слухачів. Тому виникає потреба в єдиному підході до системи оцінювання якості дистанційного навчання. Оскільки дистанційне навчання представляє собою сукупність програмних, апаратних, методичних та інших засобів організації і проведення інтерактивного, віддаленого навчального процесу, якість дистанційного навчання буде залежати від якості кожного засобу, що застосовується у процесі дистанційного навчання. Тому наразі доцільно розробити методику оцінки якості засобів дистанційного навчання.

Література

1. Прокоф'єв Є. Г. Організаційно-педагогічні засади загальнопедагогічної підготовки майбутніх учителів в умовах дистанційного навчання: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Є. Г. Прокоф'єв; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2011. – 20 с.: рис. – укр.
2. Формы и методы дистанционного обучения [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://repetitmaster.ru/forms-and-methods-remote-education.html> – Назв. с екрана.
3. Кузнецова И. А. Оценка качества систем дистанционного обучения.[Электронный ресурс] НОУ ВПО ИГУПИТ,– Режим доступа: <http://naukovedenie.ru/?id=164>. – Назв. с екрана.
4. Бебешко В. Н., Нежурина М. И. Система оценки качества программных комплексов для дистанционного обучения. М.: издательство: ЦДО МИЭМ; Европейский центр по качеству, 2004. – 178 с.

5. Агапонов С. В. и др. Средства дистанционного обучения. Методика, технология, инструментарий. СПб.: БХВ-Петербург, 2005. – 336 с.

6. European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA) : Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area.

7. Болонський процес у фактах і документах (Сорбонна-Болонья-Саламанка-Прага-Берлін) / Упорядники: Степко М. Ф., Болюбаш Я. Я., Шинкарук В. Д., Грубінко В. В., Бабин І. І. – Тернопіль : Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. – 52 с.

Аннотация

В работе рассматриваются методические подходы к разработке и обоснованию системы показателей качества дистанционного профессионального обучения. В основу создания системы показателей качества могут быть положены международные стандарты серии ISO 9000, что обеспечит единый подход к системе оценки качества дистанционно обучения. В системе управления качеством выделены несколько групп показателей, характеризующих качество дистанционного обучения.

Ключевые слова: дистанционное обучение, качество, показатели.

Summary

This paper considers methodological approaches to design and study quality measures of distance training. The basis of quality measures may be imposed international standards ISO 9000, which will provide a unified approach to quality assessment system distantce training. In the quality management system highlighted several groups of indicators of the quality of distance education.

Key words: distance learning, quality, performance.

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОГРАФІКИ ПРИ РОЗРОБЛЕННІ КУРСІВ У СИСТЕМІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

*Іван Голуб, науковий співробітник
лабораторії професійного дистанційного навчання
Інституту професійно-технічної освіти НАПН України*

Анотація

У статті розглянуто розширення можливостей системи дистанційного навчання для професійно-технічного навчального закладу при розробленні дистанційних курсів через використання інфографіки. Визначено актуальність досліджуваної теми.

Ключові слова: інфографіка, дистанційне навчання, професійно-технічний навчальний заклад.

Постановка проблеми. У 2016 р. вчені Національної академії педагогічних наук України В. Кремень, В. Луговий, А. Гуржій, О. Топузов, А. Колупаєва, Л. Лук'янова, М. Слюсаревський, О. Спірін, Ю. Вітренко презентували «Національну доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні». Представлені висновки прогнозують план дій з підвищення якості та конкурентоспроможності вітчизняної освіти. Реалізація цих завдань відкриє перспективи зростання українського суспільства, зміцнення незалежності України, забезпечення добробуту громадян. У розділі «Професійна освіта для потреб особистості, економіки, суспільства» повідомлено, що «модернізація професійної освіти потребує вдосконалення науково-методичного супроводу її розвитку, врахування прогресивних ідей зарубіжного досвіду професійної освіти і навчання, запровадження інноваційних технологій і методики підготовки висококваліфікованих робітників, інформаційного та навчально-методичного забезпечення, підвищення якості педагогічного персоналу» [4]. Це може бути реалізовано, як зазначено в Концепції «Нова школа. Простір освітніх можливостей», «збільшенням кількості моделей підготовки вчителя». До того ж, «форми підвищення кваліфікації буде диверсифіковано:

курси при ІППО, семінари, вебінари, он-лайн курси, конференції, самоосвіта» [3].

Сьогодення ПТНЗ – це активний розвиток інтернет-технологій, який спонукає професійно-технічні навчальні заклади почати розробляти дистанційне навчання в освітньому процесі.

У педагогічному аспекті система дистанційного навчання (СДН) дає змогу використовувати різноманітні режими та форми навчання, багато видів навчальних матеріалів та способів перевірки знань, здійснювати контроль успішності та прогресу учня через заохочення до успішності, надавати тьюторську підтримку та допомагає організувати навчальний процес, аналізуючи статистику. Так, дослідження, спрямоване на використання інноваційних педагогічних технологій вибору і реалізації професійної кар'єри як інструменту розвитку і саморозвитку учнівської молоді, надає можливість знайти нові та ефективні підходи до взаєморозуміння і взаємодії у навчально-виховному процесі, створити простір для набуття учнями відповідного досвіду, що також може бути сформовано в курс дистанційного навчання.

Через систему дистанційного навчання можна реалізувати та експериментально перевірити значну кількість набутого педагогічного, професійного і технічного досвіду українських вчених. Проводиться багато різних досліджень і розробляються методичні засади для покращення якості взаємодії педагогічних працівників у системі дистанційного навчання ПТНЗ.

Актуальність проблеми полягає в тому, що напрацьований упродовж багатьох років матеріал української науки поки ще не адаптований для швидкого застосування через платформу дистанційного навчання та для кінцевого споживача. Великі об'єми інформації та багаторівневі таблиці потребують певних навиків роботи з системою. Розробники курсів зіткнулися з дилемою: багато матеріалу, довгий курс – багато часу на розробку; багато матеріалу, менший курс – ще більше часу на розробку, щоб не втратити в якості курсу. Вирішити проблему частково допоможе інфографіка.

Мета статті – розкрити суть використання інфографіки при розробленні курсів у системі дистанційного навчання.

Виклад основного матеріалу. Розробляючи курс дистанційного навчання, можна розширити можливості системи за допомогою інфографіки. В Інтернеті існує безліч ресурсів для створення інфографіки online з подальшим її використанням. Більшість цих ресурсів (infogr.am, easel.ly, vizualize.me та інші) мають платну і безкоштовну частину. Допомагаючи вчителю донести до учня інформацію у цікавій та компактній формі, активізуючи зорове сприйняття, інфографіка розвиває пізнавальну сферу учня. Ми розглянемо її можливості у вигляді інструкцій для користувача дистанційного курсу в СДН професійно-технічного навчального закладу. Користувачем курсу може бути майбутній кваліфікований робітник або викладач ПТНЗ.

Що таке інфографіка?

Інфографіка – малюнок, об'єднаний з текстом, який демонструє та описує складні теми у стислих фразах, цифрах та символах. Він подібний до презентації у слайдах, але показує усі слайди одночасно. На відміну від «живої» презентації, в якій доповідач роз'яснює складні елементи, інфографіка має змістовно і в короткій формі донести до користувача головну інформацію.

Як використовувати інфографіку?

На відміну від презентацій у PowerPoint, інфографіка має більш сучасний формат. Потреба у підготовці слайд-шоу відсутня. Вся релевантна інформація представлена лаконічно, повністю в одному великому «слайді».

Інфографіка ідеально підходить для підведення підсумків з теми, коли потрібно узагальнити факти, навести докази, переконати користувача або подати матеріал, навчити чомусь новому. За допомогою інфографіки також можна показати результати експерименту, опитування, намалювати діаграми та графіки, поєднавши дані з цікавими образами.

Зацікавившись певною темою, користувач курсу може поділитись інфографікою з колегами, друзями через свій веб-сайт або сторінку на Facebook завдяки невеликому об'єму файлу.

Якщо в користувача є власний сайт або блог, він, швидше за все, розмістить там цікаву інфографіку.

Які технічні засоби потрібні?

Ноутбук, комп'ютер або планшет.

Які можливі труднощі у використанні інфографіки?

Користувачі мають право вільно розповсюджувати інфографіку, але при повторному використанні їм необхідно цитувати джерело.

Оскільки програма PowerPoint добре відома розробникам курсів, їм простіше використовувати її для створення слайдів, не намагаючись створювати інфографіку. Це відбувається через те, що багатьом незнайомі переваги використання інфографіки та її можливості в подачі інформації.

Яка послідовність створення інфографіки для курсу дистанційного навчання?

- Підготуйте інформацію, котра буде реалізована в інфографіці. Підберіть, слова, якими ця інформація може бути виражена, лаконічніше. Речення не повинні бути занадто довгими, а слова мати двоякий смисл.

- Сплануйте організацію змістових блоків, послідовність подачі інформації в інфографіці, яку розробляєте.

- Зареєструйтесь на online ресурсах зі створення інфографіки та використовуйте їх для реалізації задуманого.

- Побудуйте інфографіку.

- Цитуйте джерело малюнка та інформації, яку використовуєте.

- Збережіть інфографіку як файл з розширенням jpeg.

- Завантажте файл з інфографікою.

Які особливості та умови використання інфографіки в курсі дистанційного навчання професійно-технічного навчального закладу?

- Зазначайте мету інфографіки користувачу (навчити новому, узагальнити та систематизувати матеріал, розширити знання тощо).

- Текст має бути коротким, чітким і форматованим відповідним чином.

- Зберігайте стиль відповідно до малюнків. Послідовно відображайте головну мету кожного блоку та його зміст.

- Матеріал інфографіки повинен співвідноситися зі змістом теми, яка вивчається.

- Відобразіть порядок ознайомлення з блоками інфографіки за допомогою підказок (цифр, стрілок тощо).

– Поясніть користувачу, яким чином потрібно працювати з інфографікою.

Як покращити якість підготовленої інфографіки?

Після того, як ви підготували інфографіку, радимо поставити собі кілька запитань для самоконтролю:

- Наскільки чітко виражена головна думка?
- Чи малюнки та інформація процитовані належним чином?
- Чи відповідає інфографіка віку користувача дистанційного курсу?

Яка роль інфографіки в модернізації професійно-технічної освіти?

Ці прості елементи інструкції допоможуть користувачу-початківцю модернізувати свою власну методику розробки курсів, покращити зорове сприйняття інформації, навчитися створювати інфографіку за допомогою online ресурсів та урізноманітнити навчальні технології.

Ми бачимо модернізацію ПТНЗ через розвиток професійних навиків викладачів та покращення підготовки майбутніх кваліфікованих працівників. Вважаємо, що використання елементів інфографіки в системах дистанційного навчання відповідає вимогам часу та робить процес навчання сучасним, ефективним, цікавим та змістовним. Як зазначає автор статті «Принципи модернізації професійно-технічної освіти» В. Радкевич: «Важливим принципом модернізації професійно-технічної освіти є принцип компетентнісного підходу, метою якого є формування у кваліфікованих робітників високого рівня професіоналізму (професійні уміння, навички, досвід практичної діяльності, знання технологічних процесів), а також розвиток у них професійно важливих якостей (професійна «Я» – концепція, самостійність, здатність вирішувати проблему, бути відповідальним, доводити до кінця почату справу, творчий підхід до професійної діяльності, гнучкість, неординарність мислення, комунікабельність, здатність до навчання і безперервного підвищення кваліфікацій)» [7].

Під час підготовки та розробки курсів в СДН вчитель має справу з великими обсягами різноманітної інформації, зокрема іноземною мовою. Пошук, аналіз та обробка цієї інформації активізує аналітичне

мислення вчителя. Розроблений курс – це результат його інформаційно-аналітичної діяльності, а набутий у процесі цієї роботи досвід сприяє розвитку його інформаційно-аналітичної компетентності. Інформаційно-аналітичну діяльність вчителя ПТНЗ розглядаємо як взаємодію і взаємовплив мотивації, практичного інтелекту, інтелектуальних здібностей, життєвого, професійного та власне педагогічного досвіду, мудрості педагогічного працівника, інтуїції, творчості і його саморефлексії у процесі роботи з інформацією [6].

Інформаційно-аналітична компетентність вчителя ПТНЗ – це складова його професійної-педагогічної компетентності, яка включає інформаційно-аналітичні знання, навички, вміння, здібності, професійні якості, особистий досвід у сфері пошуку, оцінювання, використання, збереження, аналізу, оформлення і передачі інформації, яка може бути представлена за допомогою розробленого курсу в СДН [5; 6].

Висновок. Отже, можна стверджувати, що при розробці дистанційних курсів можна вирішити проблему представлення великого об'єму інформації у цікавій, пізнавальній формі та розширити можливості системи дистанційного навчання для професійно-технічних навчальних закладів завдяки набутим навикам з використання інфографіки.

Література

1. Базелюк О. В. Structural analysis of ways of implementing distance training in VET institutions (Структурний аналіз способів реалізації дистанційного навчання у ПТНЗ) [Електронний ресурс] / Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 7, 19 квітня 2016 р.), Т. II. / Інститут професійно-технічної освіти НАПН України / за заг. ред. В.О.Радкевич. – К. : ІПТО НАПН України, 2016. – 149 с. , С.117-120. – Режим доступу: http://ivet-ua.science/images/Journals_IPTO/Arhive/2-.pdf. – Загол. з екрану.

2. Злочевська Л. Методичні засади професійно-технічної освіти. Орієнтовно-розвивальна програма «Сходінки до професії» у виборі й реалізації професійної кар'єри. [Електронний ресурс] / Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи: зб. наук. пр. / [ред. кол. : В. О.Радкевич (голова) та ін.]. – К.: Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 2015. – Вип. 6. – К. :

«НВП Поліграфсервіс». – С. 117-129. Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/0B9bA1bkrbvQRbHnHb0JlbGNjTE0/view> – Загол. з екрану.

3. Концепція «Нова школа. Простір освітніх можливостей» [Електронний ресурс] / МОН. 2016 р. Режим доступу: <http://mon.gov.ua/Новини%202016/08/21/2016-08-17-3-.pdf>. – Загол. з екрану.

4. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)] ; за заг. ред. В. Г. Кременя. – Київ : Педагогічна думка, 2016. – 448 с. – Бібліогр.: с. 21. – (До 25-річчя незалежності України). – Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/0B6UkMWiy4uKzLVE0czBVRlZXRXR2NsTkK0blc4bGNnTjNzbGNF/view>. – Загол. з екрану.

5. Педагогічна майстерність: Хрестоматія: Навч. посіб. / Упоряд.: І. А. Зязюн, Н. Г. Базилевич, Т. Г. Дмитренко та ін.; За ред. І. А. Зязюна. – К.: СПД Богданова А.М., 2008. – 462 с.

6. Розвиток інформаційно-аналітичної компетентності педагогічних працівників ПТНЗ: теорія і практика. Монографія / В. В. Ягупов, Н. О. Величко, І. В. Гириловська, А. Г. Гуралюк, Д. О. Закатнов, Л. А. Майборода, В. В. Паржницький за наук. ред. В. В. Ягупова: ТОВ «НВП Поліграфсервіс», 2014. – 176 с. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/7932> – Загол. з екрану.

7. Радкевич В. О. Принципи модернізації професійно-технічної освіти. [Електронний ресурс] / Модернізація професійної пошуки і перспективи: зб. наук. пр. / [редкол.: В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – К. : Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 2011. – Вип. 1. – С. 7-23. Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/0B9bA1bkrbvQRVHpaEh3RzE3Nkk/view> – Загол. з екрану.

8. Mike Petty. How to Use Piktochart in Any (and Every) Classroom [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://piktochart.com/blog/use-piktochart-every-classroom/> (September 14, 2016).

Аннотация

В статье рассматриваются возможности использования

інфографики при розробці курсу в системі дистанційного навчання для професійно-технічного навчального закладу.

Ключевые слова: інфографика, система дистанційного навчання, професійно-технічне навчальне закладу.

Summary

The article discusses the possibility of using the infographics in making e-learning courses for professional education.

Key words: infographics, e-learning, professional education.

УДК 377.018.43:004

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ ЗАСОБАМИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Світлана Кравець,

*кандидат педагогічних наук, науковий співробітник
лабораторії дистанційного професійного навчання
Інституту професійно-технічної освіти НАПН України*

Анотація

У статті заявлено про актуальність зближення традиційних і дистанційних форм навчання у процесі професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників; проаналізовано відповідність можливостей дистанційного навчання загальним цілям професійної підготовки; обґрунтовано організаційну, навчально-пізнавальну, комунікаційну й діагностичну функції навчальних курсів системи дистанційного навчання Moodle, їх практичне значення для суб'єктів інформаційно-комунікаційного середовища.

Ключові слова: професійна підготовка майбутніх кваліфікованих робітників, дистанційне навчання, функції дистанційного навчання, навчальні курси, електронна платформа Moodle.

Постановка проблеми. Інформаційно-комунікаційні технології (далі – ІКТ) охопили весь світ, усе більше визначають долю людей і народів. По-суті, формується світове мережне суспільство. Людина має бути готовою до життя й успішної діяльності у такому суспільстві,

тобто бути «мережною людиною», – йдеться у доповіді В. Кременя «Освіта, особистість і соціальний поступ» [3].

Освіта сучасності активно реалізовує усі можливі засоби і технології у процесі професійної підготовки, наближаючи результати навчання до таких, які б забезпечили належний рівень сформованості «мережних» знань і вмінь майбутніх кваліфікованих робітників. Електронні ресурси доволі прогресивно входять у життя, займаючи чільне місце в навчанні, роботі й відпочинку. Щорічно в мережі з'являються нові он-лайн курси, відеоуроки, майстер-класи з різних галузей діяльності. Можливості дистанційного навчання перебирають на себе функції традиційного, й теоретично можна припустити, що за умов належної професійної мотивації, певного рівня володіння ІКТ, сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності, вільного часу можна поглибити знання чи освоїти основи професії через дистанційне навчання.

Освітні процеси традиційної і дистанційної форм навчання на часі перебувають на стадії «зближення», оскільки діючий і до сьогодні «предметоцентризм», підпорядкування навчальних програм формуванню визначених Державним стандартом професійної освіти «повинних» знань і умінь випускника, з однієї сторони, – теоретично можуть забезпечити розвиток інформаційно-комунікаційної компетентності для здійснення дистанційного навчання і самостійного розширення професійного світогляду, а з іншої, – є тими чинниками, що гальмують розвиток здатності особистості бути самостійним і відповідальним суб'єктом сучасного інформаційно-комунікаційного середовища.

Для часткового розв'язання означеної проблеми на загальнодержавному рівні в Концепції розвитку дистанційного навчання в Україні, Національній доктрині розвитку освіти в Україні в ХХІ ст. наголошується на необхідності впровадження дистанційного навчання, що уможливорює: для навчального закладу – якісну заміну традиційних форм навчання чи поєднання класичних способів підготовки учнів з величезним спектром сучасних ІКТ; для учня – формування уміння вчитися впродовж усього життя, саморозвиток й особистісне самодостатнє становлення.

У цьому контексті потенціал технологій дистанційного навчання

дає змогу педагогам поглиблювати зміст, розширювати методи, форми навчання, диференціювати й індивідуалізувати навчання учнів, випереджаючи стандартизований зміст професійної підготовки кваліфікованих робітників з орієнтацією на соціокультурний контекст або соціальну ситуацію професійного розвитку.

Мета статті – обґрунтування функцій дистанційного навчання в системі професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників.

Виклад основного матеріалу. Дистанційне навчання (електронне дистанційне навчання) – різновид дистанційного навчання, який базується на принципах відкритої освіти і за яким учасники навчально-виховного процесу здійснюють переважно індивідуалізовану навчально-виховну взаємодію як асинхронно, так і синхронно в часі, переважно і принципово використовуючи електронні транспортні системи доставки засобів навчання та інших ІКТ [2, с. 195].

Будь-яка педагогічна взаємодія ґрунтується на загальнодидактичних принципах навчання, що трансформуються у відповідності до основних положень сучасних інноваційних освітніх парадигм. Серед принципів відкритої освіти, безумовно, сьогодні превалюють такі, як: принцип інноваційності, індивідуалізації, диференціації, співробітництва та партнерства тощо. Заявлені принципи за традиційного навчання набувають нового характеру в педагогічних формах через упровадження в процес підготовки майбутніх кваліфікованих робітників інноваційних педагогічних технологій; у дистанційному навчанні означені принципи реалізуються в побудові різних моделей організації професійної підготовки: від самостійної роботи учнів – до спільної взаємодії суб'єктів педагогічного процесу в площині електронних платформ.

Вибір індивідуальної траєкторії навчання в опануванні інноваційними знаннями за особистісними інтересами, управління часом, самоконтроль внутрішніх станів, можливість зворотного зв'язку, співробітництва із педагогом (тьютором) на відстані, – далеко не весь перелік переваг, які надають організаційні ресурси дистанційного навчання.

У той же час забезпечується реалізація концептуальних ідей інноваційних освітніх підходів й оновлених дидактичних принципів, комплексно спрямованих на досягнення загальних цілей професійної

освіти: «...створення умов для набуття професії кожною людиною відповідно до її інтересів та здібностей; ...задоволення потреб економіки в кваліфікованих робітниках, що мають широкий політехнічний світогляд, професійну мобільність, загальну культуру; ...забезпечення перепідготовки робітничих кадрів, підвищення їх кваліфікації відповідно до сучасних вимог науково-технічного прогресу та потреб виробництва, які стрімко змінюються» [4].

В умовах інформатизації суспільства і глобалізації освітніх процесів інтереси тих, хто навчається, систематично розширюються на вимогу домінуючих тенденцій розвитку цивілізації: збільшення можливостей телекомунікаційних систем, поява нових інформаційних технологій, науково-технічний інноваційний прогрес. Технологічний рівень розвитку дистанційного навчання уможливорює створення нових організаційно-педагогічних умов в освітньому процесі, що функціонально спроможні розширити цільову аудиторію, скоротити витрати на навчання, експортувати знання, «йти в ногу з часом», який вимагає більш інтерактивних і мобільних способів формування професійних компетентностей.

Для задоволення власних інтересів, розширення світогляду, поглиблення знань, забезпечення перепідготовки, підвищення кваліфікації тощо, використання дистанційної форми навчання забезпечує, передусім, неперевершену (порівняно з іншими формами навчання) швидкість оновлення знань за підтримки інформаційних ресурсів, що обираються учнями зі світових електронних інформаційних мереж. Ця форма дає змогу практично без обмежень розширити навчальну аудиторію викладача, «знімаючи» всі географічні та адміністративні кордони. Вона сприяє забезпеченню рівного доступу до якісної освіти широких верств різних категорій учнів (зокрема осіб з обмеженими можливостями), максимально «наблизити» свої сервіси до спеціальних потреб тих, хто здобуває освіту. Основною перевагою дистанційної форми навчання є суттєва додаткова свобода учнів, що виникає у них під час вибору і реалізації своєї індивідуальної навчальної траєкторії [1].

У контексті сказаного розмірковуємо, що, враховуючи професійне спрямування й індивідуально-психологічні можливості учасників навчально-виховного процесу (у т. ч. і рівень професійної

майстерності педагога до застосування різних форм навчання), першочергово дистанційне навчання необхідно правильно організувати. *Організаційна функція* передбачає не тільки вибір моделі дистанційного навчання у певній електронній платформі (навчальні курси, програми, семінари, тренінги тощо), а й є спрямовуючою, налаштовує учасників на роботу щодо опрацювання, осмислення, за необхідності передачі й, в кінцевому результаті, – оволодіння знаннями, наданими інформаційним ресурсом.

Організаційний аспект навчальної діяльності майбутніх кваліфікованих робітників у системному середовищі дистанційного навчання передбачає, насамперед, авторизацію учасників (учнів, слухачів, тьюторів, педагогів) в обраній електронній платформі; регулювання рівнів доступу до дистанційних ресурсів, розміщених навчальних матеріалів і структурованою за різними типами інформації. Наступним кроком є визначення способів взаємодії учасників дистанційного навчання (самостійне навчання, групове, під керівництвом, із зворотнім зв'язком тощо); в разі керованої викладачем дистанційної навчальної роботи, обов'язковим є ведення, зберігання та надання звітів щодо діяльності учасників дистанційного навчання, здійснення контрольних заходів.

Використання елементів дистанційного навчання в межах конкретного виду професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників, відповідно до специфіки предмету, теми уроку тощо передбачає досягнення навчальної, розвивальної і виховної мети. У такому разі, дистанційне навчання функціонально забезпечує *навчально-пізнавальну* діяльність його учасників.

Набуття «медійних», «мережних» умінь сприяє становленню учня як повноправного суб'єкта інформаційно-комунікаційного середовища, а платформа дистанційного навчання, програмне забезпечення, обрані для організації дистанційної роботи, дають змогу автоматизувати процес створення й отримання знань.

Навчальними електронними ресурсами можуть бути авторські розробки, спрямовані на вивчення окремих предметів або розділів предмета, що дають можливість, використовуючи певні ІКТ, розробляти навчальний контент; електронні підручники, розроблені за модульними технологіями; навчальні посібники, аудіо- відеоресурси,

тренінгові програми, комп'ютерні практикуми, пакети тестових завдань, інформаційні текстові матеріали з гіперпосиланнями тощо. Щодо вимог до навчальних матеріалів, якими наповнена електронна база, то, в цілому, вони мають представляти систему інтегрованих засобів, погоджених як за своїм змістом, так і за особливостями користувальницького інтерфейсу.

Найбільш популярною електронною платформою, що є зручною в педагогічних процесах, є система дистанційного навчання Moodle, відкритий пакет програм у якій створений на допомогу педагогам для ефективної організації online-навчання з використанням широкого спектру педагогічних принципів. Простота й доступність використання платформи Moodle забезпечується модульною систематизацією навчальної інформації, що надає можливість доповнювати основні матеріали додатковими модулями, блоками, пакетами.

Авторизації в системі Moodle передують професійні мотиви: для учня – це стати слухачем й приступити до процесу навчання з метою поглиблення знань, задоволення пізнавальних потреб тощо; для педагога – це підвищення кваліфікації, розширення професійного кругозору, окрім того, можливе і створення курсу на основі професійного досвіду з метою удосконалення форм професійної підготовки кваліфікованих робітників.

Відповідно до вимог щодо розроблення курсів для системи Moodle, у професійно-технічному навчальному закладі можна організувати проектну роботу в межах діяльності циклових (методичних) комісій. Результатом (продуктом) такого проекту має бути навчальний курс, структурований за модулями й орієнтований на конкретний результат у підготовці певної цільової групи.

Навчальні курси за своїм призначенням спрямовані на формування знань, умінь і навичок учнів (інших користувачів), а добір форми навчання в електронній платформі (самостійна, групова, під керівництвом педагога), у свою чергу, забезпечує формування таких дескрипторів інтегральної компетентності, як автономність і відповідальність – здатність самостійно виконувати завдання, розв'язувати задачі і проблеми та відповідати за результати своєї діяльності [5].

Тематичні блоки чи модулі у структурі дистанційних курсів містять дидактичні матеріали для контролю і самоконтролю навчально-пізнавальних дій, таким чином реалізовується *діагностична функція* дистанційного навчання, що дає змогу тим, хто навчається, виявити ефективність попередніх етапів навчання й, за необхідності, повторно й конфіденційно самовдосконалюватися.

Представлення, передача, збереження та оброблення навчального матеріалу, що реалізується за допомогою інформаційних та телекомунікаційних засобів і сервісів [6, с. 30-31], супроводжується умінням реалізовувати безпосередню спільну діяльність в електронному середовищі через узгодження дій, здатність працювати з інформаційними й навчальними ресурсами, володіння методами, способами і засобами отримання, збереження, структурування та оброблення інформації. Такі ознаки характеризують зміст поняття «комунікація» як важливого дескриптору Національної рамки кваліфікацій [5]. Звідси, – рівень опанування змістом навчальних курсів в електронному середовищі та способи продуктивної передачі й відтворення отриманих знань з конкретної теми при спільній діяльності в інформаційному просторі є результатом вираження *комунікаційної функції* дистанційного навчання.

У процесі професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників кожна із функцій дистанційного навчання, взята окремо, не може забезпечити бажаного результату. У такому разі, необхідним є поєднання усіх функцій в системі готових продуктів – навчальних курсів, які сьогодні пропонуються зарубіжними й вітчизняними електронними платформами, у тому числі й Центром дистанційного навчання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України.

Висновок. Отже, впровадження технологій дистанційного навчання у процес професійної підготовки кваліфікованих робітників має здійснюватися на основі комплексної комбінації організаційної, навчально-пізнавальної, комунікаційної та діагностичної функцій, багатоваріантність яких сприяє проектуванню спільних й індивідуальних освітніх траєкторій як у системі професійної підготовки кваліфікованих робітників, так і в навчанні впродовж життя, розширює функції освіти з метою формування компетентного й «мережного»

майбутнього кваліфікованого робітника, здатного самореалізуватися в глобальному інформаційному просторі.

Література

1. Концепція проекту «Дистанційне навчання школярів» [Електронний ресурс] / Ю. М. Богачков, В. Ю. Биков, В. О. Красношапка та ін. // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2009. – № 5 (13). – Режим доступу до журналу: [http://www.ime.edu-ua.net/em.html](http://www.ime.edu.ua.net/em.html). – Загол. з екрану.

2. Кремень В. Г. «Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати». – К.: Грамота. – 2005, с. 184-211.

3. Кремень В. Г. Освіта, особистість і соціальний поступ / В. Г. Кремень // Доповідь на VI Українсько-польському форумі «Освіта для сучасності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://naps.gov.ua/ua/press/releases/777/>. – Загол. з екрану.

4. Педагогічна книга майстра виробничого навчання : Навч.-метод. посіб. / Н. Г. Ничкало, В. О. Зайчук та ін.; за ред. Н. Г. Ничкало. – К. : Вища шк., 1992. – 334 с.

5. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій. Постанова Кабінету Міністрів України № 1341 від 23 листопада 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/>. – Загол. з екрану.

6. Ягупов В. В. Суб'єктність учнів як основна детермінанта дистанційного навчання в системі професійно-технічної освіти / В. В. Ягупов // Наук. вісник Ін-ту проф.-тех. освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. праць : Вип. 11 / Інст-т проф.-тех. освіти НАПН України ; [Ред. кол. В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – К. : Міленіум, 2016. – с. 29-37.

Анотація

В статті заявлено об актуальності сближення традиционных и дистанционных форм обучения в процессе профессиональной подготовки будущих квалифицированных рабочих; проанализированы соответствие возможностей дистанционного обучения общим целям профессиональной подготовки; обосновано организационную, учебно-познавательную, коммуникационную и диагностическую функции учебных курсов системы дистанционного обучения Moodle, их

практическое значение для субъектов информационно-коммуникационной среды.

Ключевые слова: профессиональная подготовка будущих квалифицированных рабочих, дистанционное обучение, функции дистанционного обучения, учебные курсы, электронная платформа Moodle.

Summary

The article stated the relevance of the convergence of traditional and distance learning in the training of future skilled workers; having analyzed the relevant distance learning opportunities general objectives of vocational training; reasonable organizational, educational-cognitive, communication and diagnostic functions courses distance learning the Moodle, their practical significance for subjects of information and communication environment.

Key words: professional training of future skilled workers, distance learning, distance learning function, training courses, e-Moodle platform.

УДК 377.018.43:005.336.3:656

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ТРАНСПОРТНОЇ ГАЛУЗІ ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

*Данило Савостін-Косяк, асистент кафедри
технічної експлуатації автомобілів та автосервісу
Національного транспортного університету*

Анотація

У статті визначено категорії персоналу, що забезпечують фінансовий результат підприємства автосервісу. Наведено особливості посадових обов'язків ключових позицій в кожній категорії і вимоги до їхньої кваліфікації. Проаналізовано найбільш раціональні форми організації навчання. Продемонстровано можливість використання дистанційної форми навчання для підготовки студентів до реальних виробничих завдань на прикладі симулятора спеціалізованого програмного забезпечення.

Ключові слова: якість навчання, сучасні форми організації навчання, дистанційне навчання, підготовка фахівців транспортної галузі, якість освіти.

Постановка проблеми. Сьогодні рівень і якість підготовки кадрів стає найважливішим чинником та необхідною передумовою ефективного вирішення завдань розвитку професійної освіти в Україні. Сучасні економічні та соціально-політичні умови потребують «працівника нової формації», який має глибокі професійні знання з інтегрованих професій, здатного до технічної та соціальної творчості, самовдосконалення, готового до роботи при різних формах організації праці. Це, в свою чергу, викликає необхідність зміни стратегій підготовки фахівця. Якщо завданням традиційної стратегії була підготовка фахівця, який може здійснювати професійну діяльність відповідно до вимог місця працевлаштування, то нині новою стратегією є підготовка фахівця, здатного самостійно отримувати знання і застосовувати способи виконання професійної діяльності в мінливих соціально-економічних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика впровадження елементів дистанційної освіти та комплексної організації дистанційного навчання не нова для наукової спільноти. Вона є предметом вивчення багатьох учених, серед яких: В. Дивак, Н. Думанський, Т. Крамаренко, В. Попов, В. Трохименко та ін. Найбільший ґрунтовний внесок у наукове вирішення проблем, пов'язаних з особливостями застосування елементів дистанційної освіти в навчально-виховному процесі професійної підготовки фахівців, зробили: В. Биков, В. Кухаренко, Є. Полат, М. Рибалка, О. Сиротенко, О. Хуторський.

Мета статті – проаналізувати можливість використання елементів дистанційної освіти у процесі підготовки майбутніх фахівців транспортної галузі. Основні завдання:

1. Проаналізувати сучасні вимоги автосервісних підприємств до кваліфікації майбутнього фахівця транспортної галузі.
2. Розглянути можливість використання елементів дистанційної освіти в навчальному процесі.

Виклад основного матеріалу. Згідно з пунктом 1.2 положення [6], «під дистанційним навчанням розуміється індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається, в основному, за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу в спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій» [6].

З позиції науковців, Є. Полат вважає, що дистанційне навчання – це форма навчання, при якій взаємодія педагога і студентів між собою здійснюється на відстані і відображає всі властиві навчальному процесу компоненти (мету, зміст, методи організаційні форми, засоби навчання), що реалізуються специфічними засобами, інтернет-технологіями або іншими засобами, які передбачають інтерактивність [5, с. 17].

В. Биков дає йому таке визначення: дистанційне навчання – форма організації і реалізації навчально-виховного процесу, за якою його учасники (об'єкт і суб'єкт навчання) здійснюють навчальну взаємодію принципово й переважно екстериторіально (тобто на відстані, яка не дає змоги і не передбачає безпосередньої навчальної взаємодії учасників вічна-віч, інакше, коли учасники територіально знаходяться поза межами можливої безпосередньої навчальної взаємодії, і коли у процесі навчання їхня особиста присутність в певних навчальних приміщеннях навчального закладу не є обов'язковою) [1, с. 9].

Як бачимо, ключовою особливістю є віддалене від викладача, самостійне або частково самостійне (під наглядом тьюторів) навчання за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Основною навчальною одиницею при цьому стають дистанційні курси.

Дистанційний курс – це не лише сам текст занять, а цілісний процес, що передбачає активний обмін інформацією та думками між викладачем і студентами. Важливою характеристикою таких курсів є контрольні терміни навчання [4].

Проте комплексне використання системи дистанційного навчання вимагає значних ресурсних витрат на придбання та обслуговування комп'ютерної техніки, спеціалізованого програмного забезпечення, навчання викладачів, тьюторів та ін. Крім цього, службові обов'язки

працівників станцій технічного обслуговування висувають специфічні вимоги до кваліфікації майбутніх фахівців. Тому, аналізуючи ці вимоги, варто розглянути можливість часткового використання дистанційних курсів або їх модулів у процесі підготовки майбутніх фахівців транспортної галузі.

Вимоги до кваліфікації працівників станцій технічного обслуговування автомобілів (СТОА) визначаються їхніми повсякденними завданнями. За виконанням функціональних обов'язків персонал поділяється на три основні групи:

- *управлінський персонал* – здійснює загальне керівництво СТОА, як стратегічне, так і операційне (директор, заступник директора, начальник зміни і т. д.);

- *невиробничий персонал сервісної служби* – приймає автомобіль на технічне обслуговування, контролює якість робіт під час обслуговування, оформляє обов'язкову первинну документацію. Вони є зв'язуючою ланкою між клієнтом та виробничим персоналом (майстер-приймальник, менеджер із продажу запасних частин, сервіс-менеджер і т.п.);

- *виробничий персонал* – виконує роботи щодо діагностування технічного стану транспортних засобів (ТЗ), технічного обслуговування, поточного та відновлювального ремонту (механік виробничого цеху, електрик, діагност, майстер кузовного цеху і т. п.).

Розглянемо типові обов'язки ключових посад з кожної категорії відповідно до з посадових інструкцій.

Директор підприємства керує, відповідно до чинного законодавства, виробничо-господарською і фінансово-економічною діяльністю підприємства, несучи всю повноту відповідальності за наслідки прийнятих рішень, збереження та ефективність використання майна підприємства, а також фінансово-господарські результати його діяльності; організовує роботу й ефективну взаємодію всіх структурних підрозділів, цехів та виробничих одиниць, спрямовує їх діяльність на розвиток та вдосконалення виробництва з урахуванням соціальних і ринкових пріоритетів, а саме: підвищення ефективності роботи підприємства, зростання обсягів збуту продукції та збільшення прибутку, якості та конкурентоспроможності продукції; забезпечує виконання підприємством усіх зобов'язань перед державним,

регіональним та місцевим бюджетами, державними позабюджетними соціальними фондами, постачальниками, замовниками і кредиторами, включаючи установи банку; організовує виробничо-господарську діяльність на основі широкого використання новітньої техніки і технології, прогресивних форм управління та організації праці, науковообґрунтованих нормативів матеріальних, фінансових і трудових витрат; вживає заходи із забезпечення підприємства кваліфікованими кадрами, раціонального використання та розвитку їхніх професійних знань і досвіду, створення безпечних і сприятливих для життя і здоров'я умов праці, дотримання вимог законодавства про охорону навколишнього середовища; забезпечує дотримання вимог законодавства в діяльності підприємства та здійснення господарсько-економічних зв'язків, використання правових засобів для фінансового управління та функціонування в ринкових умовах, зміцнення договірної та фінансової дисципліни, регулювання соціально-трудових відносин, забезпечення інвестиційної привабливості підприємства з метою підтримки і розширення масштабів підприємницької діяльності; захищає майнові інтереси підприємства в суді, арбітражі та органах державної влади [8].

Майстер-приймальник спілкується з клієнтами, приймає замовлення на обслуговування чи ремонт автомобілів від клієнтів, оформлює первинні документи, розподіляє ремонти за пріоритетами, планує навантаження цеху, розподіляє роботи між механіками (враховуючи кваліфікацію) після надходження заявки, контролює повноту і своєчасність виконання робіт, забезпечує взаємодію з іншими підрозділами, бере участь у формуванні складу запчастин, веде документообіг, складає звітності [9].

Механік виробничого цеху організовує роботи з технічного обслуговування та ремонту автотранспортних засобів, проводить технічне обслуговування і поточний ремонт автомобілів, складає заявки на видачу зі складу запасних частин та витратних матеріалів, завчасно подає відомості про хід виконання технічного обслуговування та ремонту автомобілів майстру-приймальнику, здійснює економне витрачання запасних частин та витратних матеріалів, здійснює контроль за дотриманням затвердженого розпорядку дня, виробничої та трудової дисципліни, забезпечує дотримання правил і норм з охорони

праці та пожежної безпеки при обслуговуванні автотранспортних засобів [10].

Випускників вищих навчальних закладів I-II рівня акредитації в галузі транспорту в більшості випадків готують до виконання службових обов'язків саме механіка виробничого цеху. Рідше вони влаштовуються помічниками комірників на склад або у невиробничу сервісну службу. Однак, завше їхня робота пов'язана з використанням спеціалізованого програмного забезпечення, такого, як, наприклад, 1С Бухгалтерія. На посаді механіка виробничого цеху, в зазначеному програмному середовищі, вони ведуть облік виконаних робіт, на основі чого їм нараховується заробітна плата; на посаді помічника комірника – ведуть облік надходження та витрат запасних частин на складі, оформлюють заявки на придбання необхідних запасних частин; на посаді працівника невиробничої сервісної служби – ведуть документообіг, котрий супроводжує процес технічного обслуговування автомобіля. Як бачимо, володіння сучасним програмним забезпеченням вкрай важливе для професійного розвитку та кар'єрного зростання майбутнього фахівця.

Організація повноцінного циклу навчання студентів роботі в спеціалізованому програмному забезпеченні вимагає придбання досить дорогих ліцензій, в той час, як демонстраційні версії мають часові обмеження, що унеможлиблює їх тривале використання.

Класичним виходом з цієї ситуації є використання друкованих посібників, електронних інструкцій та записаних відеокурсів. Такі навчальні матеріали, як правило, містять загальні теоретичні відомості та покрокові інструкції. Також вони достатньо наочні, оскільки супроводжуються зображеннями інтерфейсу (як інструкції) або демонструють робочий процес у реальному часі (відеокурси). Водночас, такі засоби навчання не дають змоги сформувати первинні навички роботи у програмному середовищі, оскільки змушують бути пасивним слухачем. Альтернативним вирішенням даної проблеми можуть стати симулятори програмного забезпечення.

Як експериментальне підтвердження даної гіпотези, на кафедрі «Технічної експлуатації автомобілів та автосервісу» Національного транспортного університету було розроблено симулятор типового

документообігу продажу запасних частин через стіл замовлень у програмному середовищі «1С. Альфа-Авто».

Програмний тренажер моделює алгоритм типового бізнес-процесу продажу запасних частин (рис. 1), відтворюючи покрокову процедуру оформлення документів.

Рис. 1. Алгоритм типового бізнес-процесу продажу запасних частин через стіл замовлень

Тренування починаються з оформлення документа «Замовлення від клієнта». В електронну форму заносяться основні дані про клієнта та підбираються запасні частини з каталогу. Ситуація змодельована таким чином, що серед замовлених запасних частин деякі є на складі, а деякі необхідно придбати в постачальника. Виходячи з даних умов, створюємо документ «Замовлення постачальнику» і документ «Резервування замовлення покупця». Після цього приймаємо та оприбутковуємо замовлені запасні частини на склад документом «Надходження товару». Процедура реалізації товару починається зі створення документа «Реалізація товару». Далі виводимо на друк «Рахунок на сплату», приймаємо оплату шляхом створення в системі «Прибуткового касового ордеру» і оформлюємо відвантаження запасних частин клієнту [11].

Під час проведення експерименту було виявлено значно вищу зацікавленість студентів до вирішення поставлених навчальних завдань, аніж під час звичайного методу наслідування, коли студенти повторюють дії викладача, що демонструються за допомогою проектора.

Висновок. Специфіка виробничого процесу на станціях технічного обслуговування вимагає від сучасних кваліфікованих фахівців вільного володіння спеціалізованим програмним забезпеченням. Використання симулювання робочого процесу в програмному середовищі дає змогу перейти від пасивного сприйняття навчального матеріалу до активної роботи і набуття первинних навичок роботи з програмним забезпеченням, не витрачаючи ресурси навчального закладу на придбання ліцензійних копій. Упровадження елементів дистанційного навчання стимулює студентів до самостійного пошуку відповідей на запитання, що виникають у процесі навчання, оскільки відсутній безпосередній контакт з викладачем.

У подальшому варто розглянути можливість розробки подібних програмних тренажерів із використанням технологій ігрового дизайну з метою підвищення зацікавленості учнів до процесу навчання.

Література

1. Биков В. Ю. Технологія створення дистанційного курсу: навч. посіб. / В. Ю. Биков, В. М. Кухаренко, Н. Г. Сиротенко, О. В. Рибалко, Ю. М. Богачков. – К.: Міленіум, 2008. – 324 с.
2. Демида Б. Системи дистанційного навчання: огляд, аналіз, вибір / Б. Демида, С. Сагайдак, І. Копил // Комп'ютерні науки та інформаційні технології. – 2011. – № 694. – С. 98-107.
3. Дивак В. В. Використання відкритих систем дистанційного навчання у підготовці фахівців з педагогіки вищої школи: [Електронний ресурс] / В. В. Дивак // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2012. – №2 (28). – Режим доступу до журн.: <http://www.journal.iitta.gov.ua>. – Назва з екрану.
4. Кухаренко В. М. Дистанційне навчання: Умови застосування. Дистанційний курс: навч. посіб. / В. М. Кухаренко, О. В. Рибалко, Н. Г. Сиротенко. – Харків: НТУ «ХПІ», «Торсінг», 2002. – 320 с.
5. Полат Е. С. Теория и практика дистанционного обучения: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Е. С. Полат,

М. Ю. Бухаркина, М. В. Моисеева. – М.: Изд-ий центр «Академия», 2004. – 416 с.

6. Положення про дистанційне навчання: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Dist_osv/2999/. – Назва з екрану.

7. Попов В. Методичні особливості навчальних матеріалів для дистанційного навчання / В. Попов // Післядипломна освіта в Україні. – 2009. – С. 85-88.

8. Должностная инструкция директора предприятия [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.jobs.ua/job_description/view/1691/ – Загл. з екрана.

9. Должностная инструкция мастера-приемщика СТО [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.jobs.ua/job_description/view/1388/ – Загл. з екрана.

10. Должностная инструкция механика по ремонту транспорта [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.jobs.ua/job_description/view/1734/ – Загл. з екрана.

11. Свостін-Косяк Д. О. Сучасні форми організації підвищення кваліфікації працівників автосервісу / Свостін-Косяк Д. О. // Вісник Національного транспортного університету. Серія «Технічні науки». Науково-технічний збірник. – К.: НТУ, 2016. Вип. 2 (35), с. 190-197.

Аннотация

В статье определены категории персонала, обеспечивающих финансовый результат предприятия автосервиса. Приведены особенности должностных обязанностей ключевых позиций в каждой категории и требования к их квалификации. Проанализированы наиболее рациональные формы организации обучения. Продемонстрирована возможность использования дистанционной формы обучения для подготовки студентов к реальным производственным задачам на примере симулятора специализированного программного обеспечения.

Ключевые слова: современные формы организации обучения, дистанционное обучение, подготовка специалистов транспортной отрасли, качество образования.

Summary

In the article the categories of employees which ensure the financial results of car service company were identified. The distinctive duties and

qualification requirements for key positions in each category were given. The most rational training forms were analyzed. The possibility of using elearning technologies for training students were presented.

Key words: quality of education, modern forms of training, e-learning, training at transport industry.

УДК 377

ВЕБ-САЙТ ЯК ЗАСІБ МАРКЕТИНГОВОГО УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПРОФЕСІЙНО- ТЕХНІЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

*Валентина Свистун,
доктор педагогічних наук, професор,
провідний науковий співробітник
лабораторії технологій професійного навчання
Інституту професійно-технічної освіти НАПН України*

Анотація

У статті висвітлено вплив маркетингового управління на конкурентоспроможність ПТНЗ на прикладі використання веб-сайту.

Ключові слова: професійно-технічний навчальний заклад, конкурентоспроможність, управління, маркетинг, веб-сайт.

Постановка проблеми. Україна в 2006 р. отримала статус країни з ринковою економікою, і з цього часу процеси ринкової розбудови в національній економіці супроводжуються постійним загостренням конкуренції, яка охоплює вже не тільки виробничу, а й освітню сфери.

Зміна типу економіки і перехід до ринкових відносин, загальний спад і повільне відродження виробництва, формування ринку праці та нових вимог до кваліфікації й компетентностей майбутніх робітників зумовили умови, в яких сьогодні функціонують професійно-технічні навчальні заклади (ПТНЗ):

- недосконалість нормативно-правової бази функціонування системи підготовки кадрів;
- відсутність прогнозу потреби економіки у робочій силі за видами економічної діяльності та за професіями, що унеможливорює

координацію між соціальними партнерами щодо обсягів підготовки кадрів;

- дисбаланс між розвитком ринку праці та ринку освітніх послуг, що призводить до перенасичення ринку праці кваліфікованими робітниками з певних професій при одночасному дефіциті інших;

- слабка мотивація роботодавців до інвестування розвитку професійної освіти та підготовки кадрів (зокрема, застосування податкових пільг для підприємств, що інвестують кошти у розвиток освіти);

- низький рівень залучення роботодавців до розроблення навчальних програм, атестації випускників навчальних закладів, оцінювання якості підготовки робітничих та кваліфікованих кадрів;

- проблеми функціонування системи професійної освіти, пов'язані з недостатнім рівнем фінансування, низькою ефективністю управління, слабкістю координації з місцевими органами влади та роботодавцями, збереженням застарілої матеріально-технічної бази, нестачею кваліфікованих педагогічних кадрів, неефективністю системи державного замовлення, відсутністю стандартів професійно-технічної освіти, які забезпечують взаємозв'язок загальнодержавної та регіональної складових змісту навчання.

За таких умов актуалізується проблема забезпечення конкурентоспроможності ПТНЗ. А це, в свою чергу, викликає необхідність визначення інструментів, які забезпечують формування, утримання і підвищення конкурентного статусу ПТНЗ на ринку освітніх послуг.

Орієнтація управління розвитком ПТНЗ на максимальне задоволення освітніх потреб споживача, прогнозування освітніх послуг і їхнього попиту, зростання конкурентоспроможності може бути досягнуто реалізацією маркетингового управління з використанням мережних технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем конкурентоспроможності навчальних закладів присвячена значна кількість наукових праць вчених різних галузей науки: економіки (І. Каленюк, Ю. Палькевич), психології (О. Філь), педагогіки (Г. Сльникова, Л. Петренко, Л. Сергеева). Маркетингову стратегію як складову освітнього маркетингу і механізм забезпечення

конкурентоспроможності навчального закладу досліджує З. Рябова. Маркетингову діяльність ПТНЗ із використанням PR-технологій відображено в наукових працях Л. Кубської. Як ефективний інструмент інтернет-маркетингу І. Савченко і К. Мірошніченко позиціонують веб-сайт ПТНЗ.

Проте, незважаючи на наявність окремих праць науковців щодо конкурентоспроможності ПТНЗ, питання маркетингового управління ПТНЗ в умовах конкурентного ринкового середовища з використанням мережних технологій потребує додаткових досліджень. У зв'язку з цим, **метою** нашої статті є висвітлення впливу маркетингового управління на конкурентоспроможність ПТНЗ на прикладі використання веб-сайту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конкурентоспроможність ПТНЗ – це комплексна характеристика навчального закладу за визначений період часу в умовах конкретного ринку, що відображає його перевагу перед конкурентами за низкою показників – освітніх, фінансово-економічних, маркетингових, матеріально-технічних, кадрових і соціальних, а також здатність навчального закладу до безкризового функціонування і своєчасної адаптації до змінних умов зовнішнього середовища.

Важливим чинником підвищення конкурентоспроможності ПТНЗ є використання маркетингового підходу до вивчення кон'юнктури на ринку праці й ринку освітніх послуг. Тільки спираючись на результати вивчення ситуації на ринку праці, попиту і пропозицій, що там існують, можна створити «освітній продукт», котрий відповідав би вимогам споживача.

Перегляд сайтів обласних навчально-методичних центрів професійно-технічної освіти (НМЦ ПТО) продемонстрував наявність використання в їхній діяльності маркетингових підходів. Так, зокрема, НМЦ ПТО в Дніпропетровській області та Криворізький міський методичний центр ПТО на заняттях «Школи молодого профорієнтатора» вивчають актуальні питання створення маркетингової служби навчального закладу; на сайті НМЦ ПТО в Чернігівській області розміщено детальну довідку щодо аналізу стану демографічної ситуації в Чернігівській області та його вплив на формування контингенту ПТНЗ на 2013–2022 рр. тощо [2].

Науковці й практики професійно-технічної освіти зазначають, що веб-сайт ПТНЗ у ринковому середовищі є засобом маркетингу, який позиціонує навчальний заклад, рекламує й активно просуває в ринковому середовищі освітні послуги ПТНЗ, візуально ідентифікує навчальний заклад [1, с. 10].

Проведений нами аналіз веб-сайтів ПТНЗ Сумської області показав, що переважна більшість навчальних закладів не використовує можливості веб-сайту для підвищення рівня конкурентоспроможності ПТНЗ, оскільки розміщена на інформаційному ресурсі інформація (історія навчального закладу, організація навчально-виховного процесу, досягнення учнівського й педагогічного колективів) розрахована, в першу чергу, на відвідування його працівниками органів управління, педагогічними працівниками. «Складається враження, що деякі з ПТНЗ розробляють сайти лише для себе. У результаті, вони не приваблюють абітурієнта, а іноді просто його відштовхують (про це є записи в гостьових книгах)» [1, с. 11]. Проте маркетинговий підхід до управління конкурентоспроможністю ПТНЗ передбачає орієнтацію саме на споживача освітніх послуг. Тому своєчасна адаптація ПТНЗ до умов конкурентного середовища в умовах ринкової економіки можлива за умови постійного проведення маркетингових досліджень.

Дослідження ринку освітніх послуг і ринку праці, відокремлено від усього комплексу маркетингу, не забезпечить ПТНЗ конкурентного статусу на ринку, але таке дослідження є першим етапом підвищення його конкурентоспроможності, оскільки саме за рахунок досліджень визначаються основні інструменти, які можуть сформувати конкурентну перевагу ПТНЗ.

Основними завданнями дослідження ринку освітніх послуг є:

- визначення тенденцій, притаманних ринку освітніх послуг;
- виявлення потреб потенційних споживачів,
- виявлення чинників, що впливають на вибір ними ПТНЗ, спеціальності, форми навчання;
- дослідження поведінки на ринку ПТНЗ-конкурентів, їхньої пропозиції освітніх послуг, організаційної та інноваційної діяльності тощо.

Результати *вивчення ринку праці* дадуть змогу узгодити не тільки кількісні аспекти товарної пропозиції за різними спеціальностями, а й якісні характеристики випускників із вимогами ринку.

Найбільш використовуваним методом, який дає можливість одночасно оцінити внутрішнє середовище ПТНЗ, що відображається в аналізі його сильних і слабких сторін, та зовнішнє середовище – в можливостях і загрозах є SWOT-аналіз (табл. 1).

Таблиця 1

Приклад SWOT-аналізу ПТНЗ

Зовнішнє середовище	
<u>МОЖЛИВОСТІ</u> 1. Вихід на нові сегменти ринку. 2. Розширення напрямів підготовки фахівців. 3. Партнерські зв'язки. 4. Багатоканальне фінансування. 5. Використання сучасних інформаційних технологій в навчальному процесі.	<u>ЗАГРОЗИ</u> 1. Поява нових конкурентів. 2. Економічна ситуація в країні. 3. Зміна ситуації на ринку праці. 4. Зміни у потребах і вимогах споживачів. 5. Неприятлива демографічна ситуація.
Внутрішнє середовище ПТНЗ	
<u>СИЛЬНІ СТОРОНИ</u> - наявність чітко сформульованих місії і цілей діяльності; - відкриття нових спеціальностей з урахуванням регіонального розвитку і галузевих перспектив; - сучасна матеріально-технічна база; - хороша репутація у споживачів; - формування високого рівня організаційної культури; - ефективна маркетингова політика; - політика закладу з працевлаштування випускників; - налагоджені міжнародні зв'язки.	<u>СЛАБКІ СТОРОНИ</u> - вузький спектр освітніх продуктів; - недостатнє матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу; - неефективна система управління; - ігнорування вимог ринку праці; - низький рівень інформованості про свою діяльність.

Перегляд веб-сайтів ПТНЗ Сумської області показав, що перші кроки аналізу сильних сторін, а отже, й можливостей на ринку освітніх послуг здійснено Сумським вищим професійним училищем будівництва та автотранспорту: на головній сторінці сайту розміщена рубрика «Наші переваги» (рис.1).

Сумське вище професійне училище будівництва та автотранспорту

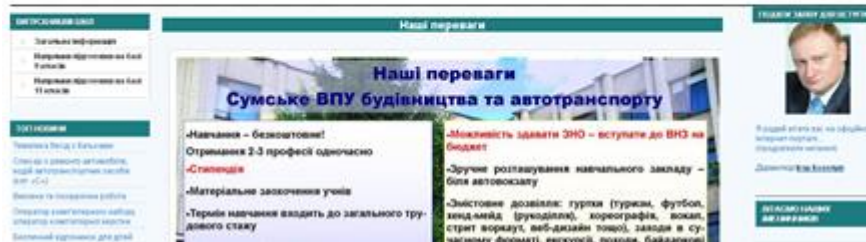

Рис.1. Рубрика «Наші переваги» на головній сторінці веб-сайту Сумського вищого професійного училища будівництва та автотранспорту

Надзвичайно вдалим прикладом проведення маркетингових досліджень за допомогою сайту є інтерактивне опитування учнів щодо виявлення чинників, що впливають на їх вибір навчального закладу, спеціальності, форми навчання тощо, яке проводить Конотопське професійно-технічне училище (рис. 2). І це вже початок маркетингових досліджень.

Конотопське професійно-технічне училище

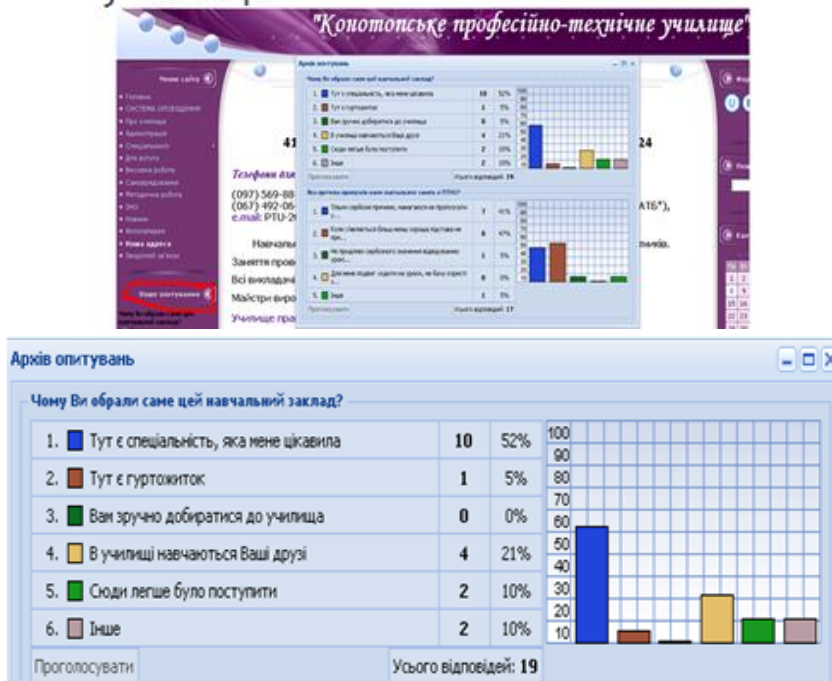

Рис. 2. Приклад проведення маркетингових досліджень за допомогою сайту Конотопським професійно-технічним училищем

Розглядаючи основні інструменти, що забезпечують конкурентоспроможність ПТНЗ, необхідним є аналіз усіх інструментів комплексу маркетингу.

Перш за все, важливим є *аналіз товарної політики* ПТНЗ, адже основною перевагою, що використовується на сьогодні і буде використовуватись в майбутньому, є якість товару.

Показником, який характеризує якість товару ПТНЗ, є рубрика веб-сайту «Наші досягнення». На нашу думку, вдало представлені досягнення на веб-сайті Сумського міжрегіонального вищого професійного училища (рис. 3), оскільки класифіковані на здобутки навчального закладу й учнів, а також результати конкурсів й олімпіад. На сторінці розміщена опція «кількість переглядів», яка показує статистику відвідування сайту, а отже, демонструє інтерес до ПТНЗ.

Рис. 3. Рубрика «Наші досягнення» на веб-сайті Сумського міжрегіонального вищого професійного училища

Проте робити ставку лише на якість сьогодні ми не можемо. Оскільки для формування й утримання конкурентного статусу на ринку освітніх послуг ПТНЗ необхідно планувати свою діяльність з урахуванням не тільки ринкової потреби в певній освітній послугі, але й проводити активну комунікаційну й збутову політику, що дасть змогу сформувати імідж ПТНЗ і забезпечить його конкурентоспроможність.

Досліджуючи *комунікаційну політику* ПТНЗ, можна зробити висновок про те, що діяльність в цьому напрямі активізується, в основному, лише в період набору абітурієнтів, а саме:

- проведення Дня відкритих дверей (на сайтах практично всіх ПТНЗ розміщена інформація про проведення цього заходу);
- рекламних звернень через ЗМІ (до майбутнього покупця освітньої послуги: одноманітно звертаються майже всі ПТНЗ регіону, і вибрати такий, що суттєво б відрізнявся від інших, практично, неможливо);
- розповсюдження буклетів з інформацією про ПТНЗ (витратно);
- розміщення на сайті відеоролика, який презентує ПТНЗ (наприклад, родзинкою відеоролика Конотопського професійного аграрного ліцею є розповіді учнів про професії, якими оволодівають у ПТНЗ (рис. 4).

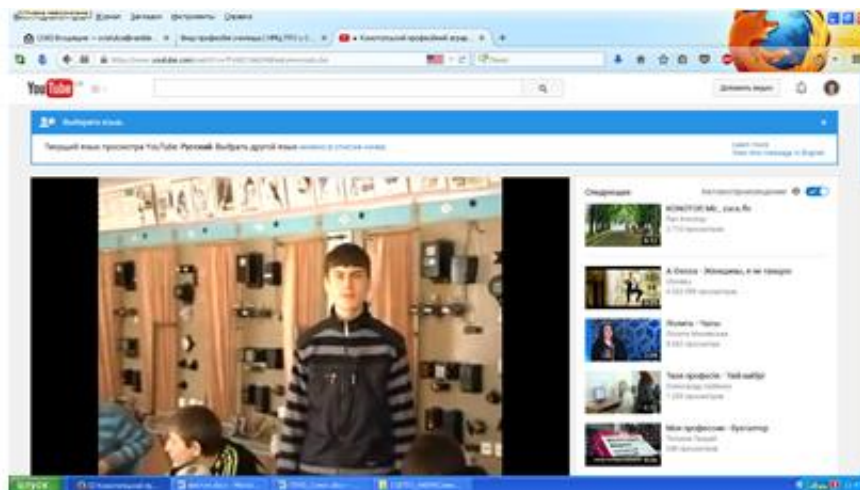

Рис. 4. Відеоролик Конотопського професійного аграрного ліцею

Вдалим маркетинговим ходом є розміщена на сайтах ПТНЗ рубрика «На сторінках преси», «Публікації про нас» (рис. 5, 6). На представленій сторінці веб-сайту Сумського професійного училища будівництва і дизайну публікації представлені окремими файлами, що є зручним у користуванні, оскільки відбувається завантаження одного необхідного файлу, а не всього інформаційного масиву.

Кролевецьке ВПУ

Рис. 5. Рубрика «На сторінках преси» на веб-сайті Кролевецького ВПУ

Рис. 6. Рубрика «Публікації про нас» на веб-сайті Сумського професійного училища будівництва і дизайну

Ще одним елементом, котрий формує і підвищує конкурентоспроможність ПТНЗ, є *активізація збутової політики*, а особливо сприяння просуванню випускників на ринку праці, оскільки ступінь задоволення роботодавців випускниками певного ПТНЗ, формує позитивний імідж навчального закладу перед роботодавцями, що, в свою чергу, забезпечують зайнятість випускників на ринку праці і можливість для розвитку їхньої власної кар'єри, а це призведе до покращення іміджу ПТНЗ вже в очах потенційних споживачів освітніх послуг.

Отже, підвищення рівня конкурентоспроможності ПТНЗ потребує тісної співпраці з соціальними партнерами. Й про цю співпрацю мають обов'язково знати споживачі освітніх послуг – учні ПТНЗ. Оскільки ринкова економіка змушує їх вже на етапі вибору професії думати про те,

де вони будуть працевлаштовуватися. І чи будуть вони шукати, читати інформацію про соціальних партнерів, якщо вона розміщена в таких різноманітних рубриках сайту, як: «Інформація про заклад», «Історична довідка», «Концепція діяльності», «Аналітичні матеріали та систематизація досвіду роботи педагогічних працівників ДНЗ за 2012-2013 н. р.», «Навчально-виробнича діяльність»?

На основі аналізу результатів конкурсу на кращий веб-сайт ПТНЗ м. Києва зроблено висновок, що підприємства-замовники кадрів, соціальні партнери майже відсутні на сторінках сайтів ПТНЗ [1, с. 11]. Практично, такий стан і на сайтах ПТНЗ Сумської області. Винятком є сайт ДПТНЗ «Конотопське вище професійне училище», в меню якого передбачено розділ «Соціальне партнерство» (рис. 7).

Конотопське ВПУ

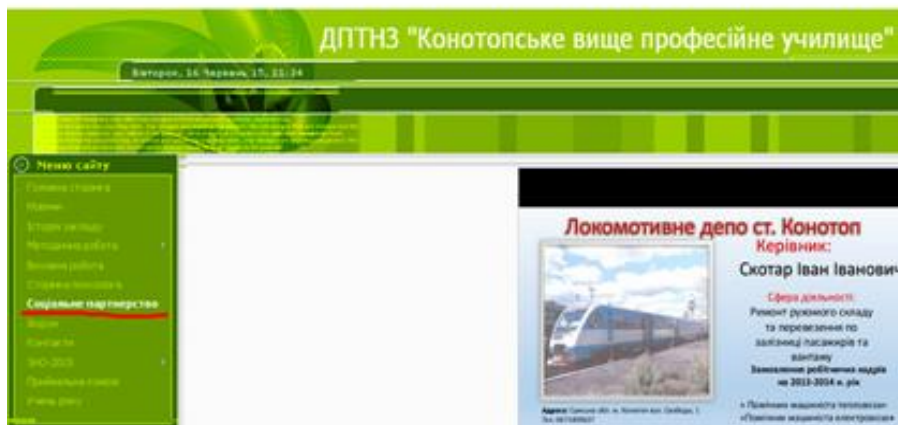

Рис. 7. Розділ «Соціальне партнерство» на сайті ДПТНЗ «Конотопське вище професійне училище»

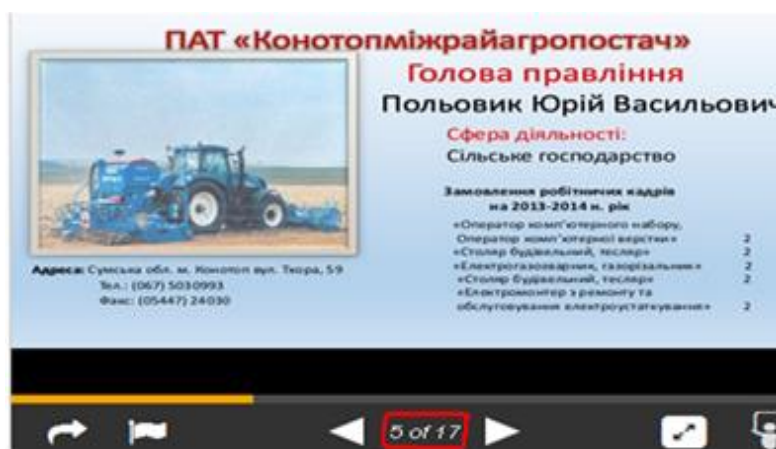

Рис. 8. Приклад інформації про роботодавця

Цей розділ демонструє якісний контент – грамотне, лаконічне й інформаційне, з наявністю ілюстрованого матеріалу, наповнення, а саме: назви, адреси, номери телефонів 17 підприємств – соціальних партнерів, прізвища керівників, сфера діяльності й замовлення робітничих кадрів за спеціальностями на поточний рік (рис. 8).

Отже, веб-сайт як засіб маркетингового управління конкурентоспроможністю ПТНЗ надає значні можливості й переваги перед конкурентами за умови грамотного і креативного його використання, а саме:

- розробка елементу, який генерує потік відвідувань і викликає бажання повернутися на сайт;
- максимізація відвідувань – необхідні такі посилання на сайт, щоб на нього легко виходили користувачі основних пошукових ресурсів;
- розробка дизайну і змісту (споживачі сайту – переважно молодь, яким дуже швидко набридає перевантажений термінами текст, офіціоз; також важливо мінімізувати час завантаження).

Таким чином, маркетингове управління конкурентоспроможністю ПТНЗ за допомогою веб-сайту – це не одноразовий захід, а щоденна система заходів для широкої цільової аудиторії (потенційних споживачів освітніх послуг, учнів, соціальних партнерів, педагогічних працівників, батьків).

Зростання конкурентоспроможності ПТНЗ можливе за умови використання всіх елементів комплексу маркетингу, а для цього необхідно створення у ПТНЗ чи окремого підрозділу, чи хоча б призначення відповідальних осіб, які б досліджували ринок освітніх послуг і ринок праці й на основі аналізу результатів дослідження пропонували товарну, збутову, цінову й комунікаційну політики навчального закладу.

Література

1. Савченко І. Веб-сайт ПТНЗ як ефективний інструмент інтернет-маркетингу / І. Савченко, Е. Мірошніченко // Професійно-технічна освіта. – 2012. – № 4 (57). – С. 49-51.
2. Свистун В. І. Управління розвитком професійно-технічного навчального закладу в умовах ринкової економіки / В. І. Свистун // Професійно-технічна освіта. – 2014. – № 1 (62). – С. 16-18.

Аннотация

В статье отражено влияние маркетингового управления на конкурентоспособность ПТНЗ на примере использования веб-сайта.

Ключевые слова: профессионально-техническое учебное заведение, конкурентоспособность, управление, маркетинг, веб-сайт.

Summary

The article examines the influence of marketing management on the competitive ability of a vocational school by the example of using a website.

Key words: vocational school, competitive ability, management, marketing, website.

УДК 377/378:004

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ, ДОСЯГНЕННЯ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ

*Віктор Шевченко,
кандидат військових наук,
доцент, старший науковий співробітник
лабораторії дистанційного професійного навчання
Інституту професійно-технічної освіти НАПН України*

Анотація

Одним з пріоритетів реформування професійно-технічної освіти початку ХХІ століття є формування інформаційного освітнього простору, на розбудову якого орієнтують діючі Закони України: «Про інформацію», «Про науково-технічну інформацію», «Про національну програму інформатизації», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» та Національна доктрина розвитку освіти.

Інформаційний освітній простір стає новою організаційно-педагогічною системою функціонування професійно-технічних навчальних закладів з можливостями відкритого і віддаленого доступу до навчальних ресурсів.

Реалізація системного підходу при формуванні інформаційного освітнього простору є тим методологічним механізмом, який дає можливість визначити його головні функціональні елементи, змодельовати та описати процеси як кожного окремого елементу, так і в їх процесно-функціональному взаємозв'язку. В новій парадигмі освітньої діяльності в інформаційному освітньому просторі за педагогом залишається статус головної фігури навчального процесу. Але особливістю цього статусу стає його ситемотвірна функція, суть якої полягає у формуванні змістовної складової інформаційного освітнього середовища, пошуку дидактико-психологічних механізмів адаптації цього середовища до здібностей, нахилів і запитів суб'єктів навчального процесу, організації інтерактивної педагогічної взаємодії з ними.

У цьому контексті інформаційний освітній простір можна розглядати як об'єкт і предмет теорії синергетичних систем. Характерним для такого середовища є здатність утворювати множину структурних елементів, параметри яких визначаються його власними властивостями та особливостями організації внутрішньої і зовнішньої взаємодії в межах єдиного інформаційного освітнього простору. Системний і синергетичний підходи у створенні інформаційного освітнього простору логічно поєднуються з необхідністю запровадження кластерних підходів до його формування. Набутий початковий досвід організації досліджень і виконання практичних робіт за цим напрямом свідчить про необхідність започаткування цільових проектів регіонального та загальнодержавного рівнів з інтеграцією значних інтелектуальних, матеріальних, фінансових та інших ресурсів.

Ключові слова: інформаційний освітній простір, середовище, об'єкт; системний, синергетичний, кластерний підходи.

Постановка проблеми. Нині стан розвитку української освіти характеризується її системним реформуванням, підтримкою інноваційного розвитку, переходом до нової якості. Одним з пріоритетів реформування професійно-технічної освіти початку XXI століття є формування інформаційного освітнього простору, на розбудову якого орієнтують діючі Закони України: «Про інформацію», «Про науково-технічну інформацію», «Про національну програму

інформатизації», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» та Національна доктрина розвитку освіти.

Головним досягненням нинішнього етапу інформатизації середньої освіти взагалі і професійно-технічної безпосередньо є впровадження дистанційної форми навчання як системи засобів відкритого доступу до інформаційних ресурсів, самостійної роботи учасників навчального процесу та їхнього інтенсивного спілкування. Інформаційний освітній простір стає новою організаційно-педагогічною системою функціонування загальноосвітнього і професійно-технічного навчального закладів з можливостями відкритого і віддаленого доступу до навчальних ресурсів, інноваційної професійної діяльності педагогічних колективів, постійного моніторингу здобутих учнями знань, умінь і навичок та інтерактивної взаємодії суб'єктів освітнього процесу.

У той же час інформаційний освітній простір – це не простий набір сайтів навчальних закладів з розміщенням на них електронної навчальної інформації, і не окремі «приватні хмарні інформаційні ресурси», що спостерігається в нашому освітньому сьогоденні. На жаль останнім часом адміністрації середніх навчальних закладів, регіональних і міських навчально-методичних центрів зосередили свою увагу на масовому оволодінні вчителями проектними сайт-технологіями, залучаючи до цього всі можливі педагогічні ресурси. При такому підході становлення національного освітнього простору носить надто спрощений і несистемний характер.

Реалізація системного підходу при формуванні інформаційного освітнього простору є тим методологічним механізмом, який дає можливість визначити його головні функціональні елементи, змодельовати та описати процеси як кожного окремого елементу, так і в їх процесно-функціональному взаємозв'язку.

Очевидно, що ніякі сайт-технології не здатні вирішити такі складні багатфункціональні системотвірні завдання. Розв'язання сформульованої проблеми знаходиться в площині запровадження цілісної програми спільної проектної діяльності спеціалістів педагогічної галузі і програмної інженерії. Це відмічають більшість науковців як нашої держави, так і за кордоном, наголошуючи, що

однією з необхідних умов подальшого розвитку і модернізації освіти на сучасному етапі є формування єдиного інформаційного освітнього простору з обов'язковим забезпеченням інтеграції всіх інформаційних освітніх ресурсів [1–9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати дослідження проблеми розвитку інформаційного освітнього простору показали, що його основу складають інформаційні освітні об'єкти навчальних закладів, сформовані з використанням спеціальних програмно-інструментальних платформ підтримки навчального процесу за дистанційною формою (комерційні: Lotus Learning Space і «Прометей», ін., некомерційні, що вільно розповсюджуються: MOODLE та їй подібні).

Наявність організаційно-педагогічної і програмно-технічної складових, як відмічають О. Співаковський, М. Львов, Г. Кравцов, В. Крекнін, А. Гуржій, Т. Зайцева, Н. Кушнір, С. Кот змушують розглядати питання створення електронних освітніх ресурсів у контексті одночасного дослідження проблематики як педагогічних технологій, так і проблем дидактико-орієнтованої програмної інженерії [10]. Об'єднання фахового наукового потенціалу цих двох галузей виявило досить вільне тлумачення понять: «інформаційний освітній простір», «інформаційний освітній об'єкт» та «інформаційне освітнє середовище». До того ж, освітнє середовище вживається у словосполученні зі словами: навчальне, розвивальне, інтерактивне тощо.

Отже, в методологічному плані інформатизація системи освіти вимагає точного визначення нових понять, що з'явилися на стику двох наук: теорії педагогіки і теорії інформації, проведення досліджень в єдності організаційно-педагогічних аспектів з потужними можливостями програмної інженерії щодо розв'язання дидактико-психологічних завдань.

Мета статті – запропонувати визначення чітко розмежованих понять: «інформаційний освітній простір», «інформаційний освітній об'єкт» та «інформаційне освітнє середовище»; розкрити певні аспекти інформатизації освіти на засадах єдності системної, синергетичної і кластерної стратегій та реалізації модульно-компетентнісного, метапредметного і суб'єктно-діяльнісного підходів.

Виклад основного матеріалу. Головним досягненням дистанційної освіти є встановлення значно вищого рівня комунікації між учителем і учнем, у порівнянні з традиційним, обмеженим класно-урочним спілкуванням. Виходячи з цього, в деяких публікаціях висловлюється думка про абсолютну роль лідера цієї форми у становленні і розвитку освітньої системи інформаційного суспільства. Однак, глибше вивчення організаційно-педагогічних і дидактико-психологічних аспектів, навіть на початковому нерозвиненому етапі інформатизації освітньої діяльності, виявляє, поряд з, безумовно, позитивними моментами (відкритість та віддалений доступ, інтерактивність, різноманітність форматів навчальної інформації) цілу низку негативних речей (знеособлений навчально-методичний ресурс, послаблення соціальних зв'язків, опосередкована взаємодія вчителя з учнем, зменшення виховного впливу).

Якщо перелічені недоліки є слабо відчутними в системі вищої освіти, то для загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів ці недоліки є суттєвим негативом, недопустимим для системи середньої освіти. У системі середньої освіти учитель був, є і завжди залишатиметься головною фігурою навчально-виховного процесу, а створений в електронному форматі інформаційний освітній ресурс може бути лише ефективним дидактичним додатком до традиційно побудованого навчального процесу. Головною функцією такого додатку стає організація позаурочного онлайн-спілкування як учителя з учнями, так і учнів між собою, а також забезпечення віддаленого доступу до професійно орієнтованих освітніх ресурсів. Саме за таких умов спілкування і роботи в інформаційному освітньому середовищі суб'єктів навчального процесу виникають відчуття віртуального перебування в інформаційному освітньому просторі.

Таким чином, лише при дотриманні принципів системного підходу інформаційний освітній простір може стати якісно новим утворенням, створеним спільними зусиллями спеціально підготовлених людей: педагогів, психологів, дизайнерів, спеціалістів програмної інженерії у форматах інформаційних освітніх середовищ, створених спільними зусиллями професійно-технічних навчальних закладів, електронних бібліотек навчальної літератури, не виключаючи, в свою чергу, розповсюдженої множини приватних сайтів окремих педагогів.

Однак, наявність інформаційних освітніх середовищ, електронних бібліотечних ресурсів і персональних сайтів освітніх послуг автоматично не перетворюють їх в інформаційний освітній простір. Для інтеграції їх в цілісну організаційно-педагогічну структуру, крім системного підходу, інформаційному освітньому простору мають бути притаманні ефекти синергії та кластерна взаємозалежність, співпраця і взаємодія суб'єктів освітньої і господарської діяльності в колі спільного цілепокладання.

Вже відмічалось, що в новій парадигмі освітньої діяльності в інформаційному освітньому просторі педагог залишає за собою статус головної фігури навчального процесу. Але відмінністю цієї діяльності від попередньої стає його системотвірна функція, суть якої полягає у формуванні змістовної складової інформаційного освітнього середовища, пошуку дидактико-психологічних механізмів адаптації цього середовища до здібностей, нахилів і запитів суб'єктів навчального процесу, організації інтерактивної педагогічної взаємодії з ними. Цей відмінний аспект змінює характер педагогічної діяльності вчителя, істотно зростає його педагогічне навантаження у формі методичної роботи, а її проектний характер вимагає дещо іншого змісту професійної підготовки і педагогічної компетентності. При цьому варто звернути увагу, що суттєве відставання нормативно-правового врегулювання такої педагогічної діяльності нівелює стимули і мотиви педагога щодо розроблення і впровадження інновацій. Зараз цей процес в основному тримається на альтруїстичних началах учителів загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та майстрів виробничого навчання ПТНЗ.

Педагогічний процес в інформаційному освітньому середовищі – це змістовно насичена, адаптивно-інтерактивна та організаційно оформлена взаємодія суб'єктів освітньої діяльності в полі професійно орієнтованих електронних навчальних ресурсів, ціленаправлена на активний і вмотивований саморозвиток учнів при провідній ролі вчителів, викладачів і майстрів виробничого навчання.

Отже, створене таким чином інформаційне освітнє середовище вносить істотні зміни у традиційну схему взаємодії учасників навчального процесу, а виконуючи функції підтримки інтерактивної взаємодії з ними та адаптації до здібностей і запитів, стає саме

активним у їхній пізнавальній діяльності. Той, хто вчить, виступає в ролі «суб'єкта організації пізнавального процесу», а той, хто вчиться, – в ролі «суб'єкта пізнавальної діяльності»; інформаційне освітнє середовище – як «віртуальний об'єкт, що взаємодіє з реальними суб'єктами шляхом автоматизованого встановлення причинно-наслідкових зв'язків, і на цих засадах – надання індивідуально орієнтованих роз'яснень, консультацій та інших рекомендацій.

Зазначене дає змогу розглядати інформаційне освітнє середовище як об'єкт і предмет теорії синергетичних систем. Характерним для такого середовища є здатність утворювати множину структурних елементів, параметри яких визначаються його власними властивостями та особливостями організації внутрішньої і зовнішньої взаємодії в межах єдиного інформаційного освітнього простору.

Системний і синергетичний підходи у створенні інформаційного освітнього середовища логічно поєднуються з необхідністю запровадження кластерних методик щодо формування єдиного інформаційного освітнього простору. Практичний досвід у створенні інформаційного освітнього середовища з розрахунку лише на власні сили показує, що виконання таких проектів вимагає залучення значних інтелектуальних, матеріальних, фінансових та інших ресурсів. Вирішення зазначеної проблеми лежить у площині застосування кластерних технологій, які розглядають таку діяльність у контексті об'єднання зусиль педагогічних колективів, профільного наукового потенціалу, роботодавців, учнів, батьків та громадськості, об'єднаних єдиною концепцією створення інформаційного освітнього простору.

Зацікавленими сторонами у формуванні єдиного освітнього простору шляхом інтеграції на кластерних засадах інформаційних освітніх середовищ навчальних закладів є:

- самі навчальні заклади, головною цінністю для яких є створення умов надання якісних освітніх послуг і досягнення високого рівня конкурентоспроможності на ринку цього виду діяльності;
- наукові установи, цінністю для яких є наукове обґрунтування раціональної кластерної моделі інформаційного освітнього простору та реалізація наукових результатів і надання послуг у ринкових умовах;
- громадськість як головний споживач освітніх послуг, для якої ціннісна складова полягає в отриманні їх на найвищому рівні якості від

професійно-технічних навчальних закладів, об'єднаних у кластер освітнього інформаційного освітнього простору;

– роботодавці мають можливість отримати не лише висококваліфікованих робітників, але й мати систему постійної підтримки їхньої професійної компетентності без відриву від виробництва.

В освітній галузі з впровадженням інформаційних технологій кластер слід розглядати в єдності з постановкою завдання на формування інформаційної освітньої кластер-зони за двома базовими сегментами: функціональним (організаційно-педагогічним) і процесним (дидактико-психологічним). З урахуванням зазначеного, для освітньої галузі можна запропонувати розгляд таких типів кластерів: ультраструктурний, інфраструктурний, моноструктурний.

Ультраструктурний освітній кластер створюється з метою пошуку таких варіантів організаційної будови, нормативно-регуляторних механізмів та логістики, запровадження яких перетворює існуючу організаційно-педагогічну систему в нову метаструктуру професійного навчання, підвищення кваліфікації та перепідготовки населення із залученням неіснуючих на даний момент в освітній системі структурних елементів, в умовах швидкозмінних технологій економічної і господарської діяльності та високої конкуренції на ринку праці. Очевидно, що формування інформаційного освітнього простору повинно спиратися на методики моделювання ультраструктурних кластерних систем.

Інфраструктурний освітній кластер – це побудована на принципово нових організаційно-педагогічних, регуляторних і логістичних підходах регіональна система профільної і професійної підготовки учнів шляхом інтеграції в рамках єдиної мети освітньої, господарської, виробничої та інших видів діяльності, що відповідають соціальним потребам регіону. У межах єдиного освітнього простору інфраструктурний освітній кластер є складовою ультраструктурного освітнього кластеру.

Моноструктурний кластер – це «елементарна» кластерна одиниця, яка не може існувати самостійно і є невід'ємною складовою ультраструктурного й інфраструктурного освітніх кластерів. Моноструктурний кластер – це педагогічний процес, організований в

одному навчальному закладі у взаємодії з профільними підприємствами на засадах дуального підходу, діяльність яких з підготовки робітничих кадрів унормована відповідними регуляторними механізмами на рівні ультраструктурного й інфраструктурного освітніх кластерів. Головним елементом моноструктурного кластеру є профільно і професійно орієнтоване інформаційне освітнє середовище.

Як засвідчує практика, передумовами успішності формування інфраструктурного освітнього кластеру є необхідність дотримання певних організаційних концептів:

- опора на науковий потенціал, тобто залучення до проектної діяльності спеціалістів наукової сфери освітньої галузі, сфери управління і господарювання та програмної інженерії;

- наявність територіальних, структурних, матеріальних і фінансових передумов об'єднання загальноосвітніх, профільних і професійних навчальних закладів та установ найбільш пріоритетної в регіоні галузі економічного господарювання в мегаінфраструктурний науково-навчально-виробничий інформаційний культурно-освітній центр;

- наявність соціальних передумов і політичної волі щодо впровадження кластероутворюючих технологій як одного із стратегічних пріоритетів розвитку регіону;

- наявність педагогічного потенціалу і навчально-методичного ресурсу, готового до проектно-педагогічної діяльності на пріоритетних напрямках формування моноструктурного інформаційного загальноосвітнього, профільного і професійного освітнього середовища регіону;

- наявність адміністративної і науково-навчально-методичної інфраструктури як координуючої та об'єднуючої основи організації і моніторингового супроводу формування на засадах кластерного підходу інформаційного загальноосвітнього, профільного і професійного освітнього середовища.

Очевидно, що реалізація перелічених концептів у кластерному підході, в свою чергу, приведе до синтезу синергетичних ефектів, що виникатимуть як наслідок інтеграційних процесів між адмініструванням, освітою, наукою, господарюванням і виробництвом, пов'язаних із забезпеченням необхідної динаміки управління,

відкритості навчання, економічної і господарської доцільності в контексті регіональної підготовки висококваліфікованих робітничих кадрів.

Таким чином, ультраструктурний освітній кластер – це складна самоорганізуюча система, організаційно-педагогічною і дидактико-психологічною основою якої є проектно-цільове утворення інформаційного освітнього простору. Базовими елементами цього простору стають відкриті інформаційні освітні середовища самодостатніх інфраструктурних і моноструктурних освітніх кластерів із саморегулюючими внутрішніми елементами, інтегрованими за схемою: «наука – освіта – виробництво». Саме за рахунок синергії, що проявляється в цих середовищах, звичайні користувачі освітніх послуг стають активними суб'єктами навчального процесу, а їхня освітня діяльність здійснюється на принципово нових, об'єднаних в єдине ціле інноваційних підходах.

Безумовно, принциповим моментом забезпечення ефективної та якісної кластеризації освітніх процесів є нормативно врегульована співпраця органів управління освітньої галузі та господарської і виробничої діяльності. Але особлива роль у формуванні інформаційного освітнього простору системи професійно-технічної освіти відводиться науково-навчально-методичним центрам, головною функцією яких є координація проектної діяльності навчальних закладів по створенню моноструктурних освітніх кластерів, основу яких складають сумісні між собою елементи загальноосвітнього, профільного і професійно орієнтованого інформаційних освітніх середовищ. У своїй діяльності спеціалісти цих установ повинні знаходити так звані «точки перетину» спільних інтересів і цілеспрямуваних та на їх основі вибудовувати модель внутрішньокластерної взаємодії, координувати діяльність навчальних закладів і відповідних підрозділів господарювання та виробництва у монокластерному інформаційному освітньому середовищі, здійснювати методичний супровід застосування інноваційних педагогічних технологій, орієнтованих на забезпечення віддаленого доступу до інформаційних освітніх ресурсів у межах інформаційного освітнього простору.

Не викликає сумніву те, що саме під методичним супроводом науково-навчально-методичних центрів має координуватися і здійснюватися проектування інформаційного освітнього середовища навчальних закладів на засадах моноструктурної кластеризації з наступною їх інтеграцією в інфраструктурний кластер регіонального освітнього простору.

Координаційні функції центрів щодо забезпечення побудови освітнього кластеру мають бути орієнтовані на виконання таких дій:

- визначення педагогіко-технологічної стратегії формування кластерної моноструктури інформаційного освітнього середовища навчального закладу як основи інфраструктурного кластерного утворення інформаційного освітнього простору з гарантією отримання максимального задоволення потреб регіону в підготовці висококваліфікованих спеціалістів;

- визначення навчальних закладів та виробничих і господарських підприємств, дидактичні кластери яких складатимуть основу моноструктурного інформаційного освітнього середовища і стануть ядром інформаційного освітнього простору регіону;

- розроблення карти взаємодії представників педагогічної науки, спеціалістів програмної інженерії, педагогічних проектувальних колективів і фахівців виробничих та господарських підприємств на етапах формування моноструктурних інформаційних освітніх середовищ та їх інтеграції в інформаційний освітній простір регіону;

- планування підготовки педагогічних проектувальних колективів з питань оволодіння педагогічними та інформаційними технологіями в контексті конструювання елементів інформаційного освітнього середовища, моделювання їх структурно-логічного взаємозв'язку і міжпредметної взаємодії в інформаційному освітньому просторі;

- організація проектної діяльності педагогічних колективів, постановка та проведення експерименту з підготовки висококваліфікованих спеціалістів в умовах кластерної взаємодії навчальних закладів, виробничих і господарських підприємств з використанням моноструктурних інформаційних середовищ в межах регіонального інформаційного освітнього простору;

– маркетинг ринку праці та визначення напрямів коригування кожного з моноструктурних кластерних утворень та інфраструктурного в цілому;

– моніторинг інфраструктурного інформаційного освітнього простору, оцінка ефективності професійно орієнтованого навчального процесу в умовах інфраструктурного освітнього кластеру та визначення потреб його модернізації;

– маркетинг ринку інвестиційних проектів та залучення їх у розвиток кластерної інфраструктури інформаційного освітнього простору регіону;

– організація підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів до умов здійснення профільно і професійно орієнтованої освітньої діяльності в умовах інфраструктурного кластеру інформаційного освітнього простору регіону.

В умовах реалізації кластерного підходу головним проектним завданням педагогічних колективів навчальних закладів стає конструювання та використання електронних програмно-педагогічних засобів як базової дидактико-психологічної основи електронних навчальних ресурсів. Головними функціональними елементами такого освітнього кластеру будуть модульно організовані, компетентнісно орієнтовані електронні інформаційні ресурси, суб'єктно-діяльнісна взаємодія з якими тих, хто вчиться, на засадах алгоритмічно змодельованих структурно-логічних, міжпредметних і причинно-наслідкових зв'язках створює процесні умови виникнення метапредметних ефектів.

Висновок. Сучасний етап інформатизації освіти вже не може орієнтуватися лише на попередній досвід комп'ютеризації навчальних закладів і безсистемного веб-технологічного проектування їх інформаційно-освітніх сайтів. Але, зберігаючи принципи наступності та накопичений досвід організації дистанційного навчання з використанням систем управління контентом (CMS – Content Management System) і систем управління освітнім процесом (LMS – Learning Management System), маючи науково-обґрунтовані системну, синергетичну і кластерну стратегії, перейти до створення інформаційних освітніх середовищ (PLE – Personal Learning Environments) на засадах реалізації модульно-компетентнісного,

метапредметного і суб'єктно-діяльнісних підходів з поступовою інтеграцією цих середовищ у національний інформаційний освітній простір.

Література

1. Слободчиков В. И. О понятии образовательной среды в концепции развивающего образования. М., 2000.

2. Ясвин В. А. Образовательная среда от моделирования к проектированию / В. А. Ясвин. – М.: Смысл, 2001. – 365 с.

3. Кузьмина Н. В. Понятие «педагогическая система» и критерии ее оценки // Методы системного педагогического исследования. – Л.: ЛГУ, 1980. – 172 с.

4. Беляев Г. Ю. Педагогическая характеристика образовательной среды в различных типах образовательных учреждений / Г. Ю. Беляев: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01: Москва, 2000, 157 с., РГБ ОД, 61:00-13/861-6

5. Жалдак М. І. Проблема інформатизації навчального процесу в школі і в вузі /М. І. Жалдак// Сучасна інформаційна технологія в навчальному процесі: Зб. наук. пр. – К. : КДПІ ім. М. П. Драгоманова, 1991. – С. 3-16.

6. Биков В. Ю. Навчальне середовище сучасних педагогічних систем [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp1/Bykov.pdf – Назва з екрану.

7. Гуревич Р. С. Інформаційно-комунікаційні технології в професійній освіті / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія, М. М. Козяр ; за ред. член-кор. НАПН України Р. С. Гуревича. – 2012. – 506 с.

8. Тріус Ю. В. Комп'ютерно-орієнтовані методичні системи навчання у вищих навчальних закладах. – Теорія та методика навчання математики, фізики, інформатики: Збірник наукових праць. Випуск V : В 3 т. – Кривий Ріг: Видавничий відділ НМетАУ, 2006. – Т. 3 : Теорія та методика навчання інформатики. – С. 3-6.

9. Сиротенко Г.О. Шляхи оновлення освіти: Науково-методичний аспект / Г. О. Сиротенко – Х.: Основа, 2003. – 96 с.

10. Співаковський О. В., Львов М. С., Кравцов Г. М., Крекнін В. А., Гуржій Т. А., Зайцева Т. В., Кушнір Н. А., Кот С. М. Педагогічні технології та педагогічно-орієнтовані програмні системи: предметно–

орієнтований підхід. // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2002. – №2 (20). – С. 17-21.

Аннотация

Одним из приоритетов реформирования профессионально-технического образования начала XXI века является формирование информационного образовательного пространства, на развитие которого ориентируют действующие Законы Украины: «Об информации», «О научно-технической информации», «О национальной программе информатизации», «О защите информации в информационно-телекоммуникационных системах» и Национальная доктрина развития образования.

Информационное образовательное пространство становится новой организационно-педагогической системой функционирования профессионально-технических учебных заведений с возможностями открытого и удаленного доступа к учебным ресурсам.

Реализация системного подхода при формировании информационного образовательного пространства является тем методологическим механизмом, который дает возможность определить его главные функциональные элементы, смоделировать и описать процессы как каждого отдельного элемента, так и в их процессно-функциональной взаимосвязи. В новой парадигме образовательной деятельности в информационном образовательном пространстве за педагогом сохраняется статус главной фигуры учебного процесса. Но особенностью этого статуса становится его системотворческая функция, суть которой заключается в формировании содержательной составляющей информационной образовательной среды, поиска дидактико-психологических механизмов адаптации этой среды к способностям, склонностям и запросам субъектов учебного процесса, организации интерактивного педагогического взаимодействия с ними.

В этом контексте информационное образовательное пространство можно рассматривать как объект и предмет теории синергетических систем. Характерным для такой среды является способность образовывать множество структурных элементов, параметры которых определяются его собственными свойствами и особенностями организации внутреннего и внешнего взаимодействия в рамках единого информационного образовательного пространства. Системный и синергетический подходы в создании информационного

образовательного пространства логично сочетаются с необходимостью введения кластерных подходов к его формированию.

Приобретенный начальный опыт организации исследований и выполнения практических работ по этому направлению показывает необходимость разворачивания целевых проектов регионального и общегосударственного уровней с интеграцией значительных интеллектуальных, материальных, финансовых и других ресурсов.

Ключевые слова: информационное образовательное пространство, среда, объект; системный, синергетический, кластерный подходы.

Summary

One of the priorities of the reform of vocational education beginning of XXI century is the formation of information educational space, development of which is oriented the Law of Ukraine: «On information», «On the scientific and technical information», «On the national program of informatization», «On protection of information in information and telecommunication systems» and the National doctrine of education development.

Information educational environment is becoming a new organizational and pedagogical functioning system of vocational education with the possibility of opening and remote access to educational resources.

The implementation of a systematic approach in the formation of information educational space is the methodological mechanism, which allows you to define its main functional elements, to model and to describe the process as each individual element, and in their process-functional relationship. In the new paradigm of educational activities in the information educational space for the teacher retained the status of the educational process, the main figure. But the feature of this status becomes his *sistemnotvorcheskaya* function, the essence of which is to form a substantial part of the information educational environment, search didactic-psychological mechanisms of adaptation of the environment to the abilities, aptitudes and needs of the subjects of the educational process, the organization of interactive pedagogical interaction with them.

Keywords: information educational space, the environment, the object; systemic, synergistic, cluster approaches.

РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

УДК 371.134:81

ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСУЛЬТУВАННЯ З ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ УЧНІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

*Валерій Байдулін,
молодший науковий співробітник
лабораторії професійної кар'єри
Інституту професійно-технічної освіти НАПН України*

Анотація

У статті показано проблеми і особливості взаємодії об'єктів і суб'єктів процесу консультування з професійної кар'єри в умовах сучасного інформаційного простору. Приділено увагу методам і засобам підвищення ефективності консультування з професійної кар'єри учнів професійно-технічних навчальних закладів за рахунок використання сучасних інформаційних ресурсів, викладено їх переваги та недоліки. Обґрунтовано роль новітніх інформаційних технологій у процесі консультування з професійної кар'єри, що забезпечить у подальшому формування професійно важливих якостей майбутніх кваліфікованих фахівців.

Ключові слова: професійна кар'єра, кар'єрне консультування, сучасні інформаційні ресурси, віртуальне інформаційне середовище, інтернет-технології.

Постановка проблеми. Проблеми, пов'язані із життєвим і професійним самовизначенням учнівської молоді, посилюються особливостями її особистісного розвитку на етапі набуття професійної освіти, передусім, у системі професійно-технічної освіти, де необхідність педагогічного супроводу процесу підготовки учнівської молоді до вибору і реалізації професійної кар'єри є очевидною. Однак,

попри свою соціально-педагогічну важливість, ця проблема у вітчизняній педагогіці розроблена недостатньо.

У контексті підготовки учнів професійно-технічних навчальних закладів (далі – ПТНЗ) до вибору і реалізації професійної кар'єри актуальними є такі питання, як: теоретичні основи підготовки учнівської молоді до вибору професійної кар'єри; концептуальні засади формування в учнів ПТНЗ уявлень про професійний успіх; формування готовності учнів ПТНЗ до вибору і реалізації професійної кар'єри; технології педагогічної підтримки у процесі підготовки учнівської молоді до вибору і реалізації професійної кар'єри; соціально-професійна компетентність майбутніх кваліфікованих робітників як критерій їхньої конкурентоспроможності в ринкових умовах.

Особливої актуальності у цьому контексті набуває творчий саморозвиток майбутніх спеціалістів і створення для цього сприятливих педагогічних умов в освітньому закладі, а також професійна компетентність, як інтегративна характеристика ділових і особистісних якостей майбутнього фахівця, що відображає рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для досягнення мети з певного виду професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-практичні аспекти використання новітніх інформаційних технологій як інноваційного напрямку розвитку і вдосконалення процесу консультування з професійної кар'єри учнівської молоді є предметом дослідження багатьох сучасних науковців.

Зокрема, проблеми створення інформаційного середовища та освітніх технологій досліджували: В. Биков, А. Берко, А. Вербицький, А. Єршова, В. Осадчий, Є. Полат, А. Чміль.

Упровадження цих технологій має стати вирішальним фактором для набуття майбутнім фахівцем компетентностей, які включають професійні знання, вміння і навички, досвід роботи в певній виробничій галузі виробництва, соціально-комунікативні й індивідуальні здібності особистості, що забезпечить самостійність у здійсненні професійної діяльності [1].

Метою статті є визначення особливостей консультування з професійної кар'єри учнівської молоді і, зокрема, учнів професійно-технічних навчальних закладів, теоретичних основ підготовки до

вибору професійної кар'єри в умовах сучасного інформаційного простору.

Виклад основного матеріалу. Сучасний етап розвитку міжнародних зв'язків України в різноманітних сферах діяльності вивів її на європейський та світовий простір. У цих умовах успішна кар'єра є невід'ємною складовою самореалізації людини, засобом і чинником, котрі сприяють її самоствердженню у світі, що швидко змінюється, процесом, в якому найповніше реалізуються особистісний і соціальний потенціал особи. Успішно спланований і вдало реалізований план сходження по соціальних сходах є запорукою добробуту. Отримання робочого місця, яке найбільше відповідає інтересам і можливостям працівників, дає задоволення моральне (престиж, кваліфікація, повага), матеріальне (у вигляді заробітної плати). Це і є кар'єра особистості, її просування в робочому середовищі.

Кар'єра як процес і результат індивідуально визначеного особистісного шляху об'єктивно є багаторівневим і структурно розгалуженим феноменом соціального життя.

Професійна кар'єра як процес, що охоплює життєву перспективу особистості, регульований чітко визначеною метою формування професійної кар'єри, що індивідуалізується в сукупності усвідомленої продуктивної діяльності, якими людина займається упродовж усього життя з урахуванням суспільних і особистісних цілей та цінностей. Таким чином, під професійною кар'єрою розуміємо динамічний процес вибору, отримання і реалізації певної професії, характерним для нього є незакінченість у сенсі безперервної професіоналізації впродовж усього активного трудового життя. Отже, термін «професійна кар'єра» можна інтерпретувати як процес самореалізації людини в професійному житті, що допускає наявність оптимальних умов для прояву і систематичного розвитку особистісних та соціально-професійних компетентностей, надаючи можливість людині набути певного соціального і професійного статусу.

Кар'єрне консультування може бути визначене як процес взаємодії учня з консультантом, що має на меті допомогти людині у вирішенні проблем планування і розвитку її кар'єри. При цьому планування і розвиток кар'єри включає в себе процеси вибору професії,

її освоєння, адаптації до робочого місця. Кар'єрне консультування, на відміну від профорієнтаційного консультування і консультування з питань працевлаштування, передбачає як конкретизацію мети, що її молода людина прагне досягнути у своїй професійній діяльності, так і розроблення конкретного сценарію, згідно якого вона зможе реалізувати кар'єрні плани, а також розвиток навичок самоуправління кар'єрою. Навички самоуправління професійною кар'єрою розглядаються як здатність людини планувати свою власну кар'єру в мінливому середовищі ринку праці, соціальної і організаційної невизначеності тощо. Така модель вимагає від людини постійного саморозвитку та удосконалювання конкурентоздатності на ринку праці, більшої активності і самостійності у вирішенні питань, пов'язаних з фаховою діяльністю.

Кар'єрне консультування учнів ПТНЗ допомагає їм спланувати власну кар'єру, сформуванати навички прийняття відповідних рішень, сприяє розумінню особливостей ринку праці, а також стимулює до більш ефективного і цілеспрямованого навчання. Випускникам ПТНЗ, які вперше опинилися на ринку праці, кар'єрне консультування дає змогу знайти роботу через освоєння активних методів працевлаштування.

У процесі консультування учень є активним учасником і «головним проектувальником» своєї кар'єри. Планування кар'єри перетворюється у творчий процес, що сприяє розвитку індивідуального, кар'єрного і професійного потенціалу.

Таким чином, консультування з професійної кар'єри учнів ПТНЗ можна розглядати як засіб підвищення їхньої конкурентоспроможності на внутрішньому та міжнародному ринках праці. Консультування з професійної кар'єри сприятиме зниженню суспільних витрат на професійну підготовку молоді за рахунок формування чіткого розуміння професійно-освітньої траєкторії.

Необхідно враховувати, що переважна частина молоді на старті професійного і життєвого самовизначення не здатна зробити вибір, який рівною мірою задовольняв би її інтереси і потреби, а також потреби суспільства в трудових ресурсах. Тому одним із завдань професійно-технічних навчальних закладів є створення умов, що забезпечуватимуть молодому поколінню можливості пошуку і

реалізації найбільш ефективних, соціально прийнятних і затребуваних стратегій розвитку професійної кар'єри. Аналогічна проблема в умовах динамічного ринкового середовища часто постає і перед кваліфікованими робітниками, які, в переважній більшості, не підготовлені до зміни професії (спеціальності), насамперед, в психологічному плані. Одним із завдань системи професійної освіти є формування в особистості готовності до таких змін та психолого-педагогічної підтримки професійного розвитку у період професійної підготовки, вибору майбутньої професії; готовності до здійснення практичних заходів з оволодіння спеціальністю та до постійного професійного розвитку.

Консультавання з професійної кар'єри набуває особливої ефективності, якщо воно здійснюється системно, ґрунтуючись на нормативно-законодавчій базі, що визначає засади та напрями професійного консультавання як системи, призначеної: забезпечити реалізацію державної кадрової політики у сфері відтворення, раціонального використання та розвитку трудового потенціалу країни, досягненню збалансованості попиту і пропозиції на ринку праці.

На сучасному етапі, в період інформатизації суспільства, актуальність проблеми консультавання з професійної кар'єри не підлягає сумніву, разом із цим, розширюються можливості її вирішення. Саме використання мережі Інтернет забезпечить допомогу в підвищенні якості цієї діяльності серед учнів професійно-технічних навчальних закладів. Всесвітня мережа Інтернет дає змогу комплексно вирішувати різні завдання щодо організації цієї роботи. Тут можна знайти комплекси тестових методик, професіограми; словник професій та довідники навчальних закладів, кадрових агенцій, центрів зайнятості тощо, блоки засобів інтерактивного спілкування для забезпечення консультацій кваліфікованих спеціалістів; інформацію щодо працевлаштування (база даних резюме та вакансій, законодавчі акти) для батьків. В українському сегменті мережі Інтернет існує значна кількість ресурсів, що інформують про умови вступу до навчальних закладів, напрями навчання і підготовки, освітні портали, ресурси працевлаштування, тестувальні ресурси тощо [2, с. 46].

Перевагами використання мережі Інтернет у процесі професійного консультавання є: інтерактивний режим отримання

максимально об'єктивних відомостей про індивідуальні характеристики особистості; вільне отримання інформації про працевлаштування; можливість самооцінки професійно-значущих особистісних якостей щодо подальшої професійної діяльності; швидкий доступ до методичних матеріалів для професійного консультування молоді для вчителів загальноосвітніх шкіл, викладачів вищих і професійно-навчальних закладів, педагогів, психологів та батьків.

На сьогодні більшість навчальних закладів має свої власні сторінки в Інтернеті, які легко знайти за допомогою пошукових систем або за базою даних на загальноосвітніх порталах. Ці сайти надають можливість швидко отримувати докладну та достовірну інформацію про навчальні заклади, особливості вступу та навчання. Прикладами є сайти Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» (<http://kpi.ua/>), Київського національного університету імені Тараса Шевченка (<http://www.univ.kiev.ua/>), Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана (<http://kneu.edu.ua/ua/>) та ін.

Освітні ресурси мережі, на які мають звернути увагу ті, хто знаходиться в процесі вибору професії чи закладу навчання, – це освітні портали. Завдяки їм можна отримати вичерпну інформацію про всі аспекти, що стосуються освіти в Україні загалом. На таких порталах представлено каталоги освітніх ресурсів, навчальних закладів різних рівнів акредитації, є докладна інформація про системи освіти найбільш розвинутих країн; гранти, виставки, конференції. Прикладами є: освітній портал (<http://osvita.org.ua/>), Educational Network Ukraine (<http://www.ednu.kiev.ua/>).

Ресурси працевлаштування є одними з найпоширеніших серед засобів мережі Інтернет. За допомогою таких сайтів є можливість отримати відомості про ярмарки вакансій, про їх особливості та додаткові вимоги, пропозиції роботи з описом підприємства, встановити контакт із роботодавцем: «Робота – кар'єра професіонала» (<http://www.rabota.ua/>), «Робота – 2016» (<http://jobsearch.com.ua/>), «Work.ua» (<http://www.work.ua/>).

Тестувальні ресурси пропонують перелік різних психологічних тестів з метою подальшого надання рекомендацій щодо вибору майбутнього фаху: «Профорієнтація – зроби свідомий вибір»

(prof.osvita.org.ua), «Профориєнтація, як вибрати професію?» (<http://vubor-profesii.org.ua/>). За допомогою онлайн-тестування молодь має змогу дізнатися про рівень свого інтелекту, характер, здібності, власні психофізіологічні особливості, та яким чином використати індивідуальні можливості при виборі професії.

Перевагою такого тестування є те, що результати їх можна одразу переглянути і вони, в свою чергу, допоможуть самовизначитися в майбутньому професійному напрямі.

Відповідно до аналізу використаних джерел, існує класифікація подібних ресурсів щодо питань професійного консультування, професійної орієнтації та працевлаштування молоді, що можуть бути використані українськими користувачами мережі Інтернет, а саме: сайти, що надають інформацію про працевлаштування; ресурси з надання послуг у професійному консультуванні; сайти державних структур із працевлаштування населення [3, с. 223].

Доступність і популярність інтернет-технологій дають змогу розширювати форми роботи у віртуальному мережевому просторі, що здійснюється як на індивідуальному рівні (індивідуальне консультування в мережі за допомогою таких додатків для текстового та мультимедійного онлайн-спілкування як Skype, ICQ, Viber та ін.), так і на груповому (інтернет-тренінги, вебінари, дискусії тощо), тим самим, збільшуючи можливості доступу учнів до навчання й особистісного зростання [4].

Сприяють розвитку та розповсюдженню такої діяльності в мережі Інтернет такі чинники, як: економічність, конфіденційність, зручність, доступність основних умов її проведення, що має місце за сучасних обставин інтенсивної інформатизації суспільства, прогресу інформаційних технологій. До основних умов цієї діяльності відносяться: наявність спеціально організованого сайту, форуму, блогу, технічна підтримка під час здійснення інтернет-тренінгу, вебінару, дискусії тощо, базовий рівень комп'ютерної компетентності учасників, високий рівень професіоналізму ведучого [5].

У мережі Інтернет існують ресурси з професійного консультування та профорієнтації, що надають матеріали, які допомагають зробити вибір щодо професійного майбутнього та отримати швидку допомогу від консультантів з професійної кар'єри

через інтерактивне спілкування: портал професійного консультування (<http://www.profi.org.ua/>), інтернет-проект «Профорієнтація» (<http://prof.osvita.org.ua/>), молодіжно-інформаційна консультативна служба «Світ професій» (<http://www.4uth.gov.ua/trade/>). Головне завдання цих ресурсів – допомогти сучасній молоді свідомо підходити до вибору майбутньої професії в залежності від індивідуальних психологічних схильностей, показати реальну ситуацію з професійними кадрами на ринку праці. Вони покликані допомогти користувачам визначитися з майбутньою спеціальністю, довести, що професійно-технічні спеціальності можуть бути так само успішні, як і освіта, отримана у вишах; показати зв'язок між бажаною професією та необхідною освітою; розкрити тенденції розвитку ринку праці в різних регіонах України; розкрити специфіку різних спеціальностей; виправити негативний імідж «непрестижних» професій; надати користувачам необхідну контактну інформацію державних і недержавних організацій, що займаються питаннями працевлаштування [6, с. 240].

Використання нових інформаційних технологій є доречним, сучасним та мобільним засобом проведення консультування з професійної кар'єри, які, до того ж, мають деякі переваги перед діяльністю консультанта-психолога, а саме: цілковита анонімність та конфіденційність; індивідуальність; доступність; відсутність емоційно-суб'єктивної оцінки; неупередженість; зворотній зв'язок, що створюється за допомогою електронної пошти, скорочення терміну роботи з отримання професійної консультації та подальшого працевлаштування за рахунок швидкої обробки результатів професійної діагностики; територіальна незалежність; власний темп роботи [7, с. 224].

Знання можливостей комп'ютерної техніки, психологічних особливостей діяльності в мережі Інтернет, методик використання засобів Інтернет - спілкування та мультимедійного обміну інформацією тощо на сучасному етапі відкривають значні перспективи для створення нових інформаційних середовищ, що існують в просторі Інтернету, тобто у форматі віртуального простору. Є підстави вважати, що «виклики сучасності» – мобільність і демократизм освіти – вимагають створення інформаційних середовищ, доступних в будь-

який час і незалежно від місця знаходження суб'єкта, який потребує цього.

Віртуальне інформаційне середовище функціонально ідентифікується як простір «надання інформаційної, методичної, організаційної допомоги усім учасникам; формування єдиного підходу до організації консультування з професійної кар'єри відповідно до сучасних потреб; надання можливості кожному поділитись своїм досвідом та напрацюваннями задля впровадження передового досвіду; спільного створення, зібрання та обміну сучасними, безкоштовними, вільно розповсюджуваними ресурсами; опанування нових інформаційних технологій; упровадження нових організаційних форм діяльності» [8].

Актуальність формування і застосування віртуального інформаційного середовища, де є усі необхідні для якісного консультування з професійної кар'єри засоби та ресурси, визначається, зокрема, такими чинниками: 1) забезпеченням широкого доступу суб'єктів консультування до джерел інформації; 2) необхідністю впровадження у процес сучасних комп'ютерних технологій, здатних сприяти забезпеченню комплексної різнобічної оцінки суб'єкта, продуктивного самостійного використання зворотного зв'язку; 3) потребою використання комп'ютерних мультимедійних засобів навчання та освіти, що дають можливості їхньої індивідуалізації та диференціації, сприяють формуванню професійної компетентності.

Залучення людини до віртуального простору, її активне перебування в ньому, «впровадження дистанційних технологій у процес розв'язування... задач... сприяє розвитку мисленнєвої діяльності, підвищенню рівня самоорганізації діяльності, формуванню мотивів учіння» [9]. Актуальність такого віртуального простору як для освіти та майбутньої кар'єри, так і для психології важко переоцінити.

Основними перевагами створення такого середовища є: 1) можливості постійного доступу суб'єктів до інформації, що знаходиться у мережі Інтернет; 2) самостійна пошукова діяльність, спрямована на оволодіння необхідною організаційною та навчальною інформацією; 3) збір і накопичення передового, зокрема іноземного, досвіду, а також доступ до інформації, що необхідна для підвищення якості й ефективності освіти; 4) зручна, економічна та ефективна

взаємодія, співробітництво як на організаційному, так і на міжособистісному рівнях.

Особливостями здійснення консультування учнів з професійної кар'єри у віртуальному інформаційному середовищі є: 1) достатній рівень комп'ютерної писемності всіх, хто бере участь у процесі; 2) уміння представити зміст відповідно обраній формі (зокрема, інтернет-тренінгу, тестуванню тощо); 3) наявність відповідної матеріально-технічної бази (необхідне комп'ютерне обладнання, програмне забезпечення, доступ до мережі Інтернет на достатній швидкості); 4) моделювання змістовного віртуального інформаційного середовища, представленого навчальними, довідковими та ін. ресурсами мережі Інтернет із використанням мультимедійних засобів [10].

Особливостями психологічного впливу на особистість учнів у процесі консультування з професійної кар'єри у віртуальному інформаційному середовищі є: 1) підвищення самостійності процесу засвоєння знань, розвиток самостійності мислення; 2) прискорення процесу екстеріоризації задуму, його матеріалізації у вигляді схем, таблиць, діаграм, анімації, відеокліпів тощо; 3) розвиток активної візуалізації, пов'язаної з роботою з двовимірною та особливо тривимірною графікою; 4) прискорення отримання результатів шаблонних перетворень ситуації; 5) розширення можливостей здійснення пошукових дій у всьому величезному інформаційному масиві всесвітньої мережі Інтернет [11].

Психологічними чинниками, що можуть ускладнювати таку роботу, є: 1) наявність психологічних бар'єрів у суб'єктів психолого-педагогічного процесу при роботі з комп'ютером; 2) необхідність засвоєння особливої культури роботи та спілкування в мережі Інтернет; 3) специфіка перцептивних процесів людини при роботі з комп'ютером при проектуванні занять («ефект пересичення» тощо); 4) можливі гендерні відмінності при використанні нових інформаційних технологій (зокрема, характерні гендерні відмінності в інтересах та цінностях, більший психологічний вплив користування мережею Інтернет на жінок, ніж на чоловіків, тощо) [12].

Висновок. Таким чином, наявні достатні підстави вважати, що консультування з професійної кар'єри у віртуальному інформаційному

середовищі загалом є важливим і необхідним в умовах сучасного інформаційного простору та має вагоме психолого-педагогічне значення.

Актуальність такої діяльності саме в мережі Інтернет підтверджено проникненням надсучасних комп'ютерних технологій в усі сфери діяльності людини.

Створення віртуального інформаційного середовища, в якому здійснюється комплексне, різнобічне та розгалужене консультування молоді з професійної кар'єри в умовах швидкоплинних змін ринку праці, впливу мінливих факторів сучасного глобалізованого економічного простору, є необхідним і бажаним. Це дасть змогу оптимізувати процес вибору професії та побудови професійної кар'єри відповідно до особистих інтересів, можливостей та потреб ринку праці. Дасть можливість підвищити рівень самомотивації, відкритості до нового досвіду, а також остаточного вибору професійної діяльності і спрямованості на розвиток професійної компетентності в обраній сфері діяльності.

Література

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Берко А. Ю. Інформаційне забезпечення інтелектуальних систем професійної орієнтації / А. Ю. Берко, У. Я. Коляса // Інформаційні системи та мережі : [збірник наукових праць] / відповідальний редактор В. В. Пасічник. – Львів. : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2010. – 396 с. : іл. – (Вісник / Національний університет «Львівська політехніка»; № 673). – С. 41-49.
3. Осадчий В. В. Використання Інтернет-технологій для професійного консультування молоді: [класифікація укр. та заруб. ресурсів] / В. В. Осадчий // Неперерв. проф. освіта: теорія і практика. – 2004. – Вип. 3/4. – С. 221-225.
4. Львова А. И. Интернет-тренинг как новая возможность групповой психологической работы [Электронный ресурс] / Львова А. И., Рязанцева И. А. – М. : МГУ, 2004. – Режим доступа : http://flogiston.ru/articles/netpsy/inet_training. – Загл. с экрана.
5. Назар М. М. Інтернет-спілкування як чинник особистісних змін у юнацькому віці [Текст] : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Назар

Максим Миколайович ; НАПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. – К., 2010. –396 арк. : рис. – Бібліогр.: арк. 348-396.

6. Кузьмінська О. Г. Персональне освітнє середовище – перший крок до віртуальної освіти / Кузьмінська Олена Геронтіївна // Віртуальний освітній простір: психологічні проблеми (Психологія нового тисячоліття): междунар. наук-практ. Інтернет-конф., 28 травня 2012 р.: тези доповідей. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.psyscience.com.ua/Konferenciya_2012_05_28/Kuzminska_Olena_2012.doc. – Загол. з екрану.

7. Дивак В. В. Використання віртуальних навчальних середовищ у підвищенні кваліфікації директорів загальноосвітніх навчальних закладів [Електронний ресурс] / Дивак Володимир Валерійович // Віртуальний освітній простір: психологічні проблеми (Психологія нового тисячоліття): междунар. наук-практ. Інтернет-конф., 28 травня 2012 р.: тези доповідей. – Режим доступу: http://www.psy-science.com.ua/Konferenciya_2012_05_28/Dyvak_Vladymyr_2012.doc – Загол. з екрану.

8. Освіта Тернопільщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://wiki.ippo.edu.te.ua/index.php> – Загол. з екрану.

9. Чумак В. В. Впровадження дистанційних технологій у процес розв’язування студентами психологічних задач / Чумак В. В. // Віртуальний освітній простір: психологічні проблеми (Психологія нового тисячоліття): междунар. наук-практ. Інтернет-конф., 28 травня 2012 р.: тези доповідей. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.psy-science.com.ua/Konferenciya_2012_05_28/Chumak_Viktor_2012.doc

10. Розина И. Н. Интернет-сообщество специалистов в области коммуникации [Электронный ресурс] / Розина И. Н. // Новые инфокоммуникационные технологии в социально-гуманитарных науках и образовании: современное состояние, проблемы, перспективы развития : междунар. интернет-конф., 15 янв. – 29 марта 2002 г. : материалы конф. - М. : Ин-т «Откр. об-во» : Логос, 2003. – Режим доступа : http://www.auditorium.ru/conf/conf_fulltext/rozina.htm – Загл. с экрана.

11. Harris R. J. A Cognitive Psychology of Mass Communication / Richard Jackson Harris. – [4th ed.]. – Mahwah : Lawrence Erlbaum, 2004. – 488 p.

12. Psychology and the Internet: Intrapersonal, Interpersonal, and Transpersonal Implications / ed. by Jayne Gackenbach. – [2nd ed.]. – San Diego : Academic Press, 2006. –392 p.

13. Suler J. The Psychology of Cyberspace [Электронный ресурс] / John Suler. – New Jersey : Science and Technology Center of Rider University, 2007. – Режим доступа: <http://www-usr.rider.edu/~suler/psycy>

Аннотация

В статье показаны проблемы и особенности взаимодействия объектов и субъектов процесса консультирования по профессиональной карьере в условиях современного информационного пространства. Уделено внимание методам и средствам повышения эффективности консультирования по профессиональной карьере учащихся профессионально-технических учебных заведений за счёт использования современных информационных ресурсов, изложены их преимущества и недостатки. Обоснована роль новейших информационных технологий в процессе консультирования по профессиональной карьере, что обеспечит в дальнейшем формирование профессионально значимых качеств будущих квалифицированных специалистов.

Ключевые слова: профессиональная карьера, карьерное консультирование, современные информационные ресурсы, виртуальная информационная среда, интернет-технологии.

Summary

The article shows the problems and interaction of objects and subjects of the counseling process on the professional career in the contemporary information space. Attention is paid to the methods and means to improve the effectiveness of counseling on the professional career of students in vocational schools through the use of modern information resources, described their advantages and drawbacks.

It substantiates the role of new information technologies in the counseling process on the professional career that will be provide the formation of professionally significant qualities of the future skilled workers.

Keywords: professional career, career`s counseling, modern information resources, the virtual information environment, Internet technologies.

ГЕНЕЗИС ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ В УКРАЇНІ У 20-80-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

*Дмитро Закатнов,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач лабораторії професійної кар'єри
Інституту професійно-технічної освіти НАПН України*

Анотація

Формування економічного потенціалу держави передбачає реалізацію комплексу регулятивних заходів, спрямованих на підвищення якості трудових ресурсів. До таких заходів належить професійна орієнтація населення. До початку 90-х років ХХ століття в Україні була створена досить розвинена система професійної орієнтації населення, в першу чергу, – учнів середніх загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладів. У незалежній Україні так і не було створено її аналогу, який би відповідав особливостям і перспективам соціально-економічного розвитку суспільства й новим освітнім парадигмам. На сьогодні актуальною є проблема оновлення змісту, форм і методів професійної орієнтації учнівської молоді й при її вирішенні необхідно враховувати накопичений у попередні роки теоретичний і практичний досвід.

У період існування Української РСР мали місце три спроби створення системи професійної орієнтації учнівської молоді. У 30-х роках вона характеризувалася використанням методології педології і створювалася поза системою освіти. Наприкінці 50-х – на початку 80-х років вона характеризувалася поступовим упровадженням ідей і методів професійної орієнтації в систему освіти, головним чином, у загальноосвітню школу. Із середини 80-х років професійна орієнтація активно впроваджувалася в навчально-виховний процес загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладів. Однак, навіть у цей період вона не отримала відповідного нормативного і кадрового забезпечення.

Ключові слова: розвиток професійної орієнтації, теоретичні основи професійної орієнтації, організаційно-нормативне забезпечення професійної орієнтації.

Постановка проблеми. Проблема вибору людиною професії відповідно до своїх інтересів, здібностей та здатностей є важливою не лише для кожної особистості, але й для всього суспільства в цілому. Одним із засобів її розв’язання є здійснення профорієнтаційної роботи з різними категоріями населення, насамперед, з учнями загальноосвітніх шкіл. Профорієнтаційна робота з школярами є пріоритетною в економічно розвинутих країнах, де підвищення якості «людського капіталу» є об’єктом уваги як держави, так і роботодавців. Це пояснюється, зокрема, тим, що професійна орієнтація сприяє підвищенню продуктивності праці до 30%, зменшенню плинності кадрів на 20-25%, сприяє зниженню травматизму на виробництві – до 45% [15]. Структурна перебудова економіки України, прискорене впровадження нових технологій у виробництво та низка інших факторів зумовили виникнення професійно-трудового середовища, в якому людина впродовж своєї трудової діяльності може неодноразово змінювати не лише місце роботи, але й професію. Одним із напрямів вирішення цієї проблеми є формування в людини готовності до дискретного професійного самовизначення засобами професійної орієнтації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку професійної орієнтації в Україні в історико-педагогічному аспекті висвітлювалася в роботах С. Балдіна, М. Ільюк, М. Ковінько, О. Махова, М. Тименка, Б. Федоришина, М. Янцура та інших дослідників. Проте вони розглядали окремі періоди її розвитку. Досліджень, присвячених вивченню профорієнтації як цілісного явища в контексті розвитку суспільства ми не зустрічали. Водночас, зміст, форми та методи професійної орієнтації, що були розроблені та використовувалися в радянській період, можуть бути використаними, за умови їх певної модифікації та модернізації, й у сучасних умовах.

Метою статті є історико-педагогічний аналіз процесу становлення та розвитку системи профорієнтаційної роботи зі школярами в УРСР.

Виклад основного матеріалу. Перша Всеукраїнська нарада з проблем освіти, яка відбулася в березні 1920 р., затвердила структуру системи народної освіти, що значно відрізнялася від аналогічної системи в РРФСР, і складалася із семирічних шкіл соціального виховання, над якими надбудовувалися професійні школи з дво- або трирічним терміном навчання. Право на вступ до вищих навчальних закладів надавалося лише випускникам професійних шкіл [17, с. 21]. Тобто, вже на початку 20-х рр. в Україні здійснювалися спроби впровадження профільної професійно зорієнтованої підготовки для випускників семирічної школи, яку можна розглядати як аналоги сучасної профільної школи та системи професійно-технічної освіти. Упродовж першої половини 20-х рр. в УРСР було створено понад 400 професійних шкіл, у яких на вивчення професійно зорієнтованих дисциплін відводилося 40–60% навчального часу [9, с. 189-180].

Період з 20-х по першу половину 30-х рр. можна розглядати як першу хвилю здійснення підготовки молоді до вибору майбутньої професії засобами професійної орієнтації. Принагідно зазначимо, що як в РРФСР (а згодом – СРСР), так і в УРСР, проблеми підготовки особистості до вибору професії певний час були об'єктом уваги переважно Народного комісаріату праці (НКП). Вже в 1921 р. у Центральному інституті праці було відкрито лабораторію, що вивчала проблеми професійного відбору та професійного консультування. Перше бюро професійної консультації було створене в 1927 р. у Ленінграді при біржі праці, в наступному році аналогічні бюро були відкриті в Києві та Одесі [12, с. 44].

Згідно з положенням про профконсультаційні бюро, основні напрями профорієнтаційної роботи з учнями шкіл передбачали: популяризацію роботи з профконсультації; профінформаційну роботу; накопичення профорієнтаційної інформації про школярів [8, с. 11]. Профорієнтаційна робота у школах мала за мету попереднє формування в учнів професійної спрямованості і здійснювалася в таких основних формах: проведення профконсультаційних лекцій і бесід; проведення профконсультаційних екскурсій; організація роботи шкільних гуртків з профорієнтації; здійснення педологічних спостережень в інтересах профконсультації; психотехнічні обстеження школярів в інтересах

профконсультації; здійснення професійних проб; накопичення профорієнтаційної інформації про школярів [1].

Варто зазначити, що окремі елементи профорієнтаційної роботи з учнями шкіл реалізовувалися й до створення профконсультаційних бюро. Так, у рамках проведення психотехнічних досліджень у деяких школах вивчалися особливості особистості учнів. Певного поширення набула така форма профінформаційної роботи, як ознайомлення учнів школи з виробничим середовищем довкола неї, що реалізовувалася як у процесі екскурсій, так і шляхом залучення школярів до виробничої діяльності на промислових і сільськогосподарських підприємств. Учні також знайомилися з основами виробництва й основними професіями при вивченні відповідних шкільних предметів, під час роботи у шкільних майстернях, у старших класах – під час виробничої практики тощо [12]. Проте згадані заходи мали епізодичний характер і не поєдналися у загальну систему підготовки школярів до вибору майбутньої професії.

У загальній системі профорієнтаційної роботи зі школярами велике значення приділялося кабінетам професіознавства, які створювалися як при школах, так і при профконсультаційних бюро. Кабінети мали у своєму розпорядженні тематичні фотографії, малюнки, діаграми, конкретні експонати, які наочно знайомили школярів з основними виробничими процесами, давали уявлення про найважливіші галузі промисловості, про систему професійно-технічної освіти, про умови праці й побуту робітничої молоді, про професійні шкідливості, зумовлені особливостями певного виробництва, про психофізіологічні вимоги, які ставляться різними професіями до людини тощо [1].

Здійснення профорієнтаційної роботи структурами, які не були підпорядкованими Народному комісаріатові освіти, викликало багато нарікань з боку педагогів та психологів. На важливості профконсультації як педагогічного засобу підготовки молоді до трудової діяльності наголошували М. Рибников та М. Левітов. Вони стверджували, що мета профконсультації не може бути реалізованою в рамках діяльності психотехнічної лабораторії або бюро. До цього, на думку авторів, потрібно залучати всіх учасників навчально-виховного процесу і здійснювати підготовку молоді до вибору професії впродовж

усього періоду навчання дітей у школі [13, с. 153]. У роботах А. Болтунова була зроблена спроба дослідити професійну орієнтацію як цілісну систему, що охоплює весь період навчання дитини в школі. Зокрема, автор акцентував увагу на необхідності створення кабінетів профорієнтації безпосередньо у школах [1]. На початку 30-х рр. Центральна лабораторія з профконсультації та профвідбору ВЦРПС почала розробляти систему шкільної профконсультації, в 1932 р. була створена рада з координації досліджень проблем профорієнтації школярів [14, с. 8].

Значний внесок у 20-30-х роках минулого століття в розвиток теорії та практики профорієнтаційної роботи з молоддю було внесено українськими психологами та педагогами. Так, у публікаціях С. Ананьїна, М. Венцової, І. Гука, Є. Краснопольського, І. Карпова, Г. Костюка, Г. Смишляєва, Т. Пайки, М. Третьякова та інших дослідників було висвітлено окремі проблеми, притаманні професійній орієнтації в цей період, зокрема – схеми опису професії, комплекс вимог до представників певних професій, засоби дослідження особливостей особистості учнів та їх навчальних досягнень, методика вивчення професійних намірів молоді тощо. У структурі Українського науково-дослідного інституту педагогіки (УНДІП) було створено відділ професійної освіти, який займався дослідженням проблем психотехніки, складанням професіограм, інтерпретацією результатів досліджень особливостей особистості тощо. Крім того, впродовж 1925-1930 рр. УНДІП видавав журнал «Український вісник експериментальної педагогіки та рефлексології» (з 1931 р. – «За марксо-ленінську педагогіку»), в якому висвітлювалися результати досліджень з проблем професійної орієнтації [17, с. 75, 77].

У 20-х роках в Україні активізується дослідження проблем професійної орієнтації учнівської молоді. У вже згаданому Українському науково-дослідному інституті педагогіки було створено відділ професійної освіти, який, зокрема, здійснював дослідження в галузі психотехніки, професіографії, інтерпретації результатів досліджень особливостей особистості в контексті проблеми вибору професії тощо. У 1923 р. в Харкові було видано дві книги Ф. Дунаєвського (професор Ф. Дунаєвський був засновником і першим директором Всеукраїнського інституту праці у Харкові), а саме:

«Проблема профессионального подбора» [2] та «Профессиональный подбор и его социальный смысл: методология профессионального подбора» [3], які можна розглядати як перші вітчизняні праці з проблем професійної орієнтації.

Проте значні досягнення в теорії і практиці профорієнтаційної роботи з молоддю були перекреслені в середині 30-х років. Після постанови ЦК ВКП(б) від 4 липня 1936 р. «Про педологічні перекручення у системі Наркомосів» [5], у школах було ліквідовано посади педологів, а багатьох учених-педологів репресовано.

Відновлення психолого-педагогічних досліджень з професійної орієнтації учнівської молоді, насамперед школярів, відбулося наприкінці п'ятидесятих років минулого століття. У цей період розпочався другий етап розвитку професійної орієнтації в УРСР, який характеризувався поступовим та вибіркоvim упровадженням профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю у зміст навчально-виховної загальноосвітніх та професійних навчальних закладів, і який продовжувався до середини 80-х років.

Із середини 50-х рр. проблема диференціації навчання школярів знову набула актуальності. Цьому, зокрема, сприяли соціально-політичні зміни, що відбулися після смерті Й. Сталіна. В організації навчально-виховного процесу все виразніше почали позначатися перевантаження школярів, падіння і зниження престижу знань. Жорстко регламентована, уніфікована, слабо пов'язана з життям, школа не відповідала не лише демократичним прагненням постсталінського суспільства, але й вимогам науково-технічного прогресу. На диференційоване навчання покладалися завдання не тільки повнішого задоволення інтересів і схильностей учнів, але й ефективнішої спеціальної підготовки школярів до участі в суспільному виробництві. Наголошувалося на необхідності створення в старших класах такої системи навчання, яка б давала змогу учням разом із здобуттям середньої освіти більш поглиблено й ґрунтовно вивчати предмети вибраної ними області, ще в школі отримати ту чи іншу спеціальність, беручи при цьому участь в суспільно-продуктивній праці на підприємстві або в сільському господарстві.

У 1958 р. був прийнятий закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР»,

який замість семирічного запровадив обов'язкове восьмирічне навчання, а також в якому знову порушувалося питання щодо диференціації шкільної освіти. У ньому, зокрема, встановлювалося, що вся молодь, починаючи з 15-16-літнього віку, після закінчення восьмирічної школи дістає можливість закінчити повну середню освіту на основі поєднання навчання з продуктивною працею, при цьому впродовж трьох років здобуваючи середню освіту і професійну підготовку для роботи в одній із галузей народного господарства. Середня загальноосвітня трудова політехнічна школа з виробничим навчанням будувалася за такою схемою: 8 класів для набуття загальної середньої освіти + 3 роки для здобуття повної середньої освіти та професійної підготовки.

Таким чином, ідея професійно зорієнтованої профілізації школи знайшла втілення в реорганізації частини десятирічних середніх шкіл в одинадцятирічні і впровадженні в них виробничого навчання. Проте подовження термінів середньої загальної освіти за рахунок введення додаткового навчання за робітничими професіям в той період виявилось непопулярним. Почався відтік старшокласників зі шкіл з виробничим навчанням у звичайні середні школи. Тим більше, що при орієнтації школи на отримання робочої професії значно ширші можливості надавала система професійно-технічної освіти, розрахована на випускників восьмих класів. Тому в 1964 р. школи повернулися (за винятком прибалтійських республік) до десятирічного терміну навчання, поступово відбулося згортання виробничого навчання школярів [18, с. 142].

У другій половині 50-х років проблеми, пов'язані з професійною орієнтацією, знову почали розглядатися в науковій літературі. На початку 60-х років активізувалися дослідження проблем підготовки молоді до вибору майбутньої професії засобами професійної орієнтації. Зокрема, було відкрито лабораторію профорієнтації в Науково-дослідному інституті психології УРСР [7, с. 546].

У період з 60-х до першої половини 80-х років загальносоюзними та республіканськими органами управління було прийнято низку постанов, спрямованих на розвиток професійної орієнтації учнівської молоді. Так, у грудні 1969 р. було прийнято постанову Президії ВЦРПС, Бюро ЦК ВЛКСМ, колегії Міністерства освіти СРСР і

Державного комітету Ради Міністрів СРСР «Про професійну орієнтацію учнівської молоді». У ній, зокрема, зазначалося, що підготовка молоді до свідомого вибору професії є одним із найважливіших народногосподарських завдань, від успішного вирішення якого великою мірою залежить підвищення продуктивності праці, скорочення плинності робочої сили тощо [11]. У 1974 р. Рада Міністрів СРСР прийняла постанову «Про організацію міжшкільних навчально-виробничих комбінатів трудового навчання і професійної орієнтації учнів», у якій було визначено, що одним з основних завдань міжшкільних навчально-виробничих комбінатів (МНВК) є здійснення професійної орієнтації учнів з метою підготовки їх до свідомого вибору професії [10].

У теоретико-методологічному аспекті в 60-70-х роках панувало визначення професійної орієнтації як системи державних заходів, спрямованих на формування в учнівської молоді психологічної готовності до вибору професії на основі потреб суспільства з урахуванням інтересів і здібностей учнів [16]. За такого підходу ключовими елементами професійної орієнтації визнавалося державне управління процесом підготовки учня до вибору професії, передбачалася зорієнтованість такого управління на адміністративно визначене коло професій і галузей виробництва, формування в учнів психологічної готовності до вибору заданих професій. Урахування індивідуальних потреб та психологічних особливостей особистості здійснювалося на основі соціального замовлення суспільства і, де-факто, було другорядним елементом професійної орієнтації. Так, особистість молоді людини опинилася на периферії процесу професійної орієнтації і розглядалася як його об'єкт. Принагідно зазначимо, що для другого періоду розвитку професійної орієнтації характерною була відсутність підготовки профконсультантів для шкіл та інших навчальних закладів у системі вищої освіти. Як наслідок, до профорієнтаційної роботи залучалися люди, які не мали адекватної фахової, насамперед, психологічної підготовки. Це, зрештою, негативно вплинуло на якість та престиж професійної орієнтації.

Наступний етап розвитку професійної орієнтації був ініційований реформою загальноосвітньої та професійної школи, реалізація якої почалася в другій половині 80-х років минулого століття. До

навчальних планів загальноосвітніх шкіл було включено предмет «Основи виробництва. Вибір професії», який викладався для учнів 8–9-х класів, та розроблено належне методичне забезпечення для викладання цього курсу. Чотири останніх роки навчання у школі планувалося використовувати для здійснення професійної підготовки за робітничими професіями та спеціальностями. Зокрема, передбачалося запровадження трудового профільного навчання для учнів 8–9-х класів. Упродовж одного навчального півріччя учні цих класів мали навчатися за одним із профілів трудової підготовки, тобто за 2 роки ознайомитися із 4-ма напрямками професійної діяльності. Учні 10–11-х класів здійснювали допрофесійну та професійну підготовку за понад 750 робітничими спеціальностями. Допрофесійне та професійне трудове навчання старшокласників здійснювалося в МНВК, міжшкільних навчально-виробничих майстернях, а також на базі професійно-технічних навчальних закладів та базових підприємств [18, с. 147].

У системі загальної середньої освіти намітилося стрімке зростання кабінетів професійної орієнтації. Проте створення у повних середніх школах кабінетів, а у восьмирічних школах – куточків профорієнтації в багатьох випадках мало формальний характер. Створена адміністративно-наказним шляхом мережа кабінетів і куточків профорієнтації, разом з послабленням адміністративного контролю, стала згортатися. У 1984/85 навчальному році кабінети профорієнтації мали 90,4% загальноосвітніх шкіл УРСР, але через 2 роки їх кількість зменшилася більше, ніж на 5 % [там же, с. 265] Це було зумовлено, зокрема, браком фахівців із профорієнтаційної роботи з молоддю. Підготовка їх для шкіл розпочалася в педагогічних ВНЗ із середини 80-х років, але п'ятирічне запізнення з підготовкою фахівців із профорієнтації та залучення до цієї роботи педагогів без відповідної базової підготовки призвело до її дискредитації. Разом із здійсненням профорієнтаційної роботи у школі впродовж другої половини 80-х років було створено регіональні центри професійної орієнтації молоді, районні та міські профконсультаційні пункти.

У 80-ті роки в Україні значно активізувалися психолого-педагогічні дослідження проблем професійної орієнтації школярів (В. Зінченко, Г. Левченко, В. Мадзігон, Є. Павлютенков, В. Сидоренко, М. Тищенко, Д. Тхоржевський, Б. Федоришин, М. Янцур та ін.). Можна

констатувати, що наприкінці 80-х років в УРСР склалися нормативні, методичні та кадрові передумови для створення державної системи професійної орієнтації населення, початковою ланкою якої виступала середня загальноосвітня школа. Систему трудової підготовки школярів у згаданий період можна охарактеризувати як профільну, реалізація якої здійснювалась у два етапи: трудове профільне навчання у 8–9-х класах, яке передбачало ознайомлення учнів з 4-ма напрямками професійної діяльності людини, і професійне (допрофесійне) навчання учнів 10–11 класів.

Висновок. Починаючи від 20-х років минулого століття і до розпаду СРСР мали місце три «хвилі» впровадження професійної орієнтації у систему освіти; вони збігалися за часом зі спробами впровадити у систему загальної середньої освіти в школах диференційоване навчання, переважно у формі диференціації допрофесійної та професійної підготовки школярів; упровадження професійної орієнтації не мало належного нормативно-правового забезпечення і регулювалося переважно відомчими або міжвідомчими положеннями; розширення масштабів заходів з професійної орієнтації учнівської молоді не мало належного кадрового забезпечення, що негативно вплинуло на її імідж та ефективність.

Література

1. Болтунов А. П. Принципы и система профориентации в школе / А. П. Болтунов. – Л. : ЛГПИ им. А. И. Герцена, 1932. – 158 с.
2. Дунаевский Ф. Р. Проблема профессионального подбора / Ф. Р. Дунаевский. – Х. : Время, 1923. – 156 с.
3. Дунаевский Ф. Р. Профессиональный подбор и его социальный смысл : методология профессионального подбора / Ф. Р. Дунаевский. – Х. : Время, 1923. – 141 с.
4. Левитов Н. Д. Профессиональная ориентация и школа / Н. Д. Левитов. – М.: Новая Москва, 1925. – 148 с.
5. О педагогических извращениях в системе Наркомпросов. Постановление ЦК ВКП (б) от 4 июля 1936 г. // Директивы ЦК ВКП (б) и постановления советского правительства о народном образовании за 1917 – 1947 гг. – М. – Л. : Изд-во АПН РСФСР, 1947. – С. 190-193.
6. Пайка Т. С. До питання про можливості виховувати професійні орієнтування у підлітків / Т. С. Пайка // Український вісник

експериментальної педагогіки та рефлексології. – 1929. – Вип. 4. – С. 85-93.

7. Педагогическая энциклопедия. – М. : Советская энциклопедия, 1966. – в 4 т. – Т. 3. – 879 с.

8. Положение о профконсультационных бюро при органах НКТ РСФСР // Известия НКТ СССР. – 1929. – № 11. – С. 10-12.

9. Порадник робітника освіти. – Харків: Шлях освіти, 1924. – 502 с.

10. Постановление Совета Министров СССР от 23.08.1974 г. № 662 «Об организации межшкольных учебно-производственных комбинатов трудового обучения и профессиональной ориентации учащихся» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bestpravo.ru/ussr/data03/tex14484.ht>. – Загл. с экрана.

11. Про професійну орієнтацію учнівської молоді // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – 1970. – № 9. – С. 8–14.

12. Профессиональная консультация и профессиональной отбор / А. Ф. Кларк, А. В. Билибин, А. А. Кушинников. – М.-Л. : Гострудиздат, 1930. – 204 с.

13. Профессиональная ориентация молодежи / Науч. ред. К. К. Платонов. – М. : Высш. шк. 1978. – 271 с.

14. Пряжникова Е. Ю. Профориентация : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. / Е. Ю. Пряжникова, Н. С. Пряжников. – М. : Академия, 2005. – 496 с.

15. Степанский В. И. Проблемы профориентации и профотбора в истории советской психотехники / В. И. Степановский // Профессиональная ориентация и обучение. – Ярославль: Изд-во ЯГУ, 1988. – С. 107-115.

16. Титма М. Х. Выбор профессии как социальная проблема / М. Х. Титма. – М. : Мысль, 1975. – 200 с.

17. Трудова політехнічна школа : Міфи і реальність (1917 – 1941) / Д. О. Тхоржевський, А. В. Вихрущ, Г. В. Терещук та ін. – Тернопіль : ТДП, 1994. – 135 с.

18. Трудовое воспитание молодежи / И. И. Лукинов, Ю. Н. Пахомов, В. Г. Урчукин и др. – К. : Наук. думка, 1989. – 432 с.

Аннотация

Формирование экономического потенциала государства предусматривает реализацию комплекса регулятивных мер, направленных на повышение качества трудовых ресурсов. К числу таких мер относится профессиональная ориентация населения. К началу 90-х годов прошлого века в Украине была создана достаточно развитая система профессиональной ориентаций населения, в первую очередь – учащихся средних общеобразовательных и профессионально-технических учебных заведений. В независимой Украине так и не был создан ее аналог, который бы соответствовал особенностям и перспективам социально-экономического развития общества и новым образовательным парадигмам. Сегодня актуальной является проблема обновления содержания, форм и методов профессиональной ориентации учащейся молодежи, и при ее решении необходимо учитывать накопленный в предыдущие годы теоретический и практический опыт.

В период существования Украинской ССР имели место три попытки создания системы профессиональной ориентации учащейся молодежи. В 20-30-х годах она характеризовалась преимущественным использованием методологии педологии и создавалась вне системы образования. В конце 50-х – начале 80-х годов она характеризовалась постепенным внедрением идей и методов профессиональной ориентации в систему образования, главным образом, в общеобразовательную школу. С середины 80-х годов профессиональная ориентация активно внедряется в учебно-воспитательный процесс общеобразовательных и профессионально-технических учебных заведений. Однако, даже в этот период она не получила соответствующего нормативного и кадрового обеспечения.

Ключевые слова: развитие профессиональной ориентации, теоретические основы профессиональной ориентации, организационно-нормативное обеспечение профессиональной ориентации.

Summary

Formation of economic potential of the state provides complex realisation the measures, directed on improvement of quality of a manpower. Population vocational counselling concerns number of such measures. To the beginning of 90th years of the last century in Ukraine developed enough system professional population orientations, first of all – pupils of average

general educational and professional educational institutions has been created. In independent Ukraine and has not been created its analogue, which *соответствовал* to features and prospects of social and economic development of a society and new educational paradigms. Today the problem of updating of the maintenance, forms and methods of vocational counselling of studying youth is actual and at its decision it is necessary to consider the theoretical in previous years theoretical and practical experience.

During the period *существования* the Ukrainian Soviet Socialist Republic three attempts systems of vocational counselling of studying youth took place. In 20-30th years it was characterised by methodology use pedagogy and created out of an education system. In the late fifties – the beginning of 80th years it was characterised by gradual introduction of ideas and vocational counselling methods in an education system, mainly in a comprehensive school. From the middle of 80th years vocational counselling actively takes root into teaching and educational process of general educational and professional educational institutions. But even during this period it has not received corresponding standard and personnel maintenance.

Keywords: vocational counselling development, theoretical bases of vocational counselling, organizational-standard maintenance of vocational counsellings.

КАР'ЄРНЕ КОНСУЛЬТУВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

*Людмила Злочевська,
науковий співробітник лабораторії професійної кар'єри
Інституту професійно-технічної освіти НАПН України,
практичний психолог*

Анотація

У статті представлено основні підходи консультування з професійної кар'єри учнівської молоді професійних закладів освіти. Розглянуто важливі форми, методи і етапи кар'єрного консультування, які бажано використовувати в навчально-виховному процесі професійної школи, оскільки сучасні тенденції ринку праці спрямовують молодих фахівців робітничих професій до постійного професійного саморозвитку і самовдосконалення.

Ключові слова: кар'єрне консультування, вибір професії, професійна кар'єра, професійна самореалізація.

Постановка проблеми. Сучасні вимоги ринку праці оновили й розширили зміст поняття «кар'єра», але для вітчизняної психолого-педагогічної науки це питання є ще недостатньо розробленим, порівнюючи з країнами розвиненої економіки, де кар'єрне питання успішно досліджується як вченими, так і практиками.

Сучасні форми і методи психолого-педагогічної підтримки у процесі вибору й реалізації професійної кар'єри учнівської молоді професійної школи (*майбутніх висококваліфікованих і конкурентоспроможних фахівців*) потребують постійного оновлення, саме кар'єрне консультування стає домінантою цього процесу, спрямованого на їхній професійний розвиток, саморозвиток, набуття досвіду побудови кар'єри і направлено на вирішення навчально-виховних завдань.

В останнє десятиліття швидко змінюється соціальна зовнішність учнів системи професійної освіти, процеси соціокультурних перемін суспільства впливають на внутрішнє і зовнішнє ставлення до цих змін

та спонукають майбутніх фахівців різного виду діяльності прагнути до постійного професійного саморозвитку, самореалізації, до проектування майбутньої професійної та особистісної кар'єри.

Сучасна кар'єра людини реалізовується у просторі її професійної діяльності, але, як правило, не тільки в рамках однієї професії або спеціалізації, а й у різних сферах діяльності, організацій, функціональних завдань, тобто йдеться про поліваріативний розвиток кар'єри фахівця в соціально-професійному просторі.

Планування професійної кар'єри майбутнього фахівця стає основою його професійної успішності й мобільності, сприяє підвищенню конкурентоздатності на ринку праці та реалізації професійного потенціалу.

Американський психолог Д. Гледінг стверджує, що «вибір кар'єри – це значно більше, аніж просто рішення про те, де і ким працюватиме кожна людина. Характер занять чинить вплив на спосіб життя людини в цілому. Професійні ролі безліччю ниток пов'язані з іншими життєвими ролями людини та з типовими особливостями характеру» [3]. Продовжуючи думку вченого в цьому контексті, можна визначити, що рівень доходів, стреси, соціальна ідентичність, визнання, освіта, манера одягатися, захоплення, інтереси, вибір друзів, спосіб життя, постійне місце проживання і навіть індивідуальні особливості характеру пов'язані з професійним становленням людини. Крім того, професійні співтовариства є міні-культурами, де задовольняються соціальні потреби і формуються ціннісні орієнтації. Від характеру і цілей роботи залежить відчуття благополуччя людини, тому кожному професіоналу надзвичайно важливо серйозно відноситися до вибору і побудови своєї кар'єри.

У період навчання в закладах професійної освіти відбувається формування кар'єрних орієнтацій у майбутніх фахівців різних професій, а це, в свою чергу, відображається на специфіці постановки їхніх кар'єрних цілей і розробки планів, що визначають успішність кар'єрно-професійного розвитку в цілому. Саме консультування учнів професійної школи надає можливість сформувати їхню уяву про професійну кар'єру, визначити пріоритетні ціннісні орієнтири, ресурси та побудувати шляхи професійної самореалізації.

У цьому сенсі, в процесі професійної освітньої підготовки майбутніх конкурентоздатних на ринку праці фахівців з'являється необхідність упровадження кар'єрного консультування учнівської молоді як одного зі складових навчально-виховного процесу в реалізацією найважливішої функції навчання – формування особистості, конкурентноздатності відповідно до сучасних вимог суспільства.

Таким чином, дослідження, спрямоване на проектування системи консультування з професійної кар'єри учнів професійної школи як інструменту професійного саморозвитку і самореалізації учнівської молоді надає можливість віднайти нові й ефективні форми взаєморозуміння та взаємодії педагогічного колективу з учнівським середовищем, створює простір для набуття учнями досвіду вибору й реалізації професійної кар'єри.

Мета статті – ознайомити з принципами, методами і формами консультування з професійної кар'єри майбутніх фахівців робітничих професій. Розглянути можливості використання кар'єрного консультування у закладах професійної освіти.

Виклад основного матеріалу. В умовах забезпечення конкурентоздатності фахівців на ринку праці особливої актуальності набуває проблема формування готовності учнівської молоді до планування професійної кар'єри, починаючи з навчання в закладах професійної освіти. В останні десятиліття питання, пов'язані з плануванням, супроводом і розвитком кар'єри людини, набули особливого значення у зв'язку з істотними економічними і соціальними змінами у нашій країні. Усе більше нівелюється поняття стабільного професійного зростання, тобто кар'єри, здійсненої на одному робочому місці, у штаті однієї установи або підприємства. Професійна освіта втрачає орієнтування на одну подальшу спеціалізацію, а бере курс на професійну підготовку, котра забезпечує стабільне кар'єрне зростання і професійну зайнятість упродовж усього періоду трудової діяльності на одному або декількох аналогічних робочих місцях.

Наша країна потребує освічених, активних молодих кадрів, здатних приймати відповідальні рішення в ситуації вибору, проявляти ініціативу і гнучкість мислення, особистісні риси характеру та мотивацію до постійного професійного вдосконалення. У зв'язку з цим,

існуюча на сьогодні система професійної освіти потребує адекватних інноваційних форм надання допомоги учнівській молоді ПТНЗ у побудові успішної професійної кар'єри з урахуванням їхніх національних і гендерних особливостей, де консультування з професійної кар'єри має переваги над іншими формами роботи.

Кар'єрне консультування в Україні тільки починає свій шлях у соціальне середовище, оскільки раніше увагу в основному було зосереджено на загальній профорієнтаційній роботі з учнями старших класів, де орієнтація направлена тільки на вибір навчального закладу для отримання професії. Проводиться це консультування, як правило, на основі 2-3 тестів, за результатами яких учні виявляють свої інтереси, у цьому віці вони найчастіше пов'язані з якістю викладання тих чи інших шкільних предметів і особистістю вчителя. У професійно-технічних навчальних закладах поняття кар'єри розглядається дуже звужено – з позиції отримання спеціальності без визначення і побудови подальшого професійного становлення.

Процес вибору кар'єри є унікальним для кожної людини, і залежить він не тільки від особистісних характеристик кожного, а й від стадії його розвитку та засвоєння життєвих сценаріїв і ролей. Також на вибір кар'єри впливають випадкові події, сімейна атмосфера, соціальне оточення. Крім того, загальний економічний стан у країні стає чинником, що зумовлює вибір кар'єрних пріоритетів.

Вибір задовольняючої і продуктивної діяльності є одним із важливих моментів людського розвитку. Професійна діяльність займає величезну частину життя людини і є одним з основних чинників, що визначають особистісне зростання фахівця і відчуття повноцінності буття, або викликають фрустрацію і нереалізованість.

Вчені Браун і Брукс дають таке визначення кар'єрного консультування і пов'язаних з ним понять: **кар'єрне консультування** – це міжособистісний процес, що має на меті допомогти індивідам у рішенні проблем розвитку їхньої кар'єри [1]. Розвиток кар'єри включає процес вибору, освоєння, адаптації і просування у професії. Розвиток кар'єри є процесом усього життя, який динамічно взаємодіє з іншими сторонами життя. Коло проблем, що відносяться до кар'єри, включає (але не обмежується тільки ними) зняття невизначеності й нерішучості у виборі кар'єри, зростання ефективності професійної діяльності,

боротьбу зі стресом, регулювання невідповідності людини і робочого середовища, а також проблему неадекватної або незадовільної інтеграції професійних та інших життєвих ролей.

Розглянемо особливості кар'єрного консультування. Головною соціальною цінністю кар'єрного консультування має стати відкриття, реалізація і збереження людського таланту та його здібностей. Кар'єрне консультування надає можливість учнівській молоді професійної школи зробити розумний вибір і використовувати свої унікальні здібності, якщо вона до цього прагне. Крім того, кар'єрне консультування виконує важливу соціальну функцію: допомагає майбутнім фахівцям робітничих професій долати перешкоди на шляху ефективного навчання й отримувати досвід побудови кар'єри.

Історично консультації в професійній сфері розглядалися як процес допомоги клієнтові у виборі, підготовці й успішній діяльності в конкретній галузі. Консультування, в основному, проводилось з дослідження даних, що стосуються особистості, і виявлення професійних можливостей для визначення специфічної професійної мети, після чого складався план навчання для її досягнення. Цей підхід все ще є основним у освітньо-професійному консультуванні, але сучасний розвиток науки і практики вносить зміни у ставленні до сфери професійного консультування.

Однією з принципових змін є сприйняття професійного консультування як частини загального консультування особистості, в якому напрям професійного розвитку не виокремлюється від загального особистісного саморозвитку, тобто процес консультування проходить у контексті врахування цілісної структури особистості.

Професійне консультування у системі професійної освіти ми представляємо з різних позицій. По-перше, професійне консультування найчастіше розглядається як процес підтвердження вже зробленого учнем вибору, з урахуванням його життєвого досвіду, за допомогою батьків, учителів та соціального оточення. По-друге, професійне консультування є процесом прояснення професійних цілей. Учні професійної школи постійно отримують інформацію з обраної професії і співвідносять з нею свої здібності й можливості, але часто вони зазнають труднощів у точній інтерпретації цієї інформації та формулюванні завдань професійного становлення. Саме консультант

допомагає визначити пріоритети, шляхи і сходинки кар'єрного зростання.

Третій різновид консультування з професійної кар'єри учнів професійної школи полягає у відкритті їхніх прихованих здібностей, можливостей та рис характеру, тобто допомагає підвищити самооцінку і відкрити ресурс для професійної самореалізації. Найцікавішим аспектом цього різновиду консультування є розширення обмеженого кола професійного вибору за рахунок включення інших професій та спеціалізацій (завше зникають історично старі професії і народжуються нові), які не розглядалися учнем раніше. До того ж, сама професія як об'єкт вибору має безліч різних ознак і характеристик. При цьому вибирається не стільки сама професія, скільки спосіб досягнення життєвого успіху.

Побудова консультативної взаємодії з учнем має свої особливості: для підготовки консультанта у цій сфері обов'язковими стають знання про світ сучасних професій і тенденції їх розвитку; володіння знаннями про закономірності формування здібностей і схильностей юнацького віку, гнучкий підхід до підбирання методик психодіагностики і розвиваючих форм роботи, виразне уявлення ролі природного і придбаного у процесі набуття учнями фахових знань.

Пропонуємо ознайомитися з етапами і темами консультування з кар'єри для учнів професійних закладів освіти (за Є. Климовим) [2]:

1. Виявлення інтересів, схильностей, професійних переваг.
2. Формування образу «ідеальної» професії.
3. Аналіз світу професій і конкретизація «ідеального» образу у вигляді можливих варіантів інших професій.
4. Аналіз психологічних портретів реальних професій.
5. Вивчення індивідуально-психологічних особливостей учнів.
6. Зіставлення виявлених особливостей з вимогами професій.
7. Уточнення професії, розробка програми і способів оволодіння професією та побудови кар'єри.

У цілому, консультування з кар'єри має з діагностичної форми взаємодії перетворитися на корекційно-розвивальну. Усі етапи консультації служать одній меті – активізувати в учня професійної школи мотивацію до самопізнання й саморозвитку, сформувати у нього прагнення до самостійного вибору професійного становлення з

урахуванням отриманих за допомогою консультанта знань про свої здібності, перспективи їх розвитку і ресурси.

Завершувати консультацію бажано спілкуванням з обговоренням проведеної роботи, формулюванням рекомендацій, ухваленням рішення про продовження виконання наміченого плану або ж про перегляд спершу обраних сфер діяльності, коригуванням професійних намірів тощо. Звичайно, при різних запитах консультація може бути проведена або цілком і повністю, або без деяких етапів.

Процес консультування з професійної кар'єри характеризується двома ознаками: кількістю учнів і цілями. За кількісною ознакою консультації можуть бути індивідуальними і груповими (кількість учасників групи залежить від мети консультації й організаційних можливостей, але не має перевищувати 30 осіб). Зазвичай, у рамках однієї консультації здійснюються інформування й діагностика, формуюча і коректувальна взаємодія.

Довідково-інформаційне консультування з кар'єри направлене на інформування учнів із таких питань:

- професії, які цікавлять учнів і їх основні вимоги, а також, визначення особистісних якостей, необхідних для праці в цих професіях;
- підприємства й організації, де є вакансії з конкретної професії;
- можливості навчання і перенавчання з різних спеціальностей;
- кон'юнктура ринку праці;
- можливості індивідуальної діяльності та організації малого бізнесу.

Проведення діагностичних досліджень припускає обов'язкове знайомство учнів з їх результатами, де визначені індивідуально-типові властивості психіки особистості (психофізіологічні, нейродинамічні), які практично не змінюються впродовж усього життя. За результатами дослідження консультант може надати рекомендації такого змісту:

- як співвіднести свої професійні наміри і психофізіологічні можливості;
- від яких професій слід відмовитися, оскільки їх вимоги не відповідають психофізіологічним особливостям;
- як виробити індивідуальний стиль діяльності, щоб запобігти його стихійному формуванню шляхом проб і помилок.

Консультант з професійної кар'єри має бути особливо обережним у своїх висновках і рекомендаціях за результатами діагностики інтелекту і спеціальних здібностей кожного учня професійної школи, оскільки ці якості можуть розвиватися при відповідній мотивації упродовж здійснення професійної діяльності.

У процесі індивідуального кар'єрного консультування необхідно враховувати уявлення учнівської молоді (майбутніх фахівців робітничих професій) про їхнє визначення образу «Я», про вершину досягнення «акме», про рівень самооцінки і ціннісні орієнтири. У груповій консультації діагностика може бути елементом психологічної освіти, спрямованої на формування образу «Я», уявлення про себе як особи і суб'єкта професійної діяльності. Така консультація може торкатися різних психологічних проблем, пов'язаних із професійною діяльністю.

Консультативна робота з учнями спрямована на розв'язання низки завдань, зокрема формує мотивацію до визначення найближчих життєвих планів, з точки зору довготривалих цілей і очікувань, що стосуються не лише професійної, але й інших сфер життя. Оскільки ядром життєвої перспективи є ціннісні орієнтації, то життєві цілі та життєві плани мають бути узгоджені.

Для того, щоб визначитися в ціннісних орієнтаціях, необхідно відповісти на питання: в яких сферах життя сконцентрувати зусилля для досягнення успіху, на що в першу чергу направити свою енергію. Якщо учень вже зробив вибір, потрібно розглянути перспективи, що їх відкриває ця професія в інших значущих для нього сферах життя. Молодь, наприклад, найбільше схильна до дії стереотипів і часто планує своє майбутнє, не враховуючи індивідуальних цінностей і можливостей, за принципом: *«те, що добре для усіх, добре і для мене»*.

У ході консультування з професійної кар'єри необхідно звертати увагу не лише на суперечність, але й на сформованість ієрархії ціннісних орієнтацій, оскільки рівні за значимістю цінності конкурують, і молоді важко визначити черговість і спрямованість своїх дій.

Наступний крок у побудові життєвої перспективи – постановка життєвих цілей: що саме і в який період життя має бути досягнуто, коли учневі пропонують представити не лише напрям своєї діяльності,

але й ідеальний результат у вигляді певної події. Цілі оцінюються з точки зору конкретності й відповідності здібностям і можливостям. Життєві плани стають відповіддю на питання, якими засобами і в які конкретні терміни можна реалізувати поставлені цілі за наступними критеріями: тривалість, реалістичність, оптимістичність, узгодженість, диференційованість. Тривалість визначається можливістю уявити своє майбутнє, збільшення тривалості тісно пов'язане з підвищенням загальної задоволеності життям; реалістичність виражається у здатності розділяти реальність і фантазію в уяві про майбутнє і направляти зусилля на самореалізацію; оптимістичність визначається співвідношенням позитивних і негативних прогнозів відносно майбутніх перспектив, а також мірою впевненості, що очікувані події відбудуться у намічені терміни.

За цільовою ознакою, консультування з кар'єри може бути довідково-інформаційним, діагностичним, медико-психологічним, тобто коригувальним, розвивальним, формувальним. Оскільки в ході консультації вирішується, як правило, не одне, а декілька завдань, такий розподіл має досить умовний характер.

Розглянемо довідково-інформаційну консультацію з професійної кар'єри, яка є найбільш ефективною у системі професійної школи і може проводитися не тільки вузькими спеціалістами (психологами, профорієнтологами), а й викладачами і майстрами виробничого навчання, за умови їх бажання оволодіти потрібною інформацією, методами і формами роботи з учнями. Довідково-інформаційна консультація виконує, передусім, інформаційну функцію з основних питань вибору професії, професійного навчання, працевлаштування і побудови кар'єри.

Традиційно у практиці кар'єрного консультування розглядають такі теми: «Світ професій» (різноманіття професій, їх класифікація за об'єктом, цілями, засобами і рівнями праці), «Людина і професія» (професія, спеціальність, посада; вимоги професії до людини; типові помилки у професійній самореалізації), «Здоров'я і вибір професій» та ін.

У процесі підготовки до інформаційної консультації з кар'єрного питання з учнівською молоддю (майбутніми кваліфікованими робітниками) потрібно враховувати, що інформація сприймається

найбільш продуктивно перші 10-15 хвилин (оптимальна тривалість консультування – 45 хвилин), тому варто найбільш важливі, ключові поняття надавати спочатку, а потім використовувати активні форми і методи роботи (тренінги, кейс-тренінги, коучинг і самокоучинг, ділові й розвивальні ігри тощо); використання елементів діагностики. На завершальному етапі інформаційного консультування з професійної кар'єри необхідно надати учасникам можливість поставити запитання, які їх цікавлять.

Використання у процесі групової консультації елементів соціально-психологічного тренінгу, рольових ігор і вправ стимулює інтерес учасників до проблеми професійного вибору, дає їм змогу краще упізнати самих себе, свої можливості, здібності, усвідомити мотиви поведінки, підвищити психологічну культуру, опанувати нові способи спілкування. Разом з іграми і вправами консультант може використовувати розвивальний потенціал діагностичних методик, особливо тих, що спрямовані на дослідження здібностей учнів. Вибір конкретних розвивальних процедур залежить від особистісних можливостей і здібностей ведучого. Кожну зустріч бажано завершувати обговоренням, аби учасники могли порівняти свої емоційні переживання і поведінку з емоціями та поведінкою інших учасників – це сприяє розвитку їх адекватної самооцінки, впевненості й мотивованості.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Аналіз літературних джерел засвідчує складність такого інтегрального феномена, яким є консультування з професійної кар'єри, що об'єднує в собі психологічний, соціологічний, економічний і педагогічний аспекти. У нашій країні в умовах ринкової економіки консультування з професійної кар'єри є недостатньо вивченим і розробленим напрямом, оскільки термін «кар'єра» історично мав інше значення, а країни з розвинутою економікою давно вживають цей термін як інструмент до набуття практичного досвіду самопізнання, професійної самореалізації, гармонійного та збалансованого психологічного, соціального і професійного саморозвитку особистості й реалізації кар'єрних планів.

Наша сучасна дійсність настільки динамічна, що професії, затребувані нещодавно, перестають бути актуальними; цінності, які керували людиною, коли вона набувала певних професійних навичок й

знань, можуть змінитися кардинально, і робота в цій професії втратить для людини сенс. Врешті-решт, людина може просто відчувати себе «сторонньою на робочому місці», але при цьому продовжувати «тягнути лямку», не вірячи в можливість змін на краще. Створення системи консультування з кар'єри стає край необхідною умовою для фахівців робітничих професій, які будуть конкурентоздатними на ринку праці.

Створення простору для самопізнання, саморозвитку і самоорганізації учнівської молоді професійної школи потребує інноваційного інформаційно-методично-діагностичного підходу (різновиди ігрового матеріалу, ділові ігри, тренінги та інші) з урахуванням сучасного соціально-економічного середовища, що надає можливість підвищити зацікавленість учнів у набутті професійної майстерності, активізувати мотиваційні устремління до побудови професійної кар'єри.

Кар'єрне консультування, починаючи із системи професійної освіти, має стати випереджальною домінантою для кожного майбутнього фахівця робітничих професій, для його подальшого професійного саморозвитку і самореалізації.

Вважаємо, що активне управління кар'єрою у динамічних соціально-економічних умовах – це одна з вагомих і ключових умов професійного й особистісного життєвого успіху людини, яким мають оволодіти усі учні професійної школи.

Література

1. Климов Е. А. Психологическая подготовка к профессии, специальности //»Энциклопедия профессионального образования»/ Под ред. С.Я.Батышева. – М.: Ассоциация «Профессиональное образование» РАО, 1999. Т.2. – С. 432.

2. Климов Е. А. Памятка профконсультанту / Е. А. Климов. – М., 2000. –С. 93

3. Тигер, Бэррон-Тигер. Делай то, для чего ты рожден (Paul Tieger, Barbara Barron-Tieger «Do What You Are», 3rd ed., 2001) – С. 109.

Аннотация

В статье представлены основные подходы профессионального карьерного консультирования ученической молодежи профессиональной школы. Рассмотрены основные формы, методы и

этапы карьерного консультирования, которые желательно использовать в учебно-воспитательном процессе, так как современные тенденции рынка труда направляют молодых специалистов рабочих профессий к постоянному профессиональному саморазвитию и самосовершенствованию.

Ключевые слова: карьерное консультирование, выбор профессии, профессиональная карьера, профессиональная самореализация.

Summary

In the article basic approaches of advising are presented from the professional career of student's young people professional school. Basic forms, methods and stages of the quarry advising, which it is desirable to use in the educational-educator process of professional school, are considered, as modern market of labour tendencies send the young specialists of working professions to permanent professional саморозвитку and self-perfection.

Keywords: quarry advising, choice of profession, professional career, professional self-realization.

УДК 377:331.548-043.86

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ КАР'ЄРНИХ ОРІЄНТАЦІЙ УЧНІВ ПТНЗ: ЗАВДАННЯ І СПОСОБИ ВИРІШЕННЯ

*Валерій Орлов,
доктор педагогічних наук, професор,
провідний науковий співробітник
лабораторії професійної кар'єри
Інституту професійно-технічної освіти НАПН України*

Анотація

Стаття присвячена актуальній проблемі розвитку кар'єрних орієнтацій майбутніх кваліфікованих робітників. Обґрунтовано теоретичні засади щодо формування уявлень про професійний успіх і розвиток кар'єрних орієнтацій. Висвітлено підходи до створення педагогічної технології формування в учнів ПТНЗ уявлень про професійний успіх і розвиток кар'єрних орієнтацій. Виокремлено відмінності у кар'єрних орієнтаціях учнівської молоді. Особливу увагу

закцентовано на визначенні й обґрунтуванні способів внесення позитивних змін у формування кар'єрних орієнтацій майбутніх кваліфікованих робітників у процесі їхньої професійної підготовки у закладах професійно-технічної освіти.

Ключові слова: кар'єрна орієнтація, педагогічна технологія, ПТНЗ.

Постановка проблеми. Під впливом кризових явищ і економічної нестабільності, викладачі ПТНЗ замислюються над проблемою працевлаштування та самореалізації вихованців, рівнем їх мотивації до професійного розвитку, усвідомлення своїх можливостей в особистісній і професійній самореалізації, формування уявлень про власний професійний і життєвий успіх. Складність вивчення проблеми формування уявлень про професійний успіх і розвиток кар'єрних орієнтацій увиразнюється суперечливим характером процесів вибору професії і професійного становлення, ставлень учнів ПТНЗ до свого професійного розвитку, проектування перспектив реалізації фізичного й інтелектуального потенціалу, формування професійної та кар'єрної компетентностей.

Мета статті – визначити й обґрунтувати суть вказаних феноменів та їх концептуальних складників.

Виклад основного матеріалу. Так, поняття «*кар'єрні орієнтації*» розуміємо як соціально зумовлені та психологічно вмотивовані спонуки індивіда до розвитку кар'єри, що істотно залежать від визначених пріоритетів у системі цінностей, соціально-психологічних настанов, а також потреб майбутніх фахівців. Підвалини розвитку кар'єрних орієнтацій, безперечно, закладаються з періоду дитинства, коли батьки, любляючи запитувати дитину: «Ким ти хочеш бути?» – спонукають дитину замислитись про майбутнє. Відповіді на питання про майбутню професію ґрунтуються на почуттєво-емоційних проявах, враженнях, переживаннях, суб'єктивних образах і дитиною глибоко не усвідомлюються. Це – більше емоційні прояви від ситуативних, випадкових вражень. Однак, саме такі первинні емоційно-образні розмірковування закладають у свідомості дитини початки професійних орієнтацій, своєрідні «емпіричні» орієнтири, що в подальшому трансформуються у стійкі уявлення про майбутню професію,

набуваючи ознак стабільності. Поступово уявлення про своє професійне майбутнє, що виникають у дітей і підлітків стихійно, раціоналізуються, набувають характеристик, наближених до об'єктивної дійсності і життєдіяльності людини. Проте осмислення схарактеризованих уявлень і проявів кар'єрних орієнтацій засвідчує недостатній рівень їх усвідомлення учнями ПТНЗ. Серед типових психологічних проблем, пов'язаних з кар'єрними орієнтаціями і професійним становленням сучасної особистості, професор В. Лозовецька виділяє неузгодженість ідеального і реального образу обраної професії, несприйняття ціннісних орієнтацій щодо успіху в професійній діяльності в умовах ринкового середовища, дисбаланс реальної та ідеальної мотивації щодо професійної самоактуалізації особистості в сучасних умовах праці, неадекватність самооцінки власних здатностей та можливостей [16]. Завідувач лабораторії професійної кар'єри ІІТО НАПН України Д. Закатнов наголошує на важливості проектування виховних педагогічних технологій, зокрема, технологій підготовки молоді до вибору й реалізації професійної кар'єри з урахуванням особливостей розвитку особистості та кар'єрних орієнтацій на етапі набуття професійної підготовки [4]. У науково-освітньому просторі поступово утверджується позиція, що розвиток кар'єрних орієнтацій – це важливий фактор оптимального вибору, планування й реалізації професійної кар'єри майбутніх фахівців.

Отже, розвиток кар'єрних орієнтацій – це складна динамічна система кількісних і якісних змін, що в той чи інший спосіб відбуваються у свідомості учнів професійної школи, і пов'язані з їх віком та збагаченням життєвого досвіду, відповідно до соціальних умов, в яких вони живуть, та з індивідуальними особливостями психіки. Формування уявлень про професійний успіх і кар'єрні орієнтації учнів ПТНЗ – справа не нова. Адже учням, які поступають в навчальний заклад, обов'язково розповідають про переваги певних професій. Під час занять викладачі, педагоги професійного навчання, мотивуючи пізнавальну діяльність майбутніх кваліфікованих робітників, звертають увагу на роль, значення, функції опановуваних знань і вмінь, що життєво значимими для майбутньої професійної кар'єри. У такий спосіб в учнів формуються стійкі уявлення про можливе професійне майбутнє. Однак, зауважимо: аби цей процес

набув стабільності і трансформувався у динамічну систему розвитку кар'єрних орієнтацій, викладачам бажано оволодіти педагогічними технологіями розвитку кар'єрних орієнтацій.

У сучасному науковому психолого-педагогічному дискурсі визнано, що оптимальною кар'єрною орієнтацією є індивідуальна кар'єра, яка здійснюється на основі самопізнання, самовдосконалення і самоврядування. Кар'єрні орієнтації фахівців диференціюють відповідно до восьми напрямів – своєрідних «кар'єрних якорів» (за Едгарем Шейном) [15], які розглядають як найважливіші ціннісні орієнтири.

Однією з найбільш значущих є професійна компетентність, що означає зорієнтованість індивіда на професійне самовдосконалення та здатність реалізувати свої знання і вміння у професійній діяльності, а також кар'єрна компетентність як спроможність до працевлаштування і кар'єрного зростання. Така установка пов'язана з наявністю здібностей і можливостей самореалізуватися в певній галузі професійної діяльності. Люди із зазначеним типом орієнтації воліють бути професіоналами, й у разі професійних успіхів відчують найвищий ступінь задоволення. Проте такі особистості швидко втрачають інтерес до сфер і різновидів діяльності, в яких відсутні сприятливі умови для саморозвитку і кар'єрного зростання.

Серед учнів ПТНЗ обов'язково трапляються особистості з явно вираженими лідерськими якостями і прагненням організовувати і керувати людьми. Таку орієнтацію Е. Шейн означив поняттям «менеджмент». Суть означеного напрямку полягає в наданні першорядного значення інтеграції зусиль інших людей, готовності нести відповідальність за кінцевий результат. Розвиток такого різновиду кар'єрної орієнтації в майбутніх робітників пов'язаний з віковими особливостями і досвідом роботи. У представників «менеджментського» типу кар'єрних орієнтацій доцільно формувати аналітичні навички, а також навички міжособистісного і групового спілкування, емоційної врівноваженості. Зауважимо, що люди, зорієнтовані на лідерство («менеджмент»), схильні вважати, що вони не досягли мети своєї кар'єри, допоки не займуть керівної посади.

Характерною особливістю значної частини учнів ПТНЗ (старших підлітків) є їх зорієнтованість на автономію (незалежність), намагання

звільнитися від організаційних правил, приписів і обмежень.

У таких особистостей чітко виражена потреба в самостійній діяльності, орієнтуючись на власний досвід, знання, вміння, ігноруючи вказівки і настанови педагогів. Вони, зазвичай, відмовляються виконувати вказівки наставника і встановлені в навчальному закладі правила заради збереження своєї незалежності. У майбутньому представники кар'єрних орієнтацій «автономності» воліють працювати в установах, де забезпечено достатній ступінь свободи, незначними або відсутніми є поняття професійної відповідальності, корпоративного обов'язку.

У системі професійної освіти бажано виокремлювати учнів з кар'єрною орієнтацією «стабільність», що зумовлена потребою в безпеці і стабільності, прагненні завчасно передбачити життєві події. Йдеться про стабільність працевлаштування та/або проживання. Орієнтації щодо стабільності працевлаштування відображаються в уявленнях стосовно тривалої роботи в одній установі. Уявлення учнів із таким типом орієнтації характеризуються прагненнями перекласти відповідальність за розвиток своєї кар'єри на роботодавця. Орієнтованість на стабільність місця проживання виявляється в бажанні його не змінювати. Учні, орієнтовані на стабільність, можуть виявляти здатність до кар'єрного зростання. Однак, надаючи перевагу стабільному працевлаштуванню і проживанню, такі особистості легко відмовляються від високих посад.

Формули життєдіяльності: «робота з людьми», «служіння людству», «допомога людям», «бажання зробити світ кращим» характеризують ціннісні орієнтації осіб, які кар'єру розуміють як служіння людям. Представники означеного типу орієнтацій найчастіше обирають професію і працюють у сфері обслуговування, охорони навколишнього середовища, перевірки якості продукції і товарів, захисту прав споживачів тощо. Таких осіб вирізняє потреба у визнанні, повазі до себе за їхню місію і візію. Служіння на благо інших умотивоване бажанням стверджувати свої світоглядні переконання. Розвиток вказаного типу орієнтації конкретизуємо як надання послуг і результати праці, передбачені професійною підготовкою майбутнього фахівця.

Актуальним різновидом кар'єрних орієнтацій є реакція людини

на виклики суспільного прогресу (за Е. Шейном). Основні цінності такої кар'єрної орієнтації – це конкурентоздатність, прагнення до перемоги над іншими, подолання перешкод, здатність до вирішення складних завдань, що вимагають від людини мобілізації своїх сил і потенційних можливостей. Характерною ознакою людини, орієнтованої на виклики, є, зазвичай, оцінка життєвих ситуацій у ракурсі «виграш/програш», тобто процеси боротьби і перемоги важливіші, ніж конкретна сфера діяльності і кваліфікація. Наприклад, учень ПТНЗ з подібною орієнтацією може розглядати суперечки з однокурсниками і викладачами як гру, яку треба виграти. Особливою цінністю для учнів і викладачів із такою орієнтацією є новизна, різноманітність і виклики. Життєво важливою є кар'єрна орієнтація інтеграції стилів життя. Ознакою того, що учень орієнтований на інтеграцію різних аспектів і способів життя є його прагнення збалансувати сфери навчання, родинного життя і кар'єрного росту. Така людина більше цінує своє життя в цілому: де живе, які в неї є можливості для саморозвитку і самореалізації, а не навчальний заклад, конкретну роботу чи посаду. У взаємодії з учнями з орієнтацією на інтеграцію стилів життя бажано виокремлювати позитивні моменти у поведінці і вчинках учня, мотивувати потребу до співпраці з іншими людьми, виявляти прояви здатності переорієнтуватися відповідно до власних інтересів й інтересів суспільства.

За останні десятиліття значно зросла кількість людей, орієнтованих на підприємницьку діяльність. Люди з такою кар'єрною орієнтацією прагнуть створювати щось нове, легко долають перешкоди, готові до ризику, не воліють працювати на інших, орієнтовані на те, щоб створити власну справу, в якій буде реальна можливість самореалізації, незважаючи на жодні ризики чи можливі невдачі.

Прагнення зробити кар'єру є одним із значущих бажань учнів ПТНЗ зі сформованою потребою самореалізації особистісного потенціалу й уявлення про професійний успіх. У зв'язку з цим викладачам і учням ПТНЗ бажано чітко визначати й усвідомлювати власний тип кар'єрних орієнтацій, що дасть змогу досягти вершин професійного розвитку. Розмаїття орієнтацій майбутнього кваліфікованого робітника в соціальній і професійній взаємодії допоможе йому отримувати задоволення від своєї роботи, легко долати

проблемні ситуації, більш активно особистісно самореалізовуватися. Тому важливим завданням педагогів професійного навчання і викладачів ПТНЗ визначаємо психолого-педагогічну допомогу і підтримку учнів у таких процесах.

Педагогічний успіх у формуванні і розвитку кар'єрних орієнтацій учнів ПТНЗ залежить від того, як викладач орієнтується в розробленні і впровадженні інноваційних технологій, застосуванні відповідних методів і засобів навчання й виховання. Використання інноваційних педагогічних технологій – провідна тенденція навчально-виховного процесу професійної школи, невід'ємна умова розвитку і саморозвитку особистості учня, що активізує їх креативне ставлення й ініціативну соціалізацію та сприяє професійному становленню. Поняття «технологія» та «технологічний підхід» у сучасній психолого-педагогічній літературі розглядають багатозначно. У педагогічному дискурсі – як сукупність прийомів, методів, майстерності, мистецтва. Педагогічні технології пов'язані, насамперед, із забезпеченням ефективного навчального процесу, впровадженням освітніх інновацій тощо, які визначаються в сучасній психолого-педагогічній літературі як: «технологія навчання», «освітні технології» або «технологія освіти». У педагогічній науці все повніше стверджується думка щодо педагогічних технологій як певної системи організації та управління педагогічним процесом, де педагогічну (освітню) технологію, побудовану на науковій основі і запрограмовану за часом і простором, визначають як систему функціонування всіх компонентів педагогічного процесу, що призводить до досягнення запланованих результатів.

Визначення теоретико-методологічних і методичних засад педагогічних технологій, обґрунтування ознак і критеріїв їх гуманістичної спрямованості, умов їх ефективного функціонування в умовах сучасного освітнього простору є актуальними проблемами психолого-педагогічної науки і практики – вважає С. Сисоєва. – У реальному педагогічному процесі функціонування таких технологій має цілісний (навчання, учіння, виховання, розвиток) вплив на учня. Саме тому термін «педагогічна технологія» найбільш адекватно відповідає логіці і суті розгортання педагогічної взаємодії педагога з учнями. ... Важливою проблемою педагогічних технологій ... є забезпечення цілісного педагогічного впливу, зорієнтованого не на

окремі якості особистості, а на структуру особистості в цілому, оскільки ефективність педагогічної технології значною мірою визначається інтеграцією психологічних і педагогічних факторів, які впливають на процес навчання, з внутрішньою структурою особистості учня, з його індивідуальними можливостями і загальною спрямованістю [12, 172-173]. Узагальнюючи різноманітні визначення, ми схильні розглядати педагогічну технологію як побудову діяльності педагога, в якій всі його дії представлені в певній послідовності й цілісності, а виконання припускає досягнення необхідного результату та має прогнозований характер. Серед великої кількості сучасних технологій С. У. Гончаренко виокремив технологію навчання, яку «в загальному розумінні визначив як системний метод створення, застосування і визначення всього процесу навчання й засвоєння знань, з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії». Позитивно оцінюючи впровадження технологій навчання, вчений зазначав, що недоліком технологій навчання є орієнтація на навчання репродуктивного типу, а також нерозробленість мотивації навчальної діяльності, ігнорування особистості, її внутрішнього світу [2, с. 459]. Зважаючи на це зауваження академіка С. У. Гончаренка, співробітники лабораторії професійної кар'єри Інституту професійно-технічної освіти НАПН України пропонують технології розвитку кар'єрних орієнтацій і проектування кар'єри, які враховують особистісні характеристики учнів ПТНЗ як майбутніх кваліфікованих робітників [10]. У людини, яка обрала професію, має сформуватися уявлення про майбутній успіх в особистому житті і професійній діяльності. Формування такого уявлення відбувається через усвідомлення власних бажань, психологічні особливості та можливості, а також потреби ринку праці. Значимим кроком до успіху для випускника ПТНЗ є відповідність кар'єрних орієнтацій, процесів становлення особистісних особливостей фахівця об'єктивній структурі майбутньої професійної діяльності.

Одним з найважливіших аспектів особистісного та професійного становлення є власна адекватна оцінка своїх можливостей у професійній діяльності. Слаборозвинене або спотворене уявлення про себе, що не відповідає сформованим кар'єрним орієнтаціям веде до порушення життєдіяльності, нерозуміння своїх соціальних ролей («змішання» ролей), зривів у професійній підготовці і діяльності,

підвищенню конфліктності, може супроводжуватися зниженням працездатності, погіршенням стану здоров'я.

Починаючи роботу з розвитку кар'єрної орієнтації, педагогу потрібно, перш за все, переконатися, що його звертання до учнів викликає довіру. Питаючи в учня: «Яким ти бачиш своє майбутнє?» або «Якою ти уявляєш свою кар'єру?» – на правдиву відповідь навряд чи варто сподіватися, якщо немає довіри. До обговорення таких питань підходити треба поступово. І коли довіра з'явиться, можна розпочати бесіду, наприклад, з таких запитань: Чи знаєте ви когось багатого і знаменитого? Він завжди впевнений у собі, популярний і постійно щасливий? Він для вас є втіленням життєвого успіху? (Тут важливо підтримувати процес розмірковувань, уважно вислуховувати учнів, стимулювати їх бажання висловитися, обговорити результати власних роздумів).

У своїх роздумах учні часто спираються на досвід спілкування з дорослими людьми і однолітками, які вважають, що ключем до щастя і, отже, успіхом є наявність великої кількості грошей, можливість жити у великому будинку, володіти автомобілями останніх марок тощо. Така орієнтація навряд чи стане в нагоді в реальному житті. Відомий американський консультант з питань кар'єри і бізнесу С. Кові стверджує, що справжня кар'єра ґрунтується не на прагненні до слави і намаганні заробити багато грошей, а на внеску, який людина віддає світу. Справжній матеріальний достаток приходить, коли людина досягає вагомих успіхів у кар'єрі. Це він підтверджує багатьма прикладами із життя, які наведені у працях: «Сім навичок вискоєфективних людей», «Правила видатної кар'єри» та інших [6].

Істинний успіх визначається повагою, вдячністю людей і приходить завдяки чесності і терпінню, володінню рисами, яких, дійсно, складно набути. Учні повинні самостійно прийти до висновку, що матеріальні статки можуть полегшити життєдіяльність людини, але не обов'язково покращать рівень її буття (*це, наприклад, такі міркування: гроші не можуть зробити людину розумнішою, компетентнішою у своїй професії – це приходить тільки завдяки складній напруженій праці і самовдосконаленню; гроші не можуть допомогти людині сформувати теплі стосунки з близькими людьми – це приходить тільки через любов, відданість і жертви; усі гроші в*

світі не можуть навчити повазі або відданості – це приходить тільки з хорошим вихованням і постійною турботою про почуття інших).

Чи можуть гроші дати терпіння, вдячність, сміливість, дружбу або навіть щедрість? Всі ці риси – знання, мудрість, любов, повага, терпіння є найважливішими рисами успішної людини з розвинутою кар'єрною орієнтацією. Гроші не можуть допомогти в досягненні будь-якої з життєво важливих рис, а тільки применшують прагнення до успіху, відволікають увагу, спокушають, призводять до злочинів та корупції. Тому незаконні твердження спритних маркетологів, що гроші рівносильні успіху, можна спростувати без великих зусиль. Це не та кар'єрна орієнтація, яка дійсно приведе до успіху.

Бесіда з учнями щодо їхніх кар'єрних орієнтацій стане важливим кроком у формуванні світоглядних позицій, але ще кращим стимулом для цілеспрямованого розвитку кар'єрних орієнтацій і потреби у самовдосконаленні визнаємо психолого-педагогічний тренінг. У сучасній теорії і практиці доведено, що саме тренінг – це найефективніша форма корекції уявлення про себе, власний професійний і життєвий успіх, становлення Я-концепції, зниження конфліктності та стимулювання потреби у досягненнях. Зацікавити учнів, залучити їх до участі в такому тренінгу можна на основі їх залучення до обговорення майбутніх життєвих перспектив.

Тренінг має використовуватися не для позначення методів навчання, а для позначення методів розвитку здібностей до навчання або оволодіння будь-яким складним видом діяльності, зокрема спілкуванням. Тобто тренінг – це не лише метод розвитку здібностей, але й метод розвитку різноманітних психічних структур і особистості в цілому. Тренінги (навчальні ігри) поєднують в собі навчальну та ігрову діяльність, що відбувається в умовах моделювання різних ігрових ситуацій.

Форма тренінгу започаткована у психології головним чином для психологічної корекції через гру. Ми ставимо перед собою іншу мету. Педагогічний тренінг, у нашому розумінні, – це елемент технології професійного становлення, орієнтований на те, щоб допомогти майбутнім і теперішнім фахівцям у формуванні їхніх уявлень про майбутній професійний успіх, допомогти спланувати кар'єру, створити умови для розвитку їхньої професійної культури і професійного

самовдосконалення. Термін «корекція» означає зовнішнє, стороннє втручання у прояви людської особистості. Мета такого втручання – змінити людину, «скоректувавши» її поведінку в бік відповідності соціальним стандартам [1].

Наша мета – допомогти утвердити своє власне професійне «Я», виробити свої принципи, свій стиль і уявлення про професійний успіх, розвинути потяг до творчості, що поєднує в собі уявлення про ідеали. Викладач, який проводить тренінг, виходить з того, що кожний вихованець є самоцінною особистістю і володіє значним потенціалом особистісних перетворень та саморозвитку.

Тренінг – це єдина система вправ для зміни внутрішніх установок і поведінки людини, ефективність його визначає сама атмосфера проведення занять, де люди максимально розкриваються, по-іншому сприймають себе й оточуючих. Головна відмінність цієї форми навчання від інших полягає в тому, що ті, хто навчається, у процесі занять задіюють весь свій життєвий досвід і потенціал. Тренінги допомагають людям швидше здобути необхідні здібності, які у звичайному житті формуються впродовж багатьох років. Тобто, цілі тренінгової роботи можуть бути дуже різноманітними, відображаючи багатосторонність процесів, що відбуваються. Зокрема:

- дослідження психологічних проблем учнів і надання допомоги у їх вирішенні;
- поліпшення суб'єктивного самопочуття й зміцнення психічного здоров'я;
- вивчення психологічних закономірностей, механізмів і ефективних способів міжособистісної взаємодії для створення основи більш ефективного і гармонійного спілкування з людьми;
- розвиток самосвідомості і самодослідження майбутніх фахівців для корекції або попередження емоційних порушень на основі внутрішніх і поведінкових змін;
- сприяння процесу особистісного розвитку, реалізації творчого потенціалу, досягненню оптимального рівня життєдіяльності та відчуття щастя і успіху.

Результати проведених нами досліджень свідчать про безперечні переваги групового тренінгу. До цих переваг відносимо наступні:

1. Учнівська група в ПТНЗ – це особливе соціальне середовище,

яке протидіє відчуженню, допомагає вирішенню міжособистісних проблем; в цьому середовищі учень уникає непродуктивного замикання в самому собі зі своїми труднощами, виявляє, що його проблеми не унікальні, що й інші переживають подібні почуття, – для багатьох учнів подібне відкриття саме по собі являється потужним психотерапевтичним фактором.

2. Учнівська група відображає суспільство в мініатюрі, робить очевидними такі приховані чинники, як: тиск партнерів, соціальний вплив і конформізм; по суті справи у групі моделюється – яскрава, виразна система взаємовідносин і взаємозв'язків, характерна для реального життя учасників, це дає їм можливість побачити і проаналізувати в умовах психологічної безпеки психологічні закономірності спілкування й поведінки одногрупників і самих себе, що не завжди є очевидним у життєвих ситуаціях.

3. Можливість отримання зворотного зв'язку і підтримки від людей з подібними проблемами; в реальному житті далеко не всі люди мають шанс отримати щирий, безоцінний зворотний зв'язок, що дає змогу побачити своє відображення в очах інших людей, що краще розуміють смисл твоїх переживань, оскільки самі вони відчують майже те ж саме; можливість «вглядатися» в цілу галерею «живих дзеркал» є, мабуть, найважливішою перевагою групової психологічної роботи, що не досягається ніяким іншим способом.

4. У групі учень може навчатися новим умінням, експериментувати з різними стилями відносин серед рівних партнерів; якщо в реальному житті подібне експериментування завжди пов'язане з ризиком нерозуміння, неприйняття і навіть покарання, то в груповому тренінгу це перетворюється у своєрідний «психологічний полігон», де можна спробувати вести себе інакше, ніж звичайно, «приміряти» нові моделі поведінки, навчитися по-новому ставитися до себе і до людей – і все це в атмосфері доброзичливості, сприйняття та підтримки.

5. У групі учні можуть ідентифікувати себе з іншими, «зіграти» роль іншої людини для кращого розуміння її і себе та для знайомства з новими ефективними способами поведінки, застосовуваними кимось; виникаючі таким чином емоційний зв'язок, співпереживання, емпатія, що виявляються при цьому, сприяють особистісному зростанню і розвитку самосвідомості.

6. Взаємодія в учнівській групі створює напругу, що сприяє проясненню психологічних проблем кожного; цей ефект не виникає при індивідуальній психолого-педагогічній роботі; створюючи додаткові складності для викладача, психологічна напруга в групі може (і повинна) грати конструктивну роль, підживлювати енергетику групових процесів; завдання ведучого – не дати напрузі вийти з-під контролю і зруйнувати продуктивні відносини в групі.

7. Група полегшує процеси саморозкриття, самодослідження і самопізнання; інакше, ніж у групі, інакше, ніж через інших людей, ці процеси в повній мірі неможливі; відкриття себе іншим і відкриття себе самому собі дають змогу зрозуміти себе, змінитися і утвердити впевненість у собі.

На заняттях можуть провокуватися гострі моменти, що викликають в учнів потрясіння та шок, використовуватися такі сильнодіючі прийоми, як сповідь або відверте обговорення всіма учнями дій і вчинків одного з них. Хороші, досконало сплановані тренінги формують міжособові стосунки, що виключають яскраво виражені скептичні зауваження від учнів з «непробивним» психологічним захистом, які під час проведення тренінгу своїми коментарями не дають можливості зосередитися.

Досвідчені педагоги-тренери включають у програму заняття всі найефективніші прийоми, які на даний момент відомі в психології: нейролінгвістичне програмування, психодраму і різні авторські методики.

Найчастіше тренінг практикується як рольова гра і моделюється в певній педагогічній ситуації, але, як правило, цим і обмежується. На нашу думку, психолого-педагогічний тренінг має значно більше можливостей – це форма і метод, в яких людина може переглянути свої світоглядні позиції і прийняти рішення щодо зміни манери поведінки в цілому. Тоді це вже буде не лише гра.

Людина в тренінгу може змінювати свій імідж, змінювати себе. У неї формується нове ставлення до свого особистісного і професійного «Я».

Використання ігрових процедур в рамках навчально-виховного процесу має давню історію і настільки популярне, що немає потреби зупинятися на всіх аспектах. Достатньо зауважити, що доцільним є

вивчення і впровадження гри у педагогічну практику і дослідницьку роботу з точки зору підвищення ефективності навчально-виховного процесу (у формі тренінгів) і з точки зору отримання оперативного зворотного зв'язку (діагностична функція). Такий зв'язок визначається тим, що є передбачуваним, прогнозованим більше, ніж будь-який інший вид людської діяльності, по-перше, тому що, учні й дорослі у грі максимально проявляють свої емоції і почуття, інтелектуальні і творчі сили, по-друге, сама по собі гра є «полем самовираження», в якому і учні, і викладачі найбільш природні, щирі й відкриті.

Висновок. Новий для української професійної педагогіки і перспективний напрям дослідження проблем формування кар'єрних орієнтацій вимагає подальшого теоретичного осмислення й розробки форм і засобів упровадження наукових напрацювань у педагогічну практику. Запропоновані нами підходи до вирішення проблеми є початком досліджень з цієї проблематики. Тих педагогічних працівників ПТНЗ, кого зацікавили перспективи формування кар'єрних орієнтацій учнів і розвитку кар'єрної компетентності, ми запрошуємо до співпраці та пропонуємо детальніше ознайомитися зі змістом відповідних літературних і електронних джерел на сайті ІПТО НАПНУ, де фахівці з розробки і впровадження інноваційних педагогічних технологій діляться набутим досвідом.

Література

1. Вачков И. В. Основы технологии группового тренинга / И. В. Вачков – М.: Ось-89, 2003. – 176 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене і виправлене. – Рівне: Волинські обереги, 2011. – 552 с.
3. Грецов А. Г. Тренинг общения для подростков. /А. Г. Грецов, А. А. Азбель. – Санкт-Петербург : Питер, 2007. – 160 с.
4. Закатнов Д. О. Профорієнтаційні засади кар'єрного розвитку учнівської молоді / Дмитро Закатнов // Науковий вісник ІПТО НАПН України. Професійна педагогіка: зб. наук. праць : Вип. 9 / Інст-т проф.-тех. освіти НАПН України; [Ред. кол.: В. О. Радкевич(голова) та ін.]. – К. : ТОВ «НВП Поліграфсервіс», 2015. – С. 86-94.
5. Климова Е. К. Психология успеха. Тренинг личностного и профессионального развития: учебно-методическое пособие /

Е. К. Климова, О. А. Помазина, О. Н. Вакурова ; науч. ред. Е. К. Климова. – СПб.: Речь, 2013. – 160 с.

6. Кови С. Правила выдающейся карьеры / Стивен Кови, Дженифер Колосимо 6 пер. с англ. М. Мацковской. – М. : Манн, Иванова и Фербер ; Эксмо, 2013. – 224 с.

7. Кривцова С. В. Тренинг: навыки конструктивного взаимодействия с подростками / С. В. Кривцова, Е. А. Мухаматулина. – М.: Генезис, 2004. – 184 с.

8. Лидерс А. Г. Психологический тренинг со старшеклассниками / А. Г. Лидерс. – М.: Академия, 2009. – 256 с.

9. Марасанов Г. И. Социально-психологический тренинг. 4-е изд., испр. и доп. / Г.И. Марсанов. – М.: «Когито-Центр», 2001. – 251 с.

10. Паньков Д. В. Робочий зошит з курсу «Інтерактивні технології навчання» – Донецьк: ДІПО ІПП, 2006. – 52 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.eltutor.at.ua/Podskazki/Inter.doc. – Назва з екрану.

11. Педагогічні технології підготовки учнівської молоді до вибору й реалізації професійної кар'єри: методичний посібник / [Д. О. Закатнов, В.Ф. Орлов, Л. С. Злочевська, Ю. О. Павлов, В. С. Локшин. – К., 2015. – 222 с.

12. Сисоева С. О. Основи педагогічної творчості: Підручник. – К.: Міленіум, 2006. – 344 с.

13. Тренінг «Як побудувати кар'єру?» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://mikhnova.net/treninh-yak-pobuduvaty-karjeru/> – Назва з екрану.

14. Фопель К. Как научить детей сотрудничать? Психологические игры и упражнения / Практическое пособие / Пер. с нем.; В 4-х томах. – Т. 4. / К. Фопель. – М. : Генезис, 1999. – 160 с.

15. Шейн, Э. Х. Организационная культура и лидерство / Э. Х. Шейн. СПб. : Питер, 2002. – 336 с.

16. Walentyna Łozowiecka. Teoretyczne i praktyczne zasady kształtowania postaw konkurencyjnej zdolności jednostki / W.Łozowiecka /Edukacja i praca. Konteksty–wyzwania –antynomie. Bydgoszcz, 2008.-s. 247-256.

Аннотация

Статья посвящена актуальной проблеме развития карьерных ориентаций будущих квалифицированных рабочих. В статье

представлены теоретические положения по формированию представлений о профессиональном успехе и развитие карьерных ориентаций. Освещены подходы к созданию педагогической технологии формирования у учащихся ПТУ представлений о профессиональном успехе и развитии карьерных ориентаций. Выделены различия в карьерных ориентациях учащейся молодежи. Особое внимание акцентировано на определении и обосновании способов внесения позитивных изменений в формирование карьерных ориентаций будущих квалифицированных рабочих в процессе их профессиональной подготовки в учреждениях профессионально-технического образования.

Ключевые слова: карьерная ориентация, педагогическая технология, ПТУ.

Summary

The article is devoted to the issue of career orientations of future skilled workers. Theoretical foundations on forming ideas on professional success and career development orientations are substantiated. The article deals with approaches to the development of educational technology in the formation of vocational students' ideas about professional success and career development orientations. The differences in career orientations of students are determined. Particular attention is paid to the determination and justification of methods of making positive changes in the formation of career orientations of future skilled workers in the course of their training in vocational education.

Keywords: career guidance, educational technology, vocational schools.

**РОЗДІЛ 4. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ
ПРОЕКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ КРУГЛОГО
СТОЛУ «ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ПРОЕКТНОГО
НАВЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ
КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ АВТОТРАНСПОРТНОЇ
ГАЛУЗІ»)**

УДК 371.134 : 371.314.6 (477)

**ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ
ПРОЕКТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ**

*Марина Артюшина,
доктор педагогічних наук, професор,
заступник директора з науково-експериментальної роботи
Інституту професійно-технічної освіти НАПН України*

*Ганна Романова,
доктор педагогічних наук, професор,
заступник директора з наукової роботи
Інституту професійно-технічної освіти НАПН України*

Анотація

У статті розглянуто проблему підготовки педагогів ПТНЗ до використання сучасних технологій проектного навчання. Наведено результати SPOT-аналізу цієї технології. Обґрунтовано доцільність побудови підготовки педагогів і методистів системи ПТО до використання технології проектного навчання на основі суб'єктно-продуктивного підходу. Виділено структурні компоненти підготовки педагогічних працівників до проектного навчання: цільовий, мотиваційний, змістовий, операційно-діяльнісний, контрольно-регуляційний, рефлексивний. Розкрито зміст та форми підготовки педагогів ПТНЗ до використання проектної технології навчання.

Ключові слова: професійна освіта, підготовка кваліфікованих робітників, проектна технологія навчання, суб'єктно-продуктивний підхід, тренінг, веб-квест.

Постановка проблеми. Євроінтеграційний курс країни, розвиток національної економіки, зміни на ринку праці викликають потребу в модернізації системи професійно-технічної освіти України. Останніми роками інтенсифікувалися процеси оновлення нормативних засад професійної освіти, запровадження сучасних підходів до професійної підготовки, використання інноваційних технологій професійного навчання. Одними з найперспективніших технологій у професійній підготовці кваліфікованих робітників на сьогодні є технології проектного навчання. Ці технології дають змогу наповнити навчання професійним контекстом і сформувати здатність учнів до самовдосконалення, продуктивної діяльності, розвивають їх креативність, комунікативність, самостійність, дослідницькі компетентності. Водночас, не всі педагоги професійної школи володіють методиками реалізації проектного навчання, розуміють усі нюанси і принципи його використання, можуть забезпечити технологічність його реалізації. Також у реалізації проектної діяльності недостатньо використовуються сучасні інформаційні технології, що не відповідає запитам практики та потребам тих, хто навчається. Відповідно, актуалізується завдання підготовки педагогічних працівників системи професійно-технічної освіти (викладачів, майстрів виробничого навчання, методистів) до застосування проектного навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням упровадження інноваційних педагогічних технологій у систему професійної освіти присвячені дослідження В. Бикова, Р. Гуревича, І. Зязюна, О. Коваленко, П. Лузана, А. Нікуліна, Н. Ничкало, В. Радкевич, О. Щербак. Розроблення та використання проектних технологій в освіті вивчали О. Коберник, Є. Полат, О. Пометун, В. Сидоренко, В. Гузєєв, В. Симоненко, С. Ящук та ін. У наукових публікаціях освітян (А. Богосвятська, М. Белова, Є. Царьова, С. Мосейчук, Л. Свищ, О. Ванівська, Л. Середенко-Рожко, В. Варава та ін.) розглядаються особливості використання проектних технологій при

підготовці кваліфікованих робітників, описується досвід реалізації проектного навчання у викладанні окремих дисциплін. Деякі дослідники (Федоренко Н., Стахмич Т.) показують можливості інтеграції проектних технологій із сучасними інформаційними технологіями у практиці навчання у ПТНЗ. Водночас, слабо описано наукові засади визначення змісту та форм підготовки педагогів ПТНЗ до використання сучасних проектних технологій.

Мета статті – визначити концептуальні ідеї щодо проектування змісту та вибору організаційних форм підготовки педагогічних працівників системи професійно-технічної освіти до використання сучасних технологій проектного навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підготовка педагогів ПТНЗ до використання технології проектного навчання має виходити з результатів критичного аналізу можливостей і обмежень цієї технології, для чого ефективно використати методiku SPOT-аналізу. Проведення опитування педагогів за цією методикою дало змогу отримати такі результати (табл. 1).

Таблиця 1

Результати SPOT-аналізу технології проектного навчання

Сильні сторони (Satisfaction) • підвищення мотивації учнів до навчання; • навчання співробітництву; • інтеграція ЗУН з різних дисциплін; • забезпечення міжпредметних зв'язків; • розвиток особистісних компетентностей; • забезпечення продуктивності навчання.	Слабкі сторони (Problems) • трудомісткість; • значні витрати часу; • складнощі в оцінюванні; • неготовність педагогів; • неготовність учнів.
Шанси (Opportunities), <i>резерви, шляхи розв'язання проблем</i> • оптимізація діяльності учасників проектів завдяки застосуванню ІКТ; • створення технопарків; • підготовка педагогів до застосування технології; • формування готовності учнів до проектної діяльності; • обмін досвідом між педагогами; • стимулювання та підтримка навчальної проектної діяльності; • безпосередній зв'язок з практикою; • застосування проектів різних видів.	Небезпеки (загрози) (Threats) • пріоритет навчального проектування погіршує теоретичну підготовку; • колективні форми виконання проектів заважають індивідуалізації та диференціації навчання; • збільшення обсягу самостійної роботи учнів.

Виявилось, що загалом педагоги виокремили набагато більше позитивних ознак і можливостей проектного навчання, ніж його недоліків і обмежень. Водночас, однією з найвагоміших проблем проектного навчання виявилася неготовність педагогів до використання цієї технології.

У підготовці педагогів професійного навчання сьогодні найчастіше використовується компетентнісний, аксіологічний, особистісно-діяльнісний, культурологічний, суб'єкт-суб'єктний, а також акмеологічний підходи. Разом з тим, досвід наукової та практичної діяльності дає змогу підтвердити доцільність побудови підготовки педагогів і методистів системи ПТО до використання технології проектного навчання на основі суб'єктно-продуктивного підходу. За цим підходом, метою професійної підготовки педагогів є розвиток їхньої активної відповідальної позиції за результати педагогічної діяльності, що досягається шляхом створення у проектувальній діяльності корисних продуктів – дидактичних проектів.

Системний аналіз уможливив виділити такі компоненти підготовки педагогічних працівників до проектного навчання: цільовий, мотиваційний, змістовий, операційно-діяльнісний, контрольно-регуляційний, рефлексивний.

Цільовий компонент припускає орієнтацію суб'єктів навчання на досягання попередньо запланованих результатів (навчальних цілей), що можна перевірити. Він дає змогу спрямувати підготовку педагогів до використання проектних технологій навчання на реалізацію трьох взаємопов'язаних цілей – пізнавальних, практичних (процесуальних) та мотиваційно-особистісних. Пізнавальні цілі пов'язані з оволодінням педагогами знаннями щодо використання проектної технології, практичні – із формуванням відповідних умінь, мотиваційно-особистісні – із формуванням мотивації до використання проектного навчання.

Мотиваційний компонент полягає в урахуванні в процесі підготовки потреб і мотивів педагогів, розвитку мотивів дидактичного проектування, викликанні та підтримці інтересу до проектного навчання. Означене забезпечується мотиваційним моніторингом, застосуванням різноманітних методів та прийомів мотивування і стимулювання аудиторії.

Змістовий компонент полягає у включенні до змісту підготовки педагогів питань, пов'язаних з навчальним проектуванням, та створенні відповідного наочно-методичного забезпечення.

Операційно-діяльнісний компонент втілює процесуальну, технологічну сторону процесу підготовки і реалізується через форми, методи, прийоми, засоби навчання. Обов'язковою вимогою до вибору форм, методів і дидактичних засобів підготовки викладачів до проектного навчання є їх відповідність до поставлених цілей. Важливим у підготовці педагогічних працівників є поєднання колективних та індивідуальних форм навчальної діяльності, при цьому роль самостійної роботи тих, хто навчається, поступово має зростати. Навчальний процес має відбуватися за умови постійної, активної взаємодії всіх учасників, що передбачає застосування тренінгової форми і таких методів активного навчання, як: дискусія, мозковий штурм, аналіз ситуацій, дидактична гра.

Контрольно-регуляційний компонент забезпечує зворотний зв'язок про результати підготовки. У підготовці педагогічних працівників до проектного навчання обов'язковою складовою контролю є експертна оцінка продуктів діяльності – проектів. У контексті розвитку суб'єктності педагогів і методистів особливого значення набуває самоконтроль.

Рефлексивний компонент полягає у самоаналізі, самооцінці результатів проектної діяльності та визначенні подальших напрямів удосконалення використання цієї технології.

Детальніше розглянемо зміст та форми підготовки педагогів ПТНЗ до використання проектної технології навчання.

Оптимальною формою підготовки педагогів до використання сучасних проектних технологій навчання є тренінг. Тренінгове навчання також має багато переваг, що дає можливість ефективно використовувати його при навчанні дорослих, у тому числі педагогічних працівників. За своєю метою, тренінг – це навчання технологіям дії, тобто у тренінгу можна ефективно засвоювати певні дії, пов'язані з використанням проектних технологій навчання. За своїм змістом, тренінг – це певна концепція реальності. Тренінгове навчання дає змогу змодельовати реальний процес навчання та відпрацювати у штучних умовах певні ситуації взаємодії. За формою, тренінг – це

інтерактивне навчання, в якому учасники активно діють і взаємодіють один з одним та з тренером. Тому ефективніше досягаються завдання формування мотивації до використання проектних технологій, рефлексії з аналізу здобутих результатів тощо. Також у тренінговому навчанні можна поєднувати педагогічну та психологічну підготовку, розвиваючи в учасників якості, важливі для реалізації проектного навчання: цілеспрямованість, організованість, креативність, емпатію, рефлексію тощо.

Зміст підготовки педагогів до використання проектних технологій можна умовно розподілити за такими блоками (табл. 2):

Таблиця 2

Зміст тренінгової програми підготовки педагогів ПТНЗ до використання технологій проектного навчання

Блоки	Питання
I. Технологія проектного навчання у ПТНЗ	• суть та особливості проектного навчання учнів ПТНЗ; • види навчальних проектів; • структура технології реалізації проектного навчання.
II. Планування проектної діяльності	• визначення тематики проектів; • постановка проектних цілей і завдань; • планування реалізації проектної діяльності.
III. Створення проектних команд.	• вибір керівників проектів; • поєднання учнів у команди; • визначення принципів і правил командної діяльності; • розподіл ролей; • формування згуртованості.
IV. Мотивація проектної діяльності.	• поняття мотивації навчальної діяльності • види мотивів навчання; • особливості мотивування і стимулювання; • мотиваційний цикл; • методи і прийоми прямої і непрямої мотивації учнів до проектного навчання.
V. Організація проектного навчання.	• сучасні технології проектного навчання • особливості реалізації певних видів проектів; • проектна діяльність при викладанні різних циклів навчальних дисциплін.
VI. Контроль і оцінка проектної діяльності	• оформлення результатів проекту • візуалізація та презентація проекту • організація захисту проектів • критерії оцінювання навчальних проектів • підбиття підсумків проектної діяльності.

VII. Розвиток особистісних якостей педагога для управління проектною діяльністю	• тренінг цілепокладання • тренінг організованості • тренінг емпатії • тренінг комунікативності • тренінг педагогічної рефлексії.
---	---

Застосування технології проектного навчання у поєднанні з ІКТ у навчальному процесі ПТНЗ підвищує ефективність усіх видів навчальної діяльності, якість підготовки майбутніх кваліфікованих робітників, формування їхньої професійної компетентності, культури. Однією із сучасних технологій проектного навчання, що може успішно використовуватись у викладанні багатьох дисциплін у ПТНЗ, є технологія веб-квесту. Ми розглядаємо веб-квест у контексті технології проектного навчання як вид Інтернет-проекту, що дає можливість ефективно використовувати інформацію, знайдену в мережі Інтернет. У перекладі з англійської мови квест (Quest) – тривалий цілеспрямований пошук, що може бути пов'язаний з прикладами або грою; також слугує для позначення одного з різновидів комп'ютерних ігор.

Автор технології «Веб-квест» Б. Додж класифікував веб-квести за такими принципами [12]:

- тривалість виконання (короткострокові, довгострокові);
- предметний зміст (монопроекти, міжпредметні веб-квести);
- тип завдань, що їх виконують учні, студенти (переказ, компіляційні загадки, журналістські, конструкторські, творчі, переконуючі, розв'язок спірних проблем, самопізнавальні, аналітичні оцінки наукові).

Зокрема, визначимо типову структуру веб-квесту (табл. 3), яка може варіювати залежно від його виду.

Таблиця 3

Структура веб-квесту

Складові	Зміст
Вступ	короткий опис теми
Завдання	формулювання проблемного завдання і опис форми представлення кінцевого результату
Порядок роботи і необхідні ресурси	опис послідовності дій, ролей і ресурсів, необхідних для виконання завдання, допоміжні матеріали

Оцінка	опис критеріїв і параметрів оцінки виконання веб-квесту, який представляється у вигляді бланка оцінки
Висновок	короткий опис того, чому можуть навчитися учні
Використані матеріали	посилання на ресурси, що використовувалися для створення веб-квеста
Коментарі для викладача	методичні рекомендації для викладачів, які застосовують веб-квест

З метою підготовки педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів до застосування веб-квестів в межах тренінг-курсу «Запровадження особистісно-розвивальних педагогічних технологій у професійно-технічну освіту» було розроблено тренінг, який мав таку структуру:

1. Особливості технології веб-квесту.
2. Проходження веб-квесту (робота в командах у веб-квесті «Золоте яблуко»).
3. Алгоритм створення веб-квесту (робота в командах, створення веб-квесту).
4. Підсумкова рефлексія.

Таким чином, на тренінгу було організовано проектну діяльність слухачів на основі сучасної технології проектного навчання – веб-квесту.

Проведення цього тренінгового заняття та подальше опитування педагогів показали позитивну динаміку щодо розвитку в педагогів і методистів готовності до застосування проектних технологій, в тому числі й веб-квесту як сучасної технології проектного навчання.

Висновок. Отже, у системі професійно-технічної освіти існує потреба в підготовці педагогічних працівників до використання технологій проектного навчання. В якості концептуальних засад технології підготовки педагогів і методистів системи ПТО до проектного навчання доцільно використовувати суб'єктно-продуктивний підхід, що передбачає розвиток активної відповідальної позиції педагогічних працівників за результати педагогічної діяльності та створення у проектувальній діяльності корисних продуктів – дидактичних проектів. Визначені компоненти технології підготовки педагогічних працівників до проектного навчання (цільовий,

мотиваційний, змістовий, операційно-діяльнісний, контрольно-регуляційний, рефлексивний) дали змогу обґрунтувати зміст і технології тренінгового навчання педагогів ПТНЗ до використання сучасних технологій проектного навчання і показати на прикладі конкретного тренінгового заняття реалізацію такої підготовки.

У подальших дослідженнях планується здійснити детальне обґрунтування програми відповідного тренінг-курсу та експериментально перевірити її в умовах ПТНЗ. Пропонується також готувати педагогів ПТНЗ до реалізації проектної діяльності в певних галузях професійної підготовки.

Література

1. Белова М. Проектні технології у навчальному процесі ПТНЗ / М. Белова // Профтехосвіта : [журн. для працівників профтехосвіти всіх рівнів]. – 2012. – № 4. – С. 16-18.
2. Богосвятська А. Проектно-діяльнісна технологія навчання / А. Богосвятська // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України : наук.-метод. журн. – 2013. – № 3. – С. 20-27 :
3. Ванівська О. Проектна технологія в системі компетентнісної освіти / О. Ванівська, Р. Преснер // Молодь і ринок : щомісяч. наук.-пед. журн. – 2014. – № 1. – С. 62-65.
4. Варава В. Метод проектів : особливості використання у ПТНЗ / В. Варава // Профтехосвіта : [журн. для працівників профтехосвіти всіх рівнів]. – 2012. – № 8. – С. 21-23.
5. Гуревич Р. С. Веб-квест у навчанні : путівник : навчально-методичний посібник / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія, О. В. Шестопалюк. – Вінниця : РВВ ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2012. – 128 с.
6. Кадемія М. Ю. Веб-квест у підготовці майбутніх учителів : навчально-методичний посібник / М. Ю. Кадемія, О. В. Шестопалюк. – Вінниця : ТОВ Фірма «Планер», 2013. – 155 с.
7. Мосейчук С. Упровадження методу проектів у навчально-виховний процес / С. Мосейчук, Л. Свищ // Профтехосвіта : [журн. для працівників профтехосвіти всіх рівнів]. – 2013. – № 7. – С. 19-23.
8. Середенко-Рожко Л. Упровадження проектних технологій у навчання кваліфікованих робітників / Л. Середенко-Рожко // Профтехосвіта. – 2009. – № 12. – С. 73-75.

9. Стахмич Т. Інтеграція проектної діяльності й інформаційних технологій у підготовці учнів ПТНЗ / Тамара Стахмич // Педагогіка і психологія професійної освіти : наук.-метод. журн. – 2009. – № 6. – С. 76-83 :

10. Федоренко Н. Технологія проекту : методи впровадження інформаційних комп'ютерних технологій у практику ПТНЗ / Н. Федоренко // Профтехосвіта : [журн. для працівників профтехосвіти всіх рівнів]. – 2012. – № 9. – С. 21-22.

11. Царьова Є. Метод проектів [Текст] : на уроках «Проектної технології» та виробничого навчання / Є. Царьова, М. Алферчик // Профтехосвіта : [журн. для працівників профтехосвіти всіх рівнів]. – 2015. – № 3. – С. 74-77.

12. Dodge B. Some Thoughts About WebQuests.1995-1997. [Електронний ресурс] / March. T. – Режим доступу : http://webquest.sdsu.edu/about_webquests.html.

Аннотация

В статье рассмотрена проблема подготовки педагогов ПТУ к использованию современных технологий проектного обучения. Приведены результаты SPOT-анализа этой технологии. Обоснована целесообразность построения подготовки педагогов и методистов системы ПТО к использованию технологии проектного обучения на основе субъектно-продуктивного подхода. Выделены структурные компоненты подготовки педагогов к проектному обучения: целевой, мотивационный, содержательный, операционно-деятельностный, контрольно-регуляционный, рефлексивный. Раскрыто содержание и формы подготовки педагогов ПТУ к использованию проектной технологии обучения.

Ключевые слова: профессиональное образование, подготовка квалифицированных рабочих, проектная технология обучения, субъектно-продуктивный подход, тренинг, веб-квест.

Summary

The article considers the problem of preparation of teachers of vocational schools to the use of modern technologies of project-based learning. The results of the SPOT analysis of this technology. The expediency of construction of training teachers and supervisors of vocational education to the use of project learning technology based on subject-

productive approach. The structural components of training teachers for project-based learning: target, motivational, substantial, operational-active, control-regulation, reflective. The article reveals the contents and forms of training of vocational school teachers to the use of project learning technology.

Key words: vocational education, training skilled workers, design technology training, subject-productive approach, training, web quest.

УДК 377.091.313

ЗАСТОСУВАННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЕКТУВАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ АВТОТРАНСПОРТНОЇ ГАЛУЗІ

*Андрій Волошин,
викладач спеціальних технологій
Навчально-наукового центру
професійно-технічної освіти НАПН України*

Анотація

У статті охарактеризовано методичні і змістові аспекти застосування міждисциплінарного навчального проекту у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників автотранспортної галузі. Обґрунтовано, що здійснення проектів передбачає постановку цікавих для учнів пошукових завдань, групову навчальну діяльність, консультування викладачів, спільне представлення результатів, зворотний зв'язок.

Ключові слова: професійна підготовка, проектне навчання, автотранспортна галузь, кваліфіковані робітники, автомобіль, засоби безпеки.

Постановка проблеми. Навчання є ефективною технологією професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників автотранспортної галузі. Орієнтованість проектної технології на пізнавальний інтерес та творчу самореалізацію учнів забезпечує розвиток їхніх інтелектуальних можливостей, вольових якостей, творчих здібностей, оскільки здійснюється з метою розв'язання

конкретних проблем шляхом раціонального поєднання теоретичних знань із їх практичним застосуванням. Відповідно, реалізація проектної технології полягає у постановці перед учнями соціально або особистісно значущої проблеми, вирішення якої потребує набуття нових знань, інтегрування їх з попередньо набутим життєвим та навчальним досвідом, здійснення конкретних дослідницьких дій, аналізу отриманих результатів, формулювання висновків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Погляди вітчизняних і зарубіжних дослідників щодо суті і значення проектної діяльності у професійній підготовці є суголосними у її практичній спрямованості (Г. Ісаєва, О. Коберник, Є. Полат та ін.); проектна робота є самостійним видом діяльності, який передбачає наявність таких етапів: прогнозування (спеціально організоване дослідження, спрямоване на отримання інформації про розвиток об'єкту), планування (визначення плану діяльності, в процесі реалізації якого не передбачається отримання істотних змін та відкриттів), конструювання (створення реального об'єкта за певною моделлю з певним рівнем деталізації технологічного характеру діяльності в контексті результативного її виконання), моделювання (конструювання майбутнього розвивального середовища, створення моделі – ідеального образу реального об'єкта) (Л. Забродська, О. Онопрієнко, Л. Хоружа, А. Цимбаларо та ін.); використання методу проектів у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників автотранспортної галузі позитивно впливає на підвищення навчальних досягнень учнів (В. Васенко, Д. Гоменюк, В. Динько, О. Дубініна та ін.).

Проектна технологія є практико орієнтованою, втілює продуктивний підхід до навчання, отже, існує потреба в науково-методичному забезпеченні її застосування у викладанні спеціальних дисциплін професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників автотранспортної галузі [2].

Мета статті – охарактеризувати методичні і змістові аспекти застосування міждисциплінарного навчального проекту в професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників автотранспортної галузі.

Виклад основного матеріалу. Розроблений в Навчально-науковому центрі НАПН України навчальний проект *«Використання*

засобів безпеки на автомобілі – це примха чи необхідність?» спрямований на практичне застосування теоретичних знань з предметів: «Спеціальна технологія», «Електрообладнання автомобіля», «Безпека життєдіяльності» і «Правил дорожнього руху» та має виховний аспект, так як виховує відповідальних учасників дорожнього руху.

Метою проекту було з'ясувати рівень загрози автомобіля і рівень його безпеки, усвідомити власну значимість у збереженні свого життя та інших учасників дорожнього руху; дати відповідь на запитання, визначене у назві проекту.

Необхідність транспорту в наш час не викликає жодного сумніву. Транспортні засоби мають великий позитивний вплив на економіку країни, створюють зручність і комфорт для людей. Розвиток транспорту, підвищення його ролі в житті людей супроводжується не тільки позитивним ефектом, а й негативними наслідками, зокрема, високим рівнем аварійності транспортних заходів та дорожньо-транспортних пригод (ДТП).

Будь-який транспортний засіб – це джерело підвищеної небезпеки. Людина, користуючись послугами транспортного засобу, знаходиться в зоні підвищеної небезпеки. Це зумовлюється можливістю ДТП, катастрофами та аваріями поїздів, літаків, морських та річкових транспортних засобів, травмами при посадці чи виході з транспортних засобів або під час їх руху.

Проведений учасниками проекту аналіз показав, що у світі щорічно внаслідок ДТП гине 250 тисяч людей і приблизно в 30 разів більша кількість отримує травми. Закон України «Про дорожній рух» визначає правові та соціальні основи дорожнього руху з метою захисту життя та здоров'я громадян, створення безпечних і комфортних умов для учасників руху та охорони навколишнього природного середовища.

У середньому щорічно в світі стається біля 60 авіаційних катастроф, у 35 з яких гинуть усі пасажери та екіпаж. Майже дві тисячі людських життів щорічно забирають авіаційні катастрофи, а на дорогах світу щорічно гине більше 250 тисяч осіб. Отже, ризик потрапити під колеса машин в 10-15 разів вищий від ризику загинути в авіакатастрофі.

Залізничний транспорт є також небезпечним, але кількість постраждалих внаслідок катастроф у 6 разів нижчий, ніж на автомобільному транспорті.

Можливий ризик для життя людини на водних транспортних засобах значно вищий, ніж на авіаційних та залізничних видах, але нижчий, ніж на автомобільних. У світовому водному транспорті щорічно зазнають аварій понад 8000 кораблів, з них тоне більше 200 одиниць. Безпосередньої небезпеки для життя під час аварії зазнають понад 6000 людей, з яких майже 2000 гине.

Також було проведено аналіз дорожньо-транспортних пригод в Україні. Так, у 2015 році було зафіксовано 193 дорожньо-транспортні пригоди. У них було травмовано 31 467 осіб, 3 970 з них загинули.

Як повідомляв НБН, у 2015 році щодоби в Україні відбувалося в середньому біля 477 дорожньо-транспортних пригод, у яких гинули близько 10 осіб. Найбільше аварій трапилося в Києві, а найбільша кількість ДТП із потерпілими – у Донецькій області.

Причини дорожньо-транспортних пригод різні: від перевищення безпечної швидкості і правил маневрування – до неочікуваного виходу пішоходів на проїзну частину. Міжнародна статистика свідчить, що в Україні рівень смертності на дорозі перевищує в 7 разів смертність на дорогах Німеччини, що залежить від кількості ДТП, а також від дотримання елементарних правил.

Під час підготовки проекту учнями було проведено анкетування серед учнів ННЦ. У ході анкетування було виявлено, що майже 80% опитуваних знайомі з ременями і подушками безпеки, 30% знайомі з такими засоби активної безпеки, як ABS, ESP та інші. 25% опитуваних не користуються ременями безпеки, така ж кількість підтвердила, що в їхньому оточенні є водії, які не користуються ременями безпеки. Причинами невикористання ременів безпеки було названо: незручність, непотрібність, знаходження на задньому сидінні автомобіля, неухважність, наслідування інших.

Ознайомлення із засобами безпеки розпочалося з доповіді учнів групи Т-3 про пасивну безпеку автомобіля. У цій доповіді було розкрито особливості конструкції:

- подушки безпеки;
- легкозминальних або м'яких елементів передньої панелі;

- кермової колонки, що зминається при ударі;
- травмобезпечного педального вузла : при зіткненні педалі відокремлюються від місць кріплення і зменшують ризик пошкодження ніг водія;
- інерційних ременів безпеки та попередньо натягувальних пристроїв до них;
- дитячої системи безпеки - кріплення, крісла, ремені безпеки;
- зон деформації-енергопоглинальні елементи передньої та задньої частин автомобіля, що зминаються при ударі – бампери, елементи шасі тощо;
- статичних та активних підголівників сидінь – захищають від серйозних травм шию пасажирів при ударі автомобіля ззаду;
- безпечного скла: загартоване, яке при руйнуванні розсипається на безліч негострих осколків та триплекси;
- дуг безпеки, посилені передні стійки даху і верхня рамка вітрового скла в родстерах та кабріолетах;
- поперечних брусів у дверях;
- аварійного вимикача акумуляторної батареї;
- системи захисту пішоходів тощо.

Також було розкрито необхідність використання засобів пасивної безпеки на автомобілі. Майже 70% спасінь в критичних аваріях забезпечують саме ремені безпеки (для порівняння: подушки безпеки – 20%).

Застосування ременя безпеки зменшує ризик загибелі водія:

- при фронтальному (лобовому) зіткненні – у 2,3 рази;
- при бічному ударі – у 1,8 рази;
- при перекиданні – у 5 разів. При перекиданні автомобіля ремені забезпечують уникнення ударів об внутрішні частини автомобіля, фіксуючи положення пасажирів.

Застосування ременів безпеки знижує ймовірність загибелі та отримання важких травм для пасажирів:

- переднього сидіння – на 40-50%;
- заднього сидіння – на 25%.

Для найбільшої ефективності потрібно пристібатися водієві і всім пасажирів, оскільки непристебнутий пасажир під час аварії починає на

великій швидкості переміщатися по салону і своїм тілом може завдати важких травми водієві та іншим пасажирам.

Одна з проектних груп учнів досліджувала засоби активної безпеки сучасних автомобілів. Застосування систем активної безпеки дає змогу в різних критичних ситуаціях зберігати контроль над автомобілем або, інакше кажучи, зберегти курсову стійкість і керованість автомобіля.

Найбільш відомими і затребуваними системами активної безпеки є:

- антиблокувальна система гальм;
- антипробуксовочна система;
- система курсової стійкості;
- система розподілу гальмових зусиль;
- система екстреного гальмування;
- система виявлення пішоходів;
- електронне блокування диференціала.

Перераховані системи активної безпеки конструктивно зв'язані й тісно взаємодіють із гальмовою системою автомобіля та значно підвищують її ефективність. Ряд систем може управляти величиною крутного моменту через систему керування двигуном.

Є також допоміжні системи активної безпеки (асистенти), призначені для допомоги водієві у важких, з погляду водіння, ситуаціях. Крім своєчасного попередження водія про можливу небезпеку, системи здійснюють і активне втручання в керування автомобілем, використовуючи при цьому гальмову систему і рульове керування.

Допоміжними системами активної безпеки є:

- система паркування;
- система кругового огляду;
- адаптивний круїз-контроль;
- система аварійного рульового керування;
- система допомоги руху по смузі;
- система допомоги при перебудуванні;
- система нічного бачення;
- система розпізнавання дорожніх знаків;
- система контролю втоми водія;

- система допомоги при спуску;
- система допомоги при підйомі та ін.

Проміжне положення між активними і пасивними системами безпеки займають превентивні (попереджувачі) системи, які останнім часом виходять на передній план. Превентивна система безпеки (інше найменування – система попередження зіткнення) покликана уникнути зіткнення, а якщо воно відбулося – зменшити тяжкість аварії.

Залежно від конструкції конкретної системи, в ній можуть бути реалізовані такі функції:

- попередження водія про небезпеку зіткнення;
- підготовка гальмової системи до екстреного гальмування;
- активація окремих пристроїв пасивної безпеки;
- часткове або повне автоматичне гальмування.

Окрема проектна група учнів досліджувала методи стимулювання виробників до впровадження засобів активної та пасивної безпеки в автомобілебудуванні. Зокрема, було визначено, що переважна більшість засобів безпеки на автомобілі є обов'язковими для встановлення на автомобіль, і це регламентовано відповідними нормативними документами. Так, ми не можемо уявити собі автомобіль без ременів безпеки, підголівників, травмобезпечної рульової колонки, енергопоглинаючих елементів кузова та інших елементів.

У більшості країн правилами дорожнього руху узаконена вимога обов'язково використовувати ремені безпеки (за умови, що транспортний засіб обладнано ними). В Україні Правила дорожнього руху вимагають обов'язкове використання ременів безпеки для водія та всіх пасажирів, у тому числі на задньому сидінні.

У США почали застосовувати нові вимоги до безпеки автомобіля — там ввели стандарти на міцність автомобільних дахів. Автомобільні дахи перевіряють на міцність пресом. Європейський стандарт безпеки EURONCAP таких випробувань не передбачає. Тільки в США майже 10000 осіб гинуть щороку від нещасних випадків, пов'язаних з перекиданням автомобілів. Краще всього запобігає перевертанню автомобіля під час руху система ESP – електронна система динамічної стабілізації автомобіля, а також бічні подушки і шторки безпеки.

Тести на перекидання автомобілів почав проводити американський Страховий інститут безпеки дорожнього руху. У

випробуваннях, що проводяться американцями, переверт автомобіля імітується тиском гідравлічного преса, прикладеним під кутом до бічної кромки даху. За хороший показник вважається, коли дах автомобіля продавлюється не більше, ніж на 12,7 см (5 дюймів) під дією ваги, що перевищує власну вагу автомобіля в чотири рази. Кращим серед випробовуваних виявився Smart, який витримав вагу, що перевищує його власну в 5,4 разів. Гіршим став Chevrolet Aveo, який витримав лише триразове перевищення власної ваги.

Рейтинг безпеки не може включати всі можливі в реальності ситуації. Однак, процес удосконалення конструкції автомобілів і нові технології змінили підходи минулих років, створивши високі стандарти безпеки, щоб приносити реальну користь споживачам в Європі і всьому суспільству в цілому.

Кожен рік EuroNCAP оприлюднює список кращих в своєму класі автомобілів. «Зіркові» рейтинги автомобілів із різних категорій неможливо зіставити безпосередньо, тому звання «Кращий у своєму класі» дає змогу визначити тільки кращий автомобіль серед аналогів. Оскільки отримати зірку з кожним роком стає все складніше, в наслідок підвищення вимог, рейтинг «Кращий у своєму класі» формується лише раз за календарний рік, для того, щоб автомобілі оцінювалися за однаковими стандартами.

Звання «Кращий у своєму класі» присуджується автомобілю на підставі зваженої суми оцінок у кожній із чотирьох областей: захист водія і дорослих пасажирів, безпека дітей, безпека пішоходів і наявність допоміжних систем забезпечення безпеки. Порівняння автомобілів відбувається на основі суми цих показників.

Автовиробники борються за рейтинги з безпеки, оскільки безпека є однією з основних характеристик при виборі автомобіля в цивілізованих країнах.

Одним із групових завдань для учнів була підготовка доповіді на тему «Мотивація учасників дорожнього руху до використання засобів безпеки». У цій доповіді було висвітлено питання підготовки учасників дорожнього руху в навчальних закладах різних рівнів, дитсадках, школах, закладах профтехосвіти. Заняття, які проводяться з працівниками державтоінспекції і поліції, пропагують дотримання

правил дорожнього руху і використання можливих засобів безпеки на автомобілі.

Під час заключних доповідей учасниками проекту здійснювалася демонстрація презентацій у супроводі відеоматеріалу і діаграм. У перервах між доповідями глядачам було запропоновано розгадати кросворд, відгадати загадки. Усі, хто правильно відповів на запитання, отримали додаткові 2 бали до тематичної атестації із предмета «Спеціальна технологія».

Висновок. Отже, застосування у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників навчального проектування забезпечує комплексне досягнення навчальних, пізнавальних і виховних цілей. Здійснення проектів передбачає постановку цікавих для учнів пошукових завдань, групову навчальну діяльність, консультування викладачів, спільне представлення результатів, зворотний зв'язок. Для підготовки майбутніх кваліфікованих робітників автотранспортної галузі актуальним є навчальне проектування зі спеціальних дисциплін із встановленням міждисциплінарних зв'язків, що забезпечує практичне застосування теоретичних знань та має виховний ефект.

Література

1. Иванов А. М., Солнцев А. Н., Гаевский В. В. и др. Основы конструкции автомобиля. – М. ООО «Книжное издательство «За рулем», 2005. – 336 с.
2. Ісаєва Г. М. Метод проектів – ефективна технологія навчання учнів сучасної школи [Текст] / Г. М. Ісаєва // Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати: Практико-зорієнтований збірник / [керів. авт. кол. С. М. Шевцова; наук. керів. і ред. І. Г. Єрмаков]. – К. : Департамент, 2003. – С. 207-211.
3. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; За заг. ред. О. М. Пехоти. – К.: А.С.К., 2001. – 256 с.
4. Проектно-технологічна діяльність учнів на уроках трудового навчання: теорія і методика : Моногр. / В. В. Бербец, Т. М. Бербец, Н. В. Дубова, О. М. Коберник, Т. В. Кравченко, О. Б. Мелентьєв, В. В. Харитонова, Л. М. Хоменко, С. М. Ящук. - К. : Наук. світ, 2003. – 172 с.

5. Сисоєва С. О. Особистісно-орієнтовані педагогічні технології: метод проектів // Неперервна професійна освіта: теорія і методика: Наук.-метод. журнал. – К., 2002. – Вип.1 (5). – 230 с.

6. Системы современного автомобиля [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.systemsauto.ru.html>

7. Чабан Д. О. Сучасні засоби безпеки на автомобілі// Автоцентр. – 2015. – №6. – С. 32.

Аннотация

В статье охарактеризованы методические и содержательные аспекты применения междисциплинарного учебного проекта в профессиональной подготовке будущих квалифицированных рабочих автотранспортной отрасли. Обосновано, что осуществление проектов предполагает постановку интересных для учащихся поисковых задач, групповую учебную деятельность, консультирование преподавателей, совместное представление результатов, обратную связь.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, проектное обучение, автотранспортная отрасль, квалифицированный рабочий, автомобиль, средства безопасности.

Summary

The article describes the methodological and substantive aspects of multidisciplinary educational project in the training of future skilled workers in the trucking industry. It is proved that the implementation of the projects involves the formulation interesting for students research tasks, group learning activities, consulting teachers, joint presentation of results, feedback.

Keywords: training, project training, transport industry worker, car, security.

РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

*Дмитро Гоменюк,
кандидат педагогічних наук,
директор Навчально-наукового центру
професійно-технічної освіти НАПН України*

Анотація

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного розв'язання науково-педагогічної проблеми формування екологічної компетентності майбутніх кваліфікованих робітників автотранспортної галузі крізь призму методу проектного навчання.

Ключові слова: екологічне виховання, технологія проектного навчання, екологізація особистості, екологія довкілля, кваліфікований робітник автотранспортної галузі, екологічна освіта, екологічна безпека, автоексплуатаційні матеріали.

Постановка проблеми. Швидкий соціально-економічний розвиток громадянського суспільства, динамічні зміни на ринку праці, інтеграція України до європейського простору актуалізують проблему формування кваліфікованого робітника автотранспортної галузі зі знаннями екологічної культури особистості. Екологізація економіки передбачає формування нового екологічно орієнтованого мислення. Екологічна освіта стає базовим знанням, необхідним для всіх професій та спеціальностей, що їх набувають учні в професійно-технічних навчальних закладах. Сучасне молоде покоління входить у життя не тільки в період бурхливого розвитку науки і техніки, але і їх негативних наслідків. У зв'язку з цим, дуже важливо навчити учнів розуміти й осмислювати процеси, які відбуваються в навколишньому середовищі.

Проблеми методології, теорії і практики екологічного виховання учнівської молоді поки що не посіли відповідного місця в науковій і педагогічній діяльності.

Мета статті – розвиток екологічної компетентності учнів у навчальній діяльності.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні життєвою вимогою є проблема екологізації поведінки людини. Вважаю, що екологізація поведінки молодого покоління повинна вирішуватися у процесі морального, розумового і фізичного виховання.

Екологізація особистості учня є результатом добре організованого навчання і виховання, ставлення людини до всього, що її оточує.

Охорона навколишнього середовища є найактуальнішою проблемою сучасності.

Молода українська держава отримала у спадок безліч екологічних проблем: забруднення промисловими відходами, пестицидами та радіонуклідами повітря, землі, водойм, ерозії землі, значною мірою вичерпані природні ресурси тощо.

Екологічна криза значно поглибилася у зв'язку з аварією на Чорнобильській АЕС, де ключовою проблемою вибуху атомного реактора став людський фактор.

В умовах загострених проблем взаємодії людства і природи перед сучасною педагогічною наукою та практикою постає низка невідкладних завдань, пов'язаних з необхідністю виховувати молоде покоління не в згубній традиції – якомога більше брати від природи, а в шанобливому ставленні до всього живого, як це споконвіків є закономірним для українських громадян.

Серед якостей, що характеризують екологічну культуру особистості, важливу роль відіграють знання про природні закономірності, взаємодію людства та природи.

Специфіка засвоєння екологічних знань визначається складністю природних об'єктів, багатогранністю взаємозв'язків та залежностей між компонентами природних систем, суспільством та навколишнім середовищем.

Сучасний рівень розвитку засобів впливу на довкілля вимагає від кожної людини уміння прогнозувати і запобігати можливим негативним наслідкам своєї діяльності.

Вибір оптимальних варіантів взаємодії з природою потребує глибокого аналізу, творчого підходу, тому засвоєння екологічних знань не повинно обмежуватися рівнем застосування їх за зразком.

Обов'язково потрібно досягти творчого рівня оволодіння знаннями.

У педагогічній практиці поширені різноманітні методи і засоби навчання, які сприяють активізації творчої пізнавальної діяльності учнів. Заслужують поваги ті, які допомагають розвивати вміння систематизувати знання, самостійно набувати їх, застосовувати на практиці.

Вирішити екологічні проблеми в майбутньому допоможе екологічне навчання і виховання учнівської молоді сьогодні.

Видатний український педагог-новатор В. О. Сухомлинський говорив: «Вчити дітей відчувати красу природи, виховувати розум і дар бачення заповітних таємниць необхідно для того, щоб вони, сьогоднішні діти, стали турботливими господарниками». Ці слова залишаються актуальними і сьогодні.

У 2001 році в Україні була прийнята Концепція екологічної освіти України, як елемент концепції гармонійного розвитку країни, що є актуальним і важливим державним документом.

Під екологічною освітою розуміють безперервний процес навчання, виховання і розвитку, спрямований на формування загальної екологічної культури, екологічної відповідальності кожного жителя планети.

Нашу блакитну планету ототожнюють з гігантським космічним кораблем, який летить просторами Всесвіту. Людство – екіпаж цього корабля. Але всі люди повинні зрозуміти, що в нашого корабля – планети Земля – не існує запасного виходу, зате є безліч запитань: коли наші міста стануть чистими, зеленими, красивими? Як визначити ступінь забруднення навколишнього середовища в районі дитячого садка, школи, професійно-технічного навчального закладу? Якими екологічними правами володіє громадянин? Хто несе відповідальність за знищення здоров'я людей викидами промислових відходів? Як уберегти наші водні джерела, річки, водойми, тваринний і рослинний світ від загибелі? Якими мають бути основи екологічних знань?

Роль екології як науки та екологічної освіти постійно зростає, оскільки підвищується щільність народонаселення, збільшується його енергозабезпечення, розробляються нові технології в сільському господарстві і промисловості, а відносини людини і природи все більше загострюються і поглиблюються.

Основною формою отримання знань про природу та її роль у житті людини є традиційний урок.

Якщо основи екологічних знань не сформовані в дитинстві за рахунок сімейної, шкільної педагогіки, то розвинути ці поняття в дорослої людини практично неможливо.

До нашого навчального закладу поступають молоді люди з метою оволодіти професією, спеціальністю, отримати середню освіту, а також паралельно вдосконалити знання, уміння в питаннях екології.

Було б неправильним випускати з навчального закладу «Слюсаря з ремонту автомобілів, водія автотранспортних засобів категорії «С», «Маляра автомобільного, лакувальника», який би не знав основ екології.

Усі ці професії пов'язані з паливно-мастильними матеріалами, газами, фарбами на різних основах і, врешті, продуктами згорання паливно-мастильних матеріалів та газів.

Форми проведення уроків екологічної спрямованості різноманітні: бесіда, семінар, урок-практикум, рольова гра, навчальний проект тощо. Особливої уваги заслуговує саме метод проектного навчання.

З 1 січня 2016 року Міністерством освіти і науки України затверджена програма дослідно-експериментальної роботи на Всеукраїнському рівні з теми: «Технологія проектного навчання у професійній підготовці кваліфікованих робітників автотранспортної галузі», на базі Навчально-наукового центру професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України.

Експериментальне дослідження упродовж трьох років проводить Інститут професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України.

Учні навчально-наукового центру професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України під керівництвом викладача вищої категорії Тамари Григорівни Грицай розробили і

захистили навчально-виховний проект за темою: «Проблеми забруднення навколишнього середовища відходами пластмас. Екологічний стан острова Жуків».

Основна ідея проекту полягала у розвитку в учнів навичок зібрати інформацію, узагальнити її, проаналізувати та обговорити результати дослідження, і таким чином донести результати цих досліджень до керівництва Голосіївського району м. Києва.

Така форма навчання добре зарекомендувала себе, оскільки вона підвищує інтерес до навчання, стимулює учнів до глибокого вивчення екології, забезпечує узагальнення та поглиблення знань, отриманих з різних джерел, формує в учнів смак до самостійної діяльності.

Досвід показав, що метод проекту має міжпредметний характер, дає можливість учням проявити свої знання з таких предметів, як: екологія, хімія, біологія, а в подальшому – і при вивченні спеціальних предметів, таких, як: спецтехнологія, матеріалознавство, технологія конструкційних матеріалів, автомобільні експлуатаційні матеріали.

За час підготовки проекту було погоджено етапи роботи над проектом, проведені екологічні вікторини, турніри, анкетування, були розподілені напрями досліджень серед учнів і, як кінцевий результат, складений сценарій захисту проекту. Працювали над проектом не тільки учасники проектної групи, а й інші учні, яким цікаво брати участь у суспільному житті нашого навчального закладу.

Девізом проекту стали слова академіка зі світовим ім'ям В. Вернадського: «Якби на Землі було відсутнє життя, обличчя її було б таким незмінним і хімічно інертним, як нерухоме обличчя Місяця, як інертні уламки небесних світил».

Об'єктом дослідження проекту став острів Жуків. Він знаходиться в мальовничому куточку українського мегаполісу, в південній частині м. Києва, поряд з житловим масивом Корчувате. Цей острів є зеленою перлиною міста з чарівною природою і прозорою дніпровською водою.

Мета проекту: визначити шкідливість виробів із пластмас, зрозуміти особисту значимість у збереженні чистоти навколишнього середовища, підвищити рівень екологічної освіти і культури учнів. Відповідно до мети було сформовано головне питання проекту: «Використання пластичних матеріалів – це корисно чи шкідливо?»

Учні нашого навчального закладу, активісти Голосіївського району м. Києва, викладачі прилеглих шкіл та жителі Корчуватого постійно порушують проблему екологічного стану, чистоти і благоустрою навколишнього середовища і територій.

Щоб люди не викидали сміття на території зони відпочинку острова Жуків, було введено програму «Чисте життя», за якою на території острова були розміщені таблички з написом «Дякуємо за чистоту» і підготовлені заздалегідь місця для утилізації сміття, серед якого найбільша кількість пластикових пляшок, поліетиленових пакетів тощо.

Виникла проблема: що робити з виробами із пластмас, адже саме вони є головними забруднювачами навколишнього середовища.

Учням потрібно було зрозуміти, яку загрозу несе масове використання пластикової тари, вивчити історію виникнення пластмас, їх вплив на людський організм і навколишнє середовище.

Опрацювавши матеріали дослідження, учні дізналися, що більшу частину сміття, що забруднює нашу планету, становлять пластмаси, а кількість відходів полімерів в Україні за останні 10 років подвоїлася, тобто сьогодні стоїть проблема перед державою: навчитися переробляти пластик.

Що стосується підвищення екологічної безпеки під час професійної підготовки, то учні розглядають ці питання вже на перших уроках при вивченні теми «Шляхи удосконалення конструкції автомобіля».

Мова йде про підвищення безпеки, поліпшення паливної економії, підвищення рівня комфорту, а також екологічної безпеки. Автомобіль є джерелом забруднення навколишнього середовища, що стимулює постійне підвищення екологічної безпеки.

У 2005 році введено екологічні норми Євро-5, використовуючи які, автовиробники пропонують на нових автомобілях зниження шкідливих викидів і рівня шуму за рахунок змін у випускній системі із застосуванням систем управління двигуном.

При вивченні теми «Системи живлення бензинових двигунів» розглядають пристрій і роботу систем впорскування бензину, які оптимізують приготування суміші і забезпечують зниження кількості шкідливих складових у відпрацьованих газах.

При вивченні теми «Системи живлення дизельних двигунів» розглядають пристрій системи впорскування Common Rail, якими оснащуються всі сучасні дизельні двигуни. Вони мають електронне управління, а електромагнітні форсунки впорскують у циліндр 5 порцій дрібно-розкрапленого палива на один цикл. Це дає змогу досягти високих показників паливної економічності, підвищення потужності і зниження токсичних речовин у відпрацьованих газах.

Також вивчається система рециркуляції відпрацьованих газів EGR, що дає змогу знизити місткість оксидів азоту у відпрацьованих газах.

При вивченні теми «Системи запалювання» мова йде про мікропроцесорні системи запалювання, які управляються електронним блоком управління і забезпечують своєчасне, якісне запалювання горючої суміші та повне її згорання.

При вивченні теми «Системи випуску відпрацьованих газів» розкривається пристрій трьохкомпонентних бар'євих каталізаторів накопичувального типу, які знижують місткість токсичних речовин у відпрацьованих газах.

При вивченні теми «Кузови автомобілів» мова йде про альтернативні матеріали при виготовленні кузовів (карбон), оздоблення салону, а також фарбування кузовів з допомогою фарб на водній основі.

Коли вивчаються автоексплуатаційні матеріали, акцентується увага на виготовленні палива рослинного походження (етаноли), місткість сірки в дизельному паливі, використання рідини для омивання переднього скла з твердою екологічною формулою.

Висновок. Можна сказати, що при вивченні пристроїв автомобілів викладачі намагаються дати матеріал зі всіх систем і вузлів сучасних автомобілів, що використовуються для зниження шкідливого впливу на навколишнє середовище та підвищення екологічної безпеки.

Література

1. Волошкіна О. С., Яковлєв Є. О., Удод В. М. Питання екологічної безпеки поверх водних об'єктів. – Київ. – Інститут проблем національної безпеки при РНБІОУ:2008. – 128 с.
2. Заграй Я. М. Вплив фізичних і хімічних забруднювачів на еко- і біосистеми [Текст] : монографія / Я. М. Заграй [та ін.] ; Київський національний ун-т будівництва і архітектури. – К. : [КНУБА], 2009. – 275 с.: рис., табл. – Бібліогр.: с. 258-271.

3. Заграй Я. М. Моделювання і прогнозування стану довкілля [Текст] : навч. посіб. для студ. спец. 7.070801 «Екологія та охорона навколишнього середовища» спеціалізації 7.070801.10 «Екологія будівництва» напряму 0708 підгот. «Екологія» / Я. М. Заграй, О. А. Котовенко; Київський національний ун-т будівництва і архітектури. - К. : [КНУБА], 2007. – 119 с. – Бібліогр.: С. 117

4. Лук'янова Л. Б. Основи екології: Навч. посібник. – Київ: «Вища школа», 2000 р. – 327 с.

5. Радкевич В. О., Михайличенко А. М., Аніщенко В. М. Методичні рекомендації щодо організації занять з енергоефективності: метод. рек. : Компанія СМІТ, 2009. – 86 с.

6. Царик Т. Є. Основи екології [Текст] : Навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / Т. Є. Царик, В. В. Файфура ; ред. Є. П. Качан ; Тернопільська академія народного господарства. – Т. : [б.в.], 2003. – 206 с.

Аннотація

Актуальность исследования обусловлена необходимостью комплексного решения научно-педагогической проблемы формирования экологической компетентности будущих квалифицированных рабочих автотранспортной отрасли сквозь призму метода проектного обучения.

Ключевые слова: экологическое воспитание, технология проектного обучения, экологизация личности, экология окружающей среды, квалифицированный рабочий автотранспортной отрасли, экологическое образование, экологическая безопасность, автоэксплуатационные материалы.

Summary

Research actuality determines of complex solving necessity of scientific-pedagogical problem of ecological competence formation of future qualified workers of automobile industry through the project method of education.

Key words: ecological education, project technology education, greening personality, environment ecology, qualified worker of automobile industry, ecological education, ecological safety, auto-operational materials.

ПРОЕКТНА РОБОТА ЯК МЕТОД ПЕРЕТВОРЕННЯ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ В ЖИТТЄВИЙ ДОСВІД

*Тамара Осадча,
старший викладач
Навчально-наукового центру
професійно-технічної освіти НАПН України*

Анотація

У статті розглянуто роль методу проектів у навчально-виховному процесі. Наведено класифікацію проектів. Проаналізовано основні фази проведення проекту. Визначено й охарактеризовано базові критерії проектної роботи як невід'ємні складові успішного вивчення конкретних тем з гуманітарних дисциплін.

Ключові слова: метод проектів, новітня технологія, навчальне проектування, проектна технологія, професійно-технічна освіта, гуманітарні дисципліни, творчі здібності, теоретичні знання, практичні вміння.

Постановка проблеми. Впровадження проектної технології на уроках гуманітарних дисциплін є важливим засобом для духовного саморозвитку, самореалізації та самоутвердження учня, формування критичного мислення, що є основним у вихованні соціально-активної особистості, здатної творчо засвоювати знання і використовувати їх на практиці; особистості, від якої залежить майбутнє нашої держави.

Особливо продуктивною є проектна технологія, яка на уроках гуманітарних дисциплін надає викладачу безмежні можливості для виконання навчальних завдань і розвитку творчих здібностей учнів. Саме учень стає одним із членів проектно-дослідницького колективу і може брати на себе різноманітні соціальні ролі – джерела ідей, інформації, порадника. Викладач, як і учень, несе відповідальність за навчально-проектний результат. Це відповідає програмним вимогам дисциплін гуманітарного спрямування – формування комунікативної компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів.

Мета статті – здійснити порівняння класифікацій проектів для виявлення найбільш ефективних видів проектів, умов та засобів їх реалізації при вивченні навчальних тем з гуманітарних дисциплін.

Виклад основного матеріалу. Сучасна система освіти повинна допомогти учням відчувати себе впевненими на ринку праці, вміти адаптуватися до соціальних змін і криз у суспільстві, бути психологічно стійкими, розвивати здатність до самоорганізації. Це вимагає пошуку нових форм організації навчально-виховного процесу, які б дали змогу розвивати кожного учня як творчу особистість, здатну до практичної роботи. Сучасне інформаційне суспільство ставить за мету перед всіма типами навчальних закладів, включаючи й навчальні заклади професійно-технічної освіти, підготовку фахівців, здатних адаптуватися до життя, самостійно здобувати знання, вміло застосовувати їх на практиці для розв’язання різноманітних проблем.

Учні мають:

- критично і творчо мислити;
- чітко усвідомлювати, де і яким чином можна застосувати набуті знання;
- генерувати нові ідеї;
- грамотно працювати з інформацією, бути комунікабельними, постійно самовдосконалюватися.

Інтенсифікація навчального процесу призвела до змін парадигми освіти, яка проголошує вищу якість навчання. На зміну пасивному учню приходить учень – як активний суб’єкт, який здобуває знання. Тепер викладач – не єдине, основне джерело знань, а організатор пізнавальної, пошукової діяльності учнів.

Особливо продуктивним є метод проектів, оскільки учень, працюючи над проектом, проходить стадії:

- планування;
- аналізу;
- синтезу;
- активної діяльності.

Метод проектів дає можливість застосовувати не тільки індивідуальну самостійну роботу учнів, а й групову, що дає їм змогу набувати комунікативних навичок та вмінь. Виступ перед аудиторією, відеокамерою вимагає подавати інформацію так, щоб донести її до

слухачів. Робота над презентаціями, відеороликами розвиває відповідальність за ухвалені рішення, просторову уяву, об'ємне бачення проекту, вміння працювати в групах. Завдяки проектному методу навчання учні усвідомлюють всю технологію поставленої мети: від постановки проблеми до здобуття результату. Так досягається зв'язок теоретичних знань із практичними вміннями.

Виконання проектної роботи можна розглядати як один із засобів подолання бар'єрів в індивідуальному розвитку особистості. У процесі виконання проекту учні вперше долають також і звичне дидактичне середовище, для якого характерна процедура пояснення-інструкція. Вони вперше отримують завдання, які не мають єдиного правильного розв'язку, однак, розуміючи необхідність його знаходження, прагнуть до результату. Проекти дають змогу виявити інтерес кожного учня до процесу діяльності. Водночас, за допомогою проектів учні вибирають напрями дослідження, де можуть проявити свої здібності. Проектування допомагає учням усвідомити роль знань у житті і навчанні.

Навчальне проектування виникло в 20-ті роки XX ст. у США як гуманістичний напрям філософії та освіти. Основною ідеєю цієї новітньої технології (педагогічні погляди американського філософа і педагога Джона Дьюї) стала ідея побудови навчання на активній основі, через дослідницьку діяльність учня, у співвідношенні з його особистим інтересом [2]. Надзвичайно важливо розвивати в учнів особисту зацікавленість у здобутті знань, з усвідомленням того, де і яким чином вони можуть знадобитись їм у житті. Проблема мусить бути з реального життя, знайома і значуща для учня, для її розв'язання йому необхідно застосовувати здобуті знання або ті, що потрібно здобути.

Навчальне проектування орієнтоване, перш за все, на самостійну діяльність учнів – індивідуальну, парну або групову, яку учні виконують упродовж визначеного часу.

Технологія проектування передбачає розв'язання учнем або групою учнів певної проблеми, що передбачає, з одного боку, використання різних методів, засобів навчання, а з іншого – інтегрування знань, умінь із різних галузей науки, техніки, творчості. Результати виконання проектів повинні бути відчутні: якщо це

теоретична проблема, то конкретне її вирішення, якщо практична – то конкретний результат, готовий до впровадження.

Проектна робота передбачає використання викладачем сукупності дослідницьких, пошукових, творчих за своєю суттю методів, прийомів, засобів.

Таким чином, суть проектної роботи – стимулювати інтерес учнів до вирішення певних проблем, що передбачає володіння визначеною сумою знань та через проектну діяльність, яка має на меті розв’язання однієї або цілої низки проблем, показати практичне застосування надбаних знань. Від теорії до практики, гармонійно поєднуючи академічні знання з прагматичними, дотримуючи відповідний їх баланс на кожному етапі навчання.

Вище сказане вказує на те, що викладачу гуманітарних дисциплін на сьогоднішній час потрібно, навіть необхідно, працювати над впровадженням методу проектних технологій у навчально-виховний процес для розвитку творчих здібностей учнів. Цей метод цікавий тим, що, з одного боку, сприяє створенню умов для розвитку інтелектуально-творчих здібностей обдарованих дітей, а з іншого – проект дає можливість брати участь у цікавій і результативній роботі всім учням. Шляхами реалізації проблемної теми, виходу на реальне життєве проектування учнів є профільне навчання, система підготовки до вищої освіти, використання особистісно-зорієнтованих, інформаційних технологій і методу проектів.

Позитивним у проектній роботі є набуття учнями таких умінь:

- планувати свою роботу;
- використовувати багато джерел інформації;
- самостійно відбирати й накопичувати матеріал;
- аналізувати;
- співставляти факти;
- аргументувати власну думку;
- приймати рішення;
- встановлювати соціальні контакти;
- створювати «кінцевий продукт» (журнал, сценарій);
- презентувати створене перед аудиторією;
- оцінювати себе й одне одного.

Залучення учнів до проектної роботи сприяє розвитку творчості, ініціативи, самостійності, організаторських здібностей, стимулює процес і самовдосконалення. Різноманітність мотивів, прагнень, які спонукають учнів до активної участі в проектній роботі, дає можливість самоствердитися, усвідомити себе як потрібну в соціумі особистість, яка є важливою і для викладачів, і для батьків, і для суспільства в цілому. Проектна робота відкриває широкі можливості для вибору ролі в системі взаємин (лідер-організатор, лідер-генератор ідей, лідер-виконавець). Вона передбачає активну діяльність кожного, оскільки кінцевий результат залежить від спільних зусиль, сприяє формуванню ціннісних орієнтацій.

Проектна робота у навчально-виховній роботі викладача гуманітарних дисциплін – це:

- засіб соціального та інтелектуально-творчого розвитку всіх суб'єктів освіти – учнів, педагогів, батьків;
- середовище, яке розвиває, формує соціальні вміння та навички і сприяє процесу набуття життєвого досвіду;
- шлях формування компетентностей учнів у соціальному просторі;
- можливість будувати стосунки на основі толерантності;
- засіб перевірки відповідності набутого досвіду потребам власної активної ролі в суспільстві;
- формування високоінтелектуальної, компетентної, свідомої особистості з громадянською позицією, здатної до самореалізації та прояву своїх можливостей у різних сферах діяльності;
- виховання відповідальності людини за свої вчинки, за результати спільної праці в колективі.

Метою навчального проектування є створення педагогом під час освітнього процесу таких умов, за яких результатом є індивідуальний досвід проектної роботи учня. Під час використання технології вирішується ціла низка різнорівневих дидактичних, виховних і розвивальних завдань:

- розвиваються пізнавальні навички учнів;
- формуються вміння самостійно конструювати свої знання;
- уміння орієнтуватися в інформаційному просторі;
- активно розвивається критичне мислення, сфери комунікації [4].

Таким чином, проект – це цільовий акт діяльності, в центрі якого знаходяться інтереси учня.

Педагог повинен знати основні вимоги, які висуває проектна робота до її організації:

- 1) наявність значущої у дослідницькому, творчому плані проблеми (завдання);
- 2) практична, теоретична, пізнавальна значущість передбачуваних результатів;
- 3) самостійна (індивідуальна, парна, групова) діяльність учнів;
- 4) структурування змістової частини проекту;
- 5) використання дослідницьких методів: визначення проблеми досліджуваних завдань, що впливають із неї, висунення гіпотези їхнього вирішення, обговорення методів дослідження, оформлення кінцевих результатів, аналіз отриманих даних, підбиття підсумків, коректування, висновки [3].

Можуть бути різні підстави для вибору тематики проекту. Вона може бути сформульована фахівцями, висунута викладачами, запропонована самими учнями. Результати проектів мають бути матеріальним, тобто відповідно оформленим – відеофільм, альбом, журнал, газета, альманах.

Сучасна педагогіка розрізняє такі типи проектів:

- дослідницькі: в основі проекту знаходиться дослідження певних явищ та процесів;
- творчі: спільне створення художніх творів, видовищних заходів тощо;
- ігрові (імітаційні), в яких учасники проекту виконують визначені ролі;
- інформаційні: збір та аналіз інформації про певний об'єкт;
- практичні: безпосереднє впровадження у практику [3].

За характером контактів проекти поділяються на внутрішні та міжнародні. Внутрішніми називають проекти, організовані або всередині одного навчального закладу, або між навчальними закладами, навчальними групами всередині регіону, країни. У міжнародних проектах беруть участь представники різних країн, для їх реалізації можна застосовувати засоби інформаційних технологій, необхідною у таких проектах є участь викладачів іноземної мови.

За кількістю учасників проекти поділяються на особистісні, парні та групові.

За тривалістю проведення проекти розрізняють: короткодіючі (кілька уроків із програми одного предмета), середньої тривалості (від тижня до місяця), довготривалі (кілька місяців) [1].

На практиці частіше доводиться мати справу зі змішаними типами проектів.

Використання методу проектів при вивченні таких предметів, як «Людина і світ», «Філософія», «Психологія», «Соціологія» забезпечує глибоке й усвідомлене засвоєння учнями навчального матеріалу, критичне оцінювання подій, що відбуваються як у особистому житті учня, так і в соціумі, розширює сферу спілкування, формує навички мислення високого рівня. Важливо, що метод проектів забезпечує можливість реалізації власних ідей учнів і в результаті сприяє позбавленню певних комплексів особистості. Робота над проектом на таких уроках допомагає молодому поколінню пізнати навколишній світ і себе в ньому, це поштовх до роздумів про життя, про сенс людського існування на Землі.

Метод проектів сприяє розвитку творчих здібностей, тому що всі завдання мають характер дослідницький, пошуковий, творчий, і повинні виявити особистісне ставлення учнів до поставленої проблеми, духовних пошуків в сьогодишньому стрімковплинному часі.

Метод проектів – одна з альтернатив навчальної системи, яка використовується на завершальному етапі вивчення певної теми і дає можливість узагальнити й поповнити засвоєний матеріал, отримавши комплексні знання, налаштовує учнів на самостійну пошуково-дослідницьку діяльність.

Так, перед початком вивчення теми «Молодіжні субкультури» з предмета «Людина і світ» учні були поділені на творчі групи (2-4 особи) і отримали перспективні завдання до вивчення окремих неформальних об'єднань (байкери, металісти, скінхеди, панки та інші). Результати досліджень учні оформляють у вигляді презентацій, доповідей, інсценізації, відеофільму.

Під час виконання завдання учні зацікавились питанням про існування неформальних об'єднань молоді і в Україні, і в учнівському середовищі навчального закладу. Таким чином, творче завдання

набрало більш ширшого простору, об'єднавши і суспільно-гуманітарні дисципліни (соціологія, психологія), і співпрацю з учнями інших навчальних груп.

Орієнтовна тематика творчих робіт з теми «Суспільство. Особа. Професія. Молодіжні субкультури в середовищі учнів навчально-наукового центру»:

1. Загальна характеристика субкультури як суспільного явища.
2. Історія появи та характеристика різних молодіжних субкультур: байкери, металісти, хіпі, репери, гопники, скінхеди, готи, емо, геймери.
3. Психологічна оцінка кожної із названих субкультур.
4. Соціологічні дослідження про неформальні об'єднання молоді в українському суспільстві.
5. Соціологічні дослідження в межах навчального закладу: анкетування учнів: «Чи легко Ви піддаєтеся впливу?» та «Молодіжні субкультури в сучасному суспільстві», одним із варіантів є написання твору-роздуму на тему: «Я через 15 років».
6. Вплив різних молодіжних неформальних об'єднань на відносини з батьками, ровесниками, іншими людьми.

Учитель лише пропонує тематику творчих досліджень, а учні мають право вибрати або сформулювати власні теми проектів.

В основі проектної роботи на уроках гуманітарних дисциплін лежить розвиток основних компетенцій: пізнавальних навичок учнів, уміння орієнтуватися в різних джерелах інформації, застосовувати на практиці отримані знання, виділяти проблеми і визначати шляхи їх вирішення, планувати, прогнозувати, аналізувати, зіставляти, порівнювати, оцінювати, робити висновки, виробляти особисту думку, презентувати результати проектної діяльності. Проектна робота сприяє вихованню толерантності і комунікативності, адже передбачає роботу в групах, у парах, вимагає співробітництва учнів різного віку. Ця робота формує критичне та творче мислення учнів, а отже, відповідає основному завданню освіти – виховання соціально активної особистості, здатної до самовдосконалення.

Таким чином, метод проектів є сучасною педагогічною технологією, використання якої створює умови для всебічного розвитку підростаючого покоління у процесі організації творчої діяльності.

Висновок. Проаналізувавши класифікації проектів, умови та засоби їх реалізації, та на основі педагогічного досвіду організації проектної роботи з учнями при вивченні гуманітарних дисциплін, можна дійти висновку, що проектна робота є необхідною частиною навчально-виховного процесу у професійно-технічних навчальних закладах. Потрібно підкреслити, що критерії виконання проекту та навчально-виховного процесу збігаються. І проектна робота, і навчально-виховний процес характеризуються такими рисами: самоорганізація у процесі навчання, впровадження та використання стратегій та методів навчання, зміна традиційної ролі викладача, можливості самооцінювання, зв'язок з попереднім досвідом, орієнтація на власний стиль навчання. У зв'язку з цим вважаємо, що інтеграція проектів до процесу викладання гуманітарних дисциплін сприяє більшій вмотивованості та самостійності учнів. Це діяльність, яка дає змогу проявити свою індивідуальність та вміння брати особисту відповідальність за своє навчання. Усвідомлення учнями, що проект, над яким вони працюють, матиме практичне застосування (презентація, семінар, газета тощо), також сприяє підвищенню відповідальності. Проектна робота здійснюється за допомогою стратегій і технік навчання. Тому можна дійти висновку, що метод проектів є одним з найбільш ефективних способів формування та розвитку професійних навичок учнів.

Література

1. Освітні технології: Навчально-методичний посібник за загальною редакцією О. М. Пехоти, К., 2002 р. – 128 с.
2. Полат Е. С. Метод проектов. – М., 2001 р. – С.7-19.
3. Нові педагогічні та інформаційні технології в системі освіти. / Под ред. Є. С. Полат. – М., 2000 р. – 272 с.
4. Пахомова Н. Ю. Проектне навчання – що це? / Методист № 1, 2004 р. – С. 39-46.

Аннотація

В статті рассмотрена роль метода проектов в учебно-воспитательном процессе. Приведены классификации проектов. Проанализированы основные фазы проведения проекта. Определены и охарактеризованы базовые критерии проектной работы как

неотъемлемые составляющие успешного изучения конкретных тем по гуманитарным дисциплинам.

Ключевые слова: метод проектов, новейшая технология, учебное проектирование, проектная технология, профессионально-техническое образование, гуманитарные дисциплины, творческие способности, теоретические знания, практические умения.

Summary

The article examines the role of project method in the educational process. The classification of projects. The basic phases of the project. It is proved that the basic criteria for project work as integral components of a successful study of specific topics in the humanities.

Key words: projects method, new technology, educational projecting, project technology, vocational training, humanitarian disciplines, creativities, theoretical knowledge, practical skills.

УДК 377.091.313:33

ВИВЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДУ ПРОЕКТІВ

*Андрій Патока,
викладач економічних дисциплін
Навчально-наукового центру
професійно-технічної освіти НАПН України*

Анотація

Обґрунтовано використання методу проектів у процесі вивчення економічних дисциплін в професійно-технічних навчальних закладах. Наведено приклад поетапного проведення проектної роботи у навчально-науковому центрі професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України.

Ключові слова: метод проектів, економічні дисципліни, маркетинг, менеджмент, програмування поведінки, потреби, людські цінності.

Постановка проблеми. Сучасного учня постійно оточують проблеми економічного характеру: вибір товарів і ціни на них, доходи й витрати, придбання товарів, які найбільш якісно забезпечать його життя, поняття бюджету сім'ї, економічна криза, тарифи на газ, електроенергію, податки та інфляція. Вже через рік-два учні будуть самостійно вирішувати власні економічні проблеми, почнуть трудову діяльність, будуть влаштовувати своє особисте життя, отримають право голосу і в подальшому будуть вирішувати долю країни, а тому повинні мати достатні економічні знання і широкий кругозір.

Мета статті – дослідження використання методу проектів при вивченні економічних дисциплін у професійно-технічних навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. Метод проектів дає можливість вивчати економіку цікаво, робить більш зрозумілим динамічний розвиток економіки, що постійно змінюється разом із життям людини. Ці зміни можна побачити в магазині, переході, метро. Ця проблема поруч, але малопомітна. Технологія проектної діяльності дає змогу розв'язати проблему, зробити її помітною, цікавою та актуальною, доступною для аудиторії вікової групи учнів професійно-технічних навчальних закладів.

Завдання методу проектів: навчити учнів самостійно знаходити, вирішувати, опрацьовувати інформацію щодо проблемного питання.

Опис проекту: перед учнями групи поставлена загальна тема проекту: «Вплив маркетингових технологій на купівельну активність учнів Центру». Робота над таким дослідженням допоможе учням осмислити свою економічну поведінку як покупця, який щоденно здійснює купівлю товарів та користується послугами. Купуючи товари, учень ставить перед собою питання, що стосуються його особистого вибору та бюджету, який він має на певний проміжок часу, серед неймовірної кількості товарів та послуг, котрі є на ринку. Що саме керує учнем? Чи може виробник впливати на купівельну поведінку учня? Як саме впливає виробник?

Усі ці питання підсвідомо або свідомо вирішуються щодня. Виробники товарів та продавці – це професіонали, заробіток яких залежить від витрат кожного окремого індивіда, який переступив поріг його супермаркету. Їхнє завдання – продати товар.

Працюючи над проектом, учні повинні дослідити, чи може виробник на рівні підсвідомості керувати купівельною поведінкою учнів Центру. Визначити як саме здійснюється такий вплив, проаналізувати ситуацію щодо впливу та зробити певні розрахунки, використовуючи прийоми математики, економіки; зробити висновки та оформити їх у презентаціях, поглибивши свої знання з інформатики.

Мінімальна кількість учнів у групі – 2 особи, які самостійно досліджують отримане завдання та розподіляють обов’язки між собою.

Завдання для кожної групи є індивідуальним, тобто йдеться про те, що загальну тему: «Вплив маркетингових технологій на купівельну активність учнів Центру» презентує викладач, а теми, які відносяться до загальної, – самостійно опрацьовуються учнями. Наприклад, загальна тема може включати в себе питання: «Як впливає музика в магазині на купівлю товарів. Купують більше або менше?» та інші питання, які в сукупності можуть розкрити загальне питання, поставлене перед учнями.

Методика поетапної побудови проекту з предмета «Економіка».

Першим етапом складання проекту є вибір теми, у даному разі – «Вплив маркетингових технологій на купівельну активність учнів Центру».

Вибір теми проекту повинен бути перш за все актуальним і цікавим для груп, де вивчають такі предмети, як: економіка, маркетинг, менеджмент. А також для учнів, які є просто звичайними споживачами і купують товари кожного дня.

Учні, які задіяні в проекті, повинні дослідити і показати, як саме здійснюється вплив різних факторів на свідомість і підсвідомість людини, які технології при цьому використовуються?

Другим етапом є формування головної проблеми проекту: показати і довести, що на учня здійснюється вплив у закладі реалізації товарів.

Відповісти на питання: чому, плануючи витратити 10 грн. на молоко, учень витратив більше.

На третьому етапі загальна тема поділяється на підтеми:

- управління поведінкою споживачів;
- вплив реклами на споживачів;
- програмування поведінки споживачів;

- вплив музики на споживачів в супермаркеті;
- «метод обману».

Дослідження цих проблем дасть відповідь на питання, чому відбуваються перевитрати коштів у супермаркетах.

Четвертий етап – планування роботи. Після визначення тем, які потрібно дослідити, учні розподіляються на робочі групи: історики, мерчандайзери, маркетологи, психологи та актори. Розподіляється робота у групах, терміни її виконання, визначаються обов'язки учасників у кожній групі та будується графік консультацій для кожної групи.

П'ятий етап – організація виконання робіт.

Це найбільш трудомісткий етап проектування. Учні збирають і опрацьовують дані для проекту під постійним контролем керівника. Обираються найкращі альтернативи, досліджується та опрацьовується відеоматеріал.

На цьому етапі вибудовується сценарій проекту, який коригується залежно від матеріалів, зібраних учнями.

Сценарій розробляється за участю всіх груп дослідників, щоб учні бачили проект як загальне ціле, а не як назву теми, яку вони досліджують. На цьому етапі в кожного учня, який задіяний в проекті, закладаються такі якості, як: пізнавальна активність, креативність, здатність до спільної діяльності.

Завдання керівника – зацікавити учнів, запалити «іскру» прагнення до дослідницької роботи. Учні повинні розуміти завдання проекту, а керівник розуміти проблеми, з якими стикаються учні.

Шостий етап – формування понять, узагальнень, висновків.

Інформація, яку учні збирали та опрацьовували, – уніфікується, терміни та визначення – стандартизуються. На базі отриманої інформації учні роблять висновки, які презентуватимуть перед аудиторією.

Сьомий етап – презентація проекту.

Мета презентації і захисту проекту – розповісти учням, що економіка – це цікаво. Презентація й захист проекту організовуються з елементами гри та заохочувальними призами для глядачів.

Учні презентують свої дослідження із застосуванням мультимедійних засобів, залучають глядачів до вирішення проблемних

питань, влаштовують тематичні ігри. Найактивнішим учасникам видаються сертифікати на отримання додаткового балу з економічних предметів.

Кілька театралізованих мініатюр унаочнили реальні сцени, побачені в супермаркетах, на які не звертає уваги непідготовлений відвідувач. Наприклад, мініатюра «великий трикутник»: для того, щоб купити молоко, споживачу доведеться пройти за спеціально побудованою схемою: хліб, м'ясо, крупи, чай, горілчані вироби, фрукти і, нарешті, молочний відділ (рис.1).

Рис. 1. Мініатюра «Великий трикутник»

Здається, коли всі перепони і спокуси пройдено – маленька черга біля каси! Із сорока вільних кас – працює 6-7. Для чого створюється черга? А які товари зазвичай продають на касі? Так, звісно, якщо черга стає більшою, ніж три особи, виникає напруження в покупця. Тоді відкривають додаткову касу, але черга з двох-трьох осіб – це час на спокусі товарами, яких немає в списку запланованих (рис. 2).

Рис. 2. Мініатюра «Черга біля каси»

Проходимо через відділ хліба. Свіжа випічка стимулює наші рецептори шлунку. Далі, як правило, готові вироби, які можна відразу споживати, але якщо ви не належите до осіб, дохід яких не дає змогу їх купити, то є відділ м'яса та круп. А черга біля каси – це «дешевий батончик», який втамує Ваш голод. Тому кожна додатково витрачена хвилина в супермаркеті – це Ваші додаткові витрати. Схема побудови така: максимально довгий шлях від входу до каси, з максимально можливими спокусами на всьому шляху. Музика відповідного темпу і гучності «вимикає обережність», темп покупки: «взяв товар – поклав у кошик» (рис.3).

Рис. 3. Мініатюри «Процес купівлі під ритмічну музику»

Наприкінці проекту ведучий робить загальні підсумки за всіма темами, що розглядалися, та пропонує дієві методики опору впливу на свідомість і підсвідомість споживача.

Восьмий етап – оцінка проекту.

Керівник аналізує результати проектної роботи, його сильні та слабкі сторони.

Вдалий проект має засвідчити, що економічні предмети (дисципліни) є цікавими і корисними в повсякденному житті.

Учні прагнуть виконувати роботу, яка розкриває їхній потенціал, а своїм дослідженням та наступним захистом проекту виховують у собі раціонального споживача.

Для учнів, які розробляли проект, він є навчально-дослідницьким, оскільки вони були дослідниками, а водночас поглибили свої знання з економічних предметів.

Для глядачів у залі проект є навчально-виховним. Найкращим доказом цього є приклад, коли учні, які були присутні на захисті проекту групи, через кілька тижнів прийшли на урок із повідомленням: «Сьогодні нас намагалися обманути: на ціннику вказали ціну 45 грн. за торт, а на касі пробили 65 грн. Торт важив 1200 грам. На касі намагалися довести, що торт просто став дорожчий, але в чеку була вже вказана інша вага тарту: 2 кг – 65 грн.».

Після закінчення проекту учні стали більш уважними та раціональними споживачами, що позитивно позначиться на їхньому здоров'ї та економії власних коштів.

Висновок. Метод проектів складніший, аніж лекція чи практична робота. Він потребує використання сучасних інформаційних засобів та програмного забезпечення. Звідси, – і кваліфікація сучасного викладача має бути значно ширша, ніж це було п'ять-десять років тому. Метод проектів трудомісткий, і кількість додаткових годин, витрачених на проект, здається неймовірно великою та неоправданою. Світовий технічний, навчальний, освітній прогрес вимагає сучасного цікавого матеріалу і нових форм вивчення. Наразі заклади професійно-технічної освіти мають готувати кваліфікованих робітників – творчих особистостей із критичним мисленням, а вчити і виховувати свідомого громадянина потрібно з використанням нових методик, «тут і тепер», на вимогу часу, не зволікаючи на «важкі часи».

Література

1. Белявцев М. І. Маркетингова цінова політика: навчальний посібник / М. І. Белявцев, І. В. Петенко, І. В. Прозорова ; М-во освіти і науки України, ДНУ. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 330 с.

2. Варналій З. Основи підприємництва: Навчальний посібник / Захарій Варналій. – 3-тє вид., виправл. і доп.. – К.: Знання-Прес, 2006. – 350 с.

3. Лебедева Л. И., Иванова Е. В. Метод проектов в продуктивном обучении Педагогические технологии. – 2002. – №4. – С. 5-7.

4. Логвин В. Л. Метод проектів у контексті сучасної середньої освіти // У збірнику: Проекти, реалії, перспективи. – К., 2003. – 120 с. – 256 с.

5. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: Монографія / С. О. Сисоєва, А. М. Алексюк. П. М. Воловик та ін.; За ред. С. О. Сисоєвої. – К.: ВІПОЛ, 2001. – 502 с.

Аннотация

Обосновано использование метода проектов при изучении экономических дисциплин в профессионально-технических учебных заведениях. Приведен пример поэтапной проектной работы в Учебно-научном центре профессионально-технического образования Национальной академии педагогических наук Украины.

Ключевые слова: метод проектов, экономические дисциплины, маркетинг, менеджмент, программирование поведения, потребности, человеческие ценности.

Summary

The projects method during economic disciplines studying at vocational school is substantiated. In article presented an example of a phased project work at educational-scientific centre of vocational training National academy of pedagogical sciences of Ukraine.

Key words: projects method, economic disciplines, marketing, management, programming behavior, needs, human values.

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ПРОЕКТНОГО НАВЧАННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

*Тетяна Пащенко,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
науковий співробітник лабораторії
технологій професійного навчання
Інституту професійно-технічної освіти НАПН України*

Анотація

У статті розкрито суть, визначальні ознаки, з'ясовано мету, принципи, завдання та функції впровадження навчального проектування, розглянуті можливості застосування проектних технологій у процесі формування професійних знань та вмінь майбутніх кваліфікованих робітників будівельної галузі.

Ключові слова: метод проектів, проектна технологія навчання.

Постановка проблеми. Будівництво – основа сучасного цивілізованого суспільства. Уміння в необхідних обсягах і своєчасно мобілізувати, раціонально розподілити, ефективно й ощадливо використати природні і штучні будівельні ресурси на всіх рівнях економічного господарювання визначає значною мірою ступінь задоволення суспільно необхідних потреб, рівень життя народу.

Важливою передумовою вдалого розв'язання складних фінансово-господарських взаємин учасників процесу створення будівель і споруд є наявність у країні обізнаних і досвідчених фахівців.

Це вимагає удосконалення системи підготовки майбутніх будівельників у напрямі максимального наближення навчальних занять до реалій фінансово-господарського життя Української держави.

Сучасний етап оновлення системи національної освіти, згідно вимог загальноєвропейського простору, потребує нестандартного підходу, нових пошуків, створення інноваційних навчальних

технологій та методик. Нинішній рівень розвитку інформаційних технологій надає широкі можливості щодо активізації та підвищення продуктивності навчання. Використання інформаційних технологій у навчальному процесі урізноманітнює його, підвищує ефективність засвоєння матеріалу, автоматизує процес навчання та контролю знань. Розвиток мережі Інтернет та зростання її ролі в різних галузях діяльності суспільства викликають істотні зміни в освітніх процесах. До таких змін відноситься і формування нових технологій навчання. Однією з них є проектне навчання.

В умовах стрімкого збільшення обсягів інформації перед викладачами постає завдання чіткого та доступного донесення учням максимальної кількості інформації, організації та контролю самостійної роботи учнів, посилення мотивації навчання. Інноваційні технології підвищують якість навчання, доступність та ефективність освіти, формують уміння і навички користування інформацією та правильного її застосування. Майбутньому кваліфікованому робітнику необхідно вміти працювати з великими обсягами інформації, бути готовим до наукового пошуку, володіти науково-дослідною діяльністю. Орієнтиром для сучасного навчання учнів є пошук засобів активізації навчально-пізнавальної діяльності, використовуючи різноманітні форми її організації та методичні підходи до освітнього процесу.

Одним з найефективніших засобів підвищення пізнавальної активності учнів є використання в навчальному процесі інноваційних технологій навчання. У результаті їх застосування учні вчаться аналізувати навчальну інформацію, творчо підходити до засвоєння нового матеріалу, самостійно знаходити можливості для вирішення проблем, оперативно та критично мислити, аналізувати виробничі ситуації, виробляти самостійні рішення, планувати конкретні дії, бути відповідальними, коротко та чітко висловлювати власні думки, доводити власну точку зору, аргументувати й дискутувати, поважати альтернативну думку, вміти прислуховуватися до інших та бути готовими до співпраці, розвивати вміння проектної діяльності, самостійної роботи, виконання творчих задумів. Інноваційні технології навчання сприяють інтенсифікації навчального процесу та активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Інноваційне навчання має цілком конкретні та прогнозовані цілі, одна з них – створення комфортних умов навчання, за яких той, хто навчається, відчуває свою успішність, інтелектуальну самостійність, що робить продуктивним і сам процес навчання.

До таких технологій, що істотно збагачують навчальний процес сучасної вищої школи, відноситься і проектна технологія, використання якої змінює традиційний підхід до навчання.

Мета статті – розкрити суть, визначальні ознаки, мету, принципи, завдання та функції навчальної проектної діяльності учнів, розглянути можливості застосування проектних технологій у процесі формування професійних знань та вмінь майбутніх кваліфікованих робітників будівельної галузі.

Аналіз досліджень і публікацій. Загальні теоретичні положення щодо методу проектів розглядаються у працях українських науковців (К. Баханов, А. Касперський, О. Коберник, Є. Павлютенков, В. Сидоренко, С. Ящук) і зарубіжних (Є. Полат, Н. Пахомова, Н. Матяш, І. Чечель).

Однак, потрібно зауважити, що не існує однозначного трактування поняття «метод проектів» у психолого-педагогічній літературі.

Термін «проект» з латинської «proectus» означає «кинутий вперед». У сучасному розумінні, проект – це намір, який буде здійснено в майбутньому.

За визначенням А. Дахіна, термін «проект» має декілька значень. По-перше, проект – це попередній (орієнтований) текст документа (проекту концепції, проекту стандарту освіти, проекту програми тощо). По-друге, проект розуміють як певну акцію, сукупність заходів, об'єднаних програмою, або організаційну форму цілеспрямованої діяльності – дослідницької діяльності тих, хто навчається. По-третє, це діяльність, спрямована на створення (вироблення, планування, конструювання) будь-якої системи, об'єкта чи моделі [3].

У педагогічній літературі термін «метод проектів» уперше з'явився в 1908-1910 рр. у звітах масачусетської шкільної влади. Американське бюро освіти в 1911р. затвердило термін «метод проектів» на офіційному рівні. В. Кіпатрик дав йому таке визначення: «метод проектів – це метод планування доцільної (цілеспрямованої)

діяльності у зв'язку з вирішенням певного навчально-виховного завдання в реальній життєвій обстановці» [2].

Сучасні науковці за основу тлумачення терміну «метод проектів» беруть такі поняття: спосіб організації, особистісно-орієнтований метод навчання, самостійна творча праця, сукупність навчально-пізнавальних прийомів, комплексний узагальнюючий процес, система навчання, гнучка модель організації навчального процесу, форма організації навчання, спеціально організований учителем комплекс дій, організований учителем підхід навчання у співробітництві, педагогічна технологія, сукупність педагогічних прийомів та операцій, спільна діяльність учителя й учнів, комплексний метод навчання, цілеспрямована самостійна діяльність учнів, спосіб досягнення дидактичної мети, комплексний навчальний процес.

С. У. Гончаренко дає таке визначення методу проектів: це організація навчання, коли набуваються знання і навички у процесі планування й виконання практичних завдань – проектів [1, с. 205].

В іншому довідковому педагогічному виданні – словнику з професійної освіти – подано тлумачення понять «проектування» (створення проекту – прототипу, прообразу передбачуваного або можливого об'єкта (стану) [7, с. 270]) та «метод проектів» (заснована на прагматичній педагогіці форма організації навчання, яка полягає в тому, що учні самі намічають собі певні практичні завдання (проекти) і в процесі їх виконання здобувають знання та набувають навички [7, с. 280]).

Є. Полат тлумачить проект як об'єднану навчально-пізнавальну творчу діяльність учнів-партнерів, які мають спільну проблему, мету, способи діяльності, узгоджені методи, спрямовані на досягнення загального результату сумісної діяльності, а метод проектів є тим методом, в основі якого лежить розвиток пізнавальних, творчих навичок учнів, умінь самостійно конструювати свої знання та орієнтуватися в інформаційному просторі, розвивати своє критичне мислення. Метод проектів завжди передбачає для вирішення проблеми, з одного боку, використання різних методів, з іншого – інтегрування знань та умінь з різних галузей науки, технології [6, с. 12].

А. Хуторський відносить метод проектів до евристичного методу, І. Бем та Й. Шнайдер – до продуктивних методів навчання [10, с.112].

Отже, як відзначають вітчизняні дослідники, проект – це система навчання, за якою учні набувають знань, умінь і навичок у процесі планування та виконання практичних завдань-проектів, що постійно ускладнюються. Під час роботи за проектом чільне місце посідає самостійність учнів та їхня активність, ініціативність, захопленість. Проекти можуть мати індивідуальний, груповий чи колективний характер. У їх основу покладено ідею здійснення навчання на активній основі, через самостійну і практичну діяльність учнів з урахуванням їхніх особистих інтересів [9].

До основних вимог організації проектної діяльності учнів належать:

- окреслення конкретної проблеми, розв'язання якої вимагає знань, дослідницької діяльності, критичного всебічного аналізу та пошуку;
- теоретична, практична, пізнавальна значущість очікуваних результатів (наприклад, доповідь на науково-практичній конференції, публікації в наукових виданнях);
- самостійна діяльність учнів (індивідуальна, парна, групова);
- структурування змістової частини проекту із зазначенням поетапних результатів;
- використання системи наукових методів дослідження, яка передбачає певну послідовність дій: визначення об'єкта, предмета, завдань дослідження; окреслення гіпотези дослідження; відбір методів дослідження; збір, систематизація, аналіз інформації; обговорення результатів роботи (презентація, публікація, веб-сторінка, тощо); підбиття підсумків, оформлення та презентація результатів; оцінка проекту; висновки, прогнозування нових проблем дослідження [8, с.26].

Проект – це цільовий акт діяльності, в основі якого лежить інтерес учня. Мета проектної технології – виховувати самостійну особистість, здатну до самовдосконалення та самоаналізу, з нестандартним підходом до вирішення різних ситуацій та готовністю до творчого пошуку.

Реалізація проектної технології має організовуватися із дотриманням таких дидактичних принципів:

- принцип взаємозв'язку навчання, виховання і розвитку (розвиток інтелектуальної, емоційно-вольової, діяльнісно-поведінкової

сфери особистості; залучення до різних видів навчально-пізнавальної діяльності з метою цілеспрямованого розвитку загальних і спеціальних здібностей, пізнавальних інтересів та потреб у саморозвитку та самовдосконаленні);

- принцип гуманізації (утвердження особистості учня як найвищої соціальної цінності, найповніше розкриття його здібностей, нахилів, уподобань; задоволення особистісних освітніх потреб);

- принцип науковості (формування наукового світогляду учнів відповідно до сучасного рівня розвитку науки);

- принцип оптимізації (вибір та реалізація найкращого варіанту організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності учнів з урахуванням конкретних умов, необхідних зусиль педагогів, учнів та їх реальних можливостей для здобуття максимально можливих результатів за мінімально необхідних затрат часу);

- принцип мотивації навчально-пізнавальної діяльності учнів (створення умов, за яких учень займає активну особистісну позицію і найбільш повно розкривається як суб'єкт навчально-пізнавальної діяльності) з огляду вмотивованості до її виконання;

- принцип активності, свідомості та самостійності учнів (спонукання учнів до цілеспрямованої самостійної навчально-пізнавальної активності; формування потреби у здійсненні аналізу результатів власної пізнавальної діяльності; активізація прагнення до пізнавальної самостійності).

Завданнями технології є розвиток комунікативних навичок, здатності працювати в групі, виховання прагнення до самовдосконалення та самоствердження.

Переваги. Технологія проектного навчання надає кожному учневі можливість реальної діяльності при застосуванні якого він може не тільки проявити свою індивідуальність, а й збагатити її. В учнів розвиваються пізнавальні навички та креативне мислення, а також кругозір та здатність знаходити й опрацьовувати необхідну інформацію. У колективних проектах вдосконалюється здатність до взаємодії, рольової діяльності. Збільшується мотивація учнів до навчання. Викладач може раціонально розподілити свій час, більше уваги приділити учням з особливими потребами.

Недоліки. Тривалість необхідного часу на підготовку й реалізацію проекту як з боку учня, так і з боку педагога. Окремі учні можуть бути не готові до виконання спільних завдань. Процес підготовки проекту буває важко проконтролювати. Проектне навчання часто неможливо відобразити в навчальному плані, особливо виконання проектів міждисциплінарного характеру.

Умови використання. Проектна технологія навчання надзвичайно ефективна у професійній освіті насамперед тому, що дає змогу підготувати учнів до комплексної реалізації окремих професійних функцій. Потрібно забезпечити поступову підготовку учнів до застосування проектної діяльності, починаючи з нескладних проектів репродуктивного характеру і поступово переходячи до складніших і більш творчих проектних завдань [5, с. 38].

Завдяки проектній технології учні навчаються самі визначати індивідуальний зміст діяльності, ставити цілі, проектувати етапи власної пізнавальної діяльності, обирати теми, контролювати й оцінювати свою роботу. Змістом виховання стає набуття власного досвіду, що забезпечує особистісне і загальнокультурне становлення. Крім того, учні вчаться виробляти власну життєву позицію, світогляд, прагнуть гармонійно взаємодіяти з оточуючими, об'єктивно оцінювати свою поведінку. Таким чином, застосування проектних технологій сприяє формуванню адекватної мотивації до діяльності, освоєнню методів психологічного пізнання себе та інших людей, розвитку соціальних і комунікативних якостей, прискоренню процесу соціалізації, вихованню прагнення до творчості.

Робота за методом проектів передбачає постановку певної проблеми і наступне її розкриття, вирішення, з обов'язковою наявністю ідеї та гіпотези вирішення проблеми, чітким плануванням дій, розподілом (якщо розглядається групова робота) ролей, тобто наявністю завдань для кожного учасника за умов тісної взаємодії, відповідальності учасників проекту за свою частину роботи, регулярного обговорення проміжних кроків та результатів.

В основі методу проектів лежить розвиток пізнавальних, творчих навичок і вмінь, що потребують самостійного конструювання знань та орієнтації в інформаційному просторі.

Мета вивчення предметів будівельного циклу – набуття знань з основ виробництва будівельних матеріалів, виробів і конструкцій, їх властивостей, марок, застосування в будівництві. На сучасному етапі в галузі будівництва і промисловості будівельних матеріалів існує велика кількість інформації про нові будівельні матеріали, вироби і конструкції, що їх неможливо озвучити на аудиторних заняттях. Ринок будівельних матеріалів оновлюється набагато швидше, ніж оновлюється зміст підручників. Автори підручників не встигають надавати дані про нові види будівельних матеріалів, саме тому й актуально застосування методу проектів під час вивчення дисципліни.

Основні етапи і зміст проектної роботи:

1. Пошуковий. Визначення теми проекту, пошук та аналіз проблеми, висування гіпотези, постановка цілі, обговорення методів дослідження.

2. Аналітичний. Аналіз вхідної інформації, пошук оптимального способу досягнення цілі проекту, побудова алгоритму діяльності, поетапне планування роботи.

3. Практичний. Виконання запланованого.

4. Презентаційний. Оформлення кінцевих результатів, підготовка та проведення презентації, «захист» проекту.

5. Контрольний. Аналіз результатів, коригування, оцінка якості проекту.

Тематика проектів має відношення до теоретичного блоку навчальних програм для учнів будівельних спеціальностей і є метою поглиблення знань учнів у даній галузі.

На початку ознайомлення з методом учням пропонується проведення проектної роботи по представленню будь-якого будівельного матеріалу. Перед ними ставиться завдання: надати інформацію про сировину, технологію виготовлення, властивості та застосування будівельного матеріалу на вибір. Способи подачі інформації обираються учнями самостійно.

Учням пропонується такий алгоритм підготовки даного проекту:

– лексичним матеріалом, анотування та реферування текстів по даній темі; узгодження теми майбутнього проекту, визначення кінцевої мети; учні обмірковують відповіді на питання проблемного характеру, проводиться мотивування роботи над майбутнім проектом;

- визначення структури проекту, формування творчих груп (три-чотири учні); розподіл завдань між членами групи, робота над створенням плану проекту;
- визначення назви компанії кожною окремою групою; розподіл обов'язків для кожного учасника;
- здобування інформації, підбір додаткової літератури з періодичної преси, художньої, науково-популярної та професійної літератури, з Інтернету;
- оформлення проекту;
- презентація та захист проекту: всі групи по черзі презентують продукцію, що випускається, пропонують на розгляд проекти контрактів, використовують плакати, таблиці, колажі, візитні картки, веб-сайти, рекламні оголошення;
- підведення підсумків і оцінювання роботи над проектом: учні обмінюються враженнями, висловлюють свою думку, дають оцінку виконаній роботі.

Розглядаючи самостійну роботу під час опанування навчальним матеріалом як одну із форм активної навчально-пізнавальної діяльності, ми маємо на увазі інтеграцію специфічної діяльності викладача і учня. Викладач визначає мету роботи, рекомендує методи і способи її організації, види контролю засвоєння необхідних знань і вмінь. Учні мають усвідомити мету і зміст завдання, самостійно організувати свою навчально-пізнавальну діяльність: спланувати хід виконання завдання, обравши найдоцільнішу форму його виконання, спрогнозувати результат, здійснити самоконтроль. У процесі самостійної навчальної діяльності учні свідомо прагнуть досягти поставленої в завданні мети, виявляючи максимум активності, творчості, самостійності суджень, ініціативи.

З досвіду роботи викладачів будівельних ПТНЗ можна зробити висновок, що завдяки такій проектній роботі учні розвивають пізнавальні, творчі навички, критичне мислення; формують уміння самостійно здобувати інформацію; розвивають міжособистісні відносини; самостійно працюють в парах, групах, індивідуально; несуть особисту відповідальність за спільну справу; вирішують проблемні завдання, що зазвичай моделюють діяльність спеціалістів.

Висновок. Отже, проектна діяльність, організована з використанням засобів інтерактивного навчання спеціальних дисциплін у професійно-технічних навчальних закладах, є одним з основних способів формування професійних знань та вмінь майбутніх кваліфікованих робітників на основі компетентнісного підходу. Виконання проектів сприяє формуванню умінь високого рівня: аналізу, синтезу, узагальнення. У процесі роботи над проектами майбутні кваліфіковані робітники опрацьовують значні обсяги інформації, аналізують її, створюють програмні додатки на основі проведеного узагальнення отриманих знань. Це сприяє формуванню професійних знань та вмінь майбутніх кваліфікованих робітників на основі інтерактивних засобів навчання спеціальних дисциплін.

Література

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Килпатрик В. Х. Метод проектов. Применение целевой установки в педагогическом процессе / В. Х. Килпатрик. – П.: Блокгауз – Ефрон, 1925. – 43 с.
3. Ковшун Н. Е. Аналіз та планування проектів: навчальний посібник / Н. Е. Ковшун – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 344 с.
4. Лебедева А. И., Иванова Е. В. Метод проектов в продуктивном обучении // Школьная технология. – 2002. – №5. – С.116-120.
5. Педагогічні технології у професійній підготовці кваліфікованих робітників: довідник / Романова Г. М., Артюшина М. В., Слатвінська О. А. – Київ : Інститут професійно-технічної освіти НАПН України, 2015. – 87 с.
6. Полат Е. Что такое проект: Типология проектов / Е. Полат // Відкритий урок. Розробки, технології, досвід. – 2004. – № 5-6. – С. 10-17.
7. Професійна освіта : словник : навчальний посібник / уклад. С. У. Гончаренко та ін. ; за ред. Н. Г. Ничкало. – К. : Вища школа, 2000. – 380 с.
8. Сисоєва С. Особистісно зорієнтовані технології: метод проектів // Підручник для директора. – К.: Плеяди, 2005. – №9-10. – С.25-31.

9. Слободяник О. В. Інтернет-ресурси як засіб реалізації методу проектів на уроках фізики у загальноосвітній школі / О. В. Слободяник // Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014.– Вип. 5 – Ч.1. – 238 с.

10. Хуторский А. В. Современная дидактика: Учебник для вузов. – Питер, 2001. – 544с.

Аннотация

В статье раскрыта сущность, определяющие признаки, установлено цель, принципы, задания и функции внедрения учебного проектирования, рассмотрены возможности применения проектных технологий в процессе формирования профессиональных знаний и умений будущих квалифицированных рабочих строительной отрасли.

Ключевые слова: метод проектов, проектная технология обучения.

Summary

In the article there is the exposed essence, determining signs, found purpose, principles, tasks and functions of introduction of the educational planning, considered possibilities of application of project technologies, in the process of forming of professional knowledges and abilities of future skilled workers of a build industry.

Keywords: method of projects, project technology of studies.

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ПРОЕКТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ МАТЕМАТИКИ У ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

*Валентина Хмельницька,
викладач математики
Навчально-наукового центру
професійно-технічної освіти НАПН України*

Анотація

Розглядаються питання використання методу проектів у навчальній діяльності учнів професійно-технічного навчального закладу при вивченні математики.

Ключові слова: метод проектів, математика, теоретичні знання, практичні задачі.

Постановка проблеми. Сьогодення диктує свої правила та умови, при яких майбутній кваліфікований робітник має бути успішним.

Для успішної участі в сучасному суспільному житті особистість має володіти певними прийомами математичної діяльності та навичками їх застосувань до розв'язування практичних задач. Певної математичної підготовки і готовності її застосовувати вимагає і вивчення багатьох навчальних предметів. Значні вимоги до володіння математикою у розв'язуванні практичних задач ставить сучасний ринок праці та отримання якісної професійної освіти [2]. Тому при вивченні математики в професійно-технічному навчальному закладі доцільно використовувати метод проектів.

Науковці вважають, що метод проектів відображає реалізацію особистісно орієнтованого підходу в освіті [3]. У проектній діяльності учні самостійно здобувають знання і демонструють, де їх можна застосувати в реальному житті.

Мета статті: довести необхідність використання методу проектів при вивченні математики в професійно-технічному навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах викладач має створити навчальний процес таким чином, щоб учні були зацікавлені в отримванні нових знань. Для реалізації даного завдання найперспективнішим є метод проектів. Він створює умови для творчої самореалізації учнів, підвищує мотивацію до навчання, сприяє розвитку інтелектуальних здібностей. Учні набувають досвіду розв'язання проблем майбутнього самостійного життя, проектуючи їх у навчанні.

У професійно-технічному навчальному закладі учні отримують не лише професію, а й вчатьса самостійно здобувати знання та застосовувати їх на практиці; грамотно опрацьовувати інформацію; бути комунікабельними та самостійно працювати над розвитком власного інтелекту, культурного і морального рівня; дбайливо ставитися до власного здоров'я; творчо мислити та генерувати нові ідеї; вирішувати та планувати стратегію власного життя; швидко адаптуватися до змін в суспільстві.

Метод проектів – це освітня технологія, спрямована на здобуття учнями знань у тісному зв'язку з реальною життєвою практикою, формування в них специфічних умінь і навичок завдяки системній організації проблемно-орієнтованого навчального пошуку [1].

Одним з головних завдань програми з математики є забезпечення умов для оволодіння певними прийомами математичної діяльності та навичками їх застосування у розв'язуванні практичних задач.

Математичні знання і вміння розглядаються не як самоціль, а як засіб розвитку особистості учня, забезпечення його особистої грамотності, як здатність розуміти роль математики у світі, в якому він живе, вміння висловлювати обґрунтовані математичні судження і використовувати математичні знання для задоволення пізнавальних і практичних потреб [1].

Для підвищення інтересу до вивчення математики та розвитку життєвих, соціальних, інформаційних, математичних компетентностей учнів у професійно-технічному навчальному закладі використовують навчально-виховні проекти.

У процесі вивчення математики метод проектів дає змогу:

- перевірити та закріпити на практиці теоретичні знання;
- забезпечити продуктивний зв'язок теорії та практики у процесі навчання;

- набути життєвого досвіду;
- розвивати вміння аналізувати, систематизувати, узагальнювати вивчений матеріал;
- здійснювати організовану пошукову, дослідницьку діяльність на підставі спільної праці учнів;
- навчити учнів самостійно працювати з додатковою літературою;
- вчити вмінню самостійно працювати над творчими завданнями;
- підвищувати інтерес учнів до вивчення математики;
- виховувати повагу, вміння працювати в колективі;
- формувати власну життєву позицію [1].

Етапи роботи над проектом.

1. Організаційний. На цьому етапі повідомляється тема, форма проекту, завдання, відбувається поділ учасників на групи.
2. Підготовчий. Відбувається збір матеріалу.
3. Планування. Опрацювання зібраної інформації, її коригування.
4. Результати та висновки. Обговорення отриманих результатів у групах.
5. Захист проекту. Представлення готового продукту.
6. Оцінка процесів та результатів роботи.

Тематика проекту має бути актуальною в повсякденному житті, щоб учні із задоволенням працювали над етапами проекту і використовували знання з багатьох предметів, таким чином реалізуються міжпредметні зв'язки. До вибору теми проекту потрібно підійти з усією відповідальністю, тому що результатами проектної діяльності мають зацікавитись і ті учні, які не брали участі в проекті.

Так, наприклад, учні працювали над проектом «Хочеш жити – кидай палити (статистика...і не тільки)». Проект спрямований на практичне застосування теоретичних знань із предметів «Основи статистики» і «Математики» та має виховний аспект, адже виховує в учнів дбайливе ставлення до власного здоров'я.

Даний проект пропонується реалізувати при вивченні теми «Статистичне спостереження» з курсу основ статистики. Учням

професійно-технічного навчального закладу можна запропонувати провести анкетування щодо проблеми тютюнопаління. У цьому проекті також використовуються математичні знання з теми «Відсоткові розрахунки».

Проект відноситься до таких видів:

- прикладний;
- груповий;
- середньостроковий;
- міжпредметний;
- координування та коригування роботи над проектом

викладачем.

У ході проектної діяльності разом з учнями можна визначити мету та завдання проекту:

- практичне застосування понять «статистичне спостереження», «анкетування»;
- виконання відсоткових розрахунків;
- навчитися добувати інформацію з різних джерел, опрацьовувати її і робити висновки;
- розвивати навички усного і писемного зв'язного мовлення, формулюючи висновки на підставі проведених досліджень і роботи з інформацією;
- підвищення інтересу до дисциплін «Основи статистики» і «Математики» шляхом практичного застосування теоретичних знань в реальному житті;
- уміння презентувати результати своєї діяльності.

Роботу над проектом пропонується проводити в позаурочний час. Окремі питання можна обговорювати під час навчального процесу. Оскільки тема тютюнопаління серед молоді є актуальною, то захист проекту доцільно провести як виховний захід для всіх учнів навчального закладу. Результати проектної діяльності спрямовані на прищеплення учням знань та вмінь щодо здорового способу життя.

На організаційному етапі учням було запропоновано поділитися на такі групи:

- «Науковці» розробили анкету та дослідили причини тютюнопаління підлітків в навчальному закладі, визначили скільки витрачається коштів на цигарки, чи схвалюють батьки учнів цю

шкідливу звичку, висвітлили статистику тютюнопаління в Україні та в всьому світі, провели обробку даних і показали результати;

- «Історики» дослідили тему «Історія залучення європейців до паління» та провели екскурс у минуле;
- «Хіміки» дослідили хімічний склад тютюнового диму;
- «Лікарі» розповіли про те, як паління впливає на організм людини і які хвороби при цьому виникають;
- «Маркетологи» проаналізували, хто і як заробляє на тютюнопалінні;
- «Художники» намалювали тематичні стіннівки та підготували пам'ятки для тих, хто хоче кинути палити.

Під час підготовчого етапу проводилося опитування учнів навчального закладу, дослідження та пошук інформації для повних й обґрунтованих відповідей щодо проблемних питань.

Керівник проекту повинен надати допомогу учням в аналізі та відборі інформації. Співпраця викладача і учнів є важливою умовою проектної роботи.

При плануванні учні опрацьовують зібрану інформацію, складають звіти та діаграми за результатами статистичного спостереження. Їм пропонується оформити результати досліджень у вигляді доповідей та мультимедійних презентацій (фрагменти презентацій представлено на рис. 1).

Рис. 1. Фрагменти презентацій результатів досліджень

Результати та висновки обов'язково обговорюються у творчих групах, що дає можливість виховувати повагу, вміння співпрацювати в колективі та виконувати різні соціальні ролі.

Перед захистом проекту пропонується провести репетицію виступів учасників за заздалегідь підготовленим сценарієм.

У проекті «Математичні перегони. Єдина країна» учасники розв'язували практичні задачі. Методика проведення цього заходу полягає в тому, щоб пов'язати математику з патріотичним вихованням.

Під час даної проектної роботи учні самостійно поділилися на три групи, кожна з яких вибрала свій напрям роботи:

- «Екскурсоводи» готували віртуальні мандрівки найбільшими містами України;
- «Практики» розв'язували задачі прикладного характеру;
- «Журналісти» працювали над випуском газет.

Учасникам проекту було запропоновано розробити екскурсію з елементами практичних завдань.

Завдання потрібно підготувати такі, щоб під час їх розв'язування учні розширювали свій кругозір та набували досвіду практичного застосування математики в різних життєвих ситуаціях.

Наведемо приклади практичних задач:

1. У певний момент часу довжина тіні дзвіниці Софіївського собору дорівнює 19 м, а довжина тіні ліхтарного стовпа, який стоїть біля дзвіниці, – 1,5 м. Яка висота дзвіниці, якщо висота стовпа дорівнює 6 м?

2. Гребля, що підперезала Дніпро бетонним поясом, має вигляд дуги. Знайти довжину греблі, що становить $\frac{10}{49}$ довжини кола, радіус якого дорівнює 600 метрів.

3. Усередині Ужгородського замку є внутрішній дворик квадратної форми довжиною 25 м. Знайти площу дворика.

Захищати проект доцільно перед широкою аудиторією, оскільки учні представили результати проектної роботи у вигляді комп'ютерних презентацій та описів. Учні, які розв'язували практичні задачі, проявили свої здібності орієнтуватися в навколишньому

середовищі та використовувати свої знання для вирішення пізнавальних завдань.

Проектна діяльність відкриває серед учнів лідерів, які уміють організовувати роботу в своїх групах. Розвивається вміння співпрацювати, відчувати себе членом команди, брати відповідальність на себе, формується комунікативна компетентність [4]. На різних етапах проекту учень набуває досвіду роботи з інформацією.

Висновок. У процесі виконання проектів учні професійно-технічного навчального закладу мають змогу виявити свої здібності, вчаться творчо співпрацювати в групі. Застосування методу проектів у навчальному процесі дає можливість учням перетворити математику на цікавий і пов'язаний з реальним життям навчальний предмет; розпалити навчально-пізнавальну активність учнів; забезпечити зв'язок теоретичного матеріалу з його практичним застосуванням; підвищити престиж знань та вміло використовувати набуті знання в повсякденному житті; надати учням можливість самостійно добувати та опрацьовувати інформацію; формувати в учнів якості сильної особистості; пропагувати серед учнів здоровий спосіб життя; виховувати патріотизм та любов до Батьківщини.

Проектна робота сприяє підвищенню якості навчальної та професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників.

Література

1. Метод проектів на уроках математики/ Упоряд. Л. К. Гладій – Х.: Видавництво «Ранок», 2012.
2. Навчальна програма з математики для учнів 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Рівень стандарту.
3. Олексюк О. Є. Теоретичні основи методу проектів як педагогічної технології. Наукові праці. Том 36. Випуск 23.
4. Солодченко Л. І. Розвиток життєвих компетенцій на уроках математики: На основі принципу історизму та прикладної спрямованості. – Тернопіль-Харків: Видавництво «Ранок», 2011.
5. Формування здорового способу життя підлітків./ Упоряд. А. Ю. Сирова. – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2008.
6. Черненко Н. А. Задачі практичного змісту з геометрії: 9-11 класи. – К.: Шк. Світ, 2011.

Аннотация

Рассматриваются вопросы использования метода проектов в учебной деятельности учеников профессионально-технического учебного заведения при изучении математики.

Ключевые слова: метод проектов, математика, теоретические знания, практические задачи.

Summary

We consider the using of projects method in the educational activities of pupils for mathematics study at vocational school.

Key words: projects method, mathematics, theoretical knowledge, practical tasks

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Айстраханов Дмитро Дарамович – кандидат фізико-математичних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник лабораторії дистанційного професійного навчання ІІТО НАПН України

Аніщенко Володимир Максимович – науковий співробітник лабораторії дистанційного професійного навчання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

Артюшина Марина Віталіївна – доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з науково-експериментальної роботи Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

Байдулін Валерій Борисович – молодший науковий співробітник лабораторії професійної кар'єри Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

Бахтіярова Халідахон Шамшитдиновна – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри філософії та педагогіки Національного транспортного університету

Волошин Андрій Михайлович – викладач спеціальних технологій Навчально-наукового центру професійно-технічної освіти НАПН України

Голуб Іван Іванович – науковий співробітник лабораторії дистанційного професійного навчання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

Гоменюк Дмитро Васильович – кандидат педагогічних наук, директор Навчально-наукового центру професійно-технічної освіти НАПН України

Гордієнко Микола Максимович – асистент кафедри технічної експлуатації автомобілів та автосервісу Національного транспортного університету

Закатнов Дмитро Олексійович – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач лабораторії професійної

кар'єри Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

Злочевська Людмила Степанівна – науковий співробітник лабораторії професійної кар'єри Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, практичний психолог

Кравець Світлана Григорівна – кандидат педагогічних наук, науковий співробітник лабораторії дистанційного професійного навчання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

Кулалаєва Наталя Валеріївна – кандидат хімічних наук, доцент старший науковий співробітник лабораторії технологій професійного навчання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

Орлов Валерій Федорович – доктор педагогічних наук, професор, провідний науковий співробітник лабораторії професійної кар'єри Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

Осадча Тетяна Кирилівна – старший викладач Навчально-наукового центру професійно-технічної освіти НАПН України

Патока Андрій Володимирович – викладач економічних дисциплін Навчально-наукового центру професійно-технічної освіти НАПН України

Пашенко Тетяна Миколаївна – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, науковий співробітник лабораторії методик професійної освіти і навчання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

Петренко Лариса Іванівна – викладач гуманітарних дисциплін Навчально-наукового центру професійно-технічної освіти НАПН України

Пілевич Оксана Анатоліївна – виконуючий обов'язки директора Ірпінського державного коледжу економіки та права

Романова Ганна Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи, старший науковий співробітник лабораторії технологій професійного навчання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

Савостін-Косяк Данило Олександрович – асистент кафедри технічної експлуатації автомобілів та автосервісу Національного транспортного університету

Свистун Валентина Іванівна – доктор педагогічних наук, професор, провідний науковий співробітник лабораторії технологій професійного навчання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

Хмельницька Валентина Олександрівна – викладач математики Навчально-наукового центру професійно-технічної освіти НАПН України

Шевченко Віктор Леонтійович – кандидат військових наук, доцент, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник лабораторії дистанційного професійного навчання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

Ягупов Василь Васильович – доктор педагогічних наук, професор, провідний науковий співробітник лабораторії дистанційного професійного навчання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

ВИМОГИ ДО СТАТЕЙ

У збірнику наукових праць «Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки та перспективи» Інституту професійно-технічної освіти НАПН України висвітлюються:

1. Теоретичні і методичні основи професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників.
2. Концептуальні засади модернізації професійно-технічної освіти.
3. Інформатизація професійно-технічної освіти.
4. Проблеми професійної орієнтації і виховання в системі професійно-технічної освіти.

До збірника приймаються лише наукові статті експериментального, узагальнюючого, методичного і методологічного характеру, в яких висвітлюються результати наукових досліджень (із статистичною обробкою даних), що мають теоретичне і практичне значення, є актуальними для професійно-технічної освіти й раніше не публікувалися. Стаття має бути побудована в логічній послідовності, без повторень і граматичних помилок, із чіткими формулюваннями, насичена фактичним матеріалом, містити огляд наукових досліджень учених та сучасного стану проблеми, постановку завдань, методику (методологію), результати досліджень, їх обговорення, висновки й список літератури.

Наукові статті, надіслані до друку, повинні супроводжуватися:

- витягом із протоколу засідання лабораторії про рекомендацію статті до друку;
- рецензією (для аспірантів та докторантів);
- ключовими словами й авторським резюме – реферуванням (українською, російською та англійською мовами чи іншою мовою – для зарубіжних авторів);

У лівому кутку чільної сторінки – індекс УДК. Посередині великими літерами – заголовок статті. У правому кутку – курсивом: прізвище, ім'я та по батькові (повністю, без скорочень) автора статті; ступінь, звання, посада, установа.

Обсяг наукової статті 8–12 повних сторінок.

Увага! Статті з використанням комп'ютерного українського перекладу не приймаються.

Текст повинен бути набраний у редакторі MicrosoftWord шрифтом TimesNewRoman, кегль – 14, для таблиць – 12. Поля таких розмірів: ліве – 30 мм, праве, верхнє та нижнє – 20 мм. Міжрядковий інтервал – 1,5. Абзац – 1,25 мм.

У статті не повинно бути зайвих, недрукованих символів.

Не використовувати примусовий та ручний перенос слів. Автоматично встановити заборону «висячих» рядків. Не встановлювати відступ (абзац) першого рядка табуляцією або кількома проміжками. Сторінки повинні бути пронумерованими. Посилання на використану літературу в тексті, формули, таблиці, рисунки, схеми, графіки виконуються згідно з вимогами. Посилання в тексті на джерела треба зазначати порядковим номером за переліком посилань, виділеним двома квадратними дужками. Якщо використовують відомості, матеріали з монографій, оглядових статей, інших джерел з великою кількістю сторінок, тоді в посиланні необхідно точно вказати номери сторінок, ілюстрацій, таблиць, формул з джерела, на яке дано посилання.

Авторське резюме (реферування) виконує функцію незалежного від статті джерела інформації.

Авторське резюме має бути:

- інформативним (не містити загальних слів);
- оригінальним (не бути калькою анотації);
- змістовним (відображати основний зміст статті і результати досліджень);
- компактним, але не стислим (обсягом 230–250 слів).

Назва організації та відомства. Відсутність інформації з афіліювання авторів або неправильні, неповні дані призводить до втрати даних у профілях авторів та організацій, створенню множинних профілів, втрати даних про публікації.

Правильний варіант – повна, перекладна, офіційно прийнята назва організації із вказівкою відомства та повна юридична адреса. Обов'язково надати й англійською мовою.

Вимоги до електронної копії статті.

Електронна копія матеріалу подається на USB-флеш-накопичувачі або компакт-диску з наданням роздрукованого примірника статті. Для тексту потрібно використовувати формат

MSWord (doc, docx). Рисунки, виконані за допомогою програмних пакетів математичної та статистичної обробки, повинні бути конвертовані у графічні формати EPSi TIFF.

Відповідальність за достовірність інформації в наукових статтях, надрукованих журналом, несе автор.

Авторський оригінал статті має бути завершеним, підписаним автором і не може доопрацьовуватись після прийняття його редакцією. Автор не має права передавати в інші видання статтю, прийняту редакцією та ухвалену редакційною колегією до друку.

Включення статей до збірника «Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки та перспективи» Інституту професійно-технічної освіти НАПН України здійснюється відповідною незалежною експертизою.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ
ОСВІТИ І НАВЧАННЯ:
ПРОБЛЕМИ, ПОШУКИ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

**Збірник наукових праць
Випуск 8**

Відповідальний секретар – С. Г. Кравець
Відповідальний редактор – Л. С. Гуменна
Технічний редактор – А. В. Мицишен

Підписано до друку 17.03. 2015 р., Формат 60х90 1/16.

Друк. офсетний Папір офсетний

Ум. друк. арк. 12

Наклад 300 пр.

**Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено.**

Адреса редакції: 03045, Київ, провулок Віто-Литовський, 98-а
Тел./факс: 259–45–53, E-mail: ipto_info@ukr.net

Видавництво та друк ТОВ «НВП Поліграфсервіс»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовників
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 3563 від 28.08.2009 р.